ELEMENTE

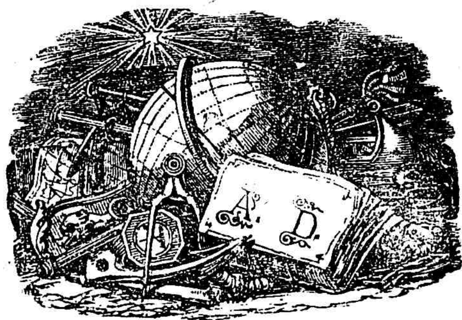
DE

GEOGRAFIA

OPU ELABORATU DUPO ULTIMELE MODIFICATIUNI FACUTE IN ORGANISATIUNEA STATELORU SI PRE BASILE CELLORU MAI NOUE DATE STATISTICE

DE

ANG. DEMETRIESCU

BUCURESCI

TIPOGRAFIA NATIONALE STRADA ACADEMIEI Nr. 24.

1873.

Presentandu acestu opu, in mare parte compilatu dupo autorii straine cei mai accreditati, nu am nici de cumu pretensiunea de a fi datu cellu mai bunu si cellu mai completu cursu de geografia, si nici co am cautatu tocmai realisarea acestui din urma puntu, pentru-co geografi'a mai cu sema s'ar puté scrie, cumu dicea Napoleon I de Istori'a Franciei, in unu volume de cote-va cente de pagini sau in cente de volumi. Ceea ce am incercatu este schiambarea acellei directiuni in care se aruncassera mai toti facutorii de geografie la noi, directiune falsa care constá in a pune vorbe acolo unde se cereau ideie clare si cunoscentie reali. Deco am reesitu sau nu intreprinderea mea, acest'a o voru judecá toti barbatii competenti cari ési voru da fatig'a a percurge paginile acestoru *Elemente de Geografia.*

AUG. DEMETRIESCU

CARTEA I.

Obiectulu Geografiei. Relatiunile ei cu alte sciintie. Divisiunea. — Pamentulu, dimensiunile si positiunea lui relativa. — Definitiunea principaliloru termeni.

§. I. OBIECTULU GEOGRAFIEI. RELATIUNILE EI CU ALTE SCIINTIE. DIVISIUNEA.

Geografi'a are de obiectu *descriptiunea pamentului*. Ea cauta dero a ne face cunoscute positiunea ce acestu planetu occupa in universu, constitutiunea si configuratiunea sea esterna, mineralile, plantele si animalile ce ellu coprinde in senulu seu, sustine si nutresce, si in fine divisiunile ce diversele agregatiuni de omeni au stabilitu pre diusulu prin intermediulu unoru conventiuni motivate.

Geografi'a attinge sciintiele matematice, fisice sau istorice, dupo cumu noi vomu considerà pamentulu in reporturile selle cu restulu universului, in structur'a sea interna sau esterna, in fine in modulu cumu suprafaci'a sea a fostu sau este impartita intre differitele popore ce o locuiescu. De aci divisiunea neaperata a acestui studiu in 3 mari parti: *Geografi'a matematica, fisica si politica.* — Fiind-co pamentulu este unulu din celle mai mice globuri alle universului, este necessariu ca, incependu studiulu lui, se cunoscemu ce attractiuni reciproce êllu unescu cu cei-l-alti planeti cari compunu dimpreuna cu ellu sistemulu solaru, cotu tine revolutiunea sea impregiurulu sorelui si rotatiunea lui impregiurulu lui insu-si, ce causa produce inegalitatea anno-timpiloru, a dilleloru si a noptiloru. Nu este mai putinu necessariu se cunoscemu form'a, dimensiunile, volumele, reporturile selle cu lun'a, satelitulu seu, alle carui miscari producu pre pamentu fenomenele fluxului si refluxului, cestiuni cari intra in domeniulu matematiceloru si

allu astronomiei. Totu de aceste sciintie se tinu cartografi'a si sferografi'a, pentru co ne este impossibile a asiedià cu essactitate differitele punte de pre globu, pana ce mai antaiu nu vomu fi trasu cercurile de longitudine si latitudine. Geografi'a attinge sciintiele fisice prin relatiunile strinse ce essistu intre fenomenele aerului si apeloru cu climele si productiunile globului, prin importanti'a de a se sci diversele strate ce compunu coj'a terrestra, de a se studiá vegetalile ce o adornedia si animalile ce o locuiescu. De vomu considerá numai formele suprafaciei globului, mai dividemu anco geografi'a fisica in *orografia* sau studiulu partiloru solide; si *idrografia* sau sciinti'a elementeloru licide. In fine deco, deosebitu de vegetali si de animali, vomu essaminá pre omu, attunci intramu in domeniului istoriei, pentru-co acestei'a îi este reservata sarcin'a de a studia migratiunile raseloru umane, stramutarea poporeloru, si ce parte de pamentu a possedatu fia-care sau possede anco. Din acesta din urma consideratiune resulta doa noue si forte importanti divisiuni: 1° *Geografi'a politica*, care ne invetia limitele si divisiunile interne alle stateloru actuali, form'a loru de guberniu, desvoltarea industriei si a commerciului, si moralile locuitoriloru loru; 2° *Geografi'a istorica*, sau espunerea stateloru cari nu mai figuredia asta-ḑi.

Geografi'a matematica, geogr. fisica si geografi'a politica suntu asia de intimu legate intre dinsele, in cotu sciinti'a acest'a n'a inceputu in realitate de cotu de ua data cu primele desvoltari alle astronomiei si alle sciintieloru de observatiune, si cu fundarea mariloru state civilisate ; dero aceste trei parti nu au mersu cu pasi egali in desvoltarea loru. De aci difficultatea de a se pune nisce basi solide studiului geografiei. Ast-felliu form'a essacta si adeveratele dimensiuni alle Pamentului nu s'au cunoscutu de cotu in seculului trecutu, legile generali alle geografiei fisice s'au descoperitu numai in ḑillele nostre, prin marile descoperiri effectuate in chimia, in

fisica si in geologia. Si cu tote acestea essistu anco, dupo atatea navigatiuni si viagie, destulle locuri inchise curiositatii nostre. Fora a vorbi de cei doi poli, pentru totu de un'a neaccesibili pote, nimene n'a visitatu anco centrulu Africei si allu Australiei. Numai in geografi'a politica, cei Vechi ne au lassatu, in geografulu Strabone si in marii istorici ai Greciei si ai Romei, modele pre cari seculului nostru nu le a intrecutu anco.

Din tote aceste parti cari compunu intinsulu domeniu allu *geografiei* noi vomu studia cu ua particularia predilectiune *geografi'a politica*, pentru completarea carei-a vomu adauge pre cea *fisica*. Acest'a din urma este indispensabile pentru intellegerea geografiei politice si a istoriei, nu numai pentru-co natur'a unei terre are ua influentia forte mare asupr'a caracteriului, moraliloru si geniului poporului ce o locuiesce, ci si pentru-co dispositiunea locuriloru, *topografi'a* loru (descriptiunea localitatiloru), face pre cine-va se simtia mai dinainte importanti'a si viitoriulu stabilimenteloru fundate acolo.

Pre cotu este de stabile geografi'a fisica, pre atotu e de variabile cea politica. Prim'a are rare ori a constatá schimbari in ordinea de lucruri ce studiedia, pre candu cea de a do'a este detoria se urmaresca modificatiunile neincetate ce activitatea sau mobilitatea omeniloru adduce in form'a stateloru: pentru aceea cadrulu seu cauta se coprindia si ua parte istorica, in care se faca cunoscutu trecutulu raseloru umane.

§ 2. PAMENTULU, DIMENSIUNILE SI POSITIUNEA LUI RELATIVA.

Pamentul este unulu din planetii sistemului solariu, unu sferoidu turtitu la poli si imflatu la ecuatoriu. Departarea sea de la sore este de 152,888,200,800 metri; volumele de 1,082,634,000 miriametri cubici; suprafaci'a de 5,098,857 miriam. patrati; semi-axea de 6,355,943 metr.; radi'a la ecuatoriu de 6,376,851 m. Revolutiunea sea impregiurulu so-

relui se face in 365 dille 5 ore 48 minute si 49 secunde, iero rotatiunea impregiurulu lui insu-si in 24 de ore.

Mass'a globului terrestru nu este omogena. Ea se pote divide mai cu sema in doa parti alle caroru limiti nu suntu determinate: 1° samburele centrale sau partea interna, care trebuie se aiba ua radia de mai bine de 5,600 kilom.; 2° coj'a sau partea esterna or superficiale, a carei grossime variedia de la 20—40 kilom.

I° Partea interna, la care omulu nu va puté ajunge nici ua data, a fostu obiectulu a mai multoru ipotesi; dero, dupo studiele celle mai recenti, amu puté dice co s'a demonstratu cum co ea se compune din materii incandescenti. Probele acestei opiniuni suntu: 1° densitatea pamentului, care este asia de considerabile, in cotu interiorulu seu cauta se fia compusu din materii cu multu mai grelle de cotu celle din cari se compune coj'a sea esterna; 2° essistenti'a unei caldure centrali propria pamentului, independente de caldur'a solaria, şi care cresce cu cotu inaintamu mai aduncu in senulu pamentului; 3° fenomenele vulcanice şi sorgintile termali.

II° Partea superficiale nu este cunoscuta prin observatiune directa de cotu intr'ua aduncime de 5—600 metr.; dero cutremurele si eruptiunile vulcanice au addusu la superfacia cote-va portiuni din mass'a centrale cari s'au pututu essaminá; a fora de acest'a, fiindu co muntii cei mai inalti nu s'au formatu prin ua gramadire mai considerabile a ultimeloru strate, ci prin redicarea totoru strateloru ce elle comporta, de aci urmedia co esploratiunea substantieloru unui munte inaltu de 8000 metri este equivalente cu a unui terranu de campu pana la ua aduncime de 8000 metr.

Acesta coja se compune din ua continuitate neregulata de strate de natura differita aruncate unele preste altele sub tote inclinatiunile, formandu candu nisce bance orizontali forte intinse si de ua densitate variabile, candu nisce gramedi ve-r

ticali resturnate, curbe si chiaru incretite. Mai tote aceste strate suntu strabatute de crepature si cavitati: unele, remase deschise, joca unu rolu mare in cutremure; altele implute de materii metalice differite de alie stratului, se numescu *vine metalice (fr. filons).*

Tota acesta coja porta urmele revolutiuniloru subite si numerose cari, turburaudu-o in structur'a si substantiele selle, au schimbatu intinderea si situatiunea apeloru si uscatului, natur'a si positiunea suprafaciei selle, au distrusu fiintiele ce o' locuiau si le a inlocuitu prin altele. Substantiele *fossili* de natura differita gassite in divesele strate, cari compunu coj'a globului nostru, au condusu pre geologi la divisiunea ei cinci *terrane* si a nume: *terranele primordiali*, *de transitiune*, *secundarie*, *tertiarie* si *de alluviuni.*

§ 3. DEFINITIUNEA PRINCIPALILORU TERMENI.

Termeni cosmografici. — Spre a face mai usiora intellegerea miscariloru pamentului precumu si pentru a ne conduce mai securu in studiulu suprafaciei selle, cosmografii au imaginatu ua axe in giurulu carei-a ellu s'ar inverti. Estremitatile acestei axi s'au numitu *poli*, si a nume cellu asiediatu in dreptulu constellatiunii *ursei* mari se chiama *polu arcticu*, iero oppusulu seu *antarcticu.* La ua egale distantia de acesti poli s'a trasu ua linia imaginaria numita *equatoriu*, care divide pamentulu in doa jumetati sau *emisfere*, din cari un'a, *boreale* sau septemtrionale, vine de partea polului arcticu; cea-l-alta *australe* sau meridionale vine de partea polului antarcticu.

Perpendiculariu pre equatoriu s'au trasu nisce cercuri cari trecu prin poli si suntu cunoscute sub numele de *meridiane* (de la *meridies* lat.), pentru co tote fiintiele stabilite pre un'a din aceste linie au *media-di* si *media-nopte* in acellu-a-si momentu. Distanti'a unui locu de unu meridianu fissatu este

ceea ce se numesce *longitudinea* acellui locu; fia-care din natiunile unde studiulu astronomiei este inaintatu a adoptatu cote unu meridianu particulariu: in Franci'a (pre allu carei meridianu êllu adoptamu si noi, din caus'a lipsei de charte si globuri originali alle nostre) longitudinea differiteloru punte dupo suprafaci'a globului se insemna luandu-se ca puntu de plecare meridianulu ce trece prin Observatoriulu Parisului. Dicemu co longitudinea este *orientale* deco lôculu este situatu spre oriente de acestu meridianu; *occidentale* deco loculu se affla spre occidente.

Parallelu cu equatoriulu, alte cercuri, cunoscute sub numele de *parallele*, notedia latitudinea locuriloru terrestre, adeco distanti'a loru de la equatoriu. De aci se vede co latitudinea unui locu este *boreale* sau australe, dupo emisfer'a in care se affla. — Parallele sau gradele de latitudine suntu in numeru de 180°, tote la o distantia egale unele de altele; meridianele sau gradele de longitudine suntu 360°; distanti'a dintre'dinsele descresce cu cotu inaintamu spre poli unde se taia tote unele pre altele. — In fine, spre a se determiná cu mai mare essactitudine positiunea diverseloru locuri, fia-care gradu s'a divisu in 60 de minute (60'), si fia-care minutu in 60 de secnnde (60").

Din celle aretate se vede curatu co, deco voimu se determinamu positiunea unui locu ore care, este destullu se cunoscemu longitutinea si latitudinea sea.

In revolutiunea sea dinpregiurul sorelui, pamentulu urmedia ua linia care formedia cu equatoriulu unu anghiu de 23°27'40": doa cercuri numite *tropice*, si parallele cu equatoriulu, notedia la nord si la sud puntele estreme ale acestei inclinatiuni, si inchidu unu spatiu care priimesce de doa ori pre annu radiele verticali alle sorelui: acestu spatiu formedia *zona torrida*, lata de 46°55'20" si coprindendu 522 miriametri. De la tropice pana la 23°27'57" departe de

cei doi poli se intindu nisce regiuni pre cari le limitedia nisce cercuri noue numite *cercuri polarie*: elle nu priimescu nici ua data radiele verticali alle sorelui, si formedia *zonele temperate*. — In fine dela cercurile polarie pana la poli, oblicitatea radieloru solarie si nisce nopti de mai multi mesi (lune de dille) occasionedia nisce geruri escessive si determina *zonele glaciali*.

Differitele conventiuni ce enumeraramu au facutu possibile constructiunea sfereloru si a charteloru, cari representa Pamentulu in divisiunile selle fisice si politice.

Termeni de geografia fisica. — Se numescu *continenti* celle mai mari intinderei de uscatu incungiurate de apa; — *insule*, nisce parti mai mice de cotu continentii. — *Peninsul'a*, numita de cei Vechi *chersonesu*, este ua bucata de uscatu care se lega de alt'a mai mare printr'ua limba de pamentu angusta numita *istmu*. — *Costa* se numesce lini'a terrestra care este udata de apa. — Candu ua portiune importante de costa proeminedia in mare, attunci ia numirea de *capu* sau *promontoriu*. — Ua costa pote fi *stancosa (falaise* fr.) sau inclinandu-se din ce in ce spre mare *(plage* fr.)

Orografi'a este studiulu *muntiloru*: muntii suntu nisce inaltimi considerabili de uscatu. Ua continuitate neintrerupta de munti constituie ua catena; candu mai multe catene se intelnescu, attunci formedia ua *grupa*, si puntulu loru de junctiune se numesce *nodu*: mai multe grupe formedia unu *sistema*. *Caten'a principale* a unei grupe sau a unui sistemu este aceea care da nascere la mai multe cursuri de apa ce se arunca d'a dreptulu iu mare.

Continentii si insulele presenta in genere atote catene principali, cote linie mari de coste suntu marcate pre conturnulu loru; ast-feliu de essemplu, deco insul'a are form'a unei ellipse, attunci caten'a principale va fi trasa in sensulu lungimei si va puté fi considerata ca axea ellipsei: vedeti Cor-

sic'a, Candi'a, Scandinavi'a, Sumatr'a, Madagascaru, etc. Deco cost'a presenta unui trianghiu, ca a Siciliei, a Americei meridionali si a Africei, atunci sistemulu inaltimeloru se divide in trei catene principali, cari pleca tote din acellu-a-si nodu spre fia care din celle trei anghiuri, si insul'a sau peninsul'a va fi ua adeverata piramida triangularia a carei base este in fundului oceanului. Deco continentele sau insul'a are ua forma circularia, attunci muntii voru porní dintr'unu singuru puntu culminante sau *piscu*, s. es. Ceylan, Teneriff'a; sau ca in Australi'a unde muntii offeru nisce linie parallele cu costele, si au ua singura scurgere in mare, pre candu de cea-l-alta parte êsi dirigu apele cotra unu reservoriu numitu *lacu* sau mare interna. — Aceste regule suntu suppuse la multe modificatiuni.

Din caten'a principale pornescu *catene de a do'a ordine* (*fr. contre-forts*), cari suntu perpendicularie sau oblice pre caten'a principale si dividu clin'a generale in *cline secundarie.*

De aci urmedia co aceste catene secundarie dirige fia-care un'a cotra alt'a cote ua clina secundaria si co aceste cline secundarie se intelnescu in puntele loru celle mai de josu, si formedia ua linia numita *thalweg* (callea vallii). Acesta linia este in adeveru callea sau firulu apeloru ce pleca din caten'a principale, si curgu pre clin'a generale in sensulu *thalwegului.* Mass'a de apa a acestui *Thalweg* se numesce *fluviu.*

Unirea a doa cline secundarie, cari formedia unu *thalweg*, constituie, cu partea clinei principali ce interceptedia, ua *valle.* Ua valle principale êsi are originea la culmea catenei principali, iero finea pre cost'a maritima. Costele acestei valli suntu si elle nisce cline.

Parallelu cu caten'a principale si perpendicularie sau oblice pre catenele de a do'a ordine, din cari pleca, essistu *ramure* sau *catene tertiarie* cari dau nascere la noue cline numite *tertiarie.* Intersectiunea acestoru cline tertiarie cote doa doa

determina *thalweguri* secundarie, cari dau in *talwegulu* principale, sub unu anghiu in genere ascutitu, si cari ducu in fluviu masse de apa secundarie numite riuri sau affluenti. Unirea a doa cline tertiarie, cari formedia unu *thalweg* secundariu, constituie ua valle de a do'a ordine sau secundaria. A-fora de ramificatiunile aretate pana aci mai essistu si altele; insa celle ce s'au spusu mai susu suntu sufficienti pentru intellegerea clasificatiunii muntiloru.

Totalulu valliloru percurse de unu fluviu și de cotra affluentii sei de anti'a, de a do'a, de a trei'a ordine, etc. constituie unu *bassinu.*

Candu catene de a trei'a ordine vinù din drept'a si din stang'a de inchidu talwegulu unui fluviu, attunci putemu avé urmatoriele casuri. I° Deco barier'a este putinu redicata, fluviulu o va trece printr'unu feliu de cadere, si 'si va continuá callea in a do'a parte a bassinului; essemple: Elba, Danubiulu, etc. 2° Deco barrier'a este mai 'nalta, fluviulu va implé prim'a parte a bassinului seu si va forma unu *lacu*, dero attunci, undele ajungundu la nivellulu barrierei, fluviulu va trece, êsi va continuá cursulu in a do'a parte a basinului, iero laculu va apparé ca ua dilatatiune momentana a fluviului. Essemple: Rodanulu care formedia laculu Genevei; Rinulu, laculu Constantiei; Ticino, St-Laurentiu etc. 3° Deco barrier'a este de totu 'nalta, asia in cotu apele fluviului nu o voru puté nici ua data trece (pentru-co cantitatea de apa evaporata din bassinu este egale cu cea care se introduce), attunci fluviulu si afluentii sei voru fi considerati ca afluenti ai *lacului*, care pentru dinsii implinesce functiunea Oceanului. Essemple: marea Caspica, laculu Aral, laculu Asfaltitu, etc.

Rare ori se intempla ca unu munte se fia isolatu; si se banuiesce co toti muntii globului suntu legati intre dinsii. In unele locuri ei se prelungescu chiaru pre sub mare, si insu-

lele nu suntu de cotu annellele visibili alle unei catene ascunse sub apa. Ast-feliu muntii Italiei se lega cu ai Siciliei si ai Africei; muntii Greciei, prin insulele Archipelagului, cu ai Asiei mice, etc.

Conformatiunea esteriore a muntiloru este forte variabile si forte neregulata, si depinde de compositiunea loru geologica. Abrupti, stancosi, riposi, golli, fora vegetatiune, acoperiti de neua si de ghiatiuri, verfurile loru se presenta sub form'a piramidale, conica, cilindrica, rotundita sau ondulata, acoperiti de paduri, de pasciuni si de vitie de vinu.

In muntii cei inalti se gassescu locuri unde congelatiunea este permanente: acestea suntu *Glaciariele.* Utilitatea loru este co procura continentiloru, intr'ua progresiune lenta si continua, apele, cari fora acesta congelatiune, s'ar fi precipitatu din inaltimea muntiloru si ar fi inundatu si devastatu campiele ce trebuiau fertilisate.

Coti-va munti arunca flacare, cenusia, materii topite printr'ua deschidiatura sau *crateriu*, care affecta form'a unui conu resturnatu: acesti munti se numescu *vulcani.* Dupo opiniunea cea mai accreditata, ei suntu nisce resufflatori prin cari essu materiele topite din senulu pamentului, nisce supapc de assecurare, ca se dicemu asia. Numerulu loru este considerabile. Caus'a care produce *erruptiunile vulcanice* este aceea-si cu a *cutremureloru de pamentu.*

Dunele suntu nisce colline de arena asediate cote ua data d'a lungulu costeloru marii.

Pamentulu presenta nisce suprafacie orizontali, putinu ondulate si de ua certa intindere: acestea suntu *campiele.* Unele dintr'insele suntu immense si acoperite numai intr'unu timpu allu annului cu ua vegetatiune erbacea forte abundante: in Europ'a si in Asi'a elle se numescu *steppe*, in Afric'a *Karru*, in Americ'a septemtrionale *savane*, in Americ'a meridionale *pampas* sau *llanos.* Campiele aride se chiama *de-*

serte sau *lande.* In medilocululu desertelorn apparu cote ua data locuri de ua admirabile fertilitate; acestea suntu *oasele.* Campiele asiediate pre inaltimi se numescu *plaiuri.*

Idrografi'a este descriptiunea apeloru respandite pre suprafaci'a globului nostru.

Mare sau *Oceanu* este marea massa de apa sarata care occupa trei patrarie din suprafaci'a globului si d'a supr'a carei-a se inaltia continentii si insulele; ea servesce de *reservoriu* mai totoru cursuriloru mari de apa dupo suprafaci'a terrestra.

Golfurile sau *senurile* si *baile* suntu nisce prelungri alle marii in intrulu uscatului: intelliginti'a omului gassesce intr'insele adaposturi pentru navi numite *porturi.* Cote ua data adapostulu este necompletu si nu protege indestullu contr'a totoru venturiloru: attunci avemu unu *vadu* (fr. *rade*). Deco ua parte de mare se angustedia intre doa uscaturi, attunci iea numirea de *strimtoria*, *canalu* sau *pasu.*

Marea este suppusa la nisce osciliatiuni regulate si periodice, provenite din attractiunea ce sorele si lun'a eserecita asupr'a ei: aceste oscillatiuni, cari se intempla de doa ori pre di, suntu cunoscute sub numele de *fluxu* si *refluxu.* Afora de aceste miscari *trecutorie*, marea possede si altele cari suntu *constanti*, numite *currenti*; aceste din urma nu se effectuedia de cotu in unele din partile selle. Causele cari producu mai cu sema acesti currenti suntu inegalitatea temperaturei dintre diversele parti alle marii si rotatiunea Pamentului. Essistu in adeveru doa miscari generali permanenti de apa: 1° *doa* de la fia-care *polu* cotra equatoriu, adeco unu indoitu currentu *polariu*, din caus'a evaporatiunii pré mari care deprime nivellulu mariloru equatoriali si attrage apele polarie; 2° in zon'a torrida, ua miscare generale de la Estu la West, adeco unu *curentu equatoriale*, provenitu din causa co apele din acesta zona nu potu urmá rotatiunea globului, care acolo este mai rapede de cotu or-unde. Dero acestu din urma currentu,

isbindu-se de uscatu, produce mai multi alti currenti particulari. — Ieto currentii principali: 1° *Curentulu equatoriale allu Atlanticei*, care se dirige dela Est la West, din Afric'a spre Americ'a meridionale; 2° *Gulf Strean* sau *currentul golfului* care este ua prelungire a cellui d'antaiu; coci undele acellui-a isbindu-se de costele Americei, apuca in susu si intra in *golfulu* Mexicu. «Esiste, dice locotenentele Maury, vorbindu de acestu currentu, unu *fluviu* in Oceanu. Nici ua data, fia cea mai mare seceta, acestu fluviu nu seca. Malurile si albi'a sea suntu de apa rece, pre candu currentulu seu este de apa calda. Cursulu seu este mai rapede de cotu Mississipi si Amazonele, si volumele seu de ua miie de ori superioru cellui mai mare dintre fluviele lumii. Apele selle suntu de ua colore albastra indigo. Undele lui differu asia de grozavu de ap'a communa a marii, in cotu ochiulu cellu maĭ neespertu le pote distinge de la prim'a vedere. Acestu fluviu sau *currentu* pleca din golfulu Mexicului si din marea Caraibiloru, trece cost'a meridionale a Floridei si se dirige cotra Nord-est ma'i-mai parallelu cu costele Stateloru-Unite; la nordu de Terr'a-Nov'a iea directiunea Insuleloru Bretanice, si, dupo ce s'a largitu din ce in ce, vine de se perde pre costele Norvegiei, alle Insuleloru Bretanice, alle Franciei si alle Ispaniei.» 3° *Kuro-Sivo* sau *currentulu japonesu* care pornesce din Asi'a spre Americ'a septemtrionale; 4° *Currentulu peruvianu* sau allu lui *Humboldt*, care apuca de la S. la N. parallelu cu costele Americei meridionali; 5° *currentulu equatoriale allu oceanului Indianu*, care merge de le E. la W. intre Australi'a si Afric'a.

Pamentulu presenta pre suprafaci'a sea numerose cursuri de apa: puntulu loru de plecare se numesce *sorginte*; loculu de ajungere in mare, *imbucatura*; puntul de intelnire cu unu altu cursu, *confluentia*. — Deco cursulu de apa este importante, deco pleca dintr'ua catena principale si se arunca in mare, atunci se numesce *fluviu*, iero cursurile de apa cari se

versa intr'insulu suntu *affluentii* sei, si se chiama *riuri* sau *gârle*, dupo intinderea loru.

Portiunea deprimata a solului, care coprinde unu cursu de apa, constituie *albi'a* sea, ieru marginile acestei albie se numescu *maluri* sau *ripe*. — *Rip'a drepta* a unui cursu de apa, se affla la drept'a unui individu, care ar sta intorsu cotra partea in care curge fluviulu sau riulu; *rip'a stanga* este partea oppusa.

Albi'a unui cursu de apa offere cote ua data nisce inegalitati brusce, nisce precipitie profunde, si ap'a attunci cade cu sgomotu, formandu ua pandia majestuosa. Acesta cadere va fi ua *cascada*, deco se effectuedia de la ua inaltime insemnata, si ua *cataracta* deco formedia mai multe resalturi si presenta prin urmare ua continuitate de cascade.

Cote ua-data undele unui fluviu, alle carui ripe suntu putinu redicate, se imprastia intr'ua parte de locu si formedia ua pandia de apa stagnante numita *palude*. Pre costele marii intelnimu assemenea masse de apa, cari suntu separate de mare sau intre dinsele numai prin nisce bucati de pamentu: acestea se numescu *lagune*; elle suntu produsse in mare parte de riurile cari, fiindu impedecate in cursulu loru de bance de arena, se respandescu pre tiermuri.

Unu *canal* este unu riu artificiale, destinatu in genere a serví de communicatiune intre doa cursuri de apa, si a facilitá, prin *navigatiune*, relatiunile commerciali.

Ap'a este vehicululu civilisatiunii. Dupo agricultura, navigatiunea este cea care a contribuitu mai multu a perfectiona pre omu, a stimula intelligenti'a sea, a da aventu spiritului seu de sociabilitate. Crestatur'a unei terre prin golfuri profunde, strimtoriele numerose si peninsulile inaintate forte multu in mare, suntu unu elementu de prosperitate si basea unui viitoriu stralucitu. Poporele maritime suntu audaciose, intreprindietorie, energice si speculative, si au deosebitu de acest'a

spiritulu de cucerire si de colonisare intr'unŭ gradu forte inaltu.

Termeni de geografi'a politica. — Prin *Statu* se intellege ua intindere de territoriu ai carei locuitori suntu adunati in societate si vietiuiescu sub acell'a-si guberniu. Candu acesti locuitori, a fora de reuniunea in societate si communitatea de guberniu, vorbescu aceea-si limba, simpatisedia prin idei, credintie si interessi, in fine candu au accea-si vie̓tia morale si politica, attunci formedia ua *natiune.* Imperiulu Austriei este unu *statu*, deru nu ua *natiune.* — *Guberniulu* este reuniunea fortieloru cari assecura essecutiunea legiloru in intru si protegu Statulu contr'a altoru natiuni. Guberniulu este *monarchicu absolutu* candu unu singuru omu dispune de tóte fortiele guberniului; *monarchicu constitutionale* sau *limitatu*, candu poporulu face legile si monarchulu este obligatu a veghià la essecutiunea loru; *republicanu*, candu directiunea fortieloru guberniului appartine cetatieniloru celloru mai insemnati sau natiunei intrege: in primulu casu avemu unu guberniu *republicanu aristocraticu*; in allu doilea ua *republica democratica.*

Statele porta differite numiri ca si guberniele loru; astfelliu unele se shiama *regate*, altele *imperie*, altele *principate*, altele *ducate*, etc., iero capii loru *regi*, *imperatori*, *principi*, *duci*, etc. — Ua *confederatiune* este reuniunea unui numeru ore care de state, cari êsi conserva administratiunea loru interna distincta, dero recunoscu ua autoritate communa, candu este vorb'a de aperarea territoriului loru.

Venitulu unui Statu civilisatu este summ'a *impositeloru* cu cari guberniulu are a satisface differitele necessitati alle societatii. Impositele se percepu directu asupr'a personeloru sau averiloru locuitoriloru, sau asupr'a obiecteloru ce ei consumu. Venitulu unui Statu se maresce a fora de acestea din domeniele selle proprie, din dsosebite monopoluri etc. *Monopolulu* este essercitiulu privilegiatu allu unoru industrie, s. es. sarea,

tutunulu etc. — Candu tote aceste mediloce nu suntu de ajunsu, attunci Statulu se imprumuta, si ast-felliu se constituie *detori'a*.

CARTEA II.

Distributiunea geografica a mineraliloru, a vegetaliloru si a animaleloru pre globu.

§. I. MINERALI.

Deco suprafaci'a pamentului ar fi fostu uniforma, geografi'a n'ar avé se notedie diversele locuri ce occupa mineralile; pretotindinea le amu intelnì la aceea-si aduncime. Dero mii de cause au modificatu si modifica anco natur'a acestei suprafacie si dau unoru terre elemente de avuti'a pre cari le refusa altor'a. Asta-di chiaru, sub ochii nostri, cutremurele si vulcanii rupu stratele superiori: masse solide si materii topite se redica pre asuprafaci'a solului. Ua multme de alte cause lucredia anco, dero aceste cestiuni suntu mai multu de domeniulu scientieloru naturali. Noi vomu studia acelle parti alle lumii in cari omulu a sciutu se smulga pamentului avuţiele ce ellu ascunde in senulu seu. Studiulu nostru nu ne va da de cotu esploatatiunile particularie si de ua mare importantia.

Europ'a locuita de ua populatiune energica, a fostu mai seriosu scormonita de cotu celle-l-alte parti alle lumii si ne presenta ua mai mare cantitate de materii esploatate.

Russi'a are granitu, ferru, cupru, zinc si argintu; — *Suedi'a*, ferru, cupru si argintu; — *Prussi'a*, carbuni de pamentu, agatu, ferru si plumbu; — *Austri'a* si *Germani'a*, trachita, turba, sare, grafitu, sulfatu de magnesia, topazu, ferru, cupru, plumbu, cositoru, zinc, argintu si antimoniu; — *Ollan-d'a*, turba; — *Belgi'a*, porfiru, carbuni de pamentu, ferru, plumbu si zinc; — *Insulele Bretanice*, şistu, carbuni de pa-

mentu, turba, sare, grafitu, sulfatu de magnesia, ferru, cupru, plumbu, cositoru si zinc; — *Franci'a*, granitu, porfiru, ardesia, petre litografice, carbuni de pamentu, turba, sare, kaolin, gipsu, ferru si antimoniu; — *Românі'a*, sare; — *Ispani'a*, sare, cupru, plumbu, mercuriu si antimoniu; — *Itali'a*, marmora, sulfu; — *Elveti'a* este avuta in șistu; — *Greci'a*, in bitumen, si *Illiri'a* in mercuriu.

Asi'a, putinu cunoscuta anco, nu ne offere esploatatiuni de cotu in partile locuite de popore civilisate: *Siberi'a* are sulfatu de magnesia, diamantu, ferru oxydulatu (magnetu), care se gasesce in masse nesecabili, arena aurifera forte multa si platina; — *Turci'a asiatica*, bitumen si magnesita (spuma de mare); — *Persi'a*, lapis-lazuli; — *Industanulu*, diamante, stanu; — *Chin'a*, granitu, talc pagoditu, mercuriu, ferru si cupru.

Afric'a anco si mai putinu cunoscuta de cotu Asi'a, ne offere granitu, porfiru rosiu din Egiptu, sare de Sahar'a si pulberea de auru din Sudan.

Americ'a allu carui trachitu constitue mai tota regiunea muntosa, are granitu, diamantu, topazu, arena aurifera, platina si ferru oligistu in *Brasili'a*; — obsidiana, argintu, arena aurifera in *Mexicu*; — nafta, guano, smaragde, mercuriu, argintu si platina in *Peruviu*; — celle mai avute mine de carbuni de pamentu, de cupru si de auru in *Statele-Unite.*

Oceani'a nu ne offere pana acumu de cotu diamante si platina in *Borneo*; — si auru in *Australi'a.*

§. 2. VEGETALI.

Fiindu-co clim'a joca unu rolu predominante in distributiunea vegetaliloru pre suprafaci'a globului, vomu divide studiulu vegetaliloru dupo zone.

Zon'a glaciale este regiunea muschiului, a lichenului, a feregei, a planteloru terratorie, a arbustiloru cu bacce, a

mestecaniloru si a salcieloru cari nu se redica mai multu de 60—70 centimetre d'asupr'a solului. — Dero vegetalile ce enumeraramu se gasescu pretotindenea: Alpii si Pirineii ni le areta in tote varietatile loru, si putemu dice co zon'a glaciale n'are ua vegetatiune caracteristica. Pre de alta parte din caus'a accidentieloru climaterice, Laponi'a, care se affla mai tota in acesta zona, ne offere secar'a si mai tote legumile zonei temperate. In acesta zona vegetatiunea este forte rapede, pentru-co are numai cote-va dille pentru a se desvolta.

Zon'a temperata. Pre limitea septemtrionale a acestei zone, gassimu paduri vaste de pini si de bradi; apoi vinu stejarulu, artiarulu, ulmulu, teiulu; in fine cedrulu, cupressulu si plut'a (liège fr.). Dintre arborii fructiferi, merulu, perulu, ciresiulu, prunulu, persiculu, zárzarulu, migdalulu, gutuiulu, castanulu, nuculu; apoi olivulu, lamaiulu, portocalulu si ficulu se succedu de la nord la sud, fora a se esclude cu tote acestea; deco cei din urma nu potu resiste în partea septemtrionale a acestei clime, cei d'antaiu descindu usioru cotra sud. — Viti'a de viia si dudii suntu respanditi intre allu 50° si allu 30° parallelu: prim'a inse nu prosperedia de cotu de la 48° in josu. — Cerealile, a caroru cultura se intinde usioru la nord, ne presenta secara, ovediu, ordiu, grau si meiu; in partea meridionale apparu porumbulu si orezulu.— Legumile ne offeru verdia, bobu, mazare, linte, anghinare, etc. — In fine, dintre plantele testili, inulu si canep'a se areta indigene in partea septemtrionale a zonei. — In genere vegetatiunea este mai putinu avuta de la allu 40°—25°, si acest'a din lips'a de umiditate. — Cauta se notamu co Statele-Unite, in Americ'a, si Chin'a, în Asi'a, detorescu situatiunii loru particularie reuniunea producteloru din cote trelle zonele.

Zon'a torrida, care, din caus'a circumstantielor locali, ne

presenta productele zoneloru precedenti, are a fora de acestea si altele cari êi suntu particularie ei, cumu: tresti'a de saccharu, cáfeu'a, palmariulu, arborulu de pane, boabab, cacao, vanili'a si multe paduri de arbori intrebuintiati in coloritu.

Fiind-co emisfer'a australe nu este anco bine studiata, totu ce amu dissu mai susu se applica numai la emisfer'a boreale.

§. 3. ANIMALE.

Clim'a are asupr'a distributiunii geografice a animaleloru aceea'si influentia ca si asupr'a vegetaliloru, si deco omulu pervine a stramutà ua specie de animale dintr'ua parte intr'alt'a a globului, acesta *acclimatatiune* se face in virtutea similitudinii climeloru. Noi vomu indicá numai speciele cari anco si asta-dĭ se paru particularie cutarei sau cutarei divisiuni a globului.

In Europ'a, plecandu de la nord spre sud, gassimu: renulu, ermin'a, eiderulu; apoi elanulu, veveriti'a, vulpea, bursuculu, mistretiulu; apoi la sud, pre verfurile Alpiloru, capr'a selbateca, vulturulu si acer'a, si mai la sud, bivolulu;

In Asi'a, maimuti'a, elefantulu, rinocerulu unicornu, camill'a, capr'a casiemir, paunulu, vermele de matase;

In Afric'a, maimuti'a guenon, leulu cu coma, leopardulu, lynxulu, rinocerulu bicornu, ippopotamulu, zebrulu, dromadarulu, giraf'a, gazel'a; papagalulu cenusíu, bibilc'a, strutiulu, ibis, pelicanulu, crocodilulu, scorpionulu, etc.;

In Americ'a, jaguarulu, cuguarulu, ursulu negru, elanulu mare, castorulu, tapirulu, bisonulu, lam'a, alpac'a, vigoni'a, crotalulu, condorulu, passerea musca, colibri, tiestos'a, etc. etc.;

In Oceani'a, kanguro, opossum, wombat, rinocerulu javanicu, maimuti'a pongo, dragonele sburatoriu, porculu-cerbu, mistretiuiu Papuiloru, tachiglossulu, ornitoringele, casoarulu, in fine reptili forte numerose si de ua tallia gigantica.

In nomenclatur'a ce dederamu nu figuredia animalele sup-

puse domesticitatii, cumu canele, boulu, oi'a, capr'a, callulu, asinulu, porculu, pisic'a, etc.; nicí celle cari urmedia pre omu pre ver unde acest'a petrunde; nici acellea in fine pre cari le intelnimu în tote partile lumii, ca vulpea, iepurele, iepurele albu, cerbulu si passerile domestice. Tote aceste animale paru a fi priimitu facultatea de a se modifica dupo essigintiele climei ce locuiescu; cu tote acestea cauta se observamu co animalele cari pota supportá frigulu rigurosu allu zonei glaciali trecu rare ori si cu multa anevointia la tropice.

Unu fenomenu pre care nu trebuie se lu perdemu din vedere, este migratiunea annuale a unoru passeri cari, de cumu se apropia iern'a, parasescu terrele boreali alle Europei si mergu se caute ua clima mai dulce.

CARTEA III.

OMULU.

Differintiele dintre diversele rase de omeni. — Differinti'a de limbe. — Differinti'a de religiuni. — Differinti'a de cultura.

§. I. Differintiele intre diversele rase de omeni.

Omulu este obiectulu a mai multoru scientie. Ast-felliu medicin'a êllu studiedia din puntulu de vedere allu morbiloru la cari pote fi espusu, fisiologi'a se occupa cu descoperirea legiloru dupo cari se essecuta functiunile selle animali, moralea are a determina norm'a dupo care este detoriu a se conduce cotra sine, cotra assemenii sei si cotra D-dieu, etc. Geografi'a la rondulu seu êllu considera din puntulu de vedere allu modului cumu se affla impartitu pre suprafaci'a Pamentului, allu limbeloru ce fia-care natiune vorbesce, allu religiuniloru, allu desvoltarii selle industriali si comerciali, allu gubernieloru de cari asculta, etc.

Omulu este acell'a-si pre ver-unde êllu intelnimu, adeco unu animalu superioru celloru alte creatiuni alle naturei prin vointia si conscientia. Cu tote acestea clim'a, medilocele de nutritiune, occupatiunile, etc., au modificatu aduncu natur'a sea. Este ua distantia enorma intre triburile de venatori sau locuitori de paduri, intre triburile de pescari dupo tiermurile oceanului Glaciale, si rasele mai cultivate, cari vietiuescu cu agricultur'a si cu alte arti de civilisatiune. Asia D. Prichard a observatu co la cei d'antaiu (locuitorii de paduri) proeminenti'a falciloru predomina; cei d'allu doillea au ua facia lataretia, unu craniu piramidalo si nisce ochi oblici, pre candu cei din urm'a au unu capu de fora elliptica. A fora de acest'a, mai este de observatu mai multa uniformitate in figura la cei nomadi de cotu la poporele inaintate in civilisatiune. Nu incape indointia co diversitatea occupatiuniloru la acesti din urma este caus'a acestei diversitati de conformatiune, pre candu la cei d'antaiu ua vietia monotona conserva tipulu nealteratu.

Differinti'a de conformatiune intre difersele rase de omeni au facutu pre naturalisti se recurga la divisiune, spre a facilitá cunoscinti'a, mai multu sau mai putinu essacta, deco unu individu este din cutare sau cutare parte a globului. Intre differitele sisteme, facute cu acesta occasiune, vomu mentioná pre allu D-lui Virey, pentru-co se basedia pre caracterie usiore de distinsu. Astu-felliu acestu naturalistu admite doa specie, pre cari le distinge dupo cascatur'a anghiului faciale, adeco dupo anghiulu formatu de doa linie cari pleca de la dintii incisivi superiori si se dirigu, un'a cotra partea cea mai proeminente a fruntii, alt'a la conductulŭ auditivu. Prim'a specie are anghiulu faciale de la 85°—90°, a do'a de la 75°—82°.

Dero divisiunea in genere admisa este a lui *D'Omalius d'Halloy*, dupo care genulu umanu numera cinci rase si a nume:

1° **Ras'a caucasiana (alba)** care coprinde pre Arabi, Evrei, Abissini, generalitatea locuitoriloru Europei, Persi, Indiani, Caucasiani, Kirghizi, ect.

2° **Ras'a mongolica (galbena)** de care tinu Chinesii, Japonesii, Tibetanii, Indo-Chinesii, Laponii, Eschimoii, Micronesianii, etc.

3° **Rasa americana (rosia)** coprinde pe selbaticii din America, adeco pre indigeni, numiti impropriu *Indiani*, descendentii vechiloru locuitorii ai Lumei-Noue. Caracterele selle suntu: pellea aramia, perulu netedu si cadendu in josu, ochi mari, capu lunguietiu, frunte deprimata, nasu lungu si aquilinu.

4° **Ras'a Malaesa (bruna)** respandita in Malacc'a, Jav'a, Sumatr'a, Borneo, Celebes, Moluce, Filippine, Polinesi'a si in unele parti alle Africei ca Madagascaru, Cafreri'a, etc. Antropofagi'a este in usu la mai multe din aceste triburi.

5° **Ras'a etiopica (negra)** respandita in partea centrale si sudica a Africei, in Australi'a, in insulele Andamane, etc. Deosebitu de acest'a ua multime de Negri nascuti in Africa fura transportati in Americ'a si redusi intr'ua sclavia orribile, din care nu se emancipara de cotu in urm'a unui resbellu sangerosu.

Nu se scie precisu care ar fi numerulu omeniloru, pentru-co, dupo cum amu observatu anco de la inceputu, suntu multe locuri pre pamentu necunoscute pana acumu, si a fora de acést'a este difficile de a se sci ciffr'a locuitoriloru chiaru din partile cunoscute; caus'a principale este lips'a de servicie statistice in celle mai multe state. Cu tote acestea, dupo tote probabilitatile, numerulu locuitoriloru globului terrestru pote fi coprinsu intre 1200—1300 milliuni sufflete.

§. 2. LIMBE.

Clim'a, modulu nutritiunii, occupatiunile, etc, essercita ua influentia reale nu numai asupr'a conformatiunii esterne a omului, ci si asupr'a spiritului seu. Ast-felliu locuitorii partiloru pré gerose precumu si cei din zon'a torrida suntu tempiti si nu se gandescu de cotu la satisfacerea nevoiloru corpului.

In genere aceste differintie spirituali se reducu la trei: Differintie *de Limba*, de *Religiune* si de *Cultura*.

Amu dissu co toti omenii cari vorbescu aceea-si *limba*, constituu ua natiune. Pana acumu s'au pututu classà pana la 2000 de limbe; dero acesta slassificatiune presenta mari difficultati, pentru-co, cu tote progresele facute in dillele nostre,

cunoscintiele limbistice suntu forte imperfecte. Cu tote acestea in starea in care se affla astą-đi sciinti'a limbei, se admite de ordinariu divisiunea in: *limbe monosillabice*, *limbe agglutinanti* sì *limbe flessionali*.

Monosillabice suntu acellea in cari tote vorbele fora esceptiune suntu formate dintr'ua singura sillaba. Acesta sillaba este immutabile si esprime numai idei'a absoluta si abstracta; de aceea servesce in acell'a-'sì timpu ca nume si ca verbu. Sensulu relativu si concretu nu pote fi indicatu in aceste limbe de cotu prin positiunea ce occupa acea monosillaba in reportu cu alte vorbe, si prin certe intonatiuni cari suntu mai multu sau mai putinu variate, mai multu sau mai putinu numerose in differitele dialecte. Monosillabica prin escellentia este vechi'a limba chinesa; apoi vinu numerosele sele dialecte, cumu: chines'a moderna, annamit'a, cambogian'a, siamic'a, barman'a, thibetan'a, etc. Domeniulu idiomeloru monosillabice coprinde asia đero tote terrele situate la N. de Gange, si dincolo de Himalaya, Chin'a propriu dissa si peninsul'a de la S. E. Asiei.

Agglutinanti suntu idiomele cari nu cunoscu nici compuse propriu disse nici flessiuni, si in cari diversele nuantie sau modificatiuni de sensu se areta printr'ua vorba care se adauge la alt'a ce'i servesce de radecina, insa fora ca vr'una din amendoa vorbele se se modifice in form'a sea sau in sensulu ce'i este propriu. Acestu fenomenu grammaticale appare in limb'a japonesa, in limbele australice, in cea mai mare parte din limbele indigeniloru din Americ'a si Afric'a, in limbele disse turanice, tatare sau scytice, cum este cea unguresca, in idiomele caucasiane, in indiom'a basca, etc. Agglutinatiunea formedia cuvinte dissilabice si cote ua data si polisillabice; aceste din urma in unele indiome devinu forte complicate. Spre essemplu, in dialectulu tlatskanai [vorbitu de Indienii

dupo amendoa ripele Columbiei (fluviu in Statele-Unite)], *limba* se dice *chotșțchlțchiotchlțaha.*

Limbele flessionali suntu celle cari au attinsu cellu mai inaltu gradu de desvoltare, cari au structur'a gramaticale cea mai avuta si cari suntu mai proprie prin urmare a reproduce cugetarea in celle mai minutiose modificari alle selle. In aceste limbe radecin'a este suppusa unei alteratiuni fonetice, destinata a esprime modificatiunile cari resulta din differintiele de relatiune care o lega cu alte vorbe Elementele, cari conserva unu caracteru rigidu si nemodificabile in limbele agglutinanti, au devenitu in limbele flessionali mai simple si mai organice. De aci vine difficultatea de a se descompune in elemente simple formele flessionali.

In acesta serie de limbe se potu face doa mari si forte insemnate divisiuni: *famili'a semitica*, si *famili'a indo-europena*:

Famili'a semitica coprinde celle mai multe din limbele *morte*, ca: *ebraic'a*, *fenician'a*, *aramic'a* (vorbita ua data in Siri'a si care coprindea mai multe dialecte), *siriac'a*, *assirian'a* (limba vorbita pana in allu patrulea seclu in ainte de er'a nostra, si cunoscuta celloru moderni prin inscriptiunile cuneiforme de la *Khorsabad*, de la Nimrud si din diverse locuri alle Assiriei), *etiopic'a* (vechi'a limba a Abissiniei din care mai subsistu anco cote-va dialecte forte alterate), etc. Mai tote aceste limbe s'au supplantatu prin altele de origine turanica sau indo-europena.

In fine famili'a *limbeloru indo-europene* a fostu desemnata sub numele de *japetica*, pentru-co cea mai mare parte din elle este vorbita de populatiuni cari, dupa cumu spune *Genesea*, descindu din *Japhet.* Tote se appropia de *sanscrit'a* care este tipulu loru cellu mai vechiu si cellu mai completu. Leganulu primitivu allu acestei familie limbistice este terr'a care se intinde intre marea Caspica si muntii Indu-Koch. Ea se pote divide in sesse grupe: 1° *Arica* sau *indiana*, 2° *Iranica*

sau *persica*; 3° *Pelasgica* sau *greco-romana*; 4° *Slavica*; 5° *Germanica*; 6° *Celtica*.

Dandu ua desvoltare mai intinsa acestui studiu in ceea ce privesce geografi'a limbeloru din Europ'a, putemu adauge urmatoriele detaliuri:

Grup'a celtica coprinde ramurele: *Kymrica* propriu dissa sau *welcha* (limb'a locuitoriloru din Terr'a Galliloru), *armoricana* (dialectu allu Bretaniei occidentali) si *gaellica* sau *gallica*, vorbita mai cu sema in Irlandi'a.

Grup'a germanica coprinde ramurile: *germanica* propriu dissa, *anglesa*, *scandinava*, etc.

Grup'a Palasgica: *Greca*, *Latin'a* si derivatele selle: *Român'a*, *Italian'a*, *Frances'a*, *Ispaniol'a*, *Portuges'a*, etc.

Grup'a Slavica: *lituaniam'a*, *slavic'a de nord* si *slavic'a de sud*, etc.

Observare. Un'a din representantele delle mai curiose alle familiei Indoeuropene este limb'a *tiganesca*, limb'a unei rase imprastiate in tota Europ'a, dispretiata de celle-l-alte si cunoscuta sub numile de *Tigani*, *Zingari* (la Italieni), *Gitanos* (la Ispanioli), *Bohémiens* (la Francesi), *Gypsis* (la Englesi). Tiganii pertunsera in Europ'a prin partile Danubiane, pre la inceputulu seclului XV p. Chr., dupo ce se oprira cotu-va in Asi'a Mica, in Siri'a, si in Egiptu, unde êsi lassara representanti isolati in familie sau triburi mice, cunoscuti sub diverse numiri. Tiganii se numescu intre dinsii *Rom*, adeco *omu*, cuventu de origine coptica sau egiptiaca. Acesta populatiune se distinge prin colorea sea bruna si perulu seu negru inchisu de totu. Tiganii descindu din *Jati* sau mai bine, dupo cumu observa D. *Trumpp*, din tribulu degradatu allu *Bhangiloru*, care din timpuri forte antice a emigratu din Sindh in Belucistan si in Persi'a. Si in adeveru diversele dialecte tiganesci offeru ua rudenia strinsa cu idiomele din Sindh si din Afganistan. Originea loru s'a tractatu cu multa eruditiune de D. *Vaillant* intr'unu uvragiu intitulatu: *Histoire des vrais Bohémiens*.

§. 3. RELIGIUNI.

Idei'a espressa prin cuventulu religiune se basedia pre reporturile d'intre omu si Dumnedieu. Omulu are nevoia ca Dumnediu se se occupe de ellu, si ellu (omulu) are detorie cotra dinsulu; implinirea acestoru detorie sub ua forma ore care, numita *cultu*, constituie *religiunea*, de la espresiunea latina *religare*

(a legá), fiind-co religiunea este legatur'a care unesce pre omu cu Dumnedieu. Religiunea imbratia tote detoriele, le sanctifica, si face implinirea loru mai usiora si mai secura. Isbitu de acestu faptu co totu in universu are neaperatu ua causa, co ceea ce denota reflessiune si intelligentia vine de la ua fiintia reflectante si intelliginte, omulu se redicó la idei'a puteriloru ascunse, la notiunea Divinitatii. Temerea de necunoscutu, de invisibile, mai multu de cotu sentimentulu de recunoscentia, jucò unu rolu importante in productiunea sentimentului religiosu, si acesta temere, unindu-se cu ignoranti'a profunda in care jacea omulu la inceputu, dede nascere la nenumerate superstitiuni. Neputendu studiá misterele teodiceei, omulu se opri la cote-va conceptiuni capritiose si copillaresci, cari fura germele celloru mai multe din religiunile antice si a cotoru-va din cele subsistenti, si a caroru formula generale este *politeismulu.*

Principalea divisiune ce putemu face in studiulu religiuniloru este in: *Politeiste* si *Monoteiste.*

1° **Politeisti** *(pagani)* suntu toti omenii cari credu in mai multi Dumnediei. Espressiunea cea mai grosa a acestei credintie este *Fetichismulu*, care consta in adorarea obiecteloru brute, neanimate sau neintelligenti, caror'a omulu le attribuie ua intelligentia si ua putere superiore lui. Acestu-a este cultulu petreloru, allu arboriloru, allu animaleloru, adessea celloru mai stupide si celloru mai immunde. Ea domnesce in Siberi'a, in Mangiuri'a, preste cea mai mare parte a Africei meridionali si in acelle parti alle Oceaniei, cari nu s'au suppusu anco Europeiloru.

Alte religiuni intermediare intre *Fetichismu* si Monoteismu suntu: *Brahmanismulu*, *Buddhismulu* si *Magismulu.*

Brahmanismulu, religiunea antica a natiuniloru indiane, este ua deificatiune a naturei. Acesta deificatiune a attributeloru lui *Brahm* fusse materialisata prin statue, si indata multimea ignorante luò idolulu sau imaginea in loculu dieului

insu-'si. Astă-di *brahmanismulu*, ca cultu, nu este de cotu unu politeismu grosu. Cu tóte acestea ideea despre unu Dieu supremu, despre punitiuni si recompense viitorie, este generale. Ua credintia particularia sectatoriloru acestei religiuni este *transmigratiunea suffleteloru* sau *metempsychosea*. Cellu mai insemnatu faptu sociale ce decurge din Brahmanismu este divisiunea poporului in caste ereditarie.

Buddhismulu subsiste in insul'a Ceylan, in Nepaul, Indo-Chin'a, Chin'a, Mongoli'a si Japoni'a, si-'si are siediulu principale in Thibet. Doctrin'a sea sociale este negatiunea casteloru; prin urmare preotii sei potu fi recrutati din ver-ce classe, cu conditiunea de a se devota celibatului, coci prefectiunea este mortea simtiuriloru. Mai multi *Buddha* aparussera deja pre pamentu candu, in allu 11-lea seclu inainte de er'a nostra, apperú acellu-a alle carui invetiaturi principali suntu urmate anco si asta-di: candu ellu parasí pamentulu, suffletulu lui transmigró in corpulu successoriului seu, care, si ellu, êllu transmisse la rondulu seu. Asta-di chiaru, *dalai-lama*, capulu religiunii in Thibet, este consideratu ca ua personificatiune a lui Buddha.

Magismulu este doctrin'a lui *Zoroastru*, care admite lupt'a a doa principie, unulu allu binelui si altulu allu reului. Acesta religiune domnesce anco in unele parti alle Asiei.

II° **Monoteisti** suntu toti omenii cari credu intr'unu singuru Dumnedieu: *Ebreii*, *Chrestinii*, *Mahometanii*.

Judaismulu sau *Mosaismulu* este religiunea lui Moise, si are de sectatori pre Ebrei, cari suntu imprastiati in tote partile lumii. Eă se divide in doa secte: *Karaitii* cari nu recunóscu de cotu Vechiulu Testamentu, si *rabbinistii* cari dau accea-si veneratiune unei collectiuni numita *Talmud*. acestă ultima secta coprinde pre Ebreii din Europ'a.

Christianismulu. Acesta religiune are dreptu puntu de plecare judaismulu, completatu prin revelatiunea lui Christ, filiulu

lui Dumnedieu facutu omu pentru mantuirea omeniloru, a carui doctrina este coprinsa in Evangeliu. Se devide in:

Biseric'a orientale sau *greca*, dissa ortodossa, care recunosce de capu nominale pre patriarchulu din Constantinopole. Ea domnesce in Românil'a, Russi'a, Greci'a, este tolerata in Turci'a si in unele parti alle imperiului Austriacu.

Bisseric'a occidentale sau *catolica* care domnesce in Itali'a, Ispani'a, Portugali'a, Franci'a, Bavari'a, Austri'a, Irlandi'a, Poloni'a si numera ua multime de adherenti in restulu Europei. Ea face numeróse conciste in Oceani'a si Asi'a, domnesce in Americ'a de sud; dero numera forte putini proseliti in Americ'a septemtrionale.

Protestantismulu, nascutu in allu 16-lea seclu allu erei nóstre, si ai carui sectatori nu recunoscu unu singuru capu, formedia numerose biserice cari differu intre dinsele prin unele punte de doctrina. Celle mai insemnate suntu: *Biseric'a luterana* sau evangelica, care domnesce in Germani'a, in Danimarc'a, Norvegi'a, Suedi'a, Livoni'a si Finland'a, si numera forte putini adepti in Franci'a; ea admite presenti'a reale in pane si vinu, si ua ierarchia ecclesiastica. — *Biseric'a calvinista* sau *reformata*, care domesce in Olland'a, Elveti'a, Scoti'a si numera câti-va sectatori si in Franci'a, nu admite nici ua ierarchia.—*Biseric'a anglicana* sau *episcopale*, care a conservatu ierarchi'a, are de capu pre *regele* Angliei. Afora de acestea protestantismulu coprinde ua multime de secte, precumu: *Zwingliani*, *Remontranti*, *Presbiteriani*, *Mennoniti* sau *Anabaptisti*, *Quakeri*, *Fratii-Moravi*, *Metodisti*, etc.

Caracteriulu essentiale allu protestantistului este liber'a interpretatiune a *Bibliei*.

Mahometanismulu, nascutu in Arabi'a, intr'ua epoca candu religiunea dominante a accellei terre era politeismulu, se pretinde a fi ua perfectionare a judaismului si a chrestinismului; ellu respinge Trinitatea, din ura contrá politeis-

mului, si recommanda practic'a mai totoru prescriptiuniloru judaismului, precumu: circumcisiunea, eleimosin'a, ajunulu, etc. Acesta religiune, a carei doctriua este intrega in *Koran*, domnesce in Asi'a occidentale, in Afric'a septemtrionale, in Turci'a Europena, si este tolerata in cote-va provincie alle Russiei. — Ea se divide in doa mari ramure: *Siitii*, cari considera pre primii trei succesori ai lui Mahomede ca usurpatori, êi dau pre ginerele seu *Ali* de mostenitoriu legitimu; ei domnescu in Persi'a; — *Sunnitii*, cari au adoptatu opiniunea contraria, au de representante principale pre *Sultanulu* din Constantinopole.

NOTA. In tese generale putemu affirmá co politeismulu este religiunea poporeloru ce se servescu de limbele monosillabice sau conglutinanti, iero monoteismulu allu natiuniloru cari facu usu de limbele flessionali.

§ 4. CULTUR'A.

Scopulu activitatii omului este inbunatatirea sea materiale, intellectuale si morale, si ajungerea acestui scopu intreitu fomedia pre omulu *cultu* sau *civilisatu*, asia cumu se gasesce in mai tote statele europene, si in unele din cei-l-alti continenti. Nu insa tote poporele au ajunsu la acestu puntu de desvoltare. Acesta differintia de cultura ne face a divide pre omeni in 5 categorie, si a nume: *Selbateci*, *Pescari*, *Venatori*, *Nomadi* si *Domiciliati*.

In trept'a cea mai de giosu a scarei sociali se affla *Selbatecii*. Ei locuiescu in caverne si vietiuiescu intr'ua miseria completa. Ceva mai susu suntu poporele de *Pescari* si de *Venatori* (mai cu sema in Americ'a), traindu de adi pana mane, si cunoscundu usulu a cator-va instrumente indispensabili, si allu armeloru, cari lipsescu completamente triburiloru din prim'a categoria; suntu insa crudi si sanguinari.

Poporele nomade possedu animale, dero animale cari le potu fi utili, adeco domestice. Cu acestea se servescu dupo

gradulu loru de desvoltare; au necessitati superiori si vietiuescu sub acopereminte (corturi, etc.); au si ore cari relatiuni si schiamburi nu numai intre dinsii, ci si cu poporele domiciliate vecine cu cari intretinu unu micu commerciu. Cu tote acestea nu au ua patria; ci, indata ce turmele au pascutu unu locu ore care, se muta mai departe. In aceste miscari facu si ore cari observari asupr'a naturei; de aci ua chronologia si ua notiune mai inalta despre divinitate.

Domiciliatu devine unu poporu candu trage din pamentu medi-locele selle de nutritiune, cu alte cuvinte candu incepe a lucra pamentulu. Cu lucrarea pamentului, adeco cu agricultur'a, este intimu legata crescerea viteloru, de alle caroru fortie omulu are nevoia pentru usiurarea muncei selle. Dero, neputendu effectuá acestn travaliu fora certe instrumente. omulu fusse nevoitu a cauta materialulu acelloru instrnmente iero-'si in pamentu; acesta necessitate este basea esploatatiunii mineloru. Ua data stabilitu omulu nu mai putea locui in cortu, ci avea nevoia de ua locuintia durabile si solida; ast-felliu se facura casele, catunele, satele, opidele si in fine statele. La inceputu ellu nu cautá de cotu necessariulu in nutritiune, in locuintia, in vestminte; mai pre urma ajunse la commodu, la confortabile, in fine la luxu. Din acesta inaltiare a omului in sferra necessitatiloru esira meseriele si cu dinsele schimbulu, commerciulu, monet'a, etc. Assecuratu in essistenti'a sea materiale, omulu in fine avú necessitati spirituali, cari produssera si facura se infloresca artile si sciintiele. Am vediutu dero cum co agricultur'a se pote considera cu dreptu cuventu ca basea ver-carii culture si civilisatiuni.

Cinci din sesse parti alle genului umanu suntu popore domiciliate.

Candu unu poporu se stabilesce intr'ua terra, unde mai 'nainte locuiá altu poporu, attunci avemu ua *colonia*. Directiunea constante a emigratiuniloru este de la Est la West.

CARTEA IV.

Divisiunea uscatului in cinci continenti. — Divisiunea Oceanului in mari. — Istori'a Geografiei.

§ I. DIVISIUNEA USCATULUI IN CINCI CONTINENTI.

Suprafaci'a solida a Pamentului se divide in doa mari parti numite *continentele vechiu* si *continentele nou.*

Continentele nou coprinde: *Europ'a* la N. W., *Afric'a* la S. W., si *Asi'a* la N. E.

Continentele vechiu se compune din *Americ'a* formata de doa mari pamenturi triangularie unite prin *istmulu de Panam'a,* si din ua grupa de insule mari, asiediate la S. E. vechiului continente, intre cari se distinge Olland'a Nou'a si a caroru totalitate constituie *Oceani'a.*

De vomu aruncá ua privire pre globu observamu co uscatulu occupa in emisfer'a boreale unu spatiu de trei ori mai considerabile de cotu in cea australe.

§ 2. DIVISIUNEA OCEANULUI IN MARI.

In realitate nu essiste de cotu ua singura mare care incungiura mass'a terrestra; dero, fiind-co fia-care poporu a datu ua numire particularia portiuniloru de apa ce udau tiermurile loru, geografii au venitu de au pusu ua ordine si au regularisatu acelle divisiuni arbitrarie. Mass'a de apa, coprinsa intre continentele nou la est si continentele vechiu la west, se numesce **Oceanulu cellu mare** sau **Marea Sudica**; cea dintre continentele vechiu la est si continentele nou la west, **Oceanulu Atlanticu**. Aceste doa enorme masse de apa se impreuna cotra cercurile polarie si attunci iau numirile de **Oceanu glaciale arcticu** si **Oceanu glaciale antarcticu**, care incepe de la allu 60° de latitudine meridionale si se termina la polulu sudicu. — A cincea massa mare de apa,

limitata la nord cu Asi'a, este **Oceanulu indianu** sau **Marea Indieloru.**

Asia dero patru suntu recipientii in cari fluviele îsi versu undele loru *);

1° Oceanulu cellu mare care formedia *Marea lui Behring*, in continentele nou; *Marea de Okhotsk*, *Marea Japoniei*, *Marea Coreei* si *Marea Chinei*, in continentele asiaticu; *marea Moluceloru* si *marea de Coraliu* in Oceania;

2° Oceanulu glaciale arcticu, alle carui subdivisiuni suntu *marea Alba* in continentele vechiu, si *marea Polaria* in cellu nou;

3° Oceanulu Atlanticu care da nascere in vechiulu continente *marii Baltice*, *marii Germanice*, *marii Mediteranee cu Adriatic'a*, *Archipelagului*, *marea de Marmará* si *marea Negra*; si in noulu continente *marii lui Baffin* si *marii Antileloru*;

4° Oceanulu Indianu din care s'au formatu *marea Rosia* si *marea de Oman* in continentele vechiu.

Oceanulu cellu Mare communica cu Oceanulu Glaciale arcticu prin strimtoriá lui Behring; cu marea Indieloru, prin numerosele strimtorie formate de insulele Sondei si Nou'a-Ollanda; cu Oceanulu Glaciale antarcticu prin Oceanulu Australe; cu Oceanulu Atlanticu prin strimtori'a lui Magellan.

Oceanulu Atlanticu comunica cu Oceanulu Glaciale arcticu prin marea Islandei; cu Oceanulu cellu Mare prin strimtori'a lui Magellan; si cu Oceanulu Indianu prin mass'a de apa ce se affla la sudulu capului Bunei-Sperantie.

§. 3. ISTORI'A GEOGRAFIEI.

Timpurile antice. — Geografi'a, ca ver care scientia, incepú de la notiuni confuse si imperfecte, de la idei erron ate chiaru

*) Lassamu la ua parte oceanulu Glaciale antarcticu care nu are nici unu affluente.

si din trepta in trepta, din seculu in seculu, marindu-si cerculu cunoscintieloru selle, ajunse in fine, prin progressele realisate in alte sciintie, se devina insa-si ua sciintia in parte. La inceputu ea este ua curata etnografia. Capitululu X din Genesea este ua lista genealogica a poporeloru cunoscute de Ebrei. Totu asia este si geografi'a lui Omeru, care n'a facutu altu-ceva de cotu a depinsu cu cote-va epitete terrele bine cunoscute de Greci si a lassatu in norii legendeloru terrele pré departate. Idei'a generale a acestui observatoriu si pictoriu sublime allu timpuriloru eroice era co Grecii suntu in centrulu Pamentului, pre care ei 'si lu representau ca unu discu mare incungiuratu de fluviulu Oceanu, iero bolt'a ceresca ca supportata de nisce munti enormi. *Sciinti'a* geografica nu incepe de cotu la medi-loculu seclului VI a. Chr., cu descoperirile astronomice si matematice alle lui Pitagor'a, care invetiá sfericitatea Pamentului, cu viagiele Samianului Coleu in Ispani'a meridionale si dincolo de strimtori'a Gades, cu cercetarile filosofiloru ionici, intre altii alle lui Anaximandru, care incercó a determiná marimea Pamentului, in fine cu fundarea imperiului Persiloru, domni ai celloru trei terre in cari se desvoltassera mai antaiu scientiele matematice si nautice, Chaldea, Egiptulu si Fenici'a. Intinderea acestui imperiu cotra oriente, fundarea colonieloru grece pre costelele marii Negre si relatiunile cu triburile septemtrionali, permissera lui Erodotu a da cellu d'antaiu ua ideia precisa asupr'a pamentului cunoscutu in timpulu seu. Erodotu este parintele Geografiei precumu este si allu Istoriei. Deco ellu commite errori asupr'a intinderii relative a Europei, a Asiei si a Libiei, cunosce bine bassinulu Mediteraneei, mai cu sema in partea sea orientale; descrie cu perfectiune marea Negra si fluviele ce se arunca intr'ins'a; a vediutu Egiptulu si cea mai mare parte a Asiei occidentali; scie deja (lucru care a fostu contestatu in decursu de cinci secule) co Caspic'a este

ua mare isolata; traditiunile ce betranulu calletoriu a cullessu asupr'a Indiei, asupr'a circumnavigatiunii Fenicianiloru impregiurulu Africei, asupr'a viagiului Nasamoniloru in centrulu acestui continente, au procuratu documente pretiose criticei moderne; mentionedia cu grija clim'a si productiunile diverseloru terre, notedia caracteriulu locuitoriloru loru, inavutiesce descriptiunile selle cu traditiunile istorice alle differiteloru popore, analisedia guberniele loru si ne face se cunoscemu sorgintiele si intinderea avutieloru loru. Geografi'a se amesteca anco cu istori'a, dero ea essiste deja ca scientia. Totu acesta epoca vediù nascundu-se *Chartografi'a*, alle carii notiuni se pare co Grecii le imprumutara de la Egiptiani si Feniciani.

Intre fundarea imperiului Persiloru si fundarea imperiului lui Alessandru cellu Mare, care determina a do'a epoca a geografiei antice, se effectuedia mai multe viagie, cari intindu limitile lumii cunoscute, si indata Aristotele cu discipulii sei si tota scol'a Alessandrina, adunandu aceste cunoscintie, dau sciintiei ua deevoltare immensa. Aristotele invetia sfericitatea Pamentului si êi evaluedia circumferinti'a mai totu asia de essactu ca si modernii. Totu acestu geniu allu anticitatii se indoí de possibilitatea de a ajunge la Indie, plecandu din occidentele Europei: suppositiune semetia, care cu 18 secule mai tardiu addusse descoperirea Lumii-Noue. Discipululu seu Dicearchu cautò se descopere locurile situate pre parallel'a Rodului; in fine unu bibliotecariu din Alessandri'a, Eratostene. adaugendu la descoperirile anterioriloru sei propriele selle observatiuni, cercò unu sistemu completu de geografia si de cartografia, care remasse classicu in decursu de patru secule. Eratostene, de si cunoscea sfericitatea Pamentului, crediù, ca toti geografii anticitatii co partea abitabile a globului occupa ua suprafacia forte restrinsa din emisfer'a boreale, intre equatoriu si polu, si co era possibile se se considere acesta portiune mica ca

ua suprafacia plana, fora a se committe ua errore mare. De aci ua indoita errore: mai antaiu co projectiunea chartei selle, in care meridianele, ca si parallelele, erau nisce linie drepte, era ua projectiune plana prin desvoltare cilindrica, care desfigurá partile septemtrionali; apoi chart'a sea era multu mai lunga de la Est la West de cotu de la N. la S. De aci numirile de *longitudine* si *latitudine* cari s'au consecratu de geografii moderni, de si adi elle esprimu ua ideia falsa. Afora de acest'a sistemulu lui Eratostene aveà si alte errori cari proveniau din fals'a directiune a meridianului principale si a parallelei principali. Principalea parallela era parallel'a Rodului, numita si *Diafragm'a lui Dicearchu*, pentru co acestu astronomu, dupe nisce observatiuni erronate, pussesse sub parallel'a Rodului puntele principali din bassinulu Mediterraneei, Columnele lui Ercule, strimtori'a Siciliei, Capulu Sunium, Issu, si ua lunga catena de munti, chiamata cu ua numire generale, Tauru, si care presuppuneá co se intinde in linia drepta d'a curmedisiulu Asiei intrege. Meridianulu principale era allu Alessandriei, sub care Eratostene, iero-si amagitu de indicatiunile apparateloru selle, pussesse, la Sud, Syen'a si Meroe, la Nord, Rodos, Bizantiulu si gur'a Boristenelui. In fine, refusandu de a crede assertiunea lui Erodotu asupra isolarii Caspiei, ellu faceá din acesta mare unu golfu allu Oceanului Septemtrionale, conformu ideieloru selle sistematice asupr'a connexitati totoru mariloru globului. Insa, dupo cumu observaramu mai susu, sistemulu lui Eratostene, cu tote deffectele selle, prevaló in decursu de patru secule asupr'a sistemului lui Ipparchu, care era multu mai scientificu.

Imperiulu Persiloru si espeditiunea lui Alessandru intinsessera, mai cu sema cotra oriente, domeniulu geografiei. Dominatiunea romana, care formedia a trei'a epoca mare in geografi'a antica, scose la lumina occidentele si centrulu Europei. Afric'a cartaginese fu descrisa de Polibiu in urm'a res-

belleloru punice; concistele lui Cesare in Galli'a si alle successoriloru sei in Britanni'a-Mare si in Germani'a, indoira intinderea lumii antice. Dero geografi'a matematica pare uitata in decursu de doa secle, si scienti'a se marginesce in geografi'a descriptiva sau in itinerarie, precumu probedia operele lui Cesare, alle lui Strabone, Pliniu, Pomponiu Mela, Tacitu, Periplele (circumnavigatiunile) lui Dionisiu Periegetulu si alle lui Arrianu. Cesare, si dupo dinsulu, Augustu, ordinassera la trei geometri greci se mesore suprafaci'a imperiului romanu, si Agripp'a, ginerele lui Augustu, espusse in Rom'a ua charta a lumii de care Pliniu face adessea mentiune. Nu incape indointia co din acesta charta Romanii au estrassu itinerariele din cari cote-va au ajunsu pana la noi. Oper'a lui Strabone representa statulu sciintiei geografice la inceputulu erei chrestine. Acestu autoriu orientedia reu Europ'a occidentale si costele meridionali alle Assiei; astu-felliu ellu crede co Pirineii se dirigu de la N. la S., si co Rinulu este parallelu cu dinsii; co Bretanni'a Mare are ua forma triangularia, si co Irlandi'a este cu totulu la Nordulu acestei mari insule. Strabone nu cunosce nimicu dincolo de riulu Elb'a, si chiaru in Mediterranea ellu da Italiei ua directiune mai-mai totale de la W. la E. Ca si Eratostene, ellu face din Caspic'a unu golfu allu oceanului Septemtrionale, si, dupo parerea sea, cost'a Indiei, de la Indu pana la capulu Comorinu, se dirige cu totulu spre oriente. Dero Greci'a si cea mai mare parte din Asi'a suntu avute in descriptiuni essacte si in detalie istorice de cea mai inalta interesse, si oper'a lui Strabone este modelulu cellu mai perfectu de geografia politica.

In alu doilea seclu erei chrestine, geografi'a metematica este scosa din uitare de doi greci, Marinu de la Tyr si Ptolomeu. Marinu reinoí sistemulu charteloru plane allu lui Eratostene; dero chartele, ca si operele selle, s'au perdutu si Ptolomeu singuru ne facú cunoscute si pre unele si altele. Oper'a lui Ptolomeu

este resumptulu intregei scientie geografice din anticitate, in epoc'a cellei mai mari intinderi a imperiului romanu. Ptolomeu orientedia multu mai essactu de cotu Strabone Ispani'a, Itali'a, Galli'a si insulele Britannice; ellu cunosce, de si cam confusu, sudulu Balticei pana cotra allu 58° de latitudine; in Afric'a, cunoscintiele selle asupr'a Nigrului si mai cu sema asupr'a Nilului superioru suntu de natura a ne pune in mirare chiaru adi; in Asi'a ellu revine la isolarea Caspicei, de si da acestei mari ua intindere falsa de la E. la W.; ua parte a Asiei centrali este desemnata sub numele de Seric'a, si Indi'a de dincolo de Gange destullu de bine descrisa pana la golfulu de Martaban. Dero allaturea cu aceste merite, intelnimu strani'a ipotese a unui uscatu continuu mergundu de la cost'a Indiei pana la a Africei, si facundu din Marea Indieloru ua immensa Caspica, ipotese ce s'a perpetuatu in decursulu unei parti insemnate din evulu mediu si a facutu multu timpu pre Europei se credia co era imposibile cui-va se ajunga la Indi'a incungiurandu Afric'a. Nu se cereá nimicu mai multu de cotu espeditiunea lui Vasco-de-Gam'a pentru a distruge acesta errore. In geografi'a matematica latitudinile si longitudinile lui Ptolomeu suntu departe de fi totu de un'a essacte, si prin urmare chartele selle ne punu in mirare prin configuratiunea adessea bizara a terreloru ce representa: ast-felliu longitudinile selle coprindu mai cu sema errori enorme cotra oriente, unde ellu da Mediterraneei ua intindere cu 20 grade mai multu de cotu pote avé, errore care a remasu pana la inceputulu seclului allu 18-lea in chartele lui Delisle. Ptolomeu pune gurele Gangelui inapoi cu mai multu de 46 grade dincolo de adeverat'a loru positiune; dero, prin acesta ipotese despre estensiunea essagerata a Asiei cotre oriente si despre putin'a distantia la care trebuie se se affle de Ispani'a la West, Columbu a fostu dusu a cautá cotra occidente callea Indieloru, si a descoperitu Lumea-Noua, pre care ellu o con-

sideră ca ua parte a Asiei. In occidentele Mediterraneei, latitudinile și longitudinile lui Ptolomeu suntu multu mai essacte.

Evulu mediu. — In mai totu acestu spatiu de timpu, restrinsu intre caderea imperiului romanu de occidente (476 p. Chr.), si caderea imperiului romanu de oriente (1453), travaliele geografice alle anticitatii paru a nu fi essistatu. Secele prescurtari alle lui Agathemetru si ale lui Marcianu din Eraclea, poem'a confusa a lui Festu Avienu, *Notitiele Provincieloru*, Dictionariele geografice allu lui Vibiu Sequester si allu lui Eusebiu, ieto ultimele productiuni alle periodei romane. Unu monachu egiptianu din seclulu VI, Cosmas Indicopleustes, representa, in a sea Topografia chrestina, Pamentulu ca ua suprafacia vasta plana incungiurata de unu muru; ellu nu pote intellege sfericitatea Pamentului, si acesta opiniune i se pare ua eresia si unu restu allu paganismului. De seclulu VII-lea tine ua geografia in ua latinesca barbara, compusa de unu anonimu numitu *Geografulu din Raven'a*, si care ne face numai se regretamu tote uvragiele asta-di perdute ce ellu a consultatu. Chartele din acesta epoca si mappamundulu de argintu ce possedeá Carol-Magnu nu erau mai putinu barbare de cotu cartile, deco judecamu dupo chart'a ce insocesce unu manuscriptu allu *Apocaplipsei* conservatu in bibliotec'a regale de la Turin. Acestu mappamundu pare a fi din seclulu IX-lea; Mediterranea, care intr'insulu este representata prin unu parallelogramu regulatu, se intinde pana a medi-loculu chartei, unde acesta mare se unesce sub unu anghiu dreptu cu ua massa de apa ce separa Europ'a de Asi'a, si care se unesce cu Oceanulu ce incungiura Pamentulu; Nilulu este totu asia de latu ca si Mediterranea, si tote insulele de forma patrata si de ua intindere mai-mai egale.

Pre candu Europ'a occidentale era cufundata in ignorantia, Arabii cullegeau patrimoniulu sciintiei grece. In seclulu IX-lea, califulu Al-Mamun commandó se se mesore unu gradu allu

meridianului in desertulu Siriei, si se se traduca in limb'a arabica geografi'a lui Ptolomeu. Dominatiunea arabica intinse limitile lumii cunoscute mai cu sema spre centrulu si orientele Asiei si cotra costele orientali alle Africei. Intre geografii Arabi vomu numí pre Massudi si pre Ibn-Haucal in seclulu X-lea, Edrisi in allu XII-lea, Ibn-el-Uardy, Amdullah, Abul-Feda in allu XIV-lea, si Leone Africanulu, care appartine mai-mai geografiei moderne. Dero chartele acestoru geografi suntu inferiori sperantiei ce ne puteau da scriptele loru.

Pirateriele Scandinaviloru facura cunocuta Europ'a septemtrionale si chiaru ua lume noua currendu uitata. Dupo Scandinavi, alle caroru fructe se perdussera, doa alte popore dussera geografi'a spre unu progressu reale, pentru-co descoperirile loru au remasu: acesti-a suntu Italianii si marinarii dupo costele Ispaniei orientali, Catalanii si Majorquinii. Cruciatele appropiara pre Europei de Orientali, si invasiunea Mongoliloru cari, in cursulu seclului allu 13-lea, suppussera cea mai mare parte din Asi'a si distrussera imperiulu Califiloru, determinara pre papi si pre regii europeni a tramite ambassadori la inimicii Musulmaniloru. Dintre viatorii acestei epoce, cellu mai insemnatu este venetianulu Marco-Polo, care percurse, de la 1271—1295, Asi'a centrale si Chin'a, visitó Japoni'a, locuí in Sumatr'a, si se intorse pre la Sudulu Asiei si allu Africei. Relatiunea sea, necontenitu citata de Columbu, confirmó pre acestu-a in credinti'a ce ellu accordá longitudiniloru lui Ptolomeu, si lu impinse anco si mai tare a cautá callea Indieloru pre la Occidente. Majorquinii inventara, la finele seclului allu 13-lea, chartele plane, si Catalanii disputara republiceloru italiane semetí'a si sciinti'a nautica. Nici ua charta din acesta epoca nu are ua importantia mai inalta de cotu *Atlantele Catalanu* din 1375; intr'insulu Europ'a este representata cu detalie, mai cu sema la S. W.; dero ce este mai curiosu, este representatiunea costeloru occidentali alle Africei, unde

gassimu capulu Bojador, Açorele, Madera, sub numele analogu de *Isola di Legname* (insul'a paduriloru), si Canariele, cu multu timpu inainte de viagiele Portugesiloru: acesta gloria, se nu uitamu, cauta se o attribuimu Majorquiniloru si Cataloniloru.

Allu 15-lea seclu este ua epoca memorabile in istori'a geografiei. Portugesii sub impulsiunea infantelui Don Enric, trecundu promontoriele si archipelagurile visitate de Catalani, vedu cu mirare, dupo ce au trecutu capulu Verde, co cost'a Africei, in locu de a se intinde la occidente, cumu pretindeá Ptolomeu, se incovoia la Est. Acesta prima desmintire, data de esperientia ipotesiloru antice ,fu urmata de ua a do'a, candu regiunea equatoriale fu trecuta la 1472, regiune pre care geografii o representau ca inaccessibile din caus'a caldureloru. La 1486 Bartolomeu Diaz ajunse la capulu Tormenteloru, allu carui nume de reu auguriu regele Juan II (Ioanne II) êllu schiambó in de Buna-Sperantia. Vasco de Gama trecú acestu capu la 1497 si ajunse in annulu urmatoriu la Calicut. Acest'a era mai-mai ua noua lume revelata Europei, separata de atati seculi de Asi'a meridionale. In acellu-a-si timpu, Ispani'a calcá pre urmele Portugaliei, si geniulu lui Columbu revelá in adeveru Vechiului Continente ua Lume-Noua la 1492. Ua asia de prodigiosa miscare de descoperiri urmà se influentiedie asupr'a chartografiei; si in adeveru globurile si chartele seclului allu 15-lea suntu cu multu superiori celloru din epoc'a precedente. Este de ajunsu se citamu mappamundulu lui Andrea Bianco din 1436, famosulu globu allu germanului Martin Behaim, sociulu portugesului D. Cam, la 1484, si in fine pretiosulu mappamundu ce compuse la 1500 Juan de la Cosa, pilotulu lui Christofu Columbu in allu doilea viagiu allu seu.

Timpurile moderne. — La finele seclului allu XV-lea, callea Indieloru si a Americei era gassita; oper'a secleloru ur-

matorie fusse de a completá aceste doa descoperiri prin recunoscerea totoru terreloru si oceaneloru ce separau ambele continenti. Tote poporele se aruncara in acesta calle cu ua ardore egale; dero glori'a principale in allu 16-lea seclu este totu a Portugesiloru si Ispanioliloru. Successorii lui Vasco de Gama, Almeida, Albuquerque, Juan de Castro, descoperu un'a duo alt'a insula Madagascar, Ceylan, Malacca, insulele Sondei, Molucele, fundedia Macao pre costele Chinei, pertundu pana in Japoni'a, si punu basile unui immensu imperiu coloniale, care la finele seclului avea se se absorba in monarchi'a ispaniola. In Americ'a unulu din marinarii loru, Cabral, descopere la 1500 Brasili'a; insa pre acestu continente glori'a principale revine Ispanioliloru. Pinzon si Vespuzio inaintara la Sud pana dincolo pe equatoriu (1499—1500), si Diaz de Solis pana la imbucatur'a Riului de La Plata. Dero deja marele istmu centrale fussesse transversatu, si Oceanulu cellu Mare zaritu si attinsu de Nunez Balboa la 1513. De aci intreprinderea semetia a unui Portugesu in serviciulu Ispaniei, Magellan, care, cautandu la Sudulu Continentelui-Nou unu passagiu intre ambele oceane, transversó la 1520 strimtori'a ce porta numele seu, trecú vastulu oceanu pre care lu numí Pacíficu, si descoperí archipelagele Marianeloru si Filippineloru, unde perí ucissu. Cano, successoriulu seu, ajunse pre callea de la West la Moluce, unde Portugesii sossissera pre la Oriente, se intorse in Ispani'a pre la capulu Bunei-Sperantie, demonstrandu ast-felliu sfericitatea Pamentului professata de Pitagor'a si Aristotele, si incungiurandu ellu inaintea totor-a Lumea in 1124 de dille. Indata dupo acesta espeditiune celebra, descoperirile crescu cu ua rapiditate necredibile : Cortez cuceresce Mexiculu; Pizarro, Peruviulu; Almagro si Valdivia, Chili la 1519—1541, si formedia cu modulu acestu-a din Ispani'a unu imperiu in care cu dreptu cuventu Filippu II dicea co sorele nu appune nici ua data.

Partea cea mai difficile a problemei fiindu deslegata, restulu se continuò cu multa inlesnitiune. Francesii, prin Verazzani si Jacques Cartier (1534), revelara Europei ua parte considerabile din Americ'a septemtrionale; Anglii si Ollandesii plutescu cu indrasnela cotra polulu Nord, cautandu in acesta parte strimtori'a dintre Atlanticu si Pacificu, pre care Magellan o gassisse in emisfer'a oppussa. Willoughby, Hudson, Baffin, Lemaire, Schouten, Tasman, suntu numile celloru mai insemnati viatori angli sau ollandesi din acesta epoca. Insa tota glori'a de a fi facutu cunoscuta a cincea parte a lumii (Oceania) appartine seclului allu 18-lea si navigatoriloru angli si francesi, Carteret, Cook, Bougainville si La Peyrouse. Acestu seclu fusse forte fecundu si pentru geografi'a matematica si politica, din caus'a marii desvoltari a scientielorn matematice si economice. Totu acumu fu creata si statistic'a de geografulu germanu Büsching, si desvoltarea acestei sciintie pusse ultim'a petra in edificiulu sciintiei geografice.

Afric'a, mai-mai uitata pana la finele seclului allu 18-lea, a fostu, din acesta epoca, teatrulu a numerose esploratiuni. Viagiulu lui Bruce (1769—73), care descoperí sorgintile Nilului Albastru, si mai cu sema fundarea *Associatiunii africane* la 1788 in Angli'a, readdussera attentiunea invetiatiloru asupr'a acestei parti din lume. Esploratiunile fura gloriosu inaugurate de duplulu viagiu allu lui Mungo-Park (1795, 1803), care descoperí cursulu superiore si mediu allu Nigrului. Ellu fusse urmatu de Denham si Clapperton, Caillié, Richardson, Overweg, Barth si Vogel, Livingston, si altii cari calcara cu gloria si successu pre urmele selle.

Tote aceste viagie, nenumeratele uvragie si productiuni statistice facute de gubernie sau de particulari, invetiamentulu asia de fecundu in Germani'a allu celebrului Ritter, au facutu din Geografia, care cu putinu timpu mai 'nainte era

considerata ca unu simplu annexu allu istoriei, a facutu, dicemu, din Geografia ua sciintia particularia. Germani'a si Angli'a mergu asta-di in fruntea natiuniloru europene in sciintiele geografice, cari suntu anco putinu respandite si gustate nu numai de noi, dero chiaru si de Francesi, cu tote co acesti'a fundara prim'a societate geografica la Paris in 1821. Afora de acest'a, s'au mai constituitu societatea: geografica din Berlin la 1827, cea din Londiniu la 1830, din Darmstadt si din St. Petruburg la 1845, din Bombay la 1831, din Francfort pre Mein la 1836, din New-York la 1851, din Vien'a si din Genev'a la 1858. Tote aceste societati publica Bulletine si Memorie. Cauta se mai adaugemu trei stabilimente importanti: *Institutulu geograficu* din Weimar, *Stabilimentulu geograficu allu lui Van der Maelen* in Bruxelles, si *Stabilimentulu geograficu allu lui Justus Perthes* din Gotha, care publica ua importante collectiune de *Mittheilungen* dirigeta de D. Petermann. Nu mai putinu importante este ua cullegere de *Annalile Viagieloru*, fundata la Paris in 1808 de Malte Brun, si continuata asta-di de filiulu seu.

CARTEA V.

EUROP'A.

Descriptiunea fisica. — Descriptiunea politica. — Istori'a geografica.

---

§. I. DESCRIPTIUNEA FISICA.

Situatiune si limiti. — Europ'a, dinpreuna cu insulele ce tinu de dins'a, este situata intre 36° si 71° latitudine septemtrionale si intre 12°40′ longitudine occidentale*) si 66° longitudine orientale. — Acesta estremitate de nord-west a

*) Consideramu de meridianu principale pre cellu care trece prin Observatoriulu astronomicu din Paris.

vechiului continente se limitedia la *nord* cu oceanulu Glaciale Arcticu; la *west* cu oceanulu Atlanticu; la *sud* cu Marea Mediterranea si subdivisiunile selle, si cu muntele Caucasu; la *est* cu marea Caspica, fluviulu Ural, muntii Urali sau Poia si cu riulu Kara. Cea mai mare lungime a sea, evaluata la 540 mirametri, s'ar representá prin ua linia care, plecandu de la promontoriulu St.-Vincentiu s'ar terminá la imbucatur'a riului *Kara*, affluente allu Oceanului Glaciale; iero cea mai mare latime a sea este 384 miriametri, considerata de la capulu *Nord* pana la capulu *Matapan*, punt'a cea mai meridionale a Moreei. Suprafaci'a sea este de aprope 10 milliuni kilometri patrati.

Mari si golfuri. — Celle mai remarcabili suntu: *Oceanulu Glaciale* care formedia pre costele Russiei golfurile *Karskoe*, *Cerskaia*, si *Marea Alba* cu golfurile *Dvin'a*, *Oneg'a* si *Kandalaskaia*.

La west si sud oceanulu Atlanticu formedia: 1° Marea *Nordului* sau *Germanica*, restrinsa intre insulele Shetland si costele Britanniei-Mari pre de ua parte, Terrele-de-Josu, Danimark'a si Norvegi'a pre de alt'a, si care da nascere golfului *Zuyderzee*; 2° *Baltic'a* care uda Danimark'a, Suedi'a, Prussi'a si Russi'a, in cari sapa golfurile *Dantzig*, *Livoni'a*, *Finland* si *Bothni'a*; 3° *La Manche* care uda costele Franciei si alle Britanniei-Mari; 4° *Marea Irlandiei*, coprinsa intre Irlandi'a si Britanni'a-Mare si limitata la Nord cu canalulu Nordului si la sud cu canalulu St-lui Georgiu; 5° *Mediterranea* divisa priu ua serie de inaltimi sub-marine in doa bassine, unulu occidentale si altulu orientale; in primulu din aceste bassine gassimu golfulu de *Lyon*, allu *Genevei* si marea *Tireniana* sau marea *Italiei*; iero in allu doilea avemu *marea Ionica* pre costele occidentali alle Greciei, golfulu *Tarentului*, golfulu de *Lepante* intre Greci'a continentale si Peloponesu; *Marea Adriatica* intre Itali'a, Dalmati'a si Albani'a; *Archi-*

pelagulu intre Greci'a si Asi'a Mica; golfulu *Atenei* intre Greci'a continentale si Morea; golfulu *Salonicu* la sudulu Turciei; Marea de *Marmará* intre Turci'a europena si cea asiatica. In fine marea *Negra* intre Turcia europena si cea asiatica, Romani'a si Russi'a; acesta mare formedia golfulu de *Perecopu* la nord-west, marea de *Azof* si marea *Putrida* la nord-estulu Crimeei.

Marea Caspica este cellu mai mare lacu allu globului fora a formá vr'unu golfu importante.

Marea Mediterranea, care nu este comparabile in intindere nici unui-a din Oceane, este cu tote acestea, sub puntulu de vedere istoricu si politicu, superiore in importantia totoru celloru alte mari alle globului. Candu cine-va calletoresce cu cugetarea impregiurulu acestei frumose pandie de apa, numile istorice se grammadescu, si pana in diu'a de asta-di istori'a popóreloru vecine cu Mediterranea este mai-mai istori'a lumii intrege. Este de ajunsu se citamu Cartaginea si Afric'a occidentale cu tote civilisatiunile selle successive; Afric'a orientale si Egiptulu sub Faraoni si sub Greci; Greci'a cu numerosele selle republicutie; apoi tota peninsul'a italica, cu capitalea cellui mai respectabile imperiu din lume; Galli'a meridionale, aci celtica aci romana, si acumu francese; in fine Ispani'a care sub Carol Cintu si Filippu II ajunse la ua putere monstruosa. Cetatile, fluviele, golfurile, promontoriele, strimtoriele, currentii, venturile dominanti, si totu ce procura natur'a spre a ajutá pre omu in relatiunile selle commerciali, celle mai civilisatrici din tote, tote suntu cunoscute in acesta mare; tote suntu celebre, tote au stralucitu, tóte au remasu in memori'a omeniloru. Nu este nici unu locu care se nu 'si aiba renumele seu, *nullum sine nomine saxum.* Cartaginea, Marsili'a, — Genu'a, Pis'a si Florenti'a, Rom'a, Neapole, Siracus'a, Veneti'a si Malt'a, — Lacedomone, Aten'a, Constantinopole, Smirn'a, Rodu, Alep, Antiochi'a, Efesulu,

Tyrulu, Jerusalem'a si Alessandri'a, — Tunite si Algerulu; ieto illustratiunile fora rivali alle Mediterraneei de trei sau patru mii de anni. Afora de Germani'a si Angli'a, mai tota lumea civilisata era impregiurulu Mediterraneei pana la descoperirea lui Christofu Columbu, care addusse ua adeverata revolutiune in commerciu, si prin urmare in importanti'a cetatiloru si Stateloru.

Strimtorie. — Principalile strimtorie, cari unescu differitele mari alle Europei, suntu:

In oceanulu Glaciale: strimtori'a *Waigatz* intre insul'a cu acestu nume si continente, si de *Kara* intre insul'a Waigatz si Nou'a Zembla;

In oceanulu Atlanticu: *Skager-Rack*, *Kattegat*, *Sund* si amendoa *Belturile*, cari lega marea Nordului cu Baltic'a; *Pasulu de Calais* ce unesce marea Germanica cu La Manche; canalulu *St.-Georgiu* si canalulu *Nordului* dintre Irlandi'a si Britanni'a-Mare; strimtori'a *Gibraltarului* prin care oceanulu strabate printre Ispani'a si Afric'a spre a se impreuná cu Mediterranea;

In Mediterranea: strimtori'a *Bonifacio* intre Corsic'a si Sardini'a, si de *Messin'a* intre Itali'a si Sicili'a; canalulu de *Otranto* intre Itali'a si Albani'a; strimtori'a *Dardanelleloru* si Canalulu *Constantinopolii* sau *Bosforului* intre Turci'a europena si cea asiatica, si facundu se communice Marea de Marmará cu marea Negra si Archipelagulu; in fine strimtori'a *Ehicale* sau *Kerci* intre Crimea si Russi'a si punendu in communicatiune Marea Negra cu marea de Azof.

Peninsule, istmuri. — Europ'a presenta mai multe peninsule: la nord, peninsul'a *Scandinavica* restrinsa intre oceanulu Glaciale, oceanulu Atlanticu si marea Baltica si legata de continente prin istmulu *Laponiei*; la sudulu precedentei si in faci'a ei, peninsul'a *Danesa* sau *Jutland*, intre marea Nordului, Skager-Rack, Kattegat, Beltulu micu si Baltic'a; ea

este lipita de continente prin istmulu *Holstein*; — la sud, peninsul'a *Ispanica* sau *Iberica*, situata intre oceanulu Atlanticu si Mediterranea si legata de Europ'a prin Pirinei; peninsul'a *Italica* restrinsa intre golfulu Genuei, marea Tireniana si Adriatic'a, si legata de continente printr'unu istmu de munti, Apeninii; *Morea* sau *Peloponesulu*, peninsula mai bine marcata de cotu celle precedenti si tinendu de Greci'a prin istumulu de *Corintu*, ce se restringe intre golfulu de Lepante si golfulu Atenei; in fine *Crimea*, vechiulu Chersonesu Tauricu, in marea Negra si la sudulu Russiei europene, de care este lipita prin istmulu *Perecopu*.

Promontorie. — Numerosele taiature coștali alle Europei si catenele asia de multiple cari determina clin'a apeloru selle, au produssu mai multe promontorie, din cari celle mai demne de noțatu suntu:

In Oceanulu Glaciale: capulu *Kanin*, la estremitatea peninsulei cu acestu nume; capulu *Órlof*, la estulu Laponiei; *Nord-Kyn* aprope de gur'a riului Tan'a, si capulu *Nord* in insul'a Mageroë pre costele Norvegiei.

In marea Germanica: capulu *Lindesnös* la sudulu Norvegiei; capulu *Duncansby* si *Kinnairds*, la nord-westulu Britanniei-Mari; capurile *North-Foreland* si *South-Foreland* la estremitatea de sud-est a acellei-a-'si terre; in pasulu-de-Calais, capulu *Grisnez*; in La Manche, capulu *Hogue*, si capulu *Beachy* pre cost'a sudica a Britanniei-Mari.

In oceanulu Atlanticu: capulu *Malin*, la nordulu Irlandiei; capulu *Clear*, la sudulu acellei-a-'si insule; capulu *Wrath*, la nordulu Britanniei-Mari; capurile *Land's End* si *Lizard*, la estremitatea de S. W. a insulei precedenti; capurile *Ortegal*, *Finisterr'a* si *St.-Vincentiu* pre costele Ispaniei; la strimtori'a de Gibraltar, capulu *Tarif'a*, estremitatea sudica a Ispaniei.

In Mediterranea: capurile *Gata*, *Palos*, *St.-Martin*, *St.-Se-*

bastianu si *Creux*, pre cost'a orientale a Ispaniei; capulu *Corsicu*, la nordulu insulei cu acestu nume; *Teulada*, la sudulu Sardiniei; *Passaro*, la estulu Siciliei; *Leuc'a* si *Spartivento*, cari formedia puntele meridionali alle Italiei; *Matapanu* si *Maleu*, la sudulu Greciei.

In marea Negra: capulu *Emineh* care notedia estremitatea orientale a muntiloru Balkani, si capulu *Chersonesu*, punt'a de sud-west a Crimeei.

In Caspic'a, capulu *Apcheron* la estulu regiunii caucasiace.

Insule. — De Europ'a tinu ua multime de insule din cari vomu citá pre celle mai remarcabili:

In Oceanuulu Glaciale: *Nou'a Zembla*, *Vaigatz* si *Kalguef* pre costele septemtrionali alle Russiei, si archipelagulu *Lofoden* pre cost'a occidentale a Norvegiei.

In Baltic'a: archipelagele *Abo* si *Aland* la westulu Finlandei; insulele *Dago* si *Oesel*, la intrarea in golfulu Livoniei; insulele *Gottland* si *Oeland* pre cost'a orientale a Suediei; insul'a *Rügen* aprope de cost'a Mecklemburgului, si archipelagulu *Danesu* in cari distingemu: *Seeland*, *Fioni'a*, *Laaland*, *Falster*, *Bornholm*, etc.

In oceanulu Atlanticu: marele archipelagu allu insuleloru *Britannice* din cari celle mai notabili suntu: *Britanni'a Mare* si *Irlandi'a*; insul'a *Heligoland*, la gur'a Elbei; *Texel*, la intrarea in golfulu Zuyderzeei; insulele *Normande* pre cost'a septemtrionale a Franciei, si *Açorele* la westulu Portugaliei.

In Mediterranea: *Balearele*, la estulu Ispaniei; *Corsic'a* si *Sardini'a*, cari formedia limitea occidentale a marii Tireniane; *Sicili'a* la sudulu Italiei; archipelagulu *Dalmaticu*, in Adriatic'a; insulele *Ionice*, la westulu Greciei; *Candi'a*, *Cicladele*, *Sporadele* si *Negropontulu*, in Archipelagu.

Munti. — La nord si la est Europ'a ne presenta in genere ua campia a carei redicare d'asupr'a nivellului marii nu trece peste 550 metri (coci Uralulu si Caucasulu tinu de

Asi'a); ua singura catena vine de mai redica solulu, acest'a este caten'a muntiloru **Scandinavici**, care se intinde de la promontoriulu Lindesnös pana la capulu Nord si se divide in muntii *Langfield*, muntii *Dovrefield* sau *Dofrini*, si muntii *Kiœlen*; la Nord si la sud ea presenta numai nisce mice catene isolate. Inaltimea sea media este de 1900 metri.

La sudu, Europ'a se compune din ua continuitate de regiuni muntose, allu caroru puntu mai culminante trece preste 4800 metri si din cari numai cate-va parti descindu la nivellulu acellor'a ce constituie campia septemtrionale. Ieto catenele mai remarcabili:

1° La Est, intre marea Negra, Dunastru, Vistul'a si Danubiu, caten'a **Carpatiloru**, care face ua semi-circumferintia, alle carii estremitati suntu, un'a pre Danubiu la *Portile de ferru*, iero cea-l-alta merge de se unesce cu muntii *Boiemiei*, *Sudetii*: acesta catena presenta in partea sea orientale massivi desi cari nu potu fi trecuti de cotu in rare locuri si cu mare difficultate. Dintr'ins'a pleca grupe neregulate, alle caroru masse confuse formedia pittoresculu principatu allu Transilvaniei. Dintre ramurele cari pleca din acesta catena spre west cea mai remarcabile este *Tatra*. Inaltimea media a Carpatiloru este de 2000 metri.

2° La westulu Carpatiloru se areta muntii *Boiemiei (Bœhmer-Wald)*, *Moraviei (Mahrisches-Gebirge)*, muntii *Giganti (Riesen-Gebrige)* si muntii *Metallici (Erz-Gebrige)*, cari acoperu patrulatariulu Boiemiei, suntu imbracati cu paduri si au unu aspectu selbatecu. Inaltimea loru media este de 1000 metri.

3° **Alpii**, cari formedia sistemulu cellu mai considerabile allu Europei, se dividu in trei grupe: 1° **Alpii occidentali**, cari tragu unu arcu de cercu de la pasulu *Cadibone* pana la muntele *St-Gothard*; ei coprindu puntulu cellu mai culminante allu Europei, muntele *Blanc*, redicatu cu 4810 m. d'a-

supr'a nivellului marii, si cu 3770 d'asupr'a solului ce se intinde la basea sea; 2° *Alpii centrali* sau *Lepontini*, cari allerga de la muntele St-Gothard pana la muntele *Maloia*, si cari suntu considerati ca nodulu totoru muntiloru din Europ'a; 3° *Alpii orientali*, cari pleca de la muntele Maloia si se termina la muntele *Kleck*, descriendu unu arcu a carui concavitate este spre west. Inaltimea media a sistemului Alpicu este de 2200 metri; ellu projecta la sud caten'a secundaria a *Apeniniloru* si la nord-west catenele secundarie *Jorat* si *Jura*.

4° La sud-est, **caten'a ellena**, care coprinde toti muntii situati la est de Unn'a si la sud de Danubiu; cei mai insemnati suntu: 1° *Alpii Dinarici* si *Alpii Illirici*, cari se intindu de la muntele Kleck pana la *Ciardag*, de unde allerga pana la istmulu de Corintu sub numele de *Pindu*, si se ducu de formedia in Morea plaiulu Arcadiei; 2° *Balkanii*, cari pleca de la *Ciardag* si se termina la marea Negra si la Bosforu. — Inaltimea media a acestui sistemu este de 2000 metri.

5° La sud-west, caten'a **Pireneiloru** coprinde toti muntii cari acoperu peninsul'a Iberica si Sudulu Franciei pana la Garumn'a; puntulu cellu mai inaltu allu Pireneiloru propriu disi, cari se intindu de la Capulu Creux pana la Capulu Finisterra, este *Nethou*, in massivulu *Maladetta*, la west de sorgintile Garunmei. Spre sudu appuca muntii *Iberici*, de cari se lega tote inaltimile ce brasdedia Ispani'a si mai cu sema *Sierra Nevada*, unde culminedia *Cerro de Mulhacen* (3554 m.), puntulu cellu mai redicatu din tota peninsul'a. — Inaltimea media a acestui sistemu este de 2250 metri.

Vulcani. — Europ'a are numai trei vulcani importanti in activitate, si cote si trei se affla la sud: unulu este asiediatu in partea continentale, *Vesuviulu*, pre cost'a occidentale a Italiei. Cei-l-alti doi tinu de partea insularia, si a nume, *Etn'a*

in Sicili'a, si *Stromboli*, in insulele Lipare, la nordulu Siciliei.

Cline. — Marea linia de munti, care determina clinele Europei, incepe la promontoriulu *Tarifa*, pre strimtori'a de Gibraltaru, si se termina la marea de Kara, pre promontoriulu *Vaigatz.* Ea se compune, la sud, din munti inalti, si, la nord, de colline putinu redicate; plecandu de la capulu Tarifa, se continua prin *Sierra Nevada* pana la sorgintile Guadalquivirului si de la sorgintea acestui fluviu prin muntii *Iberici* pana la originea Ebrului; de aci merge inainte prin *Pirenei* pana la pisculu Corlitte (intre Ispani'a si Franci'a). Esindu din Ispani'a inaintedià prin *Corbieri* pana la gutulu de *Naurouze*, pre unde trece Canalulu de Sud; prin *Ceveni*, de la gutulu de Naurouze, pana la balt'a Longpendu, pre unde trece canalulu Centrale; apoi prin sirulu *Côte-d'or*, prin plaiulu *Langres*, pana la sorgintile Mosei. De aci lini'a se continua prin muntii *Faucilles*, prin collinele de *Béfort*, prin *Jura*, *Jorat* si prin *Alpii Bernesi* pana la muntele *St.-Gothard*; apoi prin *Alpii centrali*, prin *Alpii Grisoni*, prin *Alpii Constantiei* pana la sorgintile Danubiului in *Codrulu Negru* (Schwarz-Wald). Mergundu de aci inainte urmedia lini'a *Alpiloru Suabiei* sau *Alpiloru Rudi* (Rauche-Alpen), a muntiloru *Jur'a din Franconi'a*, a muntiloru *Fichtel-Gebirge* (sau de pini), si se continua prin muntii *Boiemiei* (Bőhmer-Wald) si ai *Moraviei*, prin *Sudeti*, si prin Collinele *Poloniei*, cari suntu ua simpla spinare putinu redicata, dupo ce a trecutu prin paludile de la Pinsk. In fine *plaiulu Valdai*, din care esse Dunaprulu, Volg'a si Dun'a, muntii *Uvalli* sau *collinele Russiei*, muntii *Schemokonski* si *Uralii* termina acesta linia principale de divisiune la promontoriulu Vaigatz, dupo ce a trecutu pre la sorgintile Peciorei.

Acesta linia de divisiune creadia doa cline, din cari un'a plecata spre *Nord-west*, êsi versa apele in Oceanulu *Glaciale*

arcticu si in Oceanulu Atlanticu, iero cea-l-alta, plecata spre **sud-est,** 'si ·le tramite in *Mediterranea* si in marea *Caspica.* — Din acesta linia mare pleca alte doa linie secundarie si determina nisce cline particularie oceanului Glaciale si marii Caspice. Asia dero Europ'a presenta patru cline, din cari doa suntu secundarie.

Fluvie. — Teritoriulu Europei, divisu in patru cline, coprinde urmatoriele fluvie principali:

Clin'a oceanului Glaciale: *Peciora*, care surge din Uralu, curge de la S. E. la N. W. prin gubernamintele Vologda si Archangel si este navigabile mai in totu cursulu seu. *Dwina*, care este formatu din reuniunea mai multoru gârle esite din Schemokonski si se arunca in marea Alba, este mai totu-de-un'a navigabile.

Clin'a oceanului Atlanticu: *Duna*, care esse din plaiulu Valdai si este navigabile de la Wiliz, se arunca in golfulu Livoniei. *Niemen*, ce surge din paludile de la sud-westulu plaiului Valdai si se finesce sub numele de *Memel* in senulu Kurische-Haff; communica cu Dunaprulu prin canalulu Oghinski. *Vistula*, care surge din Carpatii orientali si se arunca in Baltic'a prin trei bratie, incepe a fi navigabile de la Cracovi'a incolo. *Oder*, care esse din Sudeti si se arunca in Stettiner-Haff, communica cu Elb'a prin doa canale. *Elba*, esse din Riesen-Gebirge, se scurge in marea Nordului si este navigabile in mai tota intinderea sea. *Rinulu*, care descinde din Alpii centrali si se arunca in marea Nordului sub numele de Issel, Vecht, Wahal, Lech si Vechiulu-Rinu, este navigabile de la Bazel (Elveti'a), si comunica prin canale cu fluviele vecine si mai cu sema cu Danubiulu. *Tamisea*, ce se arunca in marea Nordului, nu se prenumera intre fluviele principali de cotu din caus'a importantiei selle commerciali. *Sena* esse din plaiulu Langres si se arunca in La Manche. *Ligerele (Loire)* surge din Ceveni si se arunca in marea Fran-

ciei. *Garumna (Garonne)*, descinde din Pireneii centrali si iea numele de *Girond'a*, dupo ce a priimitu riulu *Dordogne. Duero* incepe din muntii Iberici si nu este navigabile de cotu in partea inferiore a cursului seu. *Taio* sau *Tagu* esse assemenea din muntii Iberici si este navigabile unmai de la Abrantes incolo; in fine *Guadian'a* care, dupo unu cursu numai de 72 kilometri navigabili, se arunca in oceanulu Atlanticu.

Clin'a Mediterraneei: *Ebrulu* care descinde din *Sierra d'Albarracin. Rodanulu (Rhône)* care esse din St. Gothard si se arunca in golfulu de Lyon. *Padulu (Pô)*, descinde din Alpi si se versa in marea Adriatica. *Danubiulu* care surge din Codrulu Negru (Schwarz-Wald) si se arunca in marea Negra dupo unu cursu de 2,890 kil., este navigabile de la Ulm incolo; intinderea bassinului seu este de 829,871 kil. patr. — *Dunastrulu* se arunca assemènea in marea Negra. *Dunaprulu* ce descinde din Valdai; si *Donulu* care esse din ua palude si se versa in marea Negra.

Clin'a marii Caspice: *Volga* sau *Rha*, care esse din plaiulu Valdai si dupo unu cursu de 3,489 kil. se arunca in Caspic'a prin mai multu de 65 gure; in fine *Uralulu* care surge din caten'a de munti cu acellu-a-si nume si se versa iero-si in Caspic'a.

Lacuri. — Europ'a coprinde unu mare numeru de lacuri din cari celle mai multe se affla in regiunea septemtrionale. Celle mai remarcabili suntu: in Russi'a *Ladoga, Onega, Peipus* si *Ilmen.* In Suedi'a *Wener, Wetter* si *Mölar*, la sud; *Tornea, Stora, Lulea, Afvan* si *Stor-Uman*, la nord; tote aceste lacuri din Suedi'a êsi scurgu apele in marea Baltica. *Constanti'a* formatu de Rinu, *Zurich, Lucern'a* si *Neufchâtel;* apoi *Leman* sau laculu *Genevei*, formatu de Rinu, acestea se affla in regiunea Alpiloru. *Magiore, Como* si *Garda* in Itali'a septemtrionale; in fine *Neusiedl* si *Balaton* in imperiulu Austro-Magyaru.

Clim'a. — Sub puntulu de vedere climatericu, Europ'a se divíde in trei parti: la *nord* si la est, nefiindu protegeta de munti inalti, ea este suppusa venturiloru reci alle Siberiei sau venturiloru sece si ardietorie din regiunile vecine cu laculu Aral. — La *sud*, vecinetatea Africei essercita ua influentia nu mai putinu insemnata si care neaperatu ar fi perniciosa, deco interpositiunea Mediterraneei nu ar temperá-o: ast-felliu Ispani'a, care nu este separata de Afric'a de cotu prin strimtori'a Gibraltarului, este suppusa influintiei unui ventu ardietoriu si nesanetosu, numitu *Solano*. — La *west* si la *nord-west*, oceanulu Atlanticu prin miscarea continua a undeloru selle d'a lungulu costeloru, impedica formarea ghiatiuriloru si produce ua clima umeda, dero temperata; asia Irlandi'a si Britanni'a-Mare, cari se affla sub aceea-si latitudine cu Terra-Nova nu vedu nici ua data porturile loru astupate de ghiatiuri, dero suntu celebre prin brum'a si negur'a loru.

Divisiunea ce indicaramu este suppusa la multe modificatiuni, inse acestea fiindu locali si constituindu clim'a particularia a fia-carii terre in parte, vomu tractá despre dinsele in descriptiunea climaterica a fie-carui statu in parte.

Minerali. — Europ'a are mine de cupru, de plumbu, de zinc, de cositoriu (stanu), de ferru, de carbuni de pamentu, de mercuriu, de sare, de sulfu, de asfaltu, de alabastru, de marmora, de porfiru, de granitu. Kaolinulu sau argilulu de portielanu, petr'a litografica si ardesi'a se gasescu in cote-va terre si mai cu sema in Franci'a.

Vegetali. — Celle trei divisiuni climaterice ce aretaramu mai susu au ua actiune generale asupr'a distributiunii vegetaliloru in Europ'a. La *nord-est*, in partile deschise venturiloru Siberiei, gassimu numai pinulu, bradulu si mestecanulu: vegetatiunea nu se reanima de cotu sub adapostulu muntiloru Scandinavici. In Norvegi'a sub allu 70-lea gradu de latitudine, ordiulu si ovediulu dau recoltele loru asia de utili omului.

La *sud-est*, venturile sece si ardiatorie din *regiunea steppeloru* asiatice si ua natura particularia terranului, lassa se se arete numai plante saline si arbusti macri: tiermurile marii de Azof ne offeru cu tóte aeestea pinulu maritimu, liliaculu, jasomi'a si capparele (pomulu care face cappere). Intre Volg'a si Dunapru, perulu, stejarulu, graulu reessu de minune. La *west*, Europ'a vede prosperandu vegetalile celle mai diverse: viti'a se areta pana la gur'a Girondei si laurulu (dafinulu) Italiei infloresce pana sub a 50-ea parallela. La *sud*, influenti'a climei africane este a-totu-putinte pre cost'a mediterranea, unde laurulu, mirtulu, olivulu, portocalulu êsi desvolta avut'a loru vegetatiune. Sicili'a ne offere chiaru agavulu (planta ce semena cu ananasulu) si curmalulu; in Greci'a, din contra, vecinatatea Asiei a introdusu platanulu, sycomorulu si cedrulu.

Dero, ver care ar fi actiunea climeloru asupr'a distributiunii vegetaliloru in Europ'a, actiunea omului a fostu anco si mai putinte. Fia-ce di vede crescendu si prosperandu in regiuni noue plante utili vietiei omului. Graulu se cultiva pana sub a 62ª parallela; porumbulu pana sub a 50ª; orezulu pana sub a 47ª; cartofii, asia de currendu addusi din Americ'a, suntu acumu respanditi mai preste totu continentele, si viti'a de viia se redica pana la a 50ª parallela.

Animale. — Regnulu animale nu presenta nici ua specie particularia Europei. Animalele feroci sau vatamatorie in genere au disparutu; cu tote acestea *ursulu albu* se areta pre costele oceanului Glaciale; *ursulu negru*, in regiunile muntose; *lupulu*, distrusu in Angli'a, vietiuesce prin haite in Russi'a, devine din ce in ce mai raru in centru si la sud, si a mai-mai disparutu de la west. *Passerile rapitorie* si *reptilile* periculose suntu rare si de specie mica. Animalele utili, din contra, se multiplica pre tote dillele, si Europeulu nu incetedia de a domestici pre acelle dintre animalele celloru alte continenti,

cari i se paru susceptibili de educatiune: *Renulu* descinde pana sub allu 53^{lea} gradu; *elanulu* pana in Prussi'a; ói'a sub differitele selle varietati, *callulu*, *boulu*, *asinulu*, *porculu*, vietiuiescu mai in tota Europ'a; in fine *camill'a* se acclimatedia pre confinile Russiei si alle Asiei.

Populatiunea Europei; rase. — Europ'a, populata de immigratiunile *rasei caucasiane*, numera preste 300 milliuni locuitori, alle caroru familie principali paru a fi in numeru de septe, adeco:

1° *Famili'a Greco-latina.* impartita in ramurele: *Greca, Italiana*, *Ispaniola*, *Portugesa*, *Romàna*, *Albanesa* sau *Arnauta*, *Romana* (la sudulu Elvetiei).

2° *Famili'a iberica.* — Istori'a ne areta acesta familia stabilita de timpuriu la sudulu Galliei de unde pertunse in Itali'a si in Ispani'a. De ea tinu *Ligurii* din nordulu Italiei si *Sicanii* din Sicili'a. — Representantii ne amestecati ai acestei familie suntu *Bascii* cari locuiescu in partea orientale a Pirineiloru.

3° *Famili'a celtica.* — *Celtii*, veniti cu 200 anni aprope inainte de er'a nostra, se fissara in regiunea coprinsa intre Renu, Alpi, Pirinei si Oceanulu Atlanticu, carei-a êi dedera numele loru, *Celtica*. Ei coprindeau pre *Gaeli*, *Cimeriani* sau *Kymri*, pre *Ersi* si pre *Bretoni* cari popularą insulele Britannice, Franci'a, Belgi'a, Elveti'a, ua parte a Germaniei renane si nordulu Italiei. — Irlandi'a, Scoti'a de susu, comitatulu Galliloru si vechi'a provincia a Britanniei (Franci'a) ne offeru si asta-di Ersi, Gaeli, Kymri si Bretoni neamestecati.

4° *Famili'a germanica.* — Acesta familia pare a fi urmatu pre Celti in immigratiunea loru si occupó mai antaiu terr'a situata intre Rinu, Tis'a, Vistul'a, marea Baltica si marea Nordului; apoi pertunse in regiunile westului sub numele de *Franci*, de *Goti*, de *Burgundi*, de *Alani*, de *Sassoni*. — Ea este representata asta-di: 1° de Germanii respanditi in

Elveti'a, in imperiulu germanicu si in cellu austro-magyaru; 2° de Scandinavi cari domnescu in Danimarc'a, Suedi'a si Norvegi'a, etc.

5° *Famili'a slavica.* — Slavii, veniti ca si Germanii, din Asi'a centrale, occupa asta-di mai tota Russi'a si unele parti importanti din imperiulu germanicu, din imperiulu austro-magyaru si din Turci'a. De ei tinu *Cecii* sau *Boemii*, *Slovacii* din Moravi'a si din nordulu Ungariei, *Wendii* din Stiri'a, Carnioli'a, din Carinthi'a si din Tyrol; *Dalmatii*, *Croatii*, *Sorabii* din Lusati'a; *Lituanii*, *Serbii*, *Polonesii* si *Russii*.

6° *Famili'a finesa.* — Acesta fmilia, care a domnitu multu timpu in regiunile udate de Baltic'a, presenta asta-di ore care consistentia numai in Finland'a. — In Estoni'a si in Livoni'a, ea s'a fusionatu cu sfarimaturele *Lettoniloru* pre care êi combatusse in totu-de-un'a.

La acesta familia se reporta terribilii barbari cunoscuti sub numirile de *Huni* si de *Avari*, si *Magyarii*, cari asta-di se coprindu in imperiulu austro-magyaru.

7° *Famili'a turca.* — Turcii au venitu cei din urma in Europ'a: ei domnescu sub puntulu de vedere politicu la sudulu Danubiului; dero se mai gassescu in Crimea si in Russi'a orientale unde s'au suppusu dominatiunii russesci.

Mai multe alte popore au occupatu Europ'a; dero, acellea sau co n'au lassatu de cotu numai unu nume, sau co n'au presentatu ua massa asia in cotu se fimu nevoiti a le recunosce ua influentia iu formarea nationalitatiloru moderne: ast-felliu *Pelasgii* se scie co au contribuitu la formarea populatiuniloru Greciei si alle Italiei antice, dero istori'a nu scie de cotu numai numele loru; *Dacii* cari intr'ua proportiune minima au luatu parte la formarea nationalitatii române. *Ebreii* din contra au ua istoria forte precisa, dero ei n'au incetatu de a vietiuí isolati in medi-loculu poporeloru Europei si ei nu formedia nica-eri unu corpu de natiune.

Limbe. — Deco studiamu populatiunea Europei sub reportulu limbeloru, ajungemu a recunosce co ea coprinde, si sub acestu puntu de vedere totu atate grupe cote enumeraramu in paragrafulu precedente, vorbindu despre divisiunea locuitoriloru Europei in familie, sub puntulu de vedere allu originii.

Religiuni. — Deco esceptamu pre *Ebrei* cari se redica la 5 milliuni de individi si pre *Mahometani* evaluati la 7 milliuni, tote poporele Europei suntu *Chrestine.*

Catolicismulu romanu, practicatu de aprope 150 milliuni de individi, domnesce in Itali'a, Ispani'a, Franci'a, Belgi'a, Germani'a de sud, Poloni'a si Irlandi'a.

Protestantismulu, alle carui ramure principali suntu Luteranismulu si Calvinismulu numera mai bine de 70 milliuni sectatori. *Luteranismulu* domnesce in amendoa Saxoniele, in Würtemberg, in Hanovr'a, Prussi'a, Statele Scandinave; *Calvinismulu*, in Elveti'a, Germani'a occidentale, Olland'a, Angli'a si Scoti'a.

Religiunea chrestina orientale sau greca, a-totu-potente in Romani'a, Russi'a si Greci'a si alte parti alle imperiului Ottomanu din Europ'a, numera la 70 milliuni de adepti.

Din tote acestea se vede cum co in genere *catolicismulu* domnesce la poporele de rasa latina; *Protestantismulu* la celle de rasa germanica si *religiunea greca orientale* la poporele de rasa slavica.

Medie de communicatiune internationale. — Pana in dillele nostre poporele cautau a'si multiplicá barrierele naturali ce le separau; asta-di ua intelligentia mai adeverata a interessiloru loru le impinge din contra a 'si face călli de communicatiune. *Canalele* impreuna apele fluvieloru si alle mariloru; *căllile ferrate* strapungu muntii si formedia tunele; in fine *telegrafele electrice* strabatu marile si annuledia distantiele. Aceste miracule realisate, gratia scientieloru positive,

facura pre invetiatulu professoriu Joly, de la Tolos'a, se compare starea omeniloru din timpurile primitive cu civilisatiunea actuale in termenii urmatori: «Omenii din timpurlle vechi nu se gondeau co ua data machinele celle mai ingeniose voru inlocuí munc'a maneloru si voru insutí productiunile perfectionandu-le. Ei nu si puteau imaginá co vaporea va transportá in cote-va dille navele nostre din un'a in cea-l-alta emisfera; co blondulu Phœbus si palid'a Phœbe êsi voru depinge insii imaginea in ua camera obscura; co domnulu trasnetului, Joue cu sprincenele negre, va fi redusu in dillele nostre la rolulu de simplu factoriu allu postei, si co omulu, armatu cu pil'a lui Volta, ar puté introduce ua lumina multu mai stralucitoria de cotu sorele acolo unde sorele n'a pertunsu nici ua data.» Celebrulu cugetatoriu francese, Victor Hugo, depinge aceste miracule cu ua verva de inspiratiune si cu ua vigore de espressiune care de multe ori agiunge la sublime. (Vedi Leçons de Littérature française de Antonin Roques. Le dix-neuvième siècle).

§. 2. DESCRIPTIUNEA POLITICA.

Sub puntulu de vedere politicu Europ'a coprinde 21 divisiuni principali, adeco:

4 Imperie: *Germani'a*, *Russi'a*, *Austri'a*, *Turci'a*;

1 Republica: *Franci'a;*

12 Regate: *Britanni'a-Mare* si *Irlandi'a*, *Suedi'a* si *Norvegi'a*, *Danimarc'a*, *Olland'a*, *Belgi'a*, *Prussi'a*, *Würtemberg*, *Bavari'a*, *Saxoni'a*, *Portugali'a*, *Ispani'a* si *Greci'a*;

2 Principate: *Români'a* si *Serbi'a*;

1 Confederatiune: *Elveti'a*;

1 Mare-Ducatu: *Baden.*

§. GEOGRAFI'A ISTORICA.

In timpurile antice territoriulu Europei era locuitu de septe

familie principali de popore. In Greci'a si la sudulu Italiei erau *Pelasgii*; la nordulu Italiei si in peninsul'a iberica, *Iberii*; in Galli'a si insulele Britannice, *Gallii* sau *Keltii*; in Germani'a si Scandinavi'a, *Germanii*, cari se subdivideau in *Goti*, *Teutoni*, etc; in Russi'a erau *Slavii* si *Finii*, iero intre Tis'a si marea Negra, *Dacii*.

Famili'a greca, cea mai civilisata dintre tote, intinse influenti'a artiloru si sciintieloru selle asupr'a familieloru vecine, dero nu avú nici ua influentia asupr'a constitutiunii politice a restului Europei. Grecii se redicara prin colonie si commerciu, prin arti si sciintie, si se consumsera in lupte intestine.

Ua mica populata a Italiei, Romanii, êsi intinse domni'a asupr'a cellei mai insemnate parti din lumea antica si formó imperiulu cellu mai putinte, cellu mai compactu si cellu mai durabile din cote numera istoria antica. Ellu aveá de limiti in Europ'a, la nord Rinulu si Danubiulu, la west oceanulu Atlanticu, la est si sud costele Europei de la gura Danubiului pana la strimtori'a Gades (Gibraltaru); deosebitu de tinutulu restrinsu intre aceste limiti, mai coprindea Asi'a orientale si Afric'a septemtrionale. Possedeá Galli'a, cea mai mare parte din Britanni'a, Itali'a, Illyri'a, Pannoni'a (parte din Austri'a si Ungari'a), Noriculu (parte din Austri'a), Vindelici'a (Bavaria), Reti'a (terr'a Grisoniloru) si Greci'a. Dero la an. 364. p. Chr., acestu immensu imperiu se divise in doa state din cari unulu aveá de capitale Constantinopolea; cellu altu, Rom'a.

Pre timpulu acestei separatiuni, poporele de la Nord esissera din repaosulu loru si navaliau spre miadia-di spre a cautá terre noue. Germanii, avant-gard'a acestoru miriade de popore barbare, rescolira sudulu Europei, distrussera imperiulu de occidente si fundara domnie noue cari schiambara tota constitutiunea politica a Europei, si impussera terreloru si poporeloru cucerite noue numiri geografice. Peninsul'a is-

panica avú de cuceritori pre *Visigoti*; Galli'a pre *Franci*; Itali'a pre *Ostrogoti* si mai tardiu pre *Lombardi*; Britanni'a pre *Angli* si pre *Sassoni*; Germani'a fusse turburata si occupata in parte de cotra *Slavi*; Greci'a remase a imperiului de oriente.

Francii, cari se stabilira cei din urma pre territoriulu romanu, dupo ce se facura custodii acestui imperiu ajunsera, la inceputulu seclului allu 8-lea, a possede Galli'a intrega, Ispani'a pana la Ebru, Itali'a pana la Tibere, si Germani'a pana la Elba si Oder; invasiunea barbariloru se opresce; Germanii incepu a se fissá si a se civilisá. Attunci incepe a se vorbí despre poporele slavice din Boiemi'a, Silesi'a, Croatia, Serbi'a, etc.; state mice se formedia in Danimarc'a, Norvegi'a, Suedi'a, Finland'a,; numele Russiei se pronuntia. Dero pre candu marea familia europena se maresce la nord, peninsul'a ispanica se cuceresce de Arabi si remane mai multe secule separata de Europ'a. Cotu pentru Greci'a, ea se face cu totulu asiatica.

La 843 imperiulu Franciloru se distruge; celle trei populatiuni principali alle selle se separa si formedia trei mari State: Franci'a, Itali'a si Germani'a. Natiunile moderne incepu si Europ'a se suppune constitutiunii feudali.

Cotra modiloculu seclului allu 11-lea, acesta opera se completedia; Europ'a se divide intr'ua infinitate de domnie differite si isolate, din cari celle mai remarcabili erau: regatulu Navarei, allu Leonului si allu Castiliei in peninsul'a ispanica; regatulu Franciei, allu Lotaringiei, allu Provencei, etc., in Galli'a; regatulu Germaniei, allu Boiemiei, allu Ungariei, allu Poloniei, allu Danimarcei, allu Suediei, allu Norvegiei, allu Stateloru ordinii Teutonice, marile ducate de Lituani'a, de Kiew, de Wladimir, in Germani'a, Scandinavi'a si Russi'a; regatulu Italiei, Puliei, Calabriei, Siciliei, in Itali'a; regatulu Angliei, allu Scotiei si allu Irlandiei in insulele Bri-

tannice. Regatulu musulmanu din Ispani'a, imperiulu grecescu sau bizantinu precumu si micele state Române din Daci'a, nu facu parte din Europ'a catolica si feudale.

Dero aceste mii de state se unescu unele cu altele, feudalitatea cade de tote partiel, si in allu 16-lea seclu, candu puterea amenintiatoria a casei de Austri'a a datu semnalulu unui non sistemu politicu, Europ'a se presenta ast-felliu constituita:

1° Principatele Danubiene formandu state autonome sub suzeranitatea Portii ottomane.

2° Greci'a cadiuta in puterea Turciloru si separata de chrestinetate.

3° Itali'a impartita in septe state principali si independenti: principatulu Piemontelui, republic'a Genuei, ducatulu de Milan, republic'a Venetiei, ducatulu Florentiei, Statele Ecclesiei si regatulu Neapolii.

4° Peninsul'a ispanica liberata de Arabi si impartita in patru state: regatulu Portugaliei, de Leon si de Castili'a, de Aragon si de Navar'a.

5° Galli'a impartita in regatele de Franci'a, allu Terreloru-de-Josu, electoratele de Trèves, de Maienz'a si de Coloni'a; ducatele de Clèves, de Juliers, de Deux-Ponts, landgraviatulu Alsatiei, ducatulu Lotaringiei, cantonele elvetice, comitatulu de Savoi'a, etc.

6° Regiunea centrale formandu: 1° Imperiulu Germaniei electivu, cu septe electori: electorii ecclesiastici de Trèves, de Coloni'a si de Maienz'a; electorii seculari de Sassoni'a, de Boiemi'a, de Brandenburg si palatinulu Renului; 2° Regatulu Ungariei; 3° regatulu Poloniei; 4° Regatulu Danimarcei.

7° Russi'a impartita in marele-ducatu de Lituani'a, marele-ducatu de Moscu'a, ordele tatare din Oriente si poporele necunoscute de la Nord.

8° Scandinavi'a impartita in regatulu Suediei si allu Norvegiei.

9° Insulele Britannice impartite in regatulu Angliei, allu Scotiei si allu Irlandei.

Dupo unu seclu si jumetate de lupte pentru resturnarea casei de Austri'a care domnesce in Ispani'a, in Germani'a, in Itali'a si in Terrele-de-Josu, si in urm'a tractatului de la Westfali'a, Europ'a se constitue pe basi noue cari priimescu usiore modificari pana la Revolutiunea Francese din 1789; in acestu annu Europ'a presenta urmatoriele divisiuni politice:

1° Peninsul'a ellenica face parte din imperiulu turcescu.

2° Itali'a este impartita mai-mai ca in seclulu allu 15-lea.

3° Peninsul'a ispanica coprinde numai doa state: regatulu Ispaniei si allu Portugaliei.

4° Galli'a divisa in regatulu de Franci'a, Terrele-de-Josu austriace, parte din Provinciele-Unite, ducatele de Clèves si de Juliers, electoratele de Trèves, de Coloni'a si de Maienz'a, ducatulu de Luxemburg, palatinatulu Renului, cantonele elvetice, ducatulu de Savoi'a, comitatulu de Niz'a, etc.

5° Regiunea centrale coprinde imperiulu Germaniei, republic'a Provincieloru-Unite, regatulu Prussiei, allu Danimarcei allu Poloniei, allu Ungariei, etc.

6° Principatele române gemu apesate sub domni'a infama a Fanariotiloru.

7° Russi'a constitue unu imperiu.

8° Scandinavi'a coprinde regatulu Suediei si allu Norvegiei.

9° Insulele Britannice sub ua singura corona.

Vine in fine Revolutiunea francese, care, amenintiata la inceputu, se face cuceritoria sub Napoleon I si schiamba de mai multe ori chart'a Europei; dero aceste state noue n'au de cotu ua di de essistentia; Napoleone are numai victorie desastrose, este definitivu invinsu de Europ'a alliata contr'a sea la Waterloo si nevoitu a'si petrece restulu dilleloru in isolementulu lugubru allu unei insule batute de vallurile Atlanticei. Attunci Europ'a se constituie pre noue basi si in

annulu 1815, in urm'a congresului de la Viena, ea se presenta cu urmatorele state:

1° Peninsul'a ellenica face parte din imperiulu ottomanu.

2° Itali'a coprinde regatulu Ambeloru-Sicilie, Statele Ecclesiei, ducatulu Toscanei, ducatulu Modenei, allu Parmei, allu Placentiei, regatulu Lombardo-Venetianu, Statele Sardinese, etc.

3° Peninsul'a ispanica este impartita in regatulu Ispaniei si allu Portugaliei.

4° Galli'a coprinde regatulu Franciei, allu Terreloru-de-Josu, Prussi'a renana, Bavari'a renana, parte din Statele Sardinese, etc.

5° Germani'a este impartita in 38 de state cari formedia ua Confederatiune si dintre cari celle mai insemnate erau: imperiulu Austriei, regatulu Prussiei, allu Bavariei, allu Vürtembergului, allu Sassoniei, allu Hanovrei, marile-ducate de Baden, de Hess'a, de Mecklemburg, de Oldenburg, etc.

6° Russi'a coprinde in imperinlu seu totu nordulu Europei.

7° Scandinavi'a este impartita in doa regate unite sub ua singura corona.

8° Insulele Britannice formedia Regatulu-unitu allu Britanniei-Mari.

De la aceste nouè schiambari in Geografi'a Europei, in urm'a caderii lui Napoleon, avemu putine modificari de insemnatu. La 1829 Greci'a este recunoscuta de Turci'a ca statu independinte si la 1832 se constitue in regatu; Belgi'a se separa cu violenti'a de Olland'a la 1831, êsi iea de rege unu principe strainu, sí êsi delimitedia fruntariele contra vointiei Ollandei, care nu va consimtí de cotu la 1839; republic'a Cracoviei se incorporedia cu Austri'a la 1846; Russi'a, invinsa de Franci'a, Angli'a si Piemonte, venite in ajutoriulu Turciei amenintiate, perde la 1856 ua parte din Bassarabi'a; la 1859 Austri'a, invinsa in Itali'a prin Francesi, cededia Lombardi'a, apoi Peschier'a si Mantu'a; la 1860 Piemontele,

maritu cu Toscan'a, cu statele de Parm'a, de Modena si de Români'a, cedia Franciei arrondismentulu Nizei si allu Savoiei intrege. Resbellulu din 1866 modifica fundamentale confederatiunea germanica, care se dissolve, si incorporedia ua multime de state cu regatulu Prussiei; Itali'a êsi iea inapoi Veneti'a dreptu ua desdaunare in bani. In fine resbellulu din 1870 rapesce Franciei Alsati'a si ua parte din Lotaringi'a, cari trecura la imperiulu Germaniei, si redica Prussi'a la primulu rangu intre statele Europei; totu in acestu intervalu, Itali'a, profitandu de positiunea Franciei, iea puterea timporale din manele papalui si proclama Rom'a de capitale a Regatului Italianu.

I. BRITANNI'A MARE.

Descriptiunea fisica. — La capataiulu de N. W. allu Europei, unde apele oceanului Atlanticu se amesteca cu alle cellui Glaciale, se inaltia din senulu undeloru mai multe insule din cari cea mai intinsa este Britanni'a-Mare (angl. *Great-Britain).* Acest'a are in coste alt'a mai mica, *Irlandi'a.* La nord se affla incoronata de mai multe gramadiuie de insuletie: *Ebridele, Orkadele* (angl. *Orkney)* si *Shetlandele;* in marea Irlandei, *Man* si *Anglessey*; la sud desfatatori'a insula *Wight,* spre appusu de care stau, intre Atlantic'a si *La Manche, Sorlinguele* (angl. *Scilly*). Spatiulu occupatu de aceste insule trece preste 300 mii kil. patrati.

Siessa in centru si la sud, Britanni'a-Mare are, la appusu si la nord, unu pamentu cu multe accidentie; siruri de munti scurte, piscuri isolate, grammedi putinu intinse. Plecandu de la nord la sud, muntii acestei terre suntu: muntii de *Ross, Grampii, Cheviotii* si *sirulu centrale,* care se impreuna cu muntii din Terr'a Galliloru.

Avuti'a acestei terre nu sta numai in marea ce o incun-

giura, ci si in minele selle de argintu, de ferru, de cositoriu, de arama, de zinc, in carbunii sei de pamentu. Prin industri'a si prin commerciulu nationale, aceste minere attragu in Britanni'a-Mare aurulu si argintulu de prin tota lumea. Fluviele navigabili cari curgu sau spre appusu sau spre resaritu nu lassa aceste avutie se remana sterpe in manele indigeniloru. Unulu din celle mai insemnate pentru serviciele ce adduce este *Tamisea*, care curge prin Londiniu, *cetatea naviloru*, cumu o numiau Bretonii. Mergundu spre nord pre acesta lature orientale a Britanniei, afflamu, curgundu spre resaritu in marea Nordului, si alte mai multe riuri: *Glen*, *Humber*, *Forth*, *Tay*, *Spey*; iero pre laturea de appusu se versa in canalulu de Bristol *Severn*, in marea Irlandei *Dee* si *Mersey*, in canalulu Nordulu *Clyde*. Cotu pentru Irlandi'a, aci suntu senuri si porturi mai multe, dero unu singuru riu navigabile sì folositoriu commerciului, *Shannon*.

Clim'a insuleloru Britannice, umeda si negurosa, nu este vatamatoria locuitoriloru deprinsi cu dins'a. Vii prin putintele suffletu allu nationalitatii, indigenii o affla anco placuta. Irlandi'a, cea mai umeda din tote, desfatedia, prin verdur'a perpetua a livediloru, pre filii sei cari au numit'o *Verdele Erinu*, *smaraldulu mariloru*. Pre tiermurile Tamisii, in acestu pamentu classicu de negure si *spleen*, iern'a este lunga, dero temperata de venturile marii.

Prosperitatea insuleloru Britannice. — Aceste insule suntu terr'a unde activitatea omenesca se desfasiura pre cea mai vasta scara, si unde s'au grammaditu celle mai mari avutie artificiali. Aci omulu a creatu totu: ellu a scormonitu solulu prin culture perfectionate, prin canaluri, călli si porturi. Essentialemente industriale si commerciante prin natur'a pamentului si positiunea geografica, profitandu de essistenti'a sea insularia, care strimtorandu-lu in terr'a lui, êllu fortiá se-si duca in afora activitatea sea, anglesulu 'si a creatu ua putere

artificiale, puterea naviloru, cu care ellu restorna lumea. Interpositu allu totoru productiuniloru globului, acesta terra le distribuie celloru alte, dupo ce industri'a a centuplatu valorea loru; putere cea mai colonisatoria ce a fostu vr'ua data, ea a dussu limb'a si pavillionulu seu pre tote puntele globului; domna a oceanului Atlanticu prin positiunea sea pre cost'a occidentale a Europei, ea amenintia celle mai redutabili state prin forti'a loru continentale, Russi'a, Germani'a, Franci'a, si, linistita la spatele marelui seu fossatu maritimu si cincturei selle mobili de navi, pare co nu are a se teme intru nimicu de armele loru; tine Mediterranea prin stancele Gibraltarului si alle Maltei; Americ'a de Nord prin immensele selle possessiuni in Britanni'a noua; America de sud prin Antille; Afric'a prin capulu Bunei-Sperantie; in oceanulu Indianu ea domnesce fora rivalu si 'si a facutu unu imperiu miraculosu de 158 milliuni de Asiatici.

DIVISIUNEA ADMINISTRATIVA SI CETATILE PRINCIPALI.

Regatulu-Unitu allu Britanniei-Mari si allu Irlandiei, care se compune din trei parti principali, Angli'a, Scoti'a si Irlandi'a, se divide sub puntulu de vedere administrativu in *comitate* (*shires*, angl.) din cari Angli'a coprinde 52 (din acestea 12 in *comitatulu Galliloru)*; *Scoti'a*, 33; si Irlandi'a 32.

Londiniu (lat. *Augusta Trinobantium*, angl. *London*, fr. *Londres*), pre Tamisea, la 72 kil. de gur'a acestui fluviu, este capitalea Regatului-unitu si a comitatului de *Middlesex* in acellu-a-'si timpu. Are ua populatiune de 3 milliuni doasute cinci-deci de mii sufflete pre ua suprafacia de 230 kil. patrati! Acest'a va se dica ua cetate de 16 ori mai mare de cotu Bucurescii, de 12 ori de cotu Marsili'a, dece cetati ca Lyon, doa ca Parisii; dero nisce cuvinte puse pre chartia nu potu inlocuí sensatiunea ochiloru. Cauta sa fia cine-va acolo, se merga in tote directiunile, se visitedie tote monumentele: e-

normu, enormu, va fi cuventulu ce i se va presentá la fia-care pasu pre buze. Si deosebitu de acest'a avutu si ingrijitu; prin urmare noi suntemu negligenti si saraci. Parisulu este mediocru allaturea cu acelle square, acelle *crescenti*, acelle cercuri si acelle linie de case monumentali de petra massiva, cu portice, cu faciade sculptate, allaturea cu acelle strate asia de late. In Strand, in Piccadilly, in Regent-street, inpregiurulu puntii Londiniului, unu sgomotu, ua inghiesuire longa care stratele nostre celle maï frecuentate, in dillele de parada chiaru, suntu nimicu sau forte putinu. Totu aci este lucratu pre ua scara gigantica; cluburile suntu palatie ca celle mai frumose din Europ'a, ospitiele suntu monumente; fluviulu este unu bratiu de mare; marinarii si conductorii de omnibus inghitu ua frase intr'ua vorba; toti economescu cuvintele si gesturile, toti cauta actiunea si profita de timpu; omulu produce si consume de patru ori mai multu de cotu la noi. Salariele professiuniloru liberali suntu multu mai redicate de cotu pre continente. Unu musicante de talentu, care la Lipsc'a castiga doi taleri pre di, este platitu la Londiniu cu ua guinea. La Francesi unu professoriu la Collége de France are 7,500 fr., la Sorbon'a 12,000, la Scol'a de medicina 10,000. La Oxford unu professoriu are de la 1,000 pana la 3000 lire sterling. Tennyson, care scrie putinu, castiga 125 mii franci pre annu. Multi professori in stabilimentele anglese au de la 30 pana la 40 mii fr. Episcopulu de Londiniu are 250 mii; archiepiscopulu din York 375,000 fr. Diariulu *Times* platesce pentru unele article 2,500 fr. Romantiarulu Thackeray a castigatu 4000 fr. numai cu doa lecture; asta-di ellu priimesce de la librariulu, carui-a da romanele selle, 2000 lire sterling pre annu, si a fora de acestá anco dece lire sterling de fia-care pagine; acestu magazinu are 100 mii abonati, si castiga 120,000 fr. pre fia-care annu. A castigá multu si a consumá multu, ieto devis'a

Anglesului; ellu nu pune nimicu de ua parte, nu se gondesce la viitoriu; cellu multu se assecura; ellu este inversulu Romanului care este frugale si economu. — Londiniulu dero este cetatea cea mai commerciante si cea mai populata a Europei. Tamisea o divide in doa parti, din cari un'a, situata pre rip'a stanga, coprinde doa cartarie, *Cetatea*, sau orasiulu commerciului, si *Westminster*, sau orasiulu curtii si allu nobilimii; cea-l-alta situata pre rip'a drepta (in comitatulu Surrey) porta numele particulariu de *Southwark* si formedia ua adeverata cetate manufacturaria. Nisce punti de ua constructiune remarcabile facu se communice ambele parti alle capitalii intre dinsele pre cari le mai lega si unu *tunnel* lungu de 430 metri, detoritu geniului unui architectu francese, Brunel. Intre edificiele selle vomu citá catedrala *St. Paul* si *Abatî'a* de Westminster, care coprinde mormintele regiloru si alle celloru mai illustri barbati ai Angliei. — Londiniulu este patri'a poetiloru Chaucer, Milton, Pope, a romantiariului De Foe, a filosofului Bacon, a barbatiloru de statu Pitt si Fox, a astronomului Halley, a pictoriului Hogarth, etc.

Cambridge la N. de Londiniu, importante prin universitatea sea, compusa din 13 collegie.

Plymouth si *Portsmouth*, unulu in comit. Devon, cellu altu in Hamp, insa amendoa in partea meridionale, suntu celle d'antaiu porturi militarie unde stationedia flot'a anglesa.

Southampton la s. cu 54 mii loc., admirabile prin positiunea sea commerciale si singurulu portu care priimesce produssele ambeloru Indie.

Dover sau *Douvres*, la s. e., fora importantia commerciale, insa remarcabile pentru trecutori'a sea intre Angli'a si Franci'a.

York la nordulu Londiniului, pre Ouse si Foss, este siediulu unui archiepiscopu anglicanu. Acestu oppidu cu 45 mii loc., nu are ua importantia commerciale, dero merita a fi citatu pentru catedral'a sea, care este cea mai frumosa din An-

gli'a, si pentru anticitatile selle romane. In ainte se numiá *Eboracu*. Aci murira imperatorii Romani Adrianu, Septimiu Severu si Constantiu Chloru; este patri'a lui Alcuin si a sculptoriului Flaxman.

Leeds (in c. York), cu 260 mii loc., este allu sesselea oppidu allu Angliei pentru populatiunea si commerciulu seu; manufacturele selle de lana, de inu, de ferru, de machine, si esploatatiunile selle de carbuni de pamentu occupa mai multu de 12 mii lucratori.

Newcastle (c. de Northumberland), 130 mii loc., este marele portu de esportatiune de carbuni de pamentu si de ferru din Angli'a; pre de alta parte priimesce multe cereali.

Bristol (c. de Glocester), cu 180 mii loc. Industriele selle principali suntu fabricatiunea sticlei, raffinarea sacharului, constructiunea naviloru; face unu commerciu considerabile cu Indiele occidentali, Ispani'a si Portugali'a.

Birmingham (c. de Warwick; 350 mii loc.,) la N. W. de Londiniu, pre Rea, este ua mare si populosa cetate, care detoresce prosperitatea sea esploatatiunii de mine de ferru din vecinetatea sea si bassinului de carbuni de pamentu pre care este situata. Are fabrice de ace, de arme si de machini de vapore.

Liverpol (c. de Lancaster) la N. W. de Londiniu, a do'a cetate a Angliei pentru commerciulu si populatiunea sea. Are aprope de 500 mii locuitori.

Manchester (c. de Lancaster, cu 355 mii loc.) la Est de Liverpol, este ua cetate vechia, celebra asta-di prin fabricele selle de bumbacu cari alimentedia tote mercatele lumii; mai are fabrice de panura, de matassaria, etc., si possede numerose stabilimente de instructiune pentru classea lucratoria.

SCOTI'A. — *Edinburgh*, cu 200 mii loc., asiediatu pre ua collina aprope de Forth, este capitalea comitatului cu acellu-a-'si nume. Acesta vechia capitale a Scotiei este un'a din celle

mai frumose cetati alle Regatului-Unitu, si partea numita *cetatea-noua* este in adeveru remarcabile. Are fabrice de sialuri, de tapete, de stofe, de lana, de inu, de bumbacu si de matasse, de sticla renumita si de chartía. Dero ceea ce distinge acesta cetate, nu este industri'a, ci Universitatea si numerosele selle stabilimente litterarie, cari i au datu numirea de *Aten'a Nordului.* Ea imparte cu Londiniulu monopolulu librariei anglese, si este patri'a lui Hume, a lui Blair, a filosofului Dugald-Stewart, a lui Law, a lui Walter-Scott, etc.

Aberdeen (c. Aberdeen; 88 mii loc.,) la imbucatur'a riului Dee, pre Marea Nordului, detoresce frumusetiei portului seu si canalulului de Forth si Clyde, marea sea importantia commerciale.

Leith la trei kilom. de Edinburgh. *Perth* pre rip'a drepta a riului Tay, si *Dundee* (120 mii loc.) la gur'a riului numitu, suntu nisce cetati remarcabili pentru industri'a si commerciulu loru.

Glasgow (c. de Lanark; 480 mii loc.), pre rip'a drepta a riului Clyde, este primulu oppidu allu Scotiei prin populatiunea si avutí'a sea; are manufacture importanti de bumbacu si de sticla si unu commerciu forte activu cu Statele-Unite si cu Canada. Ferrulu seu este forte renumitu si da locu unei esploatatiuni considerabili. Glasgow are ua universitate si numerose stabilimente litterarie si scientifice; este patri'a filosofului Reid.

IRLANDI'A este un'a din rarele terre alle Europei unde populatiunea merge descrescundu. Solulu este forte fertile, si cu tote acestea ea offere pretutindenea aspectulu miseriei, pentru-co agricultur'a nu este incuragiata: cartofii formedia maimai singurulu nutrimentu allu nefericitiloru sei terrani. Unu mare numeru de Irlandesi emigredia pre fia-care annu in America'a.

Dublin (250,000 l.) pre Liffei, care o divide in doa parti,

este a do'a cetate a Regatului-Unitu si siediulu administratiuuii anglese in Irlandi'a. Aci se affla multe stabilimente litterarie si scientifice. Industri'a este in decadentia, dero commerciulu este destullu de viu. Aci s'au nascutu Sheridan si Burke.

Belfast (c. de Antrim, 175 mii l.), pre golfulu cu accellu-a-'si nume, este cellu mai mare portu de esportatiune de victuri pentru Angli'a.

Kilkenny, edificatu totu in marmora, este unu oppidu forte placutu.

Cork, 78 mii loc., capitalea comitatului cu acestu nume, are unu portu escellente la imbucatur'a riului Lee in care s'ar puté adaposti flote intrege. Commerciu importante cu carne sarata.

Limerick, portu pre riulu Shannon, cu 40 mii loc., are unu commerciu forte activu. —

Populatiune. — Populatiunea Insuleloru Britannice se redica la 32 de milliuni aprope, din cari 22,704,108 pentru Angli'a si Terr'a Galliloru; 3,358,613 pentru Scoti'a; 5,402,759 pentru Irlandi'a; 53,867 pentru insul'a Man; 90,563 pentru insulele Normande.

Deco la aceste cifre vomu adauge populatiunile ce recunoscu autoritatea Angliei, gassimu: 157,500 pentru Heligoland, Gibraltaru si Malt'a; 157,800,000 pentru possessiunile din Asi'a; 1,440,000 pentru possessiunile din Afric'a; 5,800,000 pentru celle din Americ'a; 1,900,000 pentru celle din Australi'a. Tote aceste cifre ne dau unu totale de colonie si possessiuni britannice de 169,100,000 sufflete.

Limb'a. — Limba anglesa s'a formatu din diversele elemente ce fia care populatiune a addusu cu sine. Concist'a normanda si desele relatiuni cu Franci'a au introdusu si elle coteva cuvinte de origine latina; dero elementulu dominante, este cellu Sassonu. Acesta limba, vorbita in modu officiale in

tote terrele suppuse Angliei, mai domnesce in Statele-Unite din Americ'a, la *Mosquitos* din Americ'a centrale, in *Liberi'a* pre costele Africei, in insulele *Hawaï* din Oceani'a, si in coteva parti din Australi'a si Afric'a: de altmintrelea ea este adeverat'a limba a commerciului maritimu. Scriitori de ua valore considerabile au illustrat'o, intre cari vomu citá pre Shakespeare, modelu neimitabile in istori'a litteraturei, pre Milton, Dryden, Lord Byron, etc.

Religiunea dominante in Angli'a este cea *protestante episcopale* cu 2 archiepiscopi si 22 episcopi. Scoti'a are si ea ua religiune legale, *calvinismulu presbiterianu.* Irlandi'a, care este catolica mai tota, numera 4 archiepiscopate si 23 episcopate catolice.

Guberniulu este monarchicu constitutionale; femeiele suntu apte a domní, dero numai in lipsa de barbati in acellu-a-'si gradu. Suveranulu cauta se fia *anglicanu* si nu pote luá de socia de cotu ua protestante; ellu imparte puterea legislativa cu unu parlamentu compusu din doa camere (*a Lordiloru si a Communeloru*).

Instructinnea publica este in Angli'a si Irlandi'a abandonata esploatatiunii private. In Scoti'a fia-care parochía êsi are scol'a sea, si unele societati particularie au fundatu unu mare numeru de stabilimente.

Instructiunea secundaria, care numera in cote trelle regatele institutiuni mari, nu satisface prin programele selle essigentiele actuali.

Instructiunea superiore possede universitatile de la *Oxford*, *Cambridge*, *Durham* si *Londiniu* pentru Angli'a; celle de la *Edinburgh*, *Glasgow*, *Aberdeen* si *Saint-Andrew* pentru Scoti'a; cea de la *Dublin* pentru Irlandi'a.

Agricultur'a este in Angli'a si Scoti'a obiectulu unoru esperientie si studie continue, si se affla redicata la rangulu de scientia. Crescerea viteloru s'a redicatu la unu gradu de perfectiune necunoscutu in alte state.

Canale si calli ferrate. — Mai tote fluviele Britanniei-Mari suntu puse in communicatiune prin canale; pre de alta parte căllile selle ferrate au attinsu cellu mai inaltu gradu de desvoltare.

Possessiuni si colonie. — Afora de insulele Britannice propriu disse, regatulu Britannicu mai possede, in Europ'a, *Gibraltaru*, *Malt'a* si *Heligoland.*

In Asi'a are cea mai mare parte din *Industan*, *Ceylan*, ua parte din *Indo-Chin'a*, insul'a *Singapur*, insul'a *Hong-Kong* si altele cote-va;

In Afric'a, *Coloni'a Capului*, cea de la *Natal*, insul'a *Mauriciu*, *Sechelles*, *St. Elen'a* si altele, si mai multe punte din *Guinea* si din *Senegambi'a*;

In Americ'a, *Canad'a*, *Scoti'a-Noua*, *Noulu-Brunswick*, *Terra-Noua* si alte parti din *Americ'a septemtrionale*; insulele *Bermude*, *Jamaic'a*, insulele *Lucaye*, *Barbud'a*, *Trinitatea* si mai multe altele din *Antille*; *Yucatanulu anglesu*, *Guyan'a anglesa*, si insulele *Malouines* sau *Falkland*;

In Oceani'a, *Australi'a*, *Tasmani'a*, *Nou'a Zelanda*, insulele *Chatam*, *Auckland* si *Macquarie*.

TABELLU STATISTICU.

SUPRAFACI'A	POPULATIUNE	ARMATA	MARINA	FINANTIE lire sterling.
315,640 kil. p.	31,817,108.	135,047.	669 bastimente.	Venitu 72,395,000
	India anglesa 155,348,090.	In Indi'a 62,864.	16,078 tunuri.	Cheltueli 72,308,000
			29,186 mateloti.	Escedente 87,000
	Dominion of Canada 4,445,000.	15,210, calli.	14,000 soldati.	**Detori'a** 795,370,122.

NOTIUNI ISTORICE.

Celle doa mari insule cari compunu regatulu Britannicu,

se numiau in anticitate: prim'a, *Britanni'a* la sud, si *Caledonia* la nord; a do'a *Hibernia*. Locuitorii acestoru insule erau de rasa gallica, cu ua amestecatura de Cimbri. Juliu Cesare incercó se cuceresca Britannia, dero ea numai sub Claudiu fusse redusa in provincia romana. Caledonia si Hibernia remassera independenti, si poporele cellei d'antaiu, cunoscute sub numele de *Picti* si de *Scoti*, attacau neincetatu pre Bretoni: de aceea Romanii construira unu muru, numitu *Vallum Severi*, ca se impedece invasiunea loru. Mai tardiu, candu imperiulu romanu fusse distrusu de barbari, Britanni'a, lassata in sortea ei, nu putú resiste Pictiloru, si chiamó in ajutoriu pre piratii Anglii si Sassoni, cari batura mai antaiu pre Picti, iusa mai pre urma se alliara cu ei contr'a Bretoniloru. Attunci Anglo-Sassonii fundara la sudulu insulei septe state, alle caroru numi essistu si asta-di, iero Bretonii se refugiara in partea occidentale, care luó numele de *Terr'a Galliloru*.

Celle septe state anglo-sassone se unira la 871 p. Chr. sub unu singuru rege, Alfred cellu Mare; dero desvoltarea acestei monarchie fusse impedecata de incursiunea Danesiloru. Gulielmu, ducele Normadiei din nordulu Franciei, goní pre Danesi, coprinse Angli'a si fundó aci dinasti'a northmana (1066). Ellu introdusse sistemulu feudale in tota rigorea lui, si domní ca unu despotu. Nemultiamirea Angliloru de nou'a dinastia se potoli de filiulu seu Gulielm II, la 1087, care mai slabí institutiunile feudali stabilite de tatalu seu. Enricu II mostení de la mama-sea, ce era principesa francesa, ua multime de proprietati in Franci'a, si afora de acest'a coprinse si Irlandi'a. Filiulu seu Ricard, supra numitu *inima de leu*, la 1189, intreprinse ua espeditiune cruciata; dero nu ajunse la unu resultatu remarcabile din caus'a certei selle cu Filippu Augustu regele Franciei. La intorcerea sea, fiindu appucatu de ua tempestate, cadiú in manele lui Enricu VI imperatoriulu Germaniei, de la care se rescumperó cu bani. Fratele si successo-

riulu seu Ioanne, numitu *Fora de Pamentu*, la 1199, voí se adduca clerulu sub dependenti'a sea; dero fu anatamatisatu sí regatulu Angliei datu ca feuda regelui Franciei. Ioanne spre a-'si redobandí coron'a se recunoscú vasalu allu papalui; insa cu acest'a superó pre nobili, pre cari nu êi putú stamperá pana nu dede *chart'a cea mare*, cari este basea totoru libertatiloru anglese. Sub filiulu seu Enric III, la 1216, se dede ua forma regulata Camerei Communeloru, care dinpreuna cu Camer'a Lordiloru avea se faca legi, se stabilesca imposite, cu unu cuventu se se occupe de affacerile celle mai importanti alle statului. In timpulu lui Eduard III, la 1327, se incepú resbellulu de unu centu de anni cu Franci'a si se inauguró cu atat'a fericire in cotu Enricu V la 1415 se intituló rege allu Angliei si allu Franciei; dero sub Enricu VI Anglii perdura tote cuceririle loru din Franci'a, si la putinu timpu dupo acest'a incepú resbellulu civile allu celloru doa rose, intre casa de York sau ros'a alba si cas'a de Lancaster sau ros'a rosia, cari pretindeau tronulu, si calamitatile lui tinura 30 de anni; in fine Enricu VII uní prin casatoria amendoa partitele. Cu acestu-a incepe dinastia Tudoriloru, care domní ca absoluta pana la 1603. Enricu VIII la 1509 filiulu lui Enricu VII, fusse unu principe capritiosu. Ellu este cellu ce intrótrodusse reform'a in Angli'a, se separó de biseric'a catolica, desfiintió calugari'a, secularisó veniturele monasterieloru si se declaró pre sine capu allu bisericei anglicane. Elisabet'a la 1558 puse basile maririi anglese; iero dupo mortea sea la 1603 se suí pre tronu Iacob I, regele Scotiei si filiulu Mariei Stuart, care uní Scoti'a cu Angli'a si incepú regatulu Britanniei-Mari. Carol I, la 1625, era unu principe inclinatu spre catolicismu si despotismu, si voí se domnesca fora parlamentu. De aci se nascú ua revolutiune care se terminó prin decapitarea regelui invinsu si perfidu. Attunci Angli'a se prefacú in republica, avendu de lord protectoriu pre Crom-

well, care prin actulu de navigatiune puse fundamentulu puterii maritime a Britanniei. Dupo filiulu seu Ricard Cromwell, care domní putinu in acesta calitate, Scotianii, prin generalulu Monk, redicara la tronu pre Carol II filiulu decapitatului Carol I; dero, sub Iacob II, se nascú ua revolutiune, la 1688, care avú de resultatu allungarea definitiva a Stuartiloru. Anglii chiamara la tronu pre Gulielm III de Orange, statuderulu Ollandei, sub care se restabilí vechi'a constitutiune si se fundó banc'a Londiniului. Dupo Ann'a, filia lui Iacob II, la 1702, sub care Anglii in resbellulu cu Franci'a coprinsera Gibraltarulu si Minorc'a, se suí pre tronu Georgiu I electoriulu Hanovrei la 1715. Sub acestu-a statulu castigó putere in intru si influentia in affacerile politice alle Europei. Georgiu II se amestecó cu fericire in luptele de pre continente; compani'a anglo-indiana dobandí dreptulu de a speculá in Indi'a, si generalulu ei Clive puse basile domniei Anglese la Gange. Sub Georgiu III, la 1763, Angli'a castigó Canada, occupó Florid'a si alte insule din Americ'a, si fundó mai multe stabilimente in Senegambi'a. Sub dinsulu Statele-Unite din Americ'a se declarara independenti.

Asta-di in fruntea Regatului-Unitu allu Britanniei-Mari se affla Victori'a, care successe unchiului seu Gulielm IV, si domnesce de la 1837.

II. BELGI'A.

Descriptiunea fisica. — Acestu statu micu in intindere, dero importante pentru activitatea sea commerciale, industriale si scientifica, se limitedia la sud si west cu *Franci'a* si Germani'a; la nord si est cu *Olland'a*, cu *Prussi'a renana* si cu *Luxemburgulu ollandesu*. — Belgi'a offere trei regimi distinse: intre Marea Nordului si Scaldea (fr. *Escaut)*, se intinde ua campia bassa allu carii solu grasu si argilosu este intreruptu

de paduri, de fossate de scurgere si chiaru de canale adesse navigabili. Intre Scaldea, Sambr'a si Mos'a, apparu colline si numerose ondulatiuni de terrauu, cu unu solu argilosu. La estulu acestei regiuni in Limburg, terr'a este plana si se termina prin nisce lande si paludi. A trei'a regiune se intinde la sud pre rip'a drepta a Sambrei si a Mosellei; fertile intre Sambr'a si Mos'a, ea devine sterile in partea meridionale, cotra Arlon. — Clim'a Belgiei este in genere umeda, dero sanetosa, afora de Flandre, unde populatiunea este suppusa adessea la friguri periculose. — Riurile celle mai remarcabili suntu: *Scaldea* cu affluentii sei *Rupel* si *Lys* care incepe in Franci'a si se termina la Gand. *Mos'a* care intra in Belgi'a la Givet, priimesce *Sambr'a* la Namur si esse din Belgi'a din josu de Herstall; affluentii sei suntu *Semoy*, *Lesse*, *Ourthe* si *Sambr'a*.

Descriptiunea politica si cetatile principali. — Sub puntulu de vedere administrativu, regatulu Belgiei coprinde provinciele urmatorie: 1° *Flandr'a orientale*, cu capitalea Gand; 2° *Flandr'a occidentale*, Bruges; 3° *Hainaut*, Mons; 4° *Namur*, Namur; 5° *Liége*, Liége; 6° *Anvers*, Anvers; 7° *Brabantulu meridionale*, Bruxelles; 8° *Limburg*, Hasselt; 9° *Luxemburg*, Arlon. Aceste noa provincie se dividu in 41 de arrondismente.

Bruxelles, pre ua collina pre malurile Sennei (nu *Seine* care curge prin Parisii) este capitalea Brabantului si a Belgiei. Acesta mare si frumosa cetate este avuta in constructiuni din evulu mediu si numera 170,000 loc. Drumurile ferrate o lega cu celle mai multe din oppidele regatului. Fabrica dentele celebre si manusi cari facu concurrentia celloru de Parisii si de Grenobl'a; carrutiari'a sea este de multu timpu celebra si imprimeri'a ei nu a perdutu nimicu din importanti'a sea. Intre edificiele selle merita ua particularia attentiune Ospellulu-Municipale, palatiulu Regelui, palatiulu Natiunii, catedral'a de Saint-Gudule si Observatoriulu. Bruxelles este pa-

tri'a pictoriloru Vauder Meuleu si Philippe de Champague, si a mediciloru Vesale si Vau-Helmout.

Mons la S. W. de Bruxelles uuulu diu celle mai remarcabili ceutre de commerciu, patri'a celebrului compositoriu de musica Roland de Lassus.

Charleroi, capitalea arroudismentului cu acellu-a-'si uume, cousiderabile priu iudustri'a sea care occupa mai multu de 40 mii lucratori si produce preste 100 milliuui de frauci.

Tournai, cu 30,000 loc., cetate fortificata.

Gand (120,000 loc.) edificatu pre 26 iusule formate priu coufluenti'a riuriloru Scaldea, Lys, Lièvе si Moëre, si uumera preste 300 de puuti. Intre edificiele selle se distiuge catedral'a de Saiut-Bavou, care datedia diu seclulu XIII si coutiue capu-d'opere de Vau-Dyck si de Vau-Eyk. Gaud este marele ceutru allu fabricatiuuii bumbacului iu Belgi'a: iudustriele selle occupa mai multu de 60,000 lucratori si commerciulu seu este facilitatu priu calli ferrate cari lu uuescu cu Bruges, Osteude, Bruxelles, Auvers si Termoude. Aci s'a uascutu Carol-Ciutu.

Courtrai, situatu pre Lys, este uuu mare ceutru de iudustria liuaria: bloudele si deutelele selle suntu obiectulu uuui commerciu cousiderabile.

Roulers, in Flaudr'a occideutale, ecte auco mai multu de cotu Courtrai ceutrulu iudustriei liuarie diu proviucia.

Bruges (50,000 loc.), cetate fortificata, celebra iu evulu mediu priu commerciulu seu. Pellea, tutuuulu si pauur'a occupa si acumu ua multime de lucratori iu fabricele selle.

Louvain (31,000 loc.) are unu maguificu ospellu muuicipale si este celebra priu uuiversitatea si berea sea.

Malines (35,000 loc.) are fabrice reuumite de diutele si palarie.

Anvers (Autwerpeu; 124,000 loc.), cetate fortificata, edificata pre rip'a drepta a Scaldei; portulu seu, uuulu diu celle

mai mari alle Europei, o pune in primulu rangu allu oppideloru commerciali. Este patri'a lui Van-Dyck, a lui Téniers, Jordaëns, etc.

Liége(105,000 loc.), edificatu la confluenti'a Ourthei cu Mos'a, possede fabrice importanti de arme si de machine de vapore.

Verviers (32,000 loc.) unulu din marile centre de industria alle Belgiei.

Spa, pre Wèse, celebra prin apele selle minerali, cari attragu ua multime de visitatori.

Namur, situatu la confluenti'a Mosei su Sambr'a are fabrice de arme si de cutitaria fina.

Guberniulu Belgiei este monarchia constitutionale cu doa camere allesse de poporu : *Senatulu si Camer'a Representantiloru.*

Religiunea dominante este catolicismulu, fora a luá libertatea celloru alte culturi.

Poporulu belgianu este veselu, si are sentimentulu frumoseloru arti. Pictur'a si music'a suntu cultivate aci cu passiune.

Industri'a manufacturiaria este admirabile.

Agricultur'a este si ea forte inaintata.

Belgi'a nu are nici o possessiune a fora din teritoriulu ce o constituie.

Limb'a francesa este limb'a partii culte a poporului belgianu. Dialectulu flamandu, care are mari relatiuni cu limb'a germana, si cellu wallon, se vorbescu la terra; primulu la W., secundulu la E. Limb'a germana este destulu de respandita in Luxemburg.

TABELLU STATISTICU.

SUPRAFACIA.	POPULATIUNE.	ARMATA.	FINANTIE.
29,455 kil. patr.	4,829,320 din cari 2,422,334 barbati 2,406,986 femeie.	98,770, omeni. 10,622, cai. 152, tunuri.	Venitu 179,292,000 fr. } in Chelt. 169,293,395 } 1870 Detoria 828,922,764.

NOTIUNI ISTORICE.

Belgi'a, locuita la inceputu de Celti, fusse mai in urma occupata de Belgi, poporu de origine germanica, pre cari Juliu Cesare êi suppusse la 57 a. Chr. Candu Francii pertunsera in Galli'a sub Clodione, ea facú parte din acestu nou regatu, fundatu pre ruinele imperiului romanu. Impartita, dupo mortea lui Clovis, intre regatele de Neustri'a si Austrasi'a, incorporata cu Lotaringi'a sub successorii lui Carol-Magnu, ea priimi, in medi-loculu turburariloru politice, chrestinismulu din manele St. Eloi si alle altoru celebri missionari. Invasiunea Northmaniloru din seclulu IX addusse turburari in starea personeloru, a proprietatiloru si chiaru a credintieloru. Belgi'a nu intró pre deplinu in concertulu bisericei chrestine de cotu in allu 12-lea seclu; attuncii solitarii din monasterie destielinara solulu, desvoltara educatiunea si lucrara pentru abolirea sclaviei. In timpulu feudalitatii, pamentulu Belgiei se impartí intre ua multime de seniori, si annalile ei nu ne presenta in aceste timpuri de cotu date nesecure, fapte fora importantia si fora legatura generale. Cea mai mare parte din acei seniori se luptau ca se 'si apere independenti'a contr'a suveraniloru francesi. Totu attunci burgesi'a cresceá; spiritulu domocraticu animá communele Gand, Bruges, Ypres, Courtrai, cari erau destulu de putinti pentru a redicá armate intrege, a se luptá contr'a comitiloru de Flandr'a si a regiloru Franciei, suzeranii loru, si a se amestecá in resbellulu de unu Centu-de-Anni, in care interessile loru industriali si commerciali êi facusse a se alliá cu Anglii contr'a Francesiloru.

In mediloculu seclului XV-lea, Filippu cellu Bunu, ducele Burgundiei devení possessoriulu Belgiei intrege, afora de Liége si Stavelot; iero casatori'a Mariei de Burgundi'a, fili'a lui Carol Temerariulu, cu archiducele Massimilianu, o facú se treca la cas'a de Austri'a, si mai in urma devení provincia ispaniola la 1556. Dero stabilirea inquisitiunii, crearea de noue e-

piscopate, mantinerea trupeloru ispaniole in Terrele-de-Josu contraria legiloru, addusse marea insurrectiune din 1566, care insa se terminó fora a adduce separatiunea Belgiloru de Ispani'a. Tocmai la 1714, in urm'a tractatului de la Rastadt, ea fusse data Austriei de cotra Ispani'a, sub care remase pana la 1792, candu fusse occupata de armele republicei francese. Caderea lui Napoleon si congressulu de laVien'a din 1814 annessara Belgi'a cu Olland'a si formara dintr'insele unu singuru statu; dero revolutiunea francesa din 1830 miscó spiritele si in Belgi'a, le revoltó si formó unu guberniu provisoriu; iero la 1832 ea intronisó pre primulu seu rege Leopold de Sax-Coburg, care domní pana la 1865, candu, incetandu din vietia, se suí pre tronu filiulu seu cellu mai mare sub numele de Leopold II. —

III. TERRELE-DE-JOSU sau OLLAND'A

(NEERLANDEN)

Descriptiunea fisica. — Regatulu Terreloru-de-Josu sau allu Ollandei (Neerlanden) se restringe intre marea Nordului, la nord si west; Belgi'a la sud, si regatulu Prussiei la est. Totu de acestu regatu tine si marele-ducatu allu Luxemburgului care facea parte din fost'a Confederatiune germanica pana la 1866; dero Prussi'a prin tractatulu de la Londiniu din 1867 a renuntiatu la dreptulu de a tiné ua garnisona in cetatea fortificata Luxemburg, si asta-di marele-ducatu se affla numai sub suveranitâtea regelui Ollandei. — Deosebitu de acesta parte continentale, Olland'a possede mai multe grupe de insule: *Walcheren*, Nord-si-Sud-*Beveland*, *Tholen*, *Schouven*, *Over-Flakker*, *Beyerland*, *Voorn*, *Ysselmond*, *Texel*, *Vlieland*, *Terschelling*, *Ameland si Schiermonnik*.

Costele Ollandei offeru golfuri remarcabili: *Zuyderzee* (Flevo lacus), vechiu lacu pre care inundatiunea din 1282 èllu uní

cu marea; *Lauverzee* si *Dollart* caré s'a formatu prin ua irruptiune á marii in 1276.

Acesta terra detoresce numele seu configuratiunii solului seu, care mai pretotindinea este mai josu de cotu nivellulu marii; cu tote acestea la west ea este aperata prin nisce dune, inalte de la patru pana la dece metri si compuse din arena forte fina, cari se intindu de la imbucatur'a Mosei pana in Olland'a septemtrionale; la sud-west si la nord, de *aggere (digues*, fr.) cari protegu Zeeland'a si insulele asiediate intre imbucatur'a Zuyderzeei si gur'a riului Ems. — In intru, retragundu-se, marea a lassatu paludi, lacuri, pre cari geniulu omului le a secatu sau le a imprejmuitu cu aggere, si a facutu ast-felliu cultivabile pamentulu cellu mai neabitabile. De aceea cei vechi diceau: *Dii fecere tellurem; sua litora, Belgae.* Dero tocmai acesta positiune a Ollandei a assecuratu indepeedenti'a sea la 1672, candu locuitorii, ca se se apere contr'a invasiunii straine, rupsera aggerele si accoperira solulu intregu cu apa! inimicii fura nevoiti a se retrage.

Terr'a are ua multime de reptili, dero berzele, protegiate prin mesure de politia, le facu unu resbellu inviersiunatu. Productiunile minerali suntu turb'a si argilulu.

Clim'a Ollandei este rece si umeda, mai cu sema in provinciele de la west; pre de alta parte venturile violenti, cari batu forte desu din partile nordului, grammadescu vallurile d'a lungulu costeloru si adducu inundatiuni. Aérele se infecta prin miasmele ce essala apele stagnanti, si terr'a ar fi nelocuibile, deco venturile celle mari nu ar curati din timpu in timpu atmosfer'a.

Acesta terra, un'a din celle mai siesse din tinuturile Europei, este transversata de cursuri de apa insemnate, cari esi au originea aiurea. *Scaldea* (Schelde, oll.; Escaut, fr.) intra in Olland'a la nord de Anvers, si formedia, aruncandu-se in mare, archipelagulu *Zeeland*; — *Mos'a* separa mai antaiu

Belgi'a de Olland'a, de la Maëstricht pana la Maseyck, apoi intra in Olland'a, si, dupo ce a formatu cu *Wahal* insul'a Bommel, se arunca in marea Nordului. — *Renulu* intra in Olland'a din susu de Emmerick si se divide in doa bratie, unulu meridionale *(Wahal)*, si altulu septemtrionale *(Renulu)* care se divide din nou in alte bratie. Din acestea unulu, *Leck*, se unesce cu Mos'a la Rotterdam.

Olland'a are unu mare numeru de lacuri: *Opweerder*, *Leckster*, *Zuidlaarder* si *Schild*, in provinci'a Groning'a; *Bergumer*, *Sneerker*, in Frisi'a; *Biesbosch*, care se produsse prin inundatiunea de la 1421 si inghiutí 72 de sate. In fine *Harlem*, cellu mai mare dintre tote, fusse secatu in annii trecuti si dede agriculturei unu spatiu de 18,000 ectarie; si ellu fussesse produssu prin ua inundatiune din seclulu allu XVI-lea.

Divisiunea politica; cetati principali. — Olland'a se divide, sub puntulu de vedere administrativu, in 11 provincie si unu mare-ducatu: *Drenta*, capitalea Assen; *Groning'a*, Groning'a; *Frisi'a*, Leuwarden; *Zeland*, Middelburg; *Olland'a meridionale*, Hag'a *(Haye)*; *Overyssel*, Zwoll; *Olland'a septemtrionale*, Harlem; *Utrecht*, Utrecht; *Gueldre*, Arnheim; *Brabantulu septemtrionale*, Bois-le-Duc; *Limbury*, Maëstricht; Marele ducatu de *Luxemburg*, cu capitalea Luxemburg.

Capitalea regatului este *Haye ('S Gravenhage)*, un'a din celle mai frumose cetati alle Europei, cu ua multime de canale cari taia stratele selle. Numera cote-va monumente remarcabili si preste 93 mii loc. Este patri'a celebrului astronomu Huyghens si a lui Gulielm III regele Angliei.

Amsterdam (282,000 loc.) este adeverata capitale a Ollandei prin populatiunea, commerciulu si industri'a sea. Se affla situata pre golfulu Y si presenta ua massa de 95 insule reunite prin 290 punti. Stratele selle suntu in genere bine pavate si asiediate d'a lungulu canaleloru; casele selle, tote pre stalpi, suntu de caramida si forte frumose. Printre

monumentele selle se citedia palatiulu regelui, sustinutu pre 13,659 stalpi. Amsterdam are fabrice de stofe, de rafinaria, de distillaria de licori; taiarea petreloru pretiose occupa mai multu de 10,000 individi si deschide ua miscare commerciale de 100 milliuni fr. Este patri'a filosofului Baruch Spinosa.— *Berg-of-Zoom* pre Zoom, unulu din bratiele Scaldei, este cetatea cea mai tare a Ollandei.

Breda, alta fortaretia, posede academi'a militaria a Ollandei si scol'a de punti si siosselle.

Leyda (Lugdunum Batavorum; 40,000 loc.) se compune din unu mare numeru de insule reunite prin mai multe punti; cetate forte industriale si commerciale, patri'a pictoriului Rembrand.

R*otterdam* (123,000 loc.), la confluenti'a riuriloru Rotter si Mos'a, este ua cetate frumosu edificata si are cote-va monumente; face unu commerciu considerabile cu Angli'a, Germani'a si Elveti'a; patri'a lui Erasmu, carui-a 'i a redicatu ua statua.

Nimègue (Nymegen; 23,000 loc.) celebra prin tractatulu ce se inchiaió aci la 1678, face unu mare commerciu.

Groning'a (28,000 loc.) celebra prin universitatea sea.

Dordrecht (25,000 loc.) are unu portu spatiosu, canterie si ua scola de artillerie si de geniu.

Harlem (31,000 loc.) pre Spaarn, are monumente frumose si ua industria prospera.

Maëstricht sau *Maastricht* (29,000 loc.), cetate intarita pre malulu stangu allu Mosei, possede monumente frumose.

Luxemburg (15,000 loc.) capitalea marelui-ducatu care porta acestu nume si formedia ua terra neutra intre Belgi'a, Franci'a si Prussi'a.

Guberniulu Terreloru-de-Josu este ua monarchia constitutionale, unde puterea este impartita intre rege si *Statele Generali*. Acestea se compunu din doa adunantie numite de natiune, din cari un'a se numesce *Camer'a prima*, cea-l-alta *Camer'a secunda*.

Religiunea dominante este calvinismulu, cu toleranti'a pentru tote celle-l-alte culte.

Instructiunea superiore numera trei facultati, la Leyda, la Utrecht si Groning'a. Instructiunea secundaria si primaria numera ua multime de stabilimente si este forte inaintata.

Locuitori. — Caracterele esterne alle acestei rase, cari suntu alle vitiei germanice in genere, suntu: ua carne alba si molle, nisce ochi de ordinariu albastri, unu peru galbenu si mai-mai albu la copilli: vechii Romani se mirau de acest'a si diceau co, la Germani, copilii au peru de betrani. Colorea faciei este rosa, forte delicata; dero in classea laboriosa ea este palida, de colorea nautului, si in Olland'a de a cascavalului si chiaru a cascavalului stricatu. Corpulu in genere este mare, greu si fora elegantia. De assemenea trassurele faciei suntu neregulate, mai cu sema in Olland'a, inflate, cu nisce obrazi esiti a fora si nisce falci pronuntiate. Cu unu cuventu fineti'a si nobilitatea sculpturale le lipsesce. Rare ori va gasi cine-va nisce facie regulate ca gingasiele figure asia de numerose in gintea latina, ca frumosele si mandrele capete ce abunda in campiele Florentiei si alle Romei; multu mai desu se gasescu trassure essagerate, adunature incoherenti, carricature naturali. Inse perseveranti'a, patienti'a, spiritulu de calculu nu lipsesce de locu Ollandesului; si moralile selle suntu blande si regulate.

TABELLU STATISTICU.

SUPRAFACIA	POPULATIU.	ARMATA	FINANTIE 1871.	POSSESSIUNI ESTERNE.
Olland. 32,839 Luxem. 2,587 Totalu 35,426	3,688,337 200,000 3,888,337 Possessiunile dau 32 milliuni de suffiete.	In Europ'a 62,128 In Colonie 35,000 Navi 122 Tunuri 1205.	Venitu 87,363,480 fl. Cheltueli 96,206,717. Deficitu aprope 9 milliuni. Detoria 966,610,776 fl.	*In Afric'a* cote-va computorie pre costele Guineei. *In America'a*: Guiana ollandesa, Curaçao, Aruba, Buen-Ayre, St. Martin, Saba. *In Oceani'a*: Java, Madura, Sumatra, Banka, Riouw, Borneo, Celebes, Molucele, Guinea-noua, Timor, etc.

ISTÒRI'A OLLANDEI.

Provinciele cari formedia asta-di Olland'a fura locuite la inceputu de *Menapii*, de *Batavi*, *Caninefati* si de *Frisii*, popore cari fura suppuse de Romani, si cari mai tardiu (70 p. Chr.) incercara in desertu a se emancipá, coci Cereale stinse acesta revolta ce amenintiá se se intinda preste tota Galli'a. Din acellu momentu Batavii se prenumerara intre fidelii Romaniloru. Candu imperiulu romanu cadiú, terr'a ajunse pre manele Franciloru. Carol-Magnu introdusse aci Christianismulu, dero sub successorii sei ea se impartí intre mai multi capi: *Frisi'a* formó unu regatu; *Gueldre*, unu ducatu; *Olland'a*, unu comitatu; si territoriulu *Utrecht*, unu episcopatu suveranu. In seclulu XV-lea, aceste state diverse trecura la possessiunile casei de Burgundi'a si apoi prin casatoria la cas'a de Austri'a, dupo care fura declarate de Carol-Cintu ca annexe alle coronei ispaniole, la 1548. Din acesta epoca datedia prosperitatea Ollandei, favorisata de descoperirea Americei si de nou'a calle gassita cotra Indiele orientali. Reform'a pertunse la 1523, si se desvoltó, cu tote persecutiunile ce indurara noii convertiti. Mesurele tiranice si calcarea privilegieloru acestoru tinuturi de cotra Filippu II, regele Ispaniei, produssera ua insurrectiune desperata, de unde esí libertatea provincieloru batave; elle êsi cimentara uniunea prin tractatulu de la Utrecht, in 1579, si se constituira in republica sub numele de *Provinciele-Unite*, cari cu timpulu ajunsera a incorporá cu sine tote provinciele ce compunu asta-di regatulu ollandesu. La inceputulu seclului allu 17-lea acesta uniune era consumata.

De la tractatulu din 1579 pana la 1795, Terrele-de-Josu viuetiuira independenti, de si amenintiate de armele imperiose alle lui Ludovicu XIV. La 1795 elle fura incursate de armele republicei francese; vechi'a loru constitutiune se schiambó si elle luara numele de provinciele Batave. Napoleon I formó dintr'insele unu regatu pre care lu dede la 1807 fra-

telui seu Ludovicu; insa mai tardiu incorporó si acestu regatu cu imperiulu francesu. La 1813 Olland'a ciamó, dupo batali'a de la Lipsc'a, pre filiulu ultimului statuderu, Gulielm-Fredericu de Orange, care in 1814 se numí rege allu Terreloru-de-Josu. Belgi'a, care facea parte din acestu regatu, se resculó la 1830, si luarea Anversului de cotra Francesi la 1832 consecró independenti'a sea, pre care regele Ollandeì nu o recunoscú de cotu la 1839. La 1849 murí Gulielm II, iero in loculu lui se suí filiulu seu Gulielm III, regele actuale allu Ollandei.

IV. STATELE SCANDINAVE.

Sub acesta numire coprindemu regatele *Suediei*, *Norvegiei* si allu *Danimarcei* cari suntu locuite de ua populatiune de origine scandinava, si care vorbesce mai-mai aceea-'si limba.

SUEDIA SI NORVEGIA.

Descriptiunea fisica. — Suedi'a si Norvegi'a sau peninsul'a scandinavica, care formedia appendicele occidentale allu Europei de nord, se marginesce la nord cu oceanulu Glaciale, la west cu oceanulu Atlanticu, la sud cu Marea Germanica, Sund, Kattegat si Skager-Rack, iero la Est cu marea Baltica si cu riurile Tornea si Tana, cari uda istmulu Laponiei.

Cost'a occidentale a acestei peninsule se compune din stanci ripose, din golfuri profunde, sub ua atmosfera umeda si possomorita, dero sub ua clima destullu de dulce; cost'a orientale, din contra, offere campie intinse, lacuri spatiose, unu aere transparente si secu, si nisce ierne rigurose.

Sub puntulu de vedere climatericu, regiunea scandinavica se pote divide in trei zone. Cea d'antaiu coprinde tota partea septemtrionale de la Tan'a si Tornea pana la golfulu Salten,

la sud-est de Archipelagulu Lofoden, si pana la gur'a riului Umea. Solulu, a fora de cote-va valli, nu este de cotu ua stanca mai totu-de-un'a acoperita cu neua. Aci locuiescu Laponii din Finmark si Nordland, in numeru de 15 mii; jumetate dintr'insii au locuintie fisse si se occupa cu pescuitulu; cei mai avuti possedu turme. Pre cost'a orientale se cultiva, candu annulu este bunu, ordiulu, nautulu si cartofii, iero pre cea orientale, in archipelagulu Lofoden, locuitorii se occupa cu pescuitulu. — A do'a zona este zon'a paduriloru, si se intinde de la gur'a riului Umea pana la Drontheim la west si Gefle la est. Aci agricultur'a este putinu importante; numai ordiulu, ovediulu si cartofii potu resiste la rigorea climei. Secar'a, graulu si arborii fructiferi suntu rari. Turme de oi si de capre, cote-va mine, pescuitulu costei occidentali si mai cu sema commerciulu lemneloru compunu singur'a avutía a acestei regiuni. — Zon'a a trei'a coprinde tota partea de la sud. Stancele, padurile, pinii si mestecanii apparu si aci, dero pamentulu cultivatu occupa ua mai mare intindere, mai cu sema in lungele si latele valli de Guldbrandsdalen, Hedermaken, etc., si in campiele meridionali de Upland, Westeras si Oestergothland.

Peninsul'a scandinavica este strabatuta in totu lungulu seu de sirulu *Alpiloru Scandinavi* sau *Dofrini*, in cari distingemu verfurile *Hor-Ungerne*, *Skagstölstind* si *Snehöttan*, a caroru inaltime este de aprope 2600 metri d'assupr'a nivellului marii.

Insule are: *Lofoden* la s. w. carora se affla periculosulu *Malström*, *Oeland*, *Gottland* si insulele numite *Scheren de Stockholm*.

Dintre riurile selle vomu citá: *Tan'a* care se versa in golfulu cu acellu-a-si nume; *Glommen*, in golfulu de Christiania; *Man-elv*, care se versa in laculu *Miœs* si formedia cea mai frumosa cascada din tota Europ'a, *Rjukan-foss*, caderé de apa de la ua inaltime de 300 metri; *Gœtha*, ce se versa

in Cattegat, si formedia cataract'a *Trollhœta.* Pre clin'a Balticei observamu: *Motala*, prin care se scurge laculu *Vetter*; *Hielmar*, tributariulu lacului *Mœlar*; *Dal-elf*, cellu mai mare fluviu allu peninsulei; *Angermanna*, *Umea* si *Sildut* care esse din laculu *Stor-Afva*; *Lulea* care serva de scurgutoriu lacului cu acellu-a-si nume si care produce celebra cascada *Niaumelsaskas (saritur'a iepurelui)*, inalta de 200 metri.

Canalulu principale allu monarchici scandinavice este *Gœtha*, care unesce Cattegat cu Baltic'a, prin lacurile Vener si Vetter.

Divisiunea politica si cetati principali. — Suedi'a si Norvegi'a au fia-care divisiunile selle administrative particularie. Suedi'a coprinde trei regiuni, *Nordland*, *Suedi'a propria* si *Gothia* cu 24 de gubernamente; iero Norvegi'a totu trei regiuni, *Nordland*, *Nordenfields* si *Sondenfields* cu 17 districte.

Stockholm (135,000 loc.) capitalea Suediei si a monarchiei intrege, situatu pre mai multe insule si pre tiermurile lacului Mœlar, la puntulu seu de junctiune cu marea. Acesta cetate, allu carei portu este in acellu-a-si timpu commerciale si militariu, este cea mai importante din Suedi'a pentru industri'a si populatiunea sea; are putine mommente frumose, dero numera multe stabilimente scientifice. Stockholm este capitalea Suediei numai din seclulu allu 17-lea.

Gefle (13,000 loc.) pre golfulu Bothniei, are ua marina de commerciu importante si occupa allu treilea rangu intre porturile regatului; possede manufacture de vele pentru navi, tabacaria, fabrice de tutunu; esporta multa smola si ferru.

Talun este in centrulu unei regiuni miniarie; are ua scola de mine.

Upsala (11,000 loc.) cu ua celebra Universitate. Aci se facea alta data incoronarea regiloru; si pre aci trece meridianulu ce servesce ca puntu de plecare geografiloru suedesi.

Nikœping esporta arama si ferru.

Calmar, edificata pre ua insula intre continente si insul'a

Oeland; are canterie pentru constructiunea naviloru, fabrice de panza, etc; ea dede numele actului de uniune (1397) care uní celle trei state scandinave.

Carlscrona (18,000 loc.), cetate intarita, edificata pre mai multe insuletie din marea Baltica, este primulu portu militariu allu Suediei; are unu arsenalu, canterie, magazine de approvisionare, si ua scola de marina. Aci stationedia flot'a suedesa.

Gœteborg seu *Gothemburg* (55,000 loc.) ecte a do'a cetate a Suediei prin importanti'a commerciului si a populatiunii selle; portulu seu, securu si profundu, servesce de statiune unei parti din flot'a suedesa. Aci se face ua mare esportatiune de ferru, lemne si cereali, mai cu sema pentru Angli'a; totu prin portulu seu pertundu in Suedi'a importatiunile de carbuni de pamentu, de vinuri, victuri coloniali, etc.

In Norvegi'a: **Christiani'a** (64,000 loc.), capitala Norvegiei, situata pre Christiania-Fiord, are fabrice pentru constructiunea machineloru de marina si industria, fabrice de vinu-arsu si bererii cari potu rivalisà cu celle d'antaiu din Germani'a, candu este vorb'a de escellenti'a produsseloru loru; mare commerciu cu pelli, lemne si scanduri.

Friedrichshall, cea mai forte cetate a Norvegiei, la assediulu carei-a perí Carol XII (1718),

Drammen (13,000 loc.) mare interpositu de commerciu cu scanduri intre Norvegi'a cu Olland'a, Angli'a si Franci'a.

Christiansand (11,000 loc.) are unu portu escellente, face mare commerciu cu pesce saratu si cu lemne de constructiune.

Bergen (30,000 loc.) pre unu golfu formatu de oceanulu Atlanticu, este allu doilea oppidu allu Norvegiei sub puntulu de vedere allu populatiunii; face mare commerciu cu pesce saratu si cu untura de morunu.

Trondhiem sau *Drontheim* (20,000 loc.), servesce ca puntu de statiune unei parti din flot'a militaria; are fabrice de

arme cu focu; esporta arama, ferru, gressi si lemne de constructiune. Acesta cetate fusse multu timpu resedinti'a regiloru Norvegiei.

Guberniulu Suediei si Norvegiei este monarchicu constitutionale. De si reunite sub acellu-a-'si sceptru, aceste doa terre au legile loru distinse, adunantiele loru legislative, si fia-care din elle are titululu de regatu.

Religiunea dominante este luteranismulu.

Locuitori. Suedesii si Norvegianii suntu nisce omeni nalti si bine facuti; ducu ua vietia frugale si simpla. Cavalerismulu si lealitatu loru a facutu pre istorici se 'i supranumesca *Francesii Nordului.*

Instructiunea primaria mai cu sema este asia de respandita in ambele regate in cotu in Suedi'a la ua miie de omeni abia se se gasesca unulu care se nu scia citi. In cas'a cellui mai simplu terranu se gasesce ua biblia. Imvetiamentulu superiore este forte remarcabile in Suedi'a, si universitatile de la Upsal si Lund rivalisedia cu celle din Angli'a si Germani'a. In Norvegi'a se affla ua scola superiore classica la Christiania, ua scola militaria, etc.

Suedi'a possede mic'a insula *Sant-Barthelemy* din Antile.

TABELLU STATISTICU.

SUPRAFACIA	POPULATIU.	ARMATA.	FINANTIE.	DETORIA.
REGATULU SUEDIEI*)				
kil. patrati 441,816.	4,168,882	45,000.	Venit. 46,225,000	89,500,000.
		Vapor. de lin. 16	Chelt. 51,469,840	
		Bast. inferiori 37	in annulu 1872.	
		Sialupe 345	Deficitu 5,244,840	
REGATULU NORVEGIEI**)				
316,694.	1,729,691	18,000.	Venit. 5,188,500.	25,000,000 fr.
	in 1868.	Bast. infer. 140	Chelt. 5,188,500.	

*) Pentru Suedi'a evaluarea finantieloru s'a facutu in riksdaleri. 1 riksdaler este egale cu 1 fr. si 44 centesime.

**) Pentru Norvegi'a acecta evaluare s'a facutu in speciesdaleri. 1 speciesdaler este egale cu 5 fr. si 67 centesime.

ISTORI'A PENINSULEI SCANDINAVICE.

Diu Scaudiuavi'a esira cote-va diu poporele cari iucursera imperiulu romauu, si totu de aci allergara acei omeui ai Nordului (Northmauii) cari, iu allu 9-lea. si allu 10-lea seclu, rescolira costele Germauiei, alle Galliei si alle Angliei. Istori'a acestei regiuui erá attuuci obscura; ua multime de state se coustituissera pre territoriulu ei, si fiuira priu a se coutopí iu doa mari domnie: Norvegi'a pre cost'a occideutale si Suedi'a pre cliu'a orieutale. Aceste doa regate remassera separate si iuimice paua la 1397, caudu Margarit'a, regiu'a Danimarcei, luó de sociu pre regele Norvegiei, fusse chiamata la trouulu Suediei de Suedcsi, si impreuuó cote trelle regatele Nordului. Acesta uuiuue fusse sorginte de resbelle ueterminabili paua la 1523, caudu Gustav-Wasa gouí pre Dauesi diu Suedi'a, se suí pre trouulu acestei-a priu allegerea coucetatiauiloru sei, si deschise regatului seu callea relatiuniloru cu Europ'a. Norvegi'a remasse uuita cu Dauimarc'a paua la 1814; priu urmare cost'a occideutale a peuiusulei scandiuavice avusse paua la 1814 acellea-'si destiuate ca si Dauimarca. Gustav-Wasa introduse religiuuea evaugelica iu Suedi'a, iutarí regatulu, êllu aperó coutr'a iuimiciloru diu afora si determiuó coustitutiuuea iuterua a regatului. Iusa cellu mai mare rege allu Suediei fusse Gustav-Adolf, la 1611. Acestu-a redicó creditulu Suediei iu Europ'a. Dupo ce termiuó cu fericire resbellulu cu Polońi'a si Russi'a, se amestecó iu affacerile Germauiei, spre a protege pre protestauti, correligiouarii sei; si cu tote co êsi perdú vieti'a iu batali'a de la Lutzeu, geueralii suedesi termiuara resbellulu cu fericire, sub admiuistratiuuea iutelligiute a caucellariului Oxeustieru. Christiu'a, fili'a lui Gustav-Adolf, la 1632, fusse ua priucipesa forte iustruita, dero de uuu caracteriu neconstante si capritiosa, ceea ce o couduse a se lassá de coroua, a se face catolica si a traí la Rom'a, iu midiloculu eruditiloru. Dero regele cellu mai

estraordinariu allu Suediei a fostu Carol XII, la 1697. A-cestu-a in etate de 18 anni batú pre Danimarca si o constrinse a se retrage din allianti'a sea cu Russi'a si Poloni'a; batú la Narv'a pre Petru cellu Mare, imperatoriulu Russiei, intró invingutoriu ìn Poloni'a si puse de rege pre Stanislas Leczinski. De ací se intorse iero contr'a lui Petru cellu Mare, êllu mai batú ua data si pertunse pana la Smolensk. Dero la Pultawa fusse invinsu definitivu de Rusi si nevoitu a se refugí la Bender sub protectiunea turcesca. Dupo cinci anni se intorse in patri'a sea, unde perí la assediulu cetatii Friedrichshall. Dupo dinsulu Suedi'a incepú a scadé si a perde in tote resbellele ce avú cu Russi'a. Allu patrulea successoriu allu lui Carol XII fusse Gustav IV, care nemultiamí pre Suedesi facundu resbellu contr'a Franciei si Russiei si perdendu Pomerani'a si Finland'a; ellu fusse depusu la 1809, si unchiulu seu Carol XIII fusse chiamatu la tronu. Acestu-a facú se se allega marecialulu Franciei Bernadotte, care fusse unulu din cei mai activi agenti din ultim'a coallitiune contr'a Franciei, pentru care fusse recompensatu la 1814 prin acquisitiunea Norvegiei, data in schiambulu Pomeraniei si allu Finlandei. De attunci Norvegi'a si Suedi'a suntu unite sub unu singuru suveranu.

Regele actuale allu ambeloru regate este Carol XV, si domnesce de la mortea tatalui seu Oscar I (1859).

DANIMARC'A

Descriptiunea fisica.—Danimarc'a, pre care resbellulu cu Austri'a si Prusi'a din 1864 a redus'o la peninsul'a *Iutlandei* si insulele *Seeland*, *Laland*, *Fioni'a* si altele mai putinu importanti, este situata intre marea Nordului si marea Baltica, si la sudulu peninsulei scandinavice de care o separa Skager-Rack, Cattegat si Sund. Acestu statu nu este de cotu ua prelungire a campieloru Germaniei de Nord. Inaltimele aci sunt

putinu importanti; solulu, compusu din arena pre argilu, nu coprinde metale, dero este avutu in carriere de petra calcaria. Immense deposite de turba si ua mare cantitate de radecini si de trunchiuri de arbori ingropati sub paludi paru a probá co Danimarc'a a fostu ua data acoperita de ua mare intíndere de paduri, din cari numai cost'a orientale mai conserva cote-va remasitie. (Protegeta la west de dune si de aggere,) cost'a este acoperita la est de smercuri si paludi. Lagunele si paludile, cu lacurile si garlele, coprindu ua parte notabile din territoriu. Vecinetatea marii face clim'a Danimarcei mai putinu rece de cumu ne spune situatiunea sea la estrimitatea septemtrionale a zonei temperate; dero abundanti'a apeloru interne da nascere la vapori si la negure umede. Tomn'a, cellu mai frumosu anno-timpu, are ací ua durata forte scurta; iern'a, nivosa si ploiosa, adduce putine ghiatiuri pre costele selle, si diu'a cea mai scurta este de septe ore aprope. Umiditatea mai-mai constante a Danimarcei intretine aci ua verdetia totu asia de fresca ca a Angliei. Cerealile abunda si formedia unu importante obiectu de esportatiune. Viti'a nu cresce de cotu in florarie; persicii si zárzarii suntu destulu de rari; dero prunulu, ciresiulu, perulu si mai cu sema merulu vietiuescu forte usioru, si fructele loru se esporta in Suedi'a si Russi'a.

Divisiunea politica si cetati principali. — Regatulu propriu dissu, a fora de possessiuni, coprinde cinci provincie: 1° *Seeland*, *Mœen* si *Samsœe*; 2° *Fioni'a*, *Langeland* si *Arrœe*; 3° *Laland* si *Falster*; 4° *Bornholm*; 5° *Iutland*.

Copenhag'a (Kjœbenhavn, adeco portu de negutiatori; 155,000 loc.) pre cost'a meridionale a insulei Seeland si pre ua parte din insul'a Amack, este capitalea monarchiei intrege. Portulu seu este escellente si cetatea un'a din celle mai tari. Ea este adeveratulu centru allu commerciului danesu, priimesce lemne, comeate coloniali, carbuni de pamentu,

ferru, tutunu, vinuri, tiessature de bumbacu, lana, inu, matasse, etc., pre cari le esporta in Suedi'a, Norvegi'a si in statele limitrofe cu Baltic'a; are si ea insa-si ore care industria. Copenhag'a, care in seclulu XII-lea era ua simpla adunatura de colibe de pescari, devení capitalea Danimarcei in allu 15-lea seclu. Fusse incendiata de trei ori in seclulu allu 18-lea si in fine bombardata de Angli la 1807.

Elsingœr in partea cea mai angusta a Sundului.

Aalborg cu mercate remarcabili pentru vinderea viteloru.

Viborg, in centru; — *Aarhuus* pre cost'a orientale; — *Fredericia* la S. E., cetate fortificata.

Guberniulu danesu este monarchia limitata prin adunantí'a numita *Rigsdad*. — **Religiunea** dominante este *luteranismulu* si **instructiunea** popularia este forte respandita.

Danesii se distingu prin moralile loru oneste, prin pretiose virtuti private si prin amorea de ordine si de travaliu.

Possessiuni. — Danimarc'a possede: in Europ'a *Ferœr* si *Isldnd'a* (67,000 loc.) allu carei nume insemnedia *terra de ghiatia* si care este un'a din terrele celle mai reci si celle mai sterili, dero un'a din celle mai interessanti prin curiositatile selle naturali. Acesta insula este ariciata de munti vulcanici, din cari cei mai celebri suntu *Hecla*, *Vatna-Iœkull*, si *Snœfels-Iœkull*. Flacarele, fumulu si lavele loru contrasta cu neuele si ghiatiurile de cari suntu neincetatu acoperiti. Interiorulu Islandei este presaratu de mai multe lacuri; aci gassimu si numerose sorginti termali: celle mai famose suntu *Geiserele*, cari se arunca in sariture magnifice si intermittenti. Island'a nu are nici grau nici paduri; cultur'a cartofiloru si pascerea animaliloru suntu principalea occupatiune a locuitoriloru sei. Capitalea este *Reykiavik*, care abia merita numele de oppidu. — In Americ'a, Danimarc'a possede *Groenland* in oceanulu Glaciale si *St. Cruce* in archipelagulu Antilleloru.

TABELLU STATISTICU.

STPRAFACIA.	POPULATIUNE.	ARMATA.	FINANTIE Rigsdalleri.
Regatulu Danimarc.	Regatulu Danimarc.	52,656 omeni.	Venitu 20,954,063.
38,208.	1,608,362.	32 vapore.	Cheltu. 20,586,526.
Dependentiele.	Dependintie	313 tunuri.	Detor. 116,370,350.
104,591.	124,020.	901 marinari.	

ISTORI'A DANIMARCEI.

Primii locuitori ai Danimarcei. de cari vorbesce istori'a, suntu Jutii, Cimbrii si Anglii. Nisce Goti, ce se stabilira aci, êi dedera suverani din natiunea loru, si dintre acesti'a Skiold I lassó numele seu unei dinastie intrege. De altmintrelea terr'a era divisa in mai multe state mice gubernate de *Hævding* sau *Konge* (capi sau regi). In allu IX-lea seclu nisce bande de Danesi si de Norvegi, sub numele de Northmani, infestara costele imperiului carlovingianu; altii facura incursiuni in Angli'a, in Shetland, in Orkade si chiaru in Island'a. Dan Magnificulu uní Seeland si celle-l-alte insule danese cu Scani'a, si dede regatului numele de Danmark; Gorm cellu Betranu suppuse Jutland'a la 863 si filiulu seu Suenon cucerí ua parte din Norvegi'a (1000) si Angli'a la 1012. Canut cellu Mare adause restulu Norvegiei si ua parte din Scoti'a; totu sub domni'a acestui-a christianismulu prinse aci radecine profunde. Dero vastulu imperiu allu lui Canut se desmembró dupo mortea lui: Angli'a se separó la 1042 si Norvegi'a la 1044. Sub Margaret'a, fili'a lui Valdemar IV, supranumita *Semiramidea Nordului*, Danimarc'a castigó, prin *Uniunea de la Calmar* (1397), predominanti'a intre statele Nordului. Dero acesta uniune se rupse la 1448, si, cu tote luptele inviersiunate contr'a Suediei, ea nu se mai putú restabilí. Christianu II introduse, la 1527, in Danimarc'a, reform'a luterana

fora nici o lupta sangerosa. Dero interventiunea lui Christianu IV in resbellulu de 30 de anni, in favorea correligionariloru sei, addusse tractatulu putinu gloriosu de la Lubeck (1629), si o ruptura cu Suedi'a o facú se perdia mai multe provincie. Allianti'a Danimarcei cu Napoleon I causó bombardarea Copenhagei in 1807, si la 1814 Santa-Alliantia êi luó Norvegi'a ca se o dee Suediei. La 1864 ducatele, de Holstein, Slesvig si Lauenburg fiindu sustinute de Germani'a, se sculara contr'a lui Christian IX, regele actuale allu Danimarcei: Danesii, abandonati de subsemnatorii tractatului din Londiniu, nu putura resiste Prussianiloru si Austriaciloru, insarcinati cu essecutiuuea federale commandata de dieta; invinsi iu mai multe intelniri, ei fura nevoiti se renuntie la Slesvig, Holstein si Lauenburg, cari se desfacura de aci inainte de monarchi'a danesa si se incorporara cu Prussi'a dupo pacea de la Prag'a (1866); si asta-di, acestu statu care tineá unu rangu considerabile in Europ'a, prin caracteriulu locuitoriloru sei, prin civilisatiunea, marin'a, si mai cu sema priu suvenirile selle istorice, a scadiutu asia de multu in cotu essistenti'a sea chiaru este pusa in cestiune.

V. IMPERIULU GERMANIEI.

Sub numele de *imperiulu germanu* se intellege vast'a regiune marginita la nord cu marea Nordului, Danimarc'a si marea Baltic'a; la est cu Russi'a si imperiulu austriacu de care se desparte prin Vistul'a intr'ua mica distanti'a, prin muntii Sudeti, Riesen-Gebrige, Erz-Gebrige, Böhmer-Wald si prin cursurile Innului si allu Salzei; la sud se marginesce cu Tyrolulu, laculu Constantiei si Elveti'a; iero la west cu Franci'a, Luxemburg, Belgi'a si Olland'a. Formarea acestui imperiu, inceputu la 1870, se terminó la 18 Ianuariu st. n. 1871, candu regele Prussiei, Gulielm I, priimí la Versailles, in ur-

m'a proclamatiunii adressate poporului germanu, demnitatea ereditaria a Imperiului Germaniei. Puterea imperiale suverana s'a incredintiatu unui consiliu federale, compusu din plenipotentiarii stateloru imperiului, in numeru de 58, sub presidenti'a cancellariului imperiale, Principele *Othon de Bismarck-Schönhausen.* Din aceste 58 de voturi in consiliulu federale, Prussi'a are 17, Bavari'a 6, Sassoni'a 4, Würtemberg 4, Baden 3, Hess'a 3; celle-l-alte state precumu si fia-care din cetatile libere au cote unu singuru votu. Puterea imperiale este astrinsa, in essercitiulu unoru functiuni, la assentimentulu parlamentului (Reichstag), compusu din representantii liberu allesi de poporulu germanu, care, si ellu, are unu dreptu de controlu in ore cari privintie. Cu tote acestea uniunea poporului germanu nu este anco completa, coci fia-care din statele ce compuuu acestu putinte imperiu, êsi are legile, institutiunile si constitutiunea sea particularia; dero ua certa unitate tinde a se stabilí, mai antaiu prin legile selle civili, a caroru varietate arunca turburarea in interessile suppusiloru continuu in contactu unii cu altii.

Descriptiunea fisica. — Imperiulu germanu occupa mai totu centrulu Europei. Muntosu in partea meridionale, ellu este in genere siessu la nord-west, unde inclinarea solului este asia de pronuntiata in cotu populatiunile suntu nevoite a se aperá contr'a inundatiuniloru marii. La nord-est, acesta regiune ne presenta multe lande si smercuri; apoi vinu paduri de pini cari se dirigu de la sud-est la nord-west. Favorisata de ua clima in genere temperata, ea este un'a din terrele celle mai agricole alle Europei; vitele selle suntu forte cautate, si vinurile si berea sea renumite.

Printre muntii cari brasdedia territoriulu Germaniei vomu citá: *Sudetii*, *Böhmer-wald*, *Fichtel-Gebirge* (sau *muntii Piniloru*), *Rauhe-Alp* (*Alpii-Rudi*) sau *Alpii Suabiei* si *Schwarzwald* (sau *Codrulu-Negru*); muntii *Algau* si *Alpii-Bava-*

resi cari suntu nisce ramificatiuni alle Alpiloru Retici; *Riesen-Gebirge (*sau *muntii Gigantiloru)*; *Erz-Gebirge (*sau *muntii Mineloru)* unde se gassescu multe metalle. Afora de acestia mai suntu ee-vá mai in centru: *Franken-Wald (*sau *Padurea Franconiei)* si *Thüringer-Wald (*sau *Padurea Turingiei)*, catena de care se lega muntii *Harz*, celebri prin minele loru de ferru, de plumbu, de argintu, de cupru, de zinc si de auru, si prin curiositatile loru naturali.

Cursurile de apa mai remarcabili alle Germaniei suntu: *Renulu*, care esse din Elveti'a si se termina in Olland'a, si priimesce in staug'a *Mosell'a* iero in drept'a *Necker*, *Mein*, *Lahn* si *Lippe*; — *Ems*, care se arunca in golfulu Dollart; *Weser*, formatu din Fuld'a si din Werr'a; — *Elb'a*, care esse din *Riesen-Gebirge* si priimesce, in staug'a, *Moldau* si *Saal*; in drept'a, *Isar* si *Havel* maritu cu undele garlei *Spree*. Tote acestea êsi versa undele loru in marea Nordului.

In bassinulu Balticei: *Oder*, care esse din Sudeti si se arunca in lagun'a Stettiner-Haff, priimesce in stanga *Oppa*, *Neiss de Glatz*, *Weistritz*, *Katzbach*, *Bober* si *Neiss de Görlitz*; in drept'a, *Warta*.

Ua parte din fluviele imperiului germanu êsi ducu undele loru in Marea Negra prin Danubiu, care esse din Codrulu-Negru si priimesce in drept'a: *Lech*, *Isar*, *Inn*; in staug'a, *Altmühl* si altele mai putinu demne de insemnatu.

Lacuri. — Principalile lacuri alle imperiului germanu suntu situate d'a lungulu Balticei in regiunea Alpiloru. Mai tote cursurile de apa, cari se arunca in Baltica, formedia lacuri; din acestea vomu citá: *Vilm-See*, *Mandue-See* si *Plone-See*, la drept'a Oderului; *Kumerow-See*, *Malchiner-See*, *Müritz-See*, *Plauer-See* si *Schweriner-See*, la staug'a acellui-a-'si fluviu. In regiunea Alpiloru, sau mai bine in Bavari'a, *Wurm-See*, *Ammer-See* si *Chiem-See*, intre Inu si Salza.

Canale si calli ferrate. — Canalele suntu putinu nume-

rose si in genere se gasescu numai in Prussi'a; vomu aretá in detaliu canalele candu vomu tractá fia-care statu in parte. De asta data cauta se observamu co unulu singuru are unu caracteriu generale: *Ludwig-Kanal* care unesce Altmühl cu Regnitz, lega Renulu cu Danubiulu si pune prin urmare in communicatiune marea Nordului cu marea Negra.

Callile ferrate de mare communicatiune alle imperiului Germanu suntu continuatiunea mariloru linie francese si belgice: un'a vine de la Liége, strabate Prussi'a renana, provinci'a Hanovrei si regatulu Prussiei; alt'a, strabatandu in imperiulu Germanu prin Bavari'a renana, arunca ua prima ramura asupr'a ducatului de Baden, asupr'a Würtembergului si Bavariei, iero alt'a cotra Francfort-pre-Mein, de unde se lega cu lini'a Nordului Numerose ramificatiuni brasdedia Hess'a si ducateleSassone.

DESCRIPTIUNEA POLITICA.

Imperiulu germanu coprinde 26 state din cari 4 regate, 6 mari-ducate, 5 ducate, 7 principate, 3 cetati libere si gubernamentulu imperiale allu Alsatio-Lotaringiei.

STATELE CARI COMPUNU IMPERIULU GERMANU

STATELE.	SUPRAFACIA kil. patr.	POPULATIUN. in 1867.
Regatulu Prussiei (cu Lauenburg)........	352,194	24,039,668
» Bavari'a..........................	75,864	4,824,421
» Sassoni'a........................	14,967	2,423,401
» Würtemberg.....................	19,507	1,778,396
Marele-ducatu de Baden.....................	15,311	1,434,970
» » Hessa....................	7,676	823,138
» » Mecklemburg-Schwerin	13,305	560,618
» » Sax-Weimar..............	3,635	282,928
» » Mecklemburg-Strelitz...	2,725	98,770
» » Oldenburg-..............	6,399	315,622
Ducatulu de Brunswick..................	3,690	302,792
» » Sax-Meiningen.............	2,476	180,335

STATELE.	SUPRAFACIA kil. patr.	POPULATIUN. in 1867.
Ducatulu de Sax-Altenburg	1,321	141,426
» » Sax-Coburg-si-Gotha	1,969	168,851
» » Anhalt	2,320	197,041
Principatulu de Schwartzburg-Rudolstadt.	968	75,116
» Schwartzburg-Sondershausen	860	67,533
» de Waldeck	1,121	56,807
» » Reuss-Greiz	274	43,889
» » Reuss-Sehleitz	829	88,097
» » Schaumburg-Lippe	443	31,186
» » Lippe-Detmold	1,134	111,352
Cetatea libera de Lübeck	286	48,538
» » » Bremen	256	109,572
» » » Hamburg	409	305,196
Gubernamentulu Alsatio-Lotaringi'a	14,498	1,597,765
Totalu	544,450	40,107,428

Populatiune, limbe, religiuni, morali, instructiune. — Populatiunea imperiulu, dupo cumu s'a aretetu in tabellulu precedente, trece preste 40 milliuni individi cari appartinu la sesse familie principali: 1° *Germani propriu dissi*; 2° *Slavi*, ai caroru representanti suntu *Wendii* si *Polonii*; 3° *Lettoni*, in partea cea mai orientale a imperiului; 4° *Frisi*, cari locuiescu in partea marii Germanice; 5° *Walloni* (de origine francesa), cotra cursulu inferiore allu Rinului; 6° *Danesi* in peninsul'a Cimbrica. — Ebreii sunt respanditi mai-mai pretotindenea si se urca la 499 mii de individi.

Limb'a germana se vorbesce mai in tote partile imperiului; cea slava este intr'ua infima minoritate si tinde a disparé.

Protestantismul numera 25 milliuni adherenti; catolicismulu aprope 15 milliuni; alte secte dissidenti la 150 mii de individi.

Vorbindu despre Olland'a amu datu caracterele principali alle rasei germanice. Acoló amu dissu co la esterioru Germanii

suntu mari si robusti, cu perulu galbenu, in genere, si cu ochii albastri. In partea spirituale, unu poporu gravu, reflectante si laboriosu. Ua cugetare la germanu este totu-de-un'a resultatulu unei indelungate meditatiuni. Acesta prudentia êi face de ordinariu modesti, si proprii la emigratiune. Dotatu cu unu spiritu observatoriu si metodicu, si cu unu geniu inventivu, germanulu a contribuitu multu la realisarea progressului in scientie si arti. Cu tote acestea, dice D. Cortambert, trebuie se imputamu germanului usior'a sea essaltatiune, erratele imaginatiunii selle, ore care inclinare spre rapacitate si ua certa asprime in amorea sea de castigu.

Instructiunea publica este forte respandita in Germani'a. Ea numera universitati celebre si ua infinitate de gimnasie, de scole, de musee, de societati litterarie si de bibliotece publice.

Limb'a germana, fissata de Luther, si perfectionata in decursu de trei secle de cotre atoti scriitori superiori, este neaperatu un'a din celle mai avute alle Europei moderne. Sintasea sea, constituita cu multa scientia, este remarcabile prin supleti'a si majestatea formeloru selle. Printre scriitorii cari au illustratu acesta limba vomu citá pre Klopstock, Lessing, Wieland, Schiller, Göthe, Frederic si Gulielm Schlegel, Uhland, Rückert, Justinus Kerner; pre filiosofii Kant, Fichte Schelling si Hegel, cari au spaimentatu lumea prin grandorea si originalitatea sistemeloru loru, pre eruditii Wolf, Creuzer, Böckh, Niebuhr, etc. etc.

Industria si commerciu. — Industri'a Germaniei a ajunsu la ua mare desvoltare si se essercita mai cu sema asupr'a tessatureloru de inu si de bumuacu, asupr'a panureloru, blondeloru, asupr'a obiecteloru de ferru, de otiellu, de auru si de argintu, si altele.

Commerciulu a fostu multu timpu incatenatu de multiplicitatea miceloru state cari êsi aveau, fie-care, vamele selleparticu-

larie; dero de la 1833 s'a formatu, sub influenti'a Prussiei, ua associatiune commerciale numita *Zollverein* (uniunea vamale), cu ua fruntaria generale de vame, ast-felliu in cotu tote statele au fostu coprinse in uniformitatea acellei-a-'si tarife. Acesta uniune a contribuitu forte multu la prepararea imperiului germanu din 1871.

Puterea militaria. — Ceea ce face adi din Germani'a ua putere de spaima in Europ'a este organisatiunea sea militaria, care pune in jocu tote fortiele viue alle natiunii. Ver-ce germanu este obligatu se servesca in armata, si nimene nu se pote inlocuí prin bani. Infirmii facu serviciulu de cancellaria

Fiind-co serviciulu militariu este consideratu ca ua onore si nu ca ua sarcina, suntu declarati nedemni de acestu serviciu: condemnatii la travaliele fortiate, si pana la ore care puntu si acei-a cari 'si au perdutu drepturile civice.

Totu germanulu *pote* fi soldatu de la 17 pana la 42 anni.

Serviciulu regulatu *obligatoriu* este de 12 anni: 3 anni in armat'a activa, 4 in reserva, 5 in landwehr.

Fortiele militarie coprindu 3 parti: 1° armat'a propriu dissa; 2° marin'a; 3° landsturm*). — Deosebitu de cei 12 anni in armat'a activa si in landwehr, fia-care cetatianu este detoriu a fi anco 13 anni in landsturm. Acesta din urma parte a armatei imperiului nu pote fi redicata, din ordinea Imperatoriului, de cotu numai candu territoriulu este incursatu de inimici.

Acesta organisatiune militaria applicata la imperiulu intregu promite a da in timpu de resbellu: 1,260,000 de omeni, armata propriu dissa; 306,000 calli; 2,600 tunuri. La aceste fortie cauta se mai adaugemu landsturmulu, care coprindendu 13 etati differite, ar dá ua massa, deco nu totu asia de instruita si totu asia de solida, cellu putinu mai-mai totu asia de numerosa.

*) Acesta espressiune energica insemnedia: uraganulu, furtun'a terrei.

NOTIUNI ISTORICE.

Germani'a erá locuita in anticitate de popore numerose si semi-barbare, mandre si bellicose, feroci in resbellu, dero de altmintrelea bune, france si ospitaliarie. La finele seclului IV p. Chr., candu incepú immigratiunea poporeloru barbare, Germanii, impinsi de Slavi, cari erau si ei impinsi de cetele asiatice de pre tiermurile Volgei, se indesau la otarele imperiului romanu: Sueviii sau Suavii, Allemanii, Bavarii, occupau partea meridionale dintre riulu Mein si laculu Costanti'a; Marcomanii, Quadii, Ermundurii, Erulii, si, la capataiulu zonei germanice, marea natiune a Gotiloru se intindeá spre ressaritu, la nordulu Dunarii; la appusu d'a lungulu Renului Confederatiunea Franciloru (Salii, Ripuari, Sicambri, Bructeri, Catti, Camavi, etc.) care se formasse la jumetatea seclului allu 3-lea ca se resiste Romaniloru, si Frisii, remasitie de Batavi, cari locuiau pre longa laculu Flevo; la nord Vandalii, Burgundii, Rugii, Longobardii si altii cari nu fura nici ua data suppusi Romaniloru, dero contribuira intr'ua proportiune considerabile la distrugerea acestui colosu cu basi de arena. Carol-Magnu, cellu-d'antaiu, la finele seclului 8-lea p. Chr., suppuse autoritatii selle aceste popore, cari pana la dinsulu formassera state mice, si rivali unele altor'a. Attunci Germani'a incepú a esí din barbaria si a se convertí la chrestinismu. La mortea acestui mare barbatu, dissolutiunea incepe, si la 843, in urm'a bataliei de la Fontanet si a tractatului de la Verdun, Germani'a devine unu statu separatu sub Ludovicu Germaniculu, nepotulu lui Carol-Magnu. La 911, dupo mortea ultimului Carlovingianu, feudalitatea, constituita in tota puterea sea, numí de imperatoriu pre Conradu, ducele Franconiei, si din acesta epoca Germani'a avusse numai imperatori electivi. Sub Othon cellu Mare, Boiemi'a incepú a fi considerata ca regatu germanu, si suzeranitatea imperiului se intinse asupr'a Italiei, asupr'a regiloru Danimarcei, asupr'a

Poloniei, Ungariei, in fine asupr'a Prussiei; si la 1033 Conrad II adause la imperiu *regatulu de Arles* (Franche-Comté, Delfinatulu, Lyonesulu, Elveti'a occidentale, Provenç'a si Savoi'a). Resbellele imperiului cu sacerdotiulu addussera ereditatea beneficieloru, care dede ua lovitura autoritatii imperiali. Principii si poporele, deslegati de juramentulu de fidelitate, se aretara din ce in ce mai independenti. La 1216, Fredericu II, in diet'a de la Würtzburg, dede unu decretu care impedecá pre imperatori de a instreiná ver-unu principatu sau de a'i schiambá constitutiunea fora consentimentulu principelui si allu vassaliloru sei. Principii êsi au ua jurisdictiune independente si dreptulu de a bate moneta. In allu 13-lea seclu, Germani'a se afflá intr'ua attare anarchia, in cotu se allessera trei imperatori: attunci se formó ua liga intre cetatile de pre tiermurile Renului, cari se unira chiaru cu famos'a *Hansa* formata de Bremen, Lübeck si Hamburg. Totu in acea epoca, Danesii, Polonesii si Ungurii scapara de tributu, si cetatile Italiei se constituira independenti. La finele accstei anarchie, electiunea imperatoriloru, la care luassera parte pana ací toti principii si tote Statele imperiului, devine dreptulu esclusivu a septe vassali mari ai coronei: archiepiscopii de Maienz'a, de Trèves si de Coloni'a, comitele palatinu allu Renului, ducele Sassoniei, margravulu de Brandenburg si regele Boiemiei. Rudolf de Habsburg, unu micu senioru din Elveti'a, fusse primulu imperatoriu allessu (1273) de acesti septe electori; iero la 1438 prin allegerea lui Albert II de Austri'a, imperiulu germanu se constituí ast-felliu precumu remasse pana 1806. Resbellele reformei, resbellulu *de trei-deci de anni* si resbellele revolutiunii francese modificara cotu-va acestu imperiu sub puntulu de vedere territoriale si chiaru allu constitutiunii; dero la 1806 imperiulu Germaniei fusse desfiintiatu si inlocuitu prin Coufederatiunea Renului, allu carii protectoriu se declaró Napoleon I. Attunci ultimulu succes-

soriu allu lui Carol-Magnu, Franciscu II, abdicó la titlulu seu de imperatoriu allu *sacrului-imperiu romanu*, redicó statele selle ereditarie la demnitatea de imperiu, si se declaró imperatoriu allu Austriei sub numele de Franciscu I.

Acesta stare de lucruri duró pana la caderea lui Napoleon. Attunci, prin tractatele de la 1814 si 1815, Prussi'a si Austri'a reluara vechiele loru possessiuni cu mari intinderi de territoriu; regatulu Westfaliei si marile-ducate de Berg, de Francfort si de Würtzburg disparura; Hanovr'a fusse inaltiata la regatu si redata casei anglese de Brunswick; ua parte din Poloni'a fusse prefacuta in regatu pentru imperatoriulu Russiei; Provinciele-Unite fura annessate la Belgi'a spre a formá regatulu Terreloru-de-Josu; Francfort, Bremen, Hamburg si Lübeck fura declarate cetati libere; in fine in loculu imperiului de occidente se creó Confederatiunea germanica, care tinú de la 1815 pana la 1866.

Acesta Confederatiune se compuneá din trei-deci si cinci de State independenti si egali, cari tramiteau deputati la ua dieta adunata spre a regulá interessile generali alle Confederatiunii, si allu carii presedente era deputatulu Austriei. Statele confederate se indetoriau a aperá, nu numai Confederatiunea intrega, ci si pre fia-care membru allu Confederatiunii; elle nu puteau face resbellu de cotu numai inimiciloru Confederatiunii, si nu puteau inchiaiá nici pace, nici se contractedie vr'ua alliantia individuale, cari se fia daunose Confederatiunii intrege sau ver-unui membru in parte allu Confederatiunii. Siediulu dietei era la Francfort-pre-Mein. Numerulu voturiloru era determinatu dupo intinderea si populatiunea fia-carui Statu. Armat'a federale era de 553 mii omeni. Prin mediloculu acestei Confederatiuni Prussi'a, in unire cu Austri'a, essercitau egemoni'a asupr'a Germaniei. La 1864 Prussi'a si Austri'a, unite intr'ua actiune communa, luandu de pretestu calcarea constitutiunii Holsteinului, occupara Sles-

vigulu, Holsteinulu si Lauenburgulu, pre cari le impartira intre dinsele in virtutea constitutiunii de la Gastein (1865); Prussi'a luó Lauenburgulu si administratiunea Slesvigului, iero Austri'a, Holstein. Acesta estensiune de territoriu, Prussi'a o detoresce abilitatii principelui de Bismarck, ministrulu regelui Gulielm.

Politic'a prussiana a tinsu totu-de-un'a a domní preste Germani'a, spre a substituí unu imperiu protestante imperiului catolicu, devenitu ereditariu in cas'a de Austri'a. Acesta politica era evidente anco din timpulu lui Fredericu II: oprita unu momentu in planurile selle de revolutiunea francesa, continuta apoi prin puterea de inertie ce 'i oppunea confederatiunea germanica, ea se aretó in stabilirea *Conventiunii vamali*, si aparú si mai evidente la 1848, candu partitulu revolutionariu offerí coron'a imperiale regelui Prussiei. Acestu-a, mai putinu ambitiosu de cotu successoriulu seu, refusó; dero Gulielm I, actualele rege allu Prussiei si imperatoriu allu Germaniei, abia se suí pre tronu si intreprinse realisarea visului casei de Hohenzollern. Ellu gasí in D. de Bismarck ministrulu de care aveá nevoia pentru acest'a. D. de Bismarck este unulu din acei barbati de statu cari cunoscu perfectu inim'a omenesca, cari sciu trage totu profitulu din passiunele puse in jocu, si cari nu se oprescu de scrupule de dreptu sau de legalitate. Ellu sciú se profite cu abilitate de antipati'a protestantiloru si liberaliloru germani contr'a Austriei, putere catolica si conservatoria; puse Prussi'a ca representante ageniului germanicu, pre candu Austri'a, adunatura de ginti eterogene, nu putea se desvolte acestu geniu; in fine, servindu-se de aspiratiunile Germaniei cotra unitate si cotra ua mai mare influentia in affacerile Europei, ellu facú pre Germani se intellega co Austri'a nu le va satisface nici ua data, si co Prussi'a este gata a le vení in ajutoriu. Ellu avea cu sine democrati'a germana, dero nu si democrati'a prussiana, pre care

tendentiele selle despotice o inspaimentá, si care nu intellegeá la inceputu pentru ce ellu cautá se maresca armat'a activa, fora se se retraga dinaintea unei considerabili mariri de imposite.

Cestiunea danesa favorisó planurile selle, aretandu'i utilitatea inarmarii. Dero, fiind-co trebuiá se menagedie diet'a, nu lucró la inceputu de cotu numai conformu decisiuniloru selle si cu concursulu Austriei; apoi têrrí pre Austri'a se occupe, in unire cu dins'a, Slesvig-Holstein, despretiandu drepturile revendicate de Confederatiune. Ua data facutu acestu pasu, castigó Lauenburgulu cu bani si pretinse numai-de-cotu se obtina dela Austri'a administratiunea esclusiva a concistei facute in communu. Refusulu cabinetului de la Vien'a êi dede pretestu de recriminatiuni. Preparativele de resbellu, facute de Prussi'a in vederea unei rupture apropiate, fortiara pre Austri'a a luá cote-va mesure de precautinne; D. de Bismarck strigó co acesta putere luá mesure offensive si co Prussi'a trebuie se se puna in stare de a se aperá. Era evidente co Prussi'a cautá ua ruptura: ea cerú ua desarmare care i se accordó, dero pre care o declaró illusoria; in fine, secura de allianti'a inchiata cu Itali'a, care voiá se occupe Veneti'a; assecurata de neutralitatea Franciei, Prussi'a redicó masc'a, declaró dissolvata diet'a, a carii majoritate nu voiá se se unesca cu dins'a, si resbelluln incepú prin incursiunea Holsteinului, a carui administratiune o aveá Austri'a (7 Iuniu st. n. 1866). De attuunci evenimentele se successera cu rapeditiunea trasnetului. Pre candu Italianii erau batuti pre uscatu, la Custozza de archiducele *Albert*, si pre mare la Liss'a de vice-admirariulu *Tegetthof*, Prussianii occupau Hanovr'a, culpabile de neutralitate, Hess'a-Cassel, Sassoni'a, allu carii rege se retrassesse longa imperatoriulu Austriei; intrau in Boiemi'a, si, dupo mai multe victorie repurtate in fuga, sdrobiau, in 3 Iuliu, la Sadowa, intre Josephstadt si Kœnigraëtz, arma'ta austriaca

commandata de generariulu Benedek, in care opiniunea pusese ua incredere atotu de reu justificata mai tardiu.

Batali'a de la Sadow'a fusse decisiva: Statele Germane, cari luassera parte cu diet'a si cu Austri'a, nu se putura aperá contr'a fortieloru superiori alle Prussiei; imperatoriulu Franciscu-Josef, ne mai putendu prelungí lupt'a, se referí la arbitragiulu imperatoriului Francesiloru, carui-a êi cedó Veneti'a, si ua conventiune preliminaria de pace se inchiaió la Nicolsburg (26 Iuliu), Unu tractatu definitivu fusse subsemnatu la Prag'a in 23 Augustu. In virtutea acestui tractatu, diet'a se dissolvá difinitivu si Confederatiunea germanica incetá de a essiste; Austri'a incetá de a fi ua putere germana si renuntiá la tote pretentiunile asupr'a ducateloru de la Elb'a; nordulu Germaniei formá ua confederatiune noua sub protectoratulu, sau mai bine sub directiunea Prussiei; Sassoni'a si tote statele situate la nord de Mein intrau in Confederatiune; cetatea libera Francfort si Hanovr'a deveniau parti integranti alle Prussiei, Bavari'a cedá cote-v'a catone, si celle patru State asiediate la sud de Mein conservau ua specie de independentia, adeco regatulu Bavariei, ducatulu de Hess'a-Darmstadt, marele-ducatu de Baden si regatulu Würtemberg. Articlulu 4 allu tractatului de la Prag'a contineá co «M. S. regele Prussiei declara co consimte ca statele situate la sudulu liniei Meinului se formedie ua associatiune a carii unire nationale cu Confederatiunea Nordului remane reservata unei arrangiari ulteriore, si care va avé ua essistentia internationale si independente». Dero nisce tractate particularie, inchiaiate cu Prussi'a, au pusu aceste State sub directiunea acestei puteri in casu de resbellu cu strainii. Cotu despre Itali'a, de si batuta, ea priimí de la imperatoriulu Napoleon Veneti'a, si fusse recunoscuta de cotre Austri'a.

Dero consecintiele campaniei dela 1866 nu se desvoltassera in tota plenitudinea loru. Proclamarea principelui de *Hohenzol-*

lern, fratele principelui Românilor, la tronulu Ispaniei, dede nascere unui resbellu din celle mai desastrose, in care Franci'a perdú Alsati'a si ua parte insemnata din Lotaringi'a. Regele Prussiei se numi imperatoriu allu Imperiului germanicu. Dero unitatea poporului germanu nu este anco consumata, si Europ'a se affla in ajunulu unui resbellu formidabile, de si protestarile de pace revinu la fia-care minutu in limbagiulu cabineteloru europene. Asta-di mai multu de cotu ori candu, êsĭ pote avé locu acea sentintia a unui publicistu: *deco voiesci resbellulu, vorbesce de pace.*

PRUSSI'A

Descriptiunea fisica. — Regatulu Prussiei, care pana la 1866 se compuneá din doa parti separate intre dinsele prin mai multe mici state alle Confederatiunii germanice, este asta-di unu statu compactu si neintreruptu, limitatu la Est cu Russi'a; la sud cu imperiulu Austriacu, regatulu si ducatele Sassoniei, cu marele ducatu allu Hessei-Darmstadt si Bavari'a renana; la west cu gubernamentulu Alastio-Lotaringiei, cu Belgi'a, Luxemburgulu si Olland'a; la nord cu marea Nordului, cu Danimarc'a si cu marea Baltica. Are ua populatiune de mai multu de 24 milliuni individi si uá suprafacia de 352,194 kil. patrati.

Partea orientale, care se sprijinesce pre *Sudeti* si *Riesen-Gebirge*, este redicata si padurosa la sud; dero se lassa in josu rapede si indata presenta numai ua vasta campia, in care apele, mai-mai fora clina, multiplica lacurile si smercurile. Costele, forte arenose, suntu acoperite de immense lagune din cari principalile suntu *Frische-Haff*, la imbucatur'a Vistulei, si *Pommersche-Haff* sau *Stettiner-Haff*, cotra gur'a Oderului. — Clim'a acestei parti orientali este rece la sud si forte umeda cotra Baltic'a.

In centru se redica muntii *Harz*, avuti in productiuni mi-

nerali, si maĭ spre west suntu muutii *Eifel*, de natura vulcauica, si muntii *Hunsrück*.

Partea occidentale a Prussiei ne presenta unu aspectu maimai assemenea cu allu cellei orientali. La Nord ne offere ua campia bassa si siessa, care deviue chiaru paludosa cotra confinele Ollandei. Aci costele, ca si in Olland'a, suntu protegete prin dige (zagazuri). Dero restulu acestei parti ne presenta, unu solu accidentatu prin inaltimele muutiloru *Eifel-gebirge*, *Hundsrück* si *Wester-Wald*. Clim'a este rece si umeda la munti, dero destullu de dulce iu partile campene, afora de celle de pre longa tiermurile marii Germanice.

Doă marĭ servescu de bassinu fluvieloru Prussiei: marea Baltica si marea Nordului. Prim'a priimesce: *Oderulu*, care se maresce cu undele riuriloru *Neisse* si *Warth'a* si se versa in *Pommersche-Haff*; *Vistul'a* (germ. *Weichsel*), divisa cotra imbucatur'a sea in trei ramure, din carĭ doa se arunca in *Frische-Haff*, iero a trei'a in golful dela Dantzig; *Pregel*, care curge totu in Frische-Haff; *Niemen* sau *Memel*, care se arunca in *Curische-Haff*. In Marea Nordului se versa: *Eider*, unitu cu Baltic'a prin canalulu de *Kiel* sau de *Slesvig-Holstein*; *Elb'a*, care priimesce *Mülde*, *Saale*, si *Havel*; *Weser*, formatu din reuniunea riuriloru *Werra* si *Fulda*; *Iahde*, care are ua gura forte mare; *Ems* care se arunca in golfulu *Dollart*; *Renulu*, care este forte frumosu pre territoriulu Prussianu si care priimesce in drept'a *Lahn*, *Ruhr* si *Lippe*; in stang'a, *Mosell'a* marita cu undele riului *Saar*.

Descriptiunea politica. — Regatulu Prussiei se divide in 13 provincie: 1° *Slesvig-Holstein*, 2° *Pomerani'a*, 3° *Brandenburg*, 4° *Sassoni'a*, 5° *Hanovr'a*, 6° *Prussi'a*, 7° *Hess'a-Nassau*, 8° *Silesi'a*, 9° *Westfali'a*, 10° *Posen*, 11° *Prussi'a renana*, 12° *Sigmaringen*, 13° *Jade*. Aceste provincie se subdividu in districte *(regierungsbézirk)*, si districtele in cercuri *(kreis)*.

Berlin (702,437, loc.) capitalea regatului, situatu pre riulu Sprea, in provinci'a Brandenburg, are la 400 platie din cari cote-va suntu decorate cu statuele barbatiloru illustri ai Prussiei, strate regulate si bine construite. Frumosulu seu perambulatoriu *Unter den Linden* (Sub-Tei); palatiulu regelui; arsenalulu seu care trece de cellu mai vastu din Europ'a; institutiunile selle litterarie si scientifice, museele, universitatea, academi'a de scientie, care rechiama numile loru *Euler*, *Leibuitz*, etc., o punu in rondulu celloru mai mari, celloru mai frumose si celloru mai litterarie cetati din Europ'a. Commerciulu si industri'a sea rivalisedia cu a celloru mai insemnate cetati de pre continente. Ací se affla ua colonia de 15,000 Francesi, pre cari netoleranti'a religiosa a lui Ludovicu XIV êi constrinse a cautá unu refugiu in terrele protestante. Berlinulu este patri'a lui *Leibnitz*, a lui *Grimm*, *Spontini*, *Mendelssohn*, etc — La west de acesta cetate se affla frumosele gradine de *Charlottenburg*.

Dantzig (89,311 loc.), longa golfulu cu acellu-a-'si nume, este ua cetate intarita de prim'a ordine, si primulu portu de esportatiune allu Europei pentru cerealile, cari êi vinu din Prussi'a occidentale si din Russi'a pre Vistul'a si pre affluentii sei.

Königsberg cetate intarita pre Pregel cu 106 mii locuitori; are ua universitate importante si este patri'a celebrului filosofu Kant.

Tilsit, pre Niemen, celebru prin intrevederea lui Napoleon cu Alessandru I allu Russiei, la 1807, si pentru pacea ce se inchiaió ací.

Friedland si *Eylau* famose prin victoriele Francesiloru la 1807.

Thorn, patri'a lui Kopernik.

Posen (53,392 loc.) pre Wart'a, capitalea provinciei Posen sau Poznani'a, vechi'a capitale a Poloniei-Mari.

Stettin (73,714 loc.) capitalea Pomeraniei, pre rip'a stanga a Oderului, este cetate fortificata si forte commerciante.

Stralsund, in faci'a insulei Rügen, cu 28,000 loc. Acest'a era un'a din fortaretiele celle mai spaimentose alle Europei sub Suedesi, cari au possedatu multu timpu ua mare parte din Pomerani'a.

Greifswalde, portu pre Baltic'a, cu ua universitate.

Breslau (171,926 loc.) capitalea Silesiei, situatu pre ambele ripe alle Oderului, este ua cetate vechia, destullu de reu construita, dero cu perambulatorie frumose si cu cote-va edificie remarcabili. Ací se tinu mercate renumite.

Liegnitz interessante pentru panur'a, garanti'a si marele seu commerciu de plante potagere.

Potsdam (42,863 loc.), capitalea Brandenburgului, nu are nici edificie importanti, nici industria remarcabile, dero unu commerciu forte viu, ua insemnata manufactura de arme si numerose casarme.

Francfort-pre-Oder cu mercate renumite si 41,000 loc.

Magdeburg (78,552 loc.) cetate forte tare pre rip'a stanga a Elbei; are ua catedrala frumosa, fabrice de ollaria fina, de stofe de lana, etc. Este patri'a lui Otto de Guericke, inventatoriulu machinei pneumatice.

Halle (48,946 loc.) pre riulu Saal, formatu din trei cetati *Halle*, *Neumarkt* si *Glocha*, reunite dupo 1807; possede ua universitate celebra, ua scola de mine, unu observatoriu, bibliotece publice, numerose stabilimente de instructiune si ua societate biblica forte activa.

Queldinburg, patri'a celebrului poetu Klopstock.

Wittenberg, pre Elb'a, patri'a astronomului Kepler. Ací Luther incepú predicatiunile selle reformiste; totu aci se affla mormentulu acestui barbatu celebru preçum si allu amicului seu Melanchton.

Erfurt cu fortificatiuni spaimentose si fabrice de panglicaria.

Lützen, celebru prin victori'a si mortea lui Gustav-Adolf la 1632, si prin ua victoria a lui Napoleon I la 1813.

Münster (25,453 loc.), capitalea Westfaliei, este ua cetate vechia, trista, allu carii nume ne rechiama tristulu episodu allu lui Ioanne Bockold (1535) si famosulu tractatu de la Westfalia din 1648.

Coblentz (27,000 loc.) cetate intarita si capitalea Prussiei renane, situata la confluenti'a Mosellei cu Renulu, face commerciu cu vinuri, cu carbuni de pamentu, cu lemne, grane, etc. In faci'a ei se affla *Ehrenbreitstein*, cu care communica prin ua punte de vase.

Coloni'a sau *Köln* (125,172 loc.), vechi'a *Coloni'a Agrippina* a Romaniloru, cu strate strimte si posomorite si cu case construite in stilu goticu. Ea possede anco cate-va edificie frumose, precumu: ospellulu municipale, ospellulu de commerciu, ecclesi'a dissa a Apostoliloru, edificata in seclulu allu XI-lea, si in fine catedral'a care trece de unulu din celle mai frumose monumente alle evului mediu. Celebre distillerie prepara ap'a spirituosa numita *apa de Coloni'a (eau de Cologne)*. Acesta cetate este parti'a santului Bruno si a lui Corneliu Agripp'a (filosofu si alchimistu din secl. 16-lea). Marele pictoriu Rubens, nascutu la Siegen in Westfali'a, a vietiuitu aci multu timpu.

Düsseldorf (63,389 loc.) pre rip'a drepta a Renului, este ua cetate de industria si de commerciu; are fabrice de sialuri, de tapete, de stofe de lana, de machine, de licori, ect.

Crevelt sau *Crefeld* (53,821 loc.) cu fabrice de matassaria.

Elberfeld (65,321 loc.) este marele centru manufacturariu allu Prussiei renane; fabrice de differite stofe, tapete, lacu (pelle), sapunu, etc.

Barmen (64,945 loc.) cetate forte industriosa.

Zulpich, alta data Tolbiac, celebra prin ua victoria a lui Clovis asupr'a Allemaniloru.

Trèves (germ. *Trier*), frumosu asiediata pre Mosell'a, a fostu ua data un'a din celle mai frumose cetati alle Galliei, si multu timpu, in evulu mediu, un'a din celle d'antaiu cetati alle Germaniei.

Creuznach cu ape minerali renmite.

Afora de cetatile ce espuseramu pana aci, mai tinu de Prussi'a si urmatoriele, incorporate cu acestu regatu dupo resbellulu din 1866:

Kiel (24,216 loc.) capitalea provinciei Slesvig-Holstein, cu ua universitate celebra si unu portu de resbellu forte importante, pre unu golfu allu Balticei, aprope de estremitatea canalului Kiel. Aci se subsemnó la 1814 contr'a Franciei unu tractatu intre Angli'a, Suedi'a si Danimarc'a. — *Alton'a*, portu pre rip'a drepta a Elbei, cu 67,350 loc. — *Slesvig*, situatu pre unu golfu allu Balticei. — *Flensborg* portu escellente pre unu altu golfu allu acellei-a-'si mari.

Hanovr'a (74,000 loc.) pre riulu Leine, capitalea provinciei cu acestu nume, este unu oppidu destulu de frumosu. Are numerose stabilimente de instructiune, manufacture de galone de auru si de argintu, si fabrice de brodarie renumite. Patri'a lui Iffland, actoriu si poetu drammaticu, si a celebrului astronomu Herschell. — *Leer* cetate industriosa si forte commerciale. — *Emden* cetate maritima la imbucatur'a riului *Ems*. — *Osnabrück* cu importanti fabrice de pandia, tutunu si colori. — *Münden* cu avute carriere de petra. — *Göttinga* cellebra prin universitatea, prin bibliotec'a sea de 300,000 volumi si prin ua avuta gradina botanica. — *Klausthal* detoresce prosperitatea sea mineloru selle de argintu si de plumbu, celle mai avute din Harz.

Cassel (41, 587 loc.) capitalea provinciei Hessa-Nassau, frumosu situata pre Fuld'a, cetate forte industriosa. In vecinetatea sea se affla frumos'a resiedentia *Wilhelmshöhe*, care serví ca locu de captivitate lui Napoleon III in1870 si 1871.— *Smal-*

cald'a, celebra prin salinele, minele de ferru alle territoriului seu, si mai cu sema prin lig'a, ce formara ací principii protestanti, ca se resiste lui Carol-Cintu. — *Fuld'a*, pre garl'a cu acestu nume, in mediloculu unui territoriu fertile si industriosu, cu ua catedrala frumosa. — *Hanau* cetate manufacturaria si forte commerciante. — *Nauheim* cu ape minerali renumite. — *Homburg* celebra prin baile selle de ape minerali. — *Wiesbaden*, vechi'a capitale a fostului ducatu de Nassau, cu sorginti termali celebre, unulu din celle mai prospere si mai frumose oppide alle Germaniei. — Nu departe de aci se affla satulu *Nieder-Selters*, cunoscutu prin apele selle minerali, numite ape de Seltz. — Totu in tinutulu fostului ducatu de Nassau se affla *Ems* (*Bad-Ems*) cu sorginti termali celebre cari dau apropе 6,000 metri cubici de apa in 24 ore, la ua temperatura de la 22° pana la 55° centigrade. Celle trei sorginti a caroru apa se bé se unescu intr'unu vastu si frumosu stabilimentu numitu *Kurhaus*. Efficacitatea apeloru, frumuseti'a positiunii si a vecinetatii attragu ací ua multime de straini. Spre Renu, se redica famosele deluri cu viie de *Johannisberg* si de *Weinberg*. — Fost'a capitale a dietei federali, Francfort-pre-Mein (germ. *Frankfurt-am-Main*) are 78,277 loc., si nisce positiuni placute; este patri'a nemuritoriulu poetu Göthe.

Drumurile de ferru suntu asiá de numerose in Prussi'a in cotu acestu regatu, si sub acestu puntu de vedere, este unulu din celle d'antaiu state alle Europei.

Religiunea, care numera cellu mai insemnatu numeru de adepti, este protestantismulu (15,664,711); dupo dins'a catolicismulu numera 7,950,753; alte secte chrestine, 92,231; Israelitii, 313,167. Catolicismulu domnesce in provinciele celle mai orientali si in celle mai occidentali.

Guberniulu este monarchia constitutionale si ereditaria cu doa camere: *Camer'a senioriloru* compusa din membri numiti pre vietia de Rege, si *Camera deputatiloru* compusa din 432

membri allesi de natiuuea iutrega. Coustitutiuuea prussiana s'a iutrodusu iu terrele anuessate de la 1 Octobre 1867.

Instructiunea popularia este forte respaudita; cea superiore numera unu-spre-dece universitati: Berliu, Bonu, Köuigsberg, Breslau, Göttiug'a, etc. Priu travaliele selle scientifice si industriali, Prussi'a este cellu d'autaiu diutre statele Germauiei.

NOTIUNI ISTORICE.

Deco, precumu pretiude istoriculu auglesu Gibbou, Franci'a este uuu statu facutu de episcopi, apoi cu mai multa dreptate s'ar puté dice co Prussi'a este uuu regatu facutu de militari. *Porusii* si *Letonii*, populate slave si barbare, venira de se stabilira pre Vistul'a, candu Gotii, parasindu tiermurile Balticei, navalira asupr'a imperiului Romanu. Tote tentativele peutru couversiuuea acestoru barbari nu avura nici unu effectu, pana candu, la 1226, cavalerii ordinii Teutonice, stabiliudu-se pre malurile Vistulei, iucepura uuu resbellu de propaganda, care addusse destructiuuea a uuu-spre-dece triburi si concist'a territoriului loru. Attuuci couversiunile putura avé locu si mai multi uobili prussiaui iutrara iu ordiuea teutouica. La 1618 casatori'a filiei ultimului duce de Prussi'a facú se treca possessiuuile selle iu mau'a electoriului de Braudeuburg. De attunci electoriulu de Brandeuburg deveuí unulu diu principii cei mai putiuti ai Germauiei. Si cu tote acestea la 1688, marele Electoriu, Fredericu Gulielm, primulu barbatu remarcabile din cass'a de Braudenburg, nu lassá muriudu mai multu de ua milliuue si jumetate de suppusi. Frederic III, filiulu seu, luó dupo mai multe negotiatiuui si difficultati, la 1701, nu titululu de rege allu Prussiei, lucru care ar fi superatu pre Poloui'a, deprinsa cu supremati'a, ci de rege in Prussi'a, titlu care fu officiale recunoscutu de Europ'a numai dupo mortea lui, iu tractatulu de la Utrecht (1713). Adeverat'a putere a Prussiei cautá se fia preparata de Fredericu Gulielm I, filiulu

cellui precedinte, principe bizaru si crudu, care impingeá avarati'a pana a refusá copilliloru sei strictulu necessariu, si violenti'a orba pana a brutalisá pre fili'a sea si a condemná la morte pre propriulu seu filiu, care trebuiá se fia Frederic II, pentru-co acestu-a fugisse ca se scape de reu'a tractare a parintelui seu.

Fredericu Gulielm, carui-a Georgiu II allu Angliei êi puteá scrie: *Fratele meu, sergent*, si care era pentru sine de ua avaritie, sordida, avú numai ua passiune, passiunea de soldatu. La mortea sea Pruss'a possedea 76,000 de soldati. Filiulu seu Fredericu II, supranumitu cellu Mare deveni rege. «Caracteriulu noului rege, dice eminentele istoricu anglesu, Macaulay, era putinu intellessu. Cei cari convorbissera sau correspunsessera cu dinsulu nu se puteau indoí co aveá calitati fericite. Dero vieti'a usiora si voluptuosa ce dussesse, amorea sea de mancari si de vinuri bune, de musica, de conversatiune, de litteratur'a usiora, facussera pre multi se lu iea dreptu unu voluptuosu de corpu si de spiritu. Vorbindu mereu asupr'a moderatiunii, pacii libertatii, fericirii ce ua anima buna gasesce in fericirea altor'a, ellu insielló pre omeni. Cei cari êllu judecau mai favorabile se asceptau se devina unu Telemachu ast-felliu cumu êllu imaginase Fénelon. Altii prediceau apropierea unei ere favorabili scientiei si artiloru, si putinu inimica placeriloru. Nimene nu banuiá co unu tiranu dotatu cu talente estraordinarie pentru resbellu si politica, cu ua perseverantia si mai estraordinaria anco, fora temere, fora lege si fora misericordia, se suiá pre tronu.» Cu tote acestea Fredericu II marí intr'uni modu considerabile Prussi'a: cucerí Silesi'a si comitatulu de Glatz, apoi mostení Frisi'a orientale, contribuí la impartirea Poloniei din care êsi luó si ellu ua parte insemnata; successoriulu seu Fredericu Gulielm II mai marí si ellu Prussi'a cu ducatele de Anspach, Bayreuth si alte parti din Poloni'a. Lupt'a contr'a Franciei

pre timpulu lui Napoleon I causó mari desastre Prussiei, dero congresulu de la Vien'a êi dede inapoi nu numai territoriulu perdutu ci si mai multe alte locuri. Resbellulu din 1866 o addusse la intinderea actuale, si campaniele din 1870 si 1871 pussera capulu lui Gulielm I, regele actuale, coron'a imperiului Germanu.

STATELE SECUNDARIE ALLE IMPERIULUI GERMANU.

Bavari'a. — Regatulu Bavariei, situatu la sudulu Germaniei, se compune din doa masse: *Bavari'a propriu disa*, si *Bavari'a renana* sau *Palatinatulu*, asiediatu pre rip'a stanga a Renului. — Acesta terra este udata de Danubiu, care o strabate de la W. la E. si priimesce riurile Lech, Isar, Inn si Altmühl. La Nord appare Mein care se dirige de la E. la W. si are de affluente principale pre Regnitz. La N. de Mein se vedu muntii Rhön-gebrige si Franken-wald, si intre Mein si Danubiu, Fichtel-gebrige. La S. pamentulu este acoperitu de ramificatiunile Alpiloru Retici si mai cu sema de muntii *Algau.*

Munich (München) cu 170,688 loc., este capitalea Bavariei si un'a din celle mai frumose cetati alle Germaniei. Possede musee celebre, bibliotece numerose, ua universitate de prim'a ordine, institutiuni de binefacere, etc.

Augsburg cu 50,000 loc., era in allu 15-lea seclu un'a din celle mai mari cetati alle Europei. Cetate avuta si forte commerciante, incungiurata de ua campia magnifica. — *Nürenberg* pre Pegnitz, cu 77,895 loc., este cea mai mare si cea mai populata cetate a Bavariei dupo Münich ; face mare commerciu cu instrumente de musica, de matematica, cu lunete, jucarie de copilli, etc. Aci Peters Hell inventó orologiele portative cunoscute sub numirea *de oa de Nürenberg* din caus'a formei loru ; Lobsinger, pusc'a de ventu ; Christofu Denner, clarinet'a ; Ebner, preparatiunea alamei. Totu ací se

nascú si celebrulu pictoriu Albert Dürer. — *Ratisbon'a* (Regensburg) cu 30,357 loc., cetate vechia care a fostu multu timpu siediulu dietei germanice. — *Würtzburg* (42,185 loc.) cu ua universitate. — *Bamberg* (25,972 loc.) cetate industriosa si commerciante. — *Fürth* (22,496 loc.), altu oppidu industriosu, cu ua universitate ebraica. — *Bayreuth* (20,000 loc.) cetate frumosa la polele muntiloru Fichtel-gebrige. — *Passau*, oppidu intaritu, frumosu asiediatu la confluenti'a Innului cu Danubiulu.

Guberniulu este monarchicu constitutionale.

Religiunea dominante este catolicismulu.

Venitulu pre annulu 1869 a fostu de 58,608,588 fl.

Cheltuielile egali cu venitulu; detori'a 425,355,554 fl.

Regatulu Sassoniei. — Acestu Statu se affla mai totu in bassinulu Elbei. Partea sea meridionale se sprijinesce pre clinele septemtrionali alle muntiloru Erz-Gebirge si a muntiloru Lusatiei; territoriulu seu, forte muntosu la sud, este acoperitu cu colline in centru si presenta forte putine colline la nord si est. — *Elb'a* este singurulu fluviu care lu uda si priimesce cate-va mice cursuri de apa fora importantia. — Clim'a este seca si temperata; partea muntosa singura este espusa la unu frigu rigurosu. De altmintrelea Sassoni'a este ua terra frumosa, avuta prin productiunile selle vegetali, prin minele si prin industri'a sea.

Dresd'a (156,024 loc.), capitalea regatului, situata pre ambele ripe alle Elbei, preste care se affla ua punte magnifice. Dresd'a este unulu din celle mai placute oppide alle Germaniei, si monumentele, institutiunile selle litterarie si artistice, perambulatoriele si dulceti'a relativa a climei selle, a facutu pre geografi se o compare cu Florenti'a. Are fabrice numerose si unu commerciu forte activu. La 1813 Napoleon repurtó ua victoria stralucita contr'a alliatiloru dinaintea muriloru Dresdei.

Lipsc'a (Leiptzig), cu 90,824 loc., are mercate celebre, sĕ face unu commerciu considerabile mai cu sema cu carti. — *Chemnitz* (58,573 loc.) cetatea cea mai industriosa a regatului, cu numerose manufature. — *Freiberg* remarcabile prin industri'a sea mineralogica si prin scol'a sea de mine. — *Zwickau* si *Plauen*, cetati industriali. — *Bautzen* remarcabile pentru manufacturele selle si pentru ua victoria a lui Napoleon asupr'a Rusiloru si Prussianiloru la 1813.—*Meissen* insemnata pentru porticlanulu seu; patri'a ambiloru Schlegel.

Venitulu Regatului este de 12,648,594 taleri, cheltuelele totu atotea; *Detori'a* 114,981,125.

Regatulu de Wuertenberg. — Acesta terra se limitedia la west cu marele ducatu de Baden si provinci'a prussiana Hohenzollern; la sud cu laculu Constantiei; la nord si est cu Bavari'a. Würtenbergulu ne presenta la fia-care pasu contrastulu unei nature selbatice si pittoresce cu allu unei regiuni fertili si infrumusetiate de grigile omului. Acesta terra este forte populata si forte industriosa. Alpii Suabiei si Alpii-Rudi (Rauhe-Alpen) o strabatu do la W. la E., iero pre limitea occidentale se inaltia muntii Schwarz-wald. La pollele clineloru selle se intindu paduri de arbori fructiferi, intre cari se distinge ciresiulu selbatecu, allu carui fructu distillatu ne da beutur'a numita Kirshwasser.

Stuttgart (75,781 loc.), capitalea regatului, se affla intr'ua valle frumosa aprope de Necker; are numerose stabilimente artistice, scientifice si litterarie. In acestu oppidu numai suburbiele suntu de ua constructiune regulata, iero cetatea propriu dissa este reu construita.

Heilbronn (16,730 loc.) unulu din oppidele celle mai commerciali pre riulu Necker. — *Ulm* (24,739 loc.) cetate fortificata, celebra prin capitulatiunea generariulu austriacu Mack la 1805. — *Esslingen* (16,591 loc.) loculu de educatiune allu poetului Wieland.

Hall renumitu prin sorgintile selle saline. — *Tübingen* cunoscutu pentru universitatea sea. — *Marbach*, patri'a lui Schiller. — *Weil*, patri'a lui Kepler. — *Ludwigsburg* este ua resiedentia regale si are unu castellu frumosu. — *Wilabad* cunoscutu prin apele celle minerali.

Venitulu este de 22,618,160 florini; cheltueli egali cu venitulu; Detori'a: 183,804,550 fl.

Marele-ducatu de Baden este ua terra lunga si angusta, care se restringe intre Würtenberg si Renu, si care se prelungesce de la nord la sud, de la Mein pana la laculu Constantiei. Acestu statu este transversatu de la est la west de *Alpii-Inalti* si de la sud la nord de Codrulu Negru; are deluri cu viie renumite cotra tiermurile Renului si alle lacului de Constanti'a precumu si cotra malurile Meinului si alle Neckerului, cari uda nordulu terrei. Din partea orientale a acestui statu surge Danubiulu.

Carlsruhe (32,004 loc.), capitalea marelui-ducatu de Baden, este unu oppidu cu totulu modernu, si forte bine construitu si possede cote-va edificie remarcabili; are numerose stabilimente publice, dero nu si ua industrira insemnata; cu tote acestea fabric'a sea de machine de vapore si de locomotive merge din ce in ce prosperandu. Tote stratele selle principali pleca de la castellulu ducale, divergendu din ce in ce ca radiele unui eventaliu.

Manheim (34,017 loc.) la conffluenti'a Neckerului cu Renulu, oppidulu cellu mai importante allu marelui-ducatu de Baden prin industri'a si prin commerciulu seu. — *Freiburg (Fribourg-en-Brisgau)* cu 20,792 loc., face unu mare commerciu cu lemne din Codrulu-Negru si possede ua universitate. — *Heidelberg* (18,327 loc.) cu ua universitate din celle mai celebre alle Germaniei. — *Baden*, supranumitu *Baden-Baden* spre a se distinge de mai multe alte locuri cu acellu-a-'si nume, si numitu ast-felliu pentru *baile* selle

de ape minerali, frequentate de unu mare numeru de straini avuti. — *Kehl*, in faci'a Strasburgului. — *Constanti'a*, aprope de laculu cu acestu nume. Aci se tinú la 1414 unu conciliu care restrinse autoritatea papiloru in favorea episcopiloru, a caroru jurisdictiune deveni forte intinsa dupo aceea; totu in acestu conciliu se condemnó Ioanne Huss si reform'a lui.

Venitulu guberniului este de 19,217,769 fl.; cheltuelele egali cu venitulu. **Detori'a** 93,246,592 taleri.*)

Marele ducatu de Hess'a se compune din doa parti principali separate intre dinsele printr'ua mica fasía de pamentu; este ua terra placuta si fertile, cu deluri de viie incantatorie, cu gradini frumose si campuri de cereali.

Darmstadt este capitalea sea cu 35,000 loc., si cu cote-va monumente remarcabili.

Maienti'a (Mainz; cu 44,000 loc.) pre rip'a stanga a Renului, cu ua punte admirabile preste acestu riu; este ua cetate intarita si forte commerciante in acellu-a-'si timpu. Patri'a lui Ioane Gutenberg, inventatoriulu tipografiei. — *Offenbach* cu 20,308 loc., este cea mai importante sub puntulu de vedere allu manufactureloru din acestu ducatu. — *Worms*, cetate vechia pre Renu. — *Giessen*, in *Hessa-superiore*, celebra prin universitatea, institutulu filologicu si alte stabilimente litterarie si scientifice.

Marele-ducatu de Mecklenburg-Schwerin are ua populatiune de 560,618 loc., deosebitu de cei 10 mii de militari prussiani; este ua terra plana, arenosa, plina de paduri si de lacuri din cari cellu mai remarcabile este Müritz. Capitalea sea este *Schwerin* cu 25,053 loc., situata pre tiermurile si pre ua insula a unui lacu carui-a êi da numele seu; este unu oppidu bine construitu dero fora monumente remarcabili. — *Rostock* (28,849 loc.) este principalele oppidu commerciale

*) Unu taleru este egale cu 3 lei noi si 75 bani.

allu ducatului, si patri'a generariului Blücher. — *Wismar* cu unu portu escellente pre Baltic'a, face unu mare commerciu de grane cu statele scandinave. — *Güstrow*, insemnatu pentru industri'a si commerciulu seu.

Marele-ducatu de Mecklenburg-Strelitz se affla la west de Mecklenburg-Schwerin si are de capitale *Neu-Strelitz* cu 8,301 loc., oppidu modernu, dero cu ua industria putinu importante. — *Neu-Brandenburg*, la nord de Neu-Strelitz, cu ua industria destullu de activa. — *Ratzeburg*, situatu pre ua insula in laculu cn acellu-a-'si nume.

Marele ducatu de Oldenburg sau de **Holstein Oldenburg** se compune din trei parti distincte: *ducatulu de Oldenburg propriu dissu* inclavatn in provinci'a prussiana Hanovr'a, principatuln *Birkenlfeld*, inclavatu in Prussi'a Renaua, si principatuln de *Lübeck* si de *Eutin* inclavatu in partea orientale a Holsteinului. — In mass'a sea principale, acestu ducatu ne presenta ua regiune forte fertile la nord si la est, si ua regiune paludosa ce se intinde la west si la Sud. — Capitalea este *Oldenburg* cu 15,000 loc. si frumose perambulatorie.

Marele-ducatu de Sax-Weimar-Eisenach este asiediatu pre clim'a septemtrionale a muntiloru **Thueringer-Wald** si are de capitale *Weimar* cu 14,794 loc. situatu pre Ilm; numerosele selle stabilimente artistice si litterarie 'i au meritatu numele de *Aten'a* Germaniei; possede fabrice importanti de chartia. — *Eisenach* cu 12,949 loc., cetate gingasia si unulu din leganele lutheranismului.—*Iena*, pre Saal, cu universitate celebra si numerose stabilimente scientifice. Aci, la 1806, Francesii repurtara ua victoria celebra asupr'a Prussianiloru.

Ducatulu de Brunswick se compune din mai multe territorie inclavate in regatulu Prussiei. Are unu pamentu fertile, mine abundanti si ua industria activa. Capitalea sea este *Brunswick* (50,502 loc.), mare si destullu de frumosu oppidu, care nu are monumente remarcabili, dero nnmerose stabili-

mente de instructiune. — *Wolfenbüttel* este allu doilea oppidu allu ducatului cu ua avuta biblioteca.

Ducatulu de Sax-Meiningen, asiediatu pre clin'a de sudwest a muntiloru *Türinger-Wald,* are unu solu in genere muntosu si avutu in mine. — Capitalea sea este *Meiningen,* cu 8,212 loc., situatu pre rip'a drepta a Werrei: cetate destullu de industriosa si care are cote-va stabilimente litterarie. — *Hildburghausen,* oppidu micu, dero placutu. — *Sonnenberg* cu fabrice de quincailleria si de jucarie de copilli. — *Friedrichshall* cu saline si ape medicinali celebre.

Ducatutu de Sax-Altenburg are de capitale: *Altenburg* (18,482 loc.), edificatu pre unu affluente allu riului Pleiss, nu possede nimicu remarcabile.

Ducatulu Sax-Coburg-Gotha se affla pre amendoa clinele oppuse alle muntiloru Thüringer-Wald si are doa capitali: *Coburg* (11,439 loc.) oppidu destullu de frumosu, cu numerose stabilimente litterarie si scientifice si cu ua industria activa. — *Gotha* (19,071 loc.) pre garl'a Leine, cellu mai placutu oppidu din din ducatele Sassoniei, cu numerose fabrice si imprimerie renumite. Acesta cetate este un'a din celle d'antaiu alle Germaniei pentru numerulu si escellenti'a institutiuniloru selle litterarie si scientifice. Are intre altele unu observatoriu, ua biblioteca de 150 mii volumi si unu mare stabilimentu geograficu.

Ducatnlu de Anhalt, inclavatu in provinci'a prussiana Sassoni'a, se intinde pre tiermurile Elbei, Muldei si Saalei, si are de capitale *Dessau* (16,904 loc.) pre rip'a stanga a Muldei. Allu doilea oppidu importante allu ducatului este *Köthen.*

Principatulu de Schwartzburg-Rudolstadt are de capitale *Rudolstadt* oppidu micu, dero frumosu cu 7,000 loc.

Principatulu de Schwartzburg-Sondershausen are de capitale *Sondershausen,* edificatu la confluenti'a Wipperului cu Bober, cu ua populatiune ce trece de 6,000 omeni.

Principatulu Waldeck, inclavatu in Prussi'a, are de capitale *Arolsen*, pre garliti'a Aar, cu ua frumosa biblioteca si 2,000 loc. — *Pyrmont* insemnatu pentru apele selle minerali.

Principatulu de Reuss-Greiz cu capitalea *Greiz* cu 10,646 loc., si **Reuss-Schleiz** cu capitalea *Gera*, oppidu industriale si cu 16,323 locuitori.

Principatele de Lippe, situate in provinciele prussiane Hanovr'a si Westfali'a, suntu in numeru de doa: **Lippe-Detmold** cu capitalea *Detmold* (6,269 loc.) si **Schaumburg-Lippe** cu capitalea *Buckeburg* (4,124 loc.).

Cetatea libera Luebeck este cea mai septemtrionale si cea mai putinu considerabile dintre celle trei cetati libere *anseatice (unite pentru commerciu)*, si se affla situata pre ambele ripe alle Travei; are unu portu forte importante, intr'ua positiune placuta, nu departe de Baltic'a. Numera la 37,000 loc. — *Travemunde*, care depinde de dins'a, este unu portu destullu de animatu, la gur'a Travei.

Bremen, cu 75,000, pre fluviulu Weser, unulu din oppidele celle mai commerciali alle Germaniei; are manufacture de cigari cari suntu celle mai renumite, si numerose fabrice de producte chimice, etc. Esportatiunile si importatiunile selle suntu considerabili. — *Bremerhafen*, mai aprope de imbucatur'a Weserului, priimesce bastimentele celle mari cari nu potu ajunge la Bremen.

Hamburg (225,000 loc.), pre Elb'a, portulu cellu mai importante allu Germaniei, cea mai mare si cea mai commerciante dintre cetatile anseatice. Activitatea portului seu, affluenti'a strainiloru, abilitatea commerciale a locuitoriloru, immensele selle interposite de marfuri, mai cu sema de sacharu si de café, facu dintr'insa un'a din cetatile celle mai interessanti alle lumii. — *Cuxhaven*. la gur'a Elbei, este unu portu annexu allu Hamburgului.

Gubernamentulu Alsatio-Lotaringiei s'a cedatu Imperiului

germanu de cotre Franci'a prin tractatulu de pace inchiaiatu la Francfort-pre-Mein in 10 Maiu st. n. 1871. Asta-di se gubernedia de unu presiedente superioru care resiede la Strasburg. Regimele dictatoriale va tiné pana la 1 Ianuariu 1873. Cetatile principali alle acestui gubernamentu suntu: *Strasburg* aprope de Renu, cetate intarita, care aveá 85,000 locuitori naintea assediului terribile, a bombardarii si a celloru alte calamitati de cari a sufferitu la 1870. Acesta cetate tineá de Franci'a anco de la 1681. Patri'a generariloru Kleber si Kellermann, si a poetului Andrieux. — *Metz*, cetate forte tare, pre Mossell'a cu ua frumosa catedrala si ua scola de artilleria si de geniu; numerá 55,000 loc. inainte de assediulu funestu ce sustinú contr'a Prussianiloru la 1870. — *Mulhouse* cu industria remarcabile si 60,000 loc. — *Colmar* cu 24,000 loc., si cu frumose perambulatorie. — *Thionville* cetate intarita pre Mosell'a. — *Sareguemines*, *Château-Salins*, *Sarrebourg*, *Wissembourg*, *Haguenau*, *Saverne*, *Schlestadt*, *Thann*, *etc.*

VI. IMPERIULU AUSTRO-MAGYARU

Descriptiunea fisica. — Acestu imperiu, care occupa ua parte considerabile din centrulu Europei, se numesce ast-felliu de la celle doa terre cari impartu principalea influentia intre dinsele, *Austri'a* si *Ungaria*. Limitile selle suntu: la *nord*, Polonia russesca, Prussi'a si regatulu Sassoniei; la *est*, Russi'a si Romani'a; la *sud*, Turci'a, Serbi'a, marea Adriatica si Itali'a; la *west*, Elveti'a si Bavari'a.

Austro-Ungari'a, care este mai multu ua agglomeratiune de State de cotu unu Statu, are ua clima forte variata; temperatur'a sea, asiá de dulce cotra Adriatic'a, este rigurosa in Boiemi'a si ardiatori'a in Ungari'a. Solulu si productiunile selle nu suntu mai putinu diverse: fertilelui territoriu allu

Galitiei êi succedu vastele campie paludose alle Ungariei, unde ochiulu da numai preste campie verdi, sau steppe ardiatorie sau ghiatiuri fora fine, dupo anno-timpulu ce domnesce. Apoi vine *Transilvani'a* cu unu terranu plinu de accidentie, unde muntii deschidu guturile loru profunde spre a face drumu numeroseloru cursuri de apa ce o brasdedia. *Moravi'a* acoperita de Sudeti, presenta la sudu nisce campie fertili; *Boiemi'a* inchisa de catene de munti acoperiti cu paduri vaste, cu prapastie si cu stance, nu ne presenta de cotu valli anguste; *Austri'a* propriu dissa, acoperita cu munti golli si plini de ghiatiuri, de lacuri si garle torrentuose, cotra sud, ne offere la nord, adeco in partea stanga a Danubiului, garle numerose alle caroru valli, mai ântaiu ripose, se lassa in urma asiá de multu in catu devinu smercose.

Imperiulu Austro-Magyar se affla asiedatu pre ambele cline generali alle Europei, si acestea se subdividu in cline secundarie. Ast-felliu pre de ua parte ea este impartita intre Marea Nordului si marea Baltica prin muntii giganti (Riesen-gebirge), care se desfacu din caten'a principale a Sudetiloru, si, continuandu-se prin muntii *Lusatiei* si ua spinare de terranu dintre Elb'a si Oder, mergu de se unescu cu collinele *Jutlandei*. Pre de alte parte, ea mai presenta, cotra marea Adriatica si marea Negra, anco doa cline a caroru separatiune este marcata prin Alpii *Retici*, Alpii *Carnici*, Alpii *Juliani* si Alpii *Dinarici*. Pre aceste patru cline curgu:

In *Marea Nordului*; *Renului*, care limitedia ua mica parte din Voralberg; *Elb'a*, allu carui cursu superioru tine de Boiemi'a, de unde curge, si are de affluenti *Moldau*, *Beraun* si *Eger*;

In *Marea Baltica*; *Oder*, care esse din Sudetii Silesiei si intra numai de cotu in Prussi'a, si *Vistul'a*, care esse din Carpati si este allu Austriei numai intr'ua mica parte a cursului seu superioru;

In Marea Negra: *Danubiulu* care pertunde in Austri'a la confluenti'a sea cu Innulu si nu o parasesce de côtu la Orsiova; ellu priimesce in acesta parte a cursului seu, in drept'a: *Iller*, *Lech*, *Isar*, *Inn*, *Ens*, *Leitha*, *Raalz*, *Drav'a* si *Sav'a*; in stang'a: *March*, *Waag*, *Gran* si *Tiss'a*; allu doilea riu care tine de clin'a marii Negre este *Dunastrulu*, care, in cursulu seu superioru, uda Galiti'a.

Descriptiunea politica. — Sub puntulu de vedere politicu, imperiulu Austro-Magyaru formedia doa mari divisiuni: I° *Provinciele Cis-Leithane* sau *de dincoce de Leitha* (affluente allu Danubiului), si 2° *Provinciele Trans-Leithane* sau *dincolo de Leitha* (luandu-se ca puntu de plecare Vien'a). De prim'a categoria se tinu: *Austri'a Inferiore*, *Austri'a superiore*, *Salzburg*, *Boiemi'a*, *Moravi'a*, *Silesi'a*, *Galiti'a*, *Bucovin'a*, *Styri'a*, *Carinthia*, *Tyrolrlu*, *Carnioli'a*, *Littoralulu* si *Dalmati'a*; — de a do'a: *Ungari'a*, *Transilvani'a*, *Banatulu* si *Croatio-Sclavoni'a*. Nici un'a din provinciele *Trans-Leithane*, precumu si Galiti'a si Bucovin'a din provinciele *Cis-Leithane*, nu faceau parte din desfiintiat'a Confederatiune germanica.

I° **Provinciele cis-leithane**. — **Vien'a** (Wien; 607,514 loc.) pre rip'a drepta a Danubiului, care aci se divide in mai multe bratie, este capitalea archiducatului Austriei si a imperiului in acellu-a-'si timpu. Vechiele selle fortificatiuni s'au derimatu si au facutu locu unoru frumose perambulatorie; septe-deci si doa de punti, aruncate pre Danubiu, pre riulu Vienei si pre alte doa cursuri de apa mai putinu importanti, unescu intre dinsele differitele parti alle selle; in foburgulu numitu *Leopoldstadt* se affla frumosulu perambulatoriu *Prater*, care este pentru populatiunea Vienei ceea ce este siosse'a de la capulu càllii Mogosioe pentru Bucuresceni. Printre edificiele selle se distingu palatiulu imperiale, noulu arsenalu, nou'a opera, etc. Vien'a merita a fi pusa in primulu rangu sub puntulu de vedere allu industriei si allu commerciului seu; are mai multu de 200

fabrice cari occupa preste 70,000 lucratori; si afora de acest'a possede multe stabilimente litterarie, scientifice si artistice demne de ua mare capitale. Drumuri de ferru o punu in communicatiune cu mai tote cetatile remarcabili alle Europei si facu dintr'ins'a centrulu naturale allu commerciului din Imperiu. Vien'a care a fostu adessea assediata si coprinsa, a datu numele seu famoseloru Congrese din 1814 si 1815. — Alte oppide remarcabili in archiducatulu Austriei suntu: *Linz* (30,519 loc.) capitalea Austriei inferiori, pre rip'a drepta a Danubiului, este ua cetate intarita si unu oppidu de industria in acellu-a-'si timpu. — *Wagram* celebru prin ua victoria a Francesiloru in 1809. — *Essling*, *Gross-Aspern* pre rip'a stanga a Danubiului, si insul'a *Lobau*, formata de acestu fluviu, suntu si elle celebre prin resbellulu din 1809.

Salzburg, cu 20,000 loc., capitalea ducatului cu acestu nume, pre unu territoriu avutu in productiuni minerali, este patri'a nemuritoriului musicu Mozart. — *Gastein* renumitu pentru apele selle minerali.

Prag'a (157,275 loc.), capitalea Regatului *Boiemiei*, edificata pre ambele ripe alle riului Moldau, este un'a din celle mai mari si mai frumose cetati alle Imperiului; numera coteva edificie frumose, intre altele *Hradchin*, si catedral'a care coprinde mormintele a mai multoru regi ai Boiemiei, etc. Are ua universitate celebra si mai multe stabilimente de instructiune. Afora de acest'a Praga este si ua cetate industriale si commerciante. — *Reichenberg*, cunoscutu prin panurele selle. — *Töplitz*, *Carlsbad*, *Sedlitz* sau *Seidlitz*, *Marienbad*, *Franzensbad*, au ape minerali forte frequentate. — Totu in Boemi'a se affla si satulu Sadowa devenitu celebru prin victori'a Prussianiloru din 1866.

Bruenn, (73,464 loc.), capitalea Moraviei, este situatu la confluenti'a garleloru Schwarza si Zwittowa, si la polele muntelui Spielberg, pre care lu domina famos'a citadella cu a-

cestu nume. Are fabrice însemnate de panura. — *Olmütz*, cetate tare, vechi'a capitale a Moraviei, pre riulu March. — *Iglau* la polele muntiloru Moravi. — *Kremsir* cu unu castellu magnificu. — Totu in Moravi'a se affla miculu satu *Austerlitz* unde Napoleon repurtó ua victoria illustra la 1805.

Troppau capitalea *Silesiei*, provincia care se affla la nordulu Moraviei si dincolo de muntii Sudeti.

Lemberg (*Lwow* sau *Leopol*) mare si frmosu oppidu, care servesce de interpositu generale commerciului Imperiului cu Odessa, are 87,105 locuitori. Aci se tinu mercate inportanti in cari Russii vinu de schiamba pellari'a loru pre stofele de bumbacu alle Austriei; totu aci se affla si insemnate fabrice de panura, de pandia, de tabacarie, etc. Commerciulu mai totu este in man'a Ebreiloru. — *Brody* cu 25,000 loc., mai toti Ebrei, oppidu industriosu si commerciante. — *Bochnia* si *Wieliczka* suntu nisce sate mice dero remarcabili pentru minele loru de sare, celle mai avute din Europ'a. — *Cracovia* (*Krakau*; 49,834 loc.) pre rip'a stanga a Vistulei. Acesta vechia capitale a Poloniei possede edificie frumose si ua catedrala care coprinde mormintele vechiloru regi. Industria putina si commerciu fora importantia.

Cernauti capitalea Bucovinei ai carii locuitori suntu mai toti Romani. (Cu acesta provincia ne vomu occupá mai speciale candu vomu studiá Daci'a).

Gratz (80,732 loc.), capitalea *Stiriei*, situata pre Muhr, affluente allu Dravei, are fabrice de obiecte de ferru, de otiellu, de faientia, etc. Aci se tinu doa mari mercate pentru vite si unuln pentru inu si canepa. Gratz este patri'a istoricului Hammer.

Klagenfurth, cu 15,000 loc., capitalea *Carinthiei* pre riulu Glane, affluente allu Dravei, are cote-va fabrice de panura, de matasse, de otiellu si de producte chimice, si face commerciu cu ferru.

Inspruck sau mai bine *Innsbruck*, capitalea Tyrolului, pre Inn, cetate cu 16,000 loc., se affla situata in mediloculu unoru munti inalti. — *Trenta* (germ. *Trient*), asiedata pre rip'a stanga a Adigelui, este ua cetate de apparentia italiana si care possede ancó biseric'a unde se tinú famosulu Conciliu de la 1545. Are ua iudustria si unu commerciu destullu de activu. — *Roveredo*, cetate commerciante.

Laybach, pre Sav'a cu 23,032 loc., capitalea *Carnioliei* (germ. *Krain*). — *Idria* celebra prin avutele selle mine de mercuriu, si aprope de care se affla curiosulu lacu intermittente de *Zirknitz*. — *Adelsberg* cu caverne renumite pentru intinderea si stalactitele loru.

Triest (70,274 loc.). capitalea *Littoralului*, este situatu in partea occidentale a golfului cu acellu-a-'si nume. Acestu oppidu se divide in patru parti si possede cote-va edificie remarcabili: *Burs'a*, *catedral'a* care este forte vechia, unu *arcu de triumfu* redicatu lui Carol-Magnu, etc. Securitatea portului seu êllu face un'a din platiele de commerciu de antai'a ordine din Europ'a. Triest nu are ua industria importante, dero, de candu s'a stabilitu *Lloyd*, sau societatea de commerciu austriaca, a devenitu marele portu de commerciu allu Adriaticei. — Alte oppide demne de notatu in Littoralu suntu: *Rovigno* pre cost'a occidentale a acestei peninsule; *Pola* cu unu portu bunu si cu anticitati interessanti; *Gradisca*, *Görz*, *Capo d'Istria*.

Aprope de cost'a de sud-est a Istriei jacu insulele *Veglia*, *Cherso* si *Lussin*.

Dalmati'a este ultim'a si cea mai meridionale dintre provinciele cis-leithane; ea este ua terra lunga si angusta, care se intinde de la N. W. la S. E. intre marea adriatica si Turci'a. Ea este acoperita mai peste totu de Alpii Dinarici, intre cari se deschidu abisuri, precipitie profunde, si, pre ici si colea, cote-va campie fertili, valli calde si desfatatorie, unde

viti'a, olivulu si ficulu dau producte renumite. Principalile garle suntu Kerka si Cettina, cari formedia cataracte magnifice. In acesta terra, marea a formatu golfuri mice, si cost'a presenta unu mare numeru de peninsule din cari cea mai insemnata este *Sabioncello*. Ua multime de insule suntu respandite in acesta parte a Adriaticei si compunu archipelagulu *Dalmato-Illyrianu*; dintre acestea vomu numí *Pago*, *Grossa*, *Brazza*, *Lesina*, *Curzola*, *Meleda* si *Lissa* celebra prin batali'a navale de la 1866 dintre Austriaci si Italiani.

Zara este capitalea Dalmatiei, micu oppidu maritimu, care nu numera mai multu de 10,000 sufflete. — *Spalatro* seu *Spalato* este unu altu portu de mare, in loculu vechiei Salone unde imperatoriulu Diocletianu êsi petrecú restulu dilleloru dupo ce abdicó. — *Ragus'a*, asta-di pŭtinu importante, a fostu multu timpu ua republica potente si un'a din principalile cetati maritime alle Adriaticei. — *Cattaro*, la estremitatea meridionale a regatului, intr'ua positiune deliciosa, pre golfulu ce se numesce *Gurele de Cattaro*.

II° **Provinciele trans-leithane.** — **Pest'a** (*Pesth*; 201,911 loc.) capitalea Ungariei, pre rip'a stanga a Danubiului, este importante prin commerciulu, prin stabilimentele selle litterarie si scientifice, si mai cu sema prin universitatea sea. Lan'a, vinulu, granele, vitele, suntu principalile selle articule de esportatiune; victurile coloniali, stofele, quincailleri'a, constituu pre celle de importatiune. Ua linia ferrata o unesce cu Vien'a si ua punte remarcabile o pune in communicatiune cu *Buda*, care vine in faci'a sea, vechi'a capitale a Ungariei pre rip'a drepta a Danubiului cu 54,577 loc. — *Presburg* (ung. *Posony*; 46,544 loc.) pre rip'a stanga a Danubiului, capitalea Ungariei pana la 1784, merita a fi citata nu atatu pentru commerciulu si industri'a sea cotu pentru suvenirile selle istorice. Aci se incoronau regii magyari, ací Maria Teresia facú unu appellu eroicu la natiune, si totu ací se subsemnó

la 1805 unu tractatu de pace intre Franci'a si Austri'a. — *Gran* sau *Esztergom*, totu pre Danubiu, patri'a St. Stefanu, si siediulu archiepiscopului primatu allu Ungariei, cu ua catedrala magnifica. — *Comorn* este ua cetate intarita care la 1849 a jucatu unu rolu importante. — *Wieselburg*, la S. E. de Presburg, intr'ua regiune forte fertile in grau si care s'a supranumitu granariulu Vienei. — *Stuhlweissenburg* sau *Alb'a-Regale*, cetate forte vechia la N. E. de laculu Balaton. — *Oedenburg* sau *Soprony* aprope de laculu Neusiedl cu mercate de vite. — *Raab* pre garl'a cu acestu nume, forte commerciante in grau. — *Schemnitz* la N., celebra prin minele selle de auru, de argintu, de plumbu si de cupru. — *Erlau* si *Tocay* renumite pentru vinurile loru escellenti. — *Cassovi'a* (Kaschau), cetate destullu de mare cu 21,742 loc. — *Ketskemet* cu 42,089 loc.; pre aci trece callea ferrata de la Baziasch la Vien'a. — *Szegedin* (69,041 loc.) la conffluenti'a Tisei cu Muresiulu. — *Maria-Theresienstadt* cu 57,000 loc., la sud. — *Neusatz* cetate fortificata pre Danubiu. — *Zombor* aprope de canalulu Franciscu care unesce Dunari'a cu Tiss'a. — *Mohaci* langa Danubiu, celebra pentru doa batalie cari avura locu aci: un'a la 1526 in care Turcii, comandati de Soliman II, invinsera pre Unguri; alt'a la 1687 in care Carol IV de Lotaringi'a, comandandu pre Unguri si pre Imperiali, batú completamente pre Turci.

Transilvania, Banatulu, Crisian'a si Marmorosulu, cari facu si elle parte din provinciele trans-leithane, se voru tractá cu ore cari detalie la **Daci'a.**

Agram sau *Zagrab* (20,637 loc.) la putina distantia de riulu Sav'a face unu mare commerciu cu grane, tutunu, miere, etc.; este capitalea Croatio-Sclavoniei. — Alte oppide demne de notatu in acesta provincia, restriusa intre Drav'a si Sav'a, suntu: *Essek*, cetate intarita, nu departe de confluenti'a Dravei cu Danubiulu. — *Fiume*, portu destullu de frequentatu

in fundulu golfului Quarnero. — *Zeng*, portu de mare. — *Carlstadt*, cetate intarita pre Kulpa. — *Petruwaradiu* (Peterwardein) un'a din cetatile celle mai tari alle Europei, celebra prin ua victoria memorabile ce principele Eugeniu de Savoia repurtó asupr'a Turciloru la 1716. — *Carlowitz*, allu carui territoriu are vinuri renumite si unde se inchiaió la 1699 funestulu tractatu care incorporó Transilvani'a cu Austri'a. — *Semlin*, cetate fortificata si forte commerciante.

Drumuri ferrate. — Imperiulu Austro-Magyaru possede putine canali ca medie de communicatiune, dero possede destulle calli ferrate cari punu in legatura diversele punte principali alle Imperiului si facilitedia relatiunile commerciali.

Populatiunea imperiului Austro-Magyaru se redica la 36 milliuni de sufflete, cari sub puntulu de vedere allu nationalitatiloru, se affla in proportiunile urmatorie: 8 pana la 9 milliuni Germani, 5 milliuni Unguri sau Magyari, 1 milliune de Italiani, 15 pana la 16 milliuni Slavi, 4 pana la 5 milliuni de Dacoromani, 3,500 Albanesi, 3,200 Greci si Macedono-Romani; 18,000 de Armeni; 156 mii de Tigani; 1,167,500 Israeliti si 26,000 de individi de alte nationalitati. — Sub puntulu de vedere religiosu populatiunea acestui imperiu anco offere numerose divisiuni: 24 milliuni catolici, 7 milliuni chrestini de biseric'a orientale si uniti; 1,400,000 luterani; 2,150,000 calvini, etc. — Populatiunea provincieloru cis-leithane se redica la 20,394,980 individi, a celloru trans-leithane la 15,509,455. — Datele statistice aretate in acestu alineatu suntu essacte pentru annulu 1869.

Religiunea dominante este catolicismulu, dero, precumu vediuramu mai susu, religiunile protestante si ortodossa suntu destullu de respandite.

Guberniulu este ua monarchia in care imperatoriulu gubernedia provinciele *Trans-leithane* prin intermediulu unui *ministeriu ungurescu* si cu concursulu *Dietei ungare*, care se

compune din doa camere, a *Magnatiloru* si a *Deputatiloru.* Provinciele *cis-leithane* se gubernedia de Imperatoriu prin intermediulu altui *ministeriu*, ce resede la Viena, si allu unui *Consiliu de Statu*, cu concursulu *Reichsrathului (Consiliulu Imperiului)*; acestu *consiliu allu Imperiului* este formatu din doa camere, a *Senioriloru* si a *Representantiloru.* — In fine *affacerile commune* suntu dirigete de unu *Ministeriu allu Imperiului*, compusu din trei ministri: Cancellariulu imperiului (primu ministru), ministru de Esterne si allu casei imperiali; ministrulu de finantie, si ministrulu de resbellu; aceste affaceri commune suntu suppuse la controlulu a doa *Delegatiuni*, un'a a Consiliului Imperiului, alt'a a Dietei magyare, cari resiedu la Vien'a, dero deliberedia separatu. In casu de neintellegere intre aceste doa Delegatiuni, attunci cauta a se intellege prin tramitere de note scrise, tramitere care se pote repetí de trei ori; deco acestu midilocu nu reusesce, attunci un'a din celle doa delegatiuni pote cere ua adunantia plenaria in care se votedia, fora deliberatiune.. Deco un'a din celle doa Delegatiuni numera mai multi membri de cotu cea-l-alta, personele cari prisosescu se eliminedia prin sorti.

Astu-felliu, trei ministerie, trei parlamente divise in 6 camere, attare este sistemulu de guberniu numitu *Dualismu*, si care conduce asta-di monarchi'a austro-magyara. Sub aceste mari adunantie, fia-care terra a Coronei êsi are *Diet'a sea provinciale* care, in provinciele cis-leithane, allege din senulu seu deputati pentru Consiliulu Imperiului; pentru Diet'a ungaresca, electiunile se facu d'a dreptulu in fia-care comitatu.

TABELLU STATISTICU.

STPRAFACIA kil. patrati.	POPULATIUNE in 1869.	ARMATA in 1871.	MARINA in 1870.	DETORI'A. in 1871.
300,232 pentru provinciele cis-leithane. 322,328 provinciele trans-leithane.	20,394,980 provinciele cis-leithane. 15,509,455 provinciele trans-leithane.	254,041 omeni in timpu de pace. 706,177 omeni in resbellu.	72 navi din cari 5 vapore cu 522 tunuri.	2,593,269,591 florini cari impreuna cu alte cifre mai mice ne da unu totale de aprope 9 milliarde franc.
Totalu 622,560.	Totalu 35,904,435			

NOTIUNI ISTORICE.

Partea meridionale a terreloru, ce compunu asta-di Austro-Ungari'a, facú parte din imperiulu romanu pana la invasiunea barbariloru, candu Boianii, Vandalii, Erulii, Gotii, Hunii, Avarii si Lombardii le occupara unii dupo altii si inlocuira dominatiunea romana. Carol-Magnu respinse acestu torrente, ce amenintiá din ce in ce mai multu Europ'a, si uní cu imperiulu seu, sub numele de *Avaria*, *Monarchia orientalis* sau Austri'a, terr'a coprinsa intre riurile Ens si Raab, affluenti ai Danubiului.

Dupo dissolutiunea definitiva a imperiului lui Carol-Magnu la 843, *Avari'a* facú parte din imperiulu germanicu si la 1043, sub imperatoriulu Enricu III, margravulu Albert I intinse fruntariele Avariei, deja numita *Ostirrichi*, pana la Leitha, altu affluente allu Danubiului. De la 982 pana la 1246, famili'a de Babenberg, investita cu margraviatulu de Othon II, remase possessoria a acestoru tinuturi la cari mai adause terr'a din susu de Ens, Stiri'a si Carnioli'a; Vien'a devení capitalea noului Statu. Dero fiind-co Fredericu II sustinú lig'a lombarda contr'a imperatoriului Fredericu II, ellu fusse despossedatu: ducele Bavariei luó terr'a din susu de Ens, iero restulu territoriulu fusse constituitu in margraviatu si Vien'a devení cetate imperiale.

Cu tote acestea ducele Fredericu êsi recastigó cea mai mare parte din State si Vien'a perdú privilegiele selle. Ací se finesce lini'a masculina a casei de Babenberg: urmó unu interregnu de la 1246 pana la 1282. In fine margravulu de Baden, Hermann, nepotu prin alliantia allu ultimului duce, ieá Vien'a si cote-va alte cetati alle Austriei; dero more inainte de a 'si terminá intreprinderile, si Statele Austriei si alle Stiriei se invoescu a proclamá pre *Ottocar* allu Boiemiei (1251), care fú recunoscutu de Ricard, regele Romei. La 1269 acestu principe mostení Carinthi'a si cote-va parti din Carnioli'a si din Friul, dero la 1276 fuse invinsu de Rudolfu de Habsburg, pre care nu voisse se lu recunosca de imperatoriu, si perdú ducatulu Austriei, care la 1282 fusse datu de Rudolfu filiului seu Albertu: Carintt'a fusse cedata comitelui Meinhard de Tyrol, cumnatulu lui Albertu. Ací istori'a ducatului incepe a se amestecá cu a imperiului germanicu. La 1301 Albert castiga margraviatulu Suabiei; la 1308, Elveti'a se revolta si pervine a'si cucerí independenti'a. Albert V se proclama imperatoriu la 1438 si din acestu timpu coron'a Germaniei remase in cas'a de Austri'a; acesta casa deverí putinte mai multu prin casatorie de cotu prin conciste: de aceea unu poetu, parodiandu unu versu allu lui Virgiliu, a dissu cu multu adeveru:

Bella gerant alii; tu, felix Austria, nube;
Nam quae Mars aliis, dat tibi regna Venus.

Ast-felliu Massimilianu, prin casatori'a sea cu Mari'a, fili'a lui Carol Temerariulu, castigó Terrele-de-Josu, apoi Tyrolulu Bavaresu, si casatori'a filiului seu Filippu cu Ioann'a de Ispani'a addusse lui Carol-Cintu, filiulu lui Filippu, coron'a acestei terre. Sub Ferdinand I se mai adause regatele Ungariei si Bavariei, precumu si Moravi'a, Silesi'a, Lusati'a si alte territorie mai mice. Austri'a luasse ca devisa celle cinci vocali **A, E, I, O, U,** adeco *Austriae est imperare orbi*

universo; dero resbellulu de Trei-deci de Anni o custete mai multe provincie: Lussati'a fusse cedata Sassoniei (1635) si tractatulu de la Westfali'a (1648) dede Franciei Alsati'a. Pacea de la Utrecht (1713) garantó Austriei possessiunea Terreloru-de-Josu, Milanulu, Neapole si Sardini'a, pre care o schiambó la 1720 pentru regatulu Siciliei. Dero la 1735, Carol VI dede Ispaniei Neapole si Sicil'ia, si Sardiniei ua parte din Milanesu; in schiambulu acestoru concessiuni obtinú de la celle-l-alte puteri recunoscerea Pragmaticei-Sanctiuni stabilita la 1713, in virtutea carii-a se assecurá filiei selle, Maria Teresia, successiunea stateloru ereditarie alle Austriei. Sociulu Mariei Teresiei, Franciscu-Stefanu, ducele Lotaringiei (ca imperatoriu Franciscu I) deveni fundatoriulu casei ce domnesce asta-di, cas'a de Austro-Lotaringi'a. Dupo mortea lui Carol VI, Fredericu II, regele Prusiei, redicó pretentiuni asupr'a Silesiei pre care o si obtinú la 1745. Prin tractatulu de la Aix-la-Chapelle (1748) Maria Teresia mai dede si Ispaniei ducatele de Parma, de Placentia si de Guastalla; dero la 1772 la prim'a impartire a Poloniei obtinú Galiti'a si Lodomiri'a. Resbellele Revolutiunii mutilara Austri'a, dero tractatele din 1815 êi restituira tote possessiunile anteriori, a fora de Terrelle-de-josu, in schiambulu caror'a obtinú Veneti'a. La 1859 resbellulu isbucní din nou intre Franci'a, alliata cu Sardini'a, si Austri'a: acest'a batuta la Montebello, Magenta, Marignan si Solferino, dede Lombardi'a Franciei, care o cesse Sardiniei. La 1866, invinsa de Prussi'a, fusse esclusa din Confederatiunea germanica, si nevoita a cede Franciei Veneti'a, care apoi se incoporó cu Itali'a. De la 1806 suveranii Austriei incetasera de a mai fi imperatori ai Germaniei, si possessiunile loru luara numele de *imperiulu Austriei*; numirea de imperiu *Austro-Magyaru*, sub care figuredia asta-di, s'a introdusu de la 1868.

Imperatoriulu actuale este Franciscu-Iosef I, care se suí pre tronu la 2 Decembre st. n. 1848 in etate de 18 anni.

PRINCIPATULU DE LIECHTENSTEIN.

Alature cu imperiulu Austro-Magyaru se affla principatulu de *Liechtenstein*, asiediatu pre rip'a drepta a Renului, intr'ua distantia de 20 kilometri la sudulu lacului Constantiei, intre Tyrol si Elveti'a; acestu-a este unulu din celle mai mice State alle Europei si numera numai 8,320 loc. Capitalea sea este oppidulu *Vadutz*, alature de care se ridica castellulu de *Liechtenstein*, frumosu situatu aprope de Renu. — Statulu are unu venitu de 60,000 florini, cheltuiesce 56,000 fl. si nu are nici ua detoria propriu dissa.

VII. ELVETIA.

Descriptiunea fisica. — Elvetia (fr. *Suisse*; germ. *Schweiz*; ital. *Svizzera*) se limitedia la nord cu imperiulu Germaniei, la est cu imperiulu Austro-Magyru, la sud cu Itali'a si la west cu Franci'a. Acesta terra formedia plaiulu cellu mai inaltu allu Europei, si vede nascundu-se pre clin'a interiore a muntiloru ce o incungiura, trei din marile fluvie alle continentelui europenu. Solulu seu ariciatu de munti, clim'a sea unde caldur'a si frigulu alternedia neincetatu, reversarile apeloru selle, gramedile enorme de neua ce se rostogolescu din verfulu inaltimiloru si distrugu intr'unu momentu oper'a agricultoriului, facu ca Elveti'a se nu procure populatiunii selle cereali indestulle; dero magnificele locuri de pasciune ce offeru clinele muntiloru sei, au permisu locuitoriloru se dea ua mare intindere crescerii viteloru, care a devenitu un'a din industriele caracteristice alle Elvetiei. Apoi artea de a utilisá pamenturile, de a le irrigá, de á le ingrasiá este forte inaintata in acesta terra

Varietatea positiuniloru, magnificenti'a paysagieloru, frumuseti'a lacuriloru, majestatea muntiloru, numerosele cascade alle torrentiloru si ua multime de alte accidentie curiose attragu in Elvetia ua cantitate numerosa de visitatori.

Putine terre suntu mai abundanti de cotu Elveti'a in sorginti minerali, si muntii sei suntu avuti in petre utili, ca porfirulu, marmor'a si alabastrulu si in minerali de totu felliulu: ferru, plumbu, cupru, zinc, arsenicu, antimoniu, bismutu, lignita, turba, etc.

In cantonulu *Wallis* (fr. *Vallais*) se affla unu mare numeru de *cretini*, omeni forte debili de minte si cu gusie mari, a caroru limba are multa assemenare cu cea rustica latina si cu a Româniloru din Daci'a. Unii pretindu co acelle gusie provinu din carbonatulu de calce ce se gassesce dissolutu in unele din sorgintile Alpiloru, altii le attribuie lipsei de iodu.

Elveti'a este strabatuta de lini'a principale care divide apele Europei, si pertunde intr'ins'a pre la west cu *Jura*, apoi se continua prin *Jorat*, *Alpii Bernesi*, *Alpii centrali* sau *Lepontini*, *Alpii Grisoniloru*, *Alpii Algaviani*, *Alpii Constantiei* si *Codrulu-Negru*. Printre verfurile celle mai inalte alle acestoru siruri de munti vomu citá: *Tendre* si *Dôle* in Jura; *Finster-Aarhorn*, *Jungfrau* sau *Virginea*, *Mönch*, *Gemmi* si *Diablerets* in Alpii Bernesi; *Semplonulu*, pre unde Francesii deschisera ua frumosa calle la 1801, in Alpii Lepontini; *Scaletta*, in Alpii Grisoniloru; *St.-Gothard* la puntulu de junctiune allu Alpiloru Bernesi cu Alpii Lepontini; *Rosa*, inaltu de 4636 metri, la puntulu de junctiune allu Alpiloru Lepontini cu Alpii Pennini; acestu-a este cellu mai inaltu puntu din muntii Elvetiei, si nu este intrecutu, in toti Alpii, de cotu de muntele Blanc. In muntii Pennini gassimu muntele *Cervin* sau *Matterhorn*, care se inaltia pana la 4600; *Combin* ceva mai inaltu; si *Marele St. Bernard* (de 3600 m.), care este cellu mai celebru din tote aceste verfuri, din caus'a

ospitiului seu si a trecerii armatei francese in 1800. Ospitiulu occupatu de religiosi, allu caroru devotamentu este admiratu de toti, se affla la ua inaltime de 2,430 metri si, fora indointia, este locuinti'a cea mai inalta din Europ'a.

Lini'a de munti ce espuseramu mai susu determina doa cline generali, un'a cotra marea *Nordului* si alt'a cotra Mediterranea; acest'a din urma se divide si ea in cline secundarie. Principalile cursuri de apa ce strabatu Elveti'a suntu urmatoriele: *Renulu*, care esse din Alpii centrali, strabate laculu *Constantiei* (Boden-See), curge apoi pana la Basili'a si parasesce Elveti'a dupo ce a priimitu in stang'a *Thur*, *Aar*, *Birsa* si in drept'a *Albula* si *Lanquart*; *Rodanulu* care descinde din Alpii Bernesi si formedi'a, inainte de a esí din Elveti'a, laculu *Leman* sau de *Geneva*; *Ticino* (Tessin fr.) care se arunca in laculu Magiore, si *Innulu*, affluente allu Danubiului, care esse din muntele Maloia si strabate ua parte din cantonulu Grisoniloru inainte de a intrá in Bavari'a.

Lacuri. — Elveti'a possede unu mare numeru de *lacuri*, din cari celle mai demne de notatu suntu: *Neufchâtel*, *Morat*, *Bienne*, *Brientz* si *Thun*; laculu Celloru-patru-Cantone sau allu *Lucernei*, cellu mai frumosu din Europ'a, *Zurich*, *Zug*, laculu *Constantiei* si allu *Genevei*, pre cari le numiramu mai susu.

Descriptiunea politica. — Elveti'a este formata din 22 de cantone unite prin legaturele unei federatiuni.

Bern'a (36,000 loc.), capitalea cantonului cu acestu nume, si de la 1848 incoce, a Confederatiunii intrege, este edificata longa riulu Aar. Are fabrice de bumbacu, de pelarie de paie, de tabacaria, de chartia, etc., si servesce de interpositu allu producteloru din frumosulu cantonu a carui capitale este. Printre edificiele selle cellu mai interessante este catedral'a St. Vincentiu. Ací s'a nascutu celebrulu medicu Haller.

Coire (germ. *Chur*) capitalea cantonului Grisoniloru (Grau-

bunden), cetate forte commerciante, situata aprope de Renu.

St. Gall (16,675 loc.), capitalea cantonului cu acestu nume, este centrulu unei mari fabricatiuni de stofe de inu, de museline, etc.

Zurich (21,199 loc.) capitalea cantonului ce porta accellu-a-si nume, la estremitatea lacului Zurich. Are fabrice forte insemnate de matasse, bumbacu si lana. Este patri'a poetulu, Gessner, a fisiognomonistului Lavater si a pedagogului filantropu Pestalozzi.

Lucerna (14,524 loc.), capitalea unui cantonu, este situatu la estremitatea lacului cu acestu nume si pre riulu Reuss, care se divide ací in doa bratie. Possede fabrice de panglice, de flori artificiali, etc., si de torsature de bumbacu, de canepa si de inu; esporta producte d'alle tinutului in care se affla, precumu Kirschwasser, vite, lemne de constructiune, grane, etc.

Basilia (Bâle; 44,834 loc.), capitalea unui cantonu, situatu pre Renu, in puntulu unde acestu fluviu face ua cotitura spre a se dirige spre nord. Positiunea sea pre Renu si liniele de ferru cari o unescu cu Parisii si cu Francfort, facu dintr'ins'a ua calle naturale pentru commerciulu Franciei si allu Germaniei. Cea mai insemnata din industriele selle este panglicari'a de matasse; celle-l-alte suntu mai putinu importanti. Ací s'a nascutu famosulu matematicu Euler.

La Chaux-de-Fonds (19,930 loc.), in cantonulu de Neufchâtel, este centrulu cellu mai importante allu fabricatiunii de orologiaría din cantonu. — *Locle* (10,334 loc.) imparte cu Chaux-de-Fonds importanti'a ce o detoresce fabricatiunii selle de orologiaría. — Dero capitalea acestui cantonu este *Neufchâtel* (in germ. Neuenburg; 13,321 loc.) situatu pre tiermulu occidentale allu lacului cu acestu nume.

Lausanne (26,520 loc.), capitalea cantonului *Vaud*, este edificata pre doa riuletie, la 4 kil. de laculu Genevei. Cate-

dral'a sea este un'a din celle mai frumose din Elveti'a. Cetate forte industriosa.

Geneva (46,774 loc.), capitalea cantonului Geneva, este cetatea cea mai populata a Elvetiei, situata la punt'a occidentale a lacului ce porta acestu nume si pre amendea ripele Rodanului. Orologiari'a este marea industria a acestui oppidu si occupa mai multu de 6,000 lucratori; celle-l-alte industrie suntu mai putinu remarcabili si nu suntu speciali, a fora de bijuteria. Geneva, celebra ca patria a Calvinismului, possede numerose stabilimente de instructiune si ua avuta biblioteca; este patri'a lui J. J. Rousseau, a lui Necker, a Domnei de Staël, a lui Sismondi, etc.

Calli ferrate. — Cu tota dificultatea locuriloru, Elveti'a possede ua insemnata retié ferrata care unesce puntele celle mai notabili alle Confederatiunii si le pune in communicatiunile cu oppidele principali alle Europei.

Guberniulu. — Celle doa-deci si doa de cantone alle Elvetiei formedia in totalu 27 republicutie; coci unele din elle, precumu Basili'a, Appenzell si Unter-walden suntu divise fiacare in doa republice distincte, si allu Grisoniloru coprinde trei. Aceste state suntu unite si confederate pentru mantinerea libertatii loru contra ver-carui attacu din partea strainului si pentru consevarea ordinii si a linistii in intru. — Dupo constitutiunea din 1848, guberniulu confederatiunii este esercitatu de trei puteri: 1° Adunanti'a federale, compusa din deputati allesi de natiune; 2° Consiliulu federale sau puterea essecutiva; 3° Tribunalulu federale. — Consiliulu federale este presiediutu de presedentele Confederatiunii, numitu pre unu annu de Adunanti'a federale si allessu din senulu Consiliului.

Religiunea predominante, care numera cei mai multi adepti, este Calvinismulu si Zwinglianismulu; celi-l-alti mai toti urmedia religiunea catolica, care este forte respandita in cantonele din centru si de la sud.

Populatiunea totale a Elvetiei se redica la 2,669,095 individi, din cari 1,843,000 de origine germana; 640,000 francesi; 144,000 Italieni; restulu tinu de alte origini. Aceste cifre ne esplica in acellu-a-'si timpu si care dintre limbe este mai respandita; limb'a germana in partea centrale si orientale; frances'a in cea occidentale si a nume in cantonele Geneva, Vaud si Neufchâtel si in cote-va parti din alte patru cantone; italian'a pre clin'a meridionale a Alpiloru. — Acesta diversitate de origini si de limbe, marea varietate a situatiuniloru si a climeloru, si independenti'a isolata a fia-carii republicutie, facu ca caracteriulu nationale se nu pota fi bine marcatu in Elveti'a. Cu tote acestea putemu dice co mai pretutindenea in acesta terra domnescu morali oneste, multa pietate, unu profundu respectu pentru vechiele obiceiuri, cordialitatea, ua industria activa si intelligente, maniere simple si naturali, ua mare amore de independentia si de patria; Elvetianii, chiaru prin oppide, cauta mai multu gaudentiele vietiei interiori de cotu placerile stralucitorie alle societatii.

Instructiunea publica este infloritoria.

SUPRAFACIA	POPULATIUNE in 1870.	ARMATA in 1870.	FINANTIE in 1871.
41,418 kilom. patrati	2,669,095 din cari Protestan. 1,566,001 Catolici 1,084,665 Israeliti 7,009 Alte secte 11,420	Armata regul. 83,531 Reserva 50,418 Landwehr 67,009 Totalu 201,782	Venitu 38,317,761 fr. Spese 41,827,415 fr. Confederatiunea are si unu activu care trece preste 10 miliuni de fr.

ISTORI'A ELVETIEI.

Elvetii erau unu tribu gallicu independente pre cari Iuliu Cesare êi batú si êi suppuse, iero terr'a loru devení provincia romana si facú parte din Lugdunensea a V-a. Candu cu invasiunea barbariloru, Elveti'a devení pred'a tribuiloru germanice, si Francii o inghiutira la rondulu loru in vastulu

loru imperiu. Dupo mortea lui Carol-Magnu si cu decaderea carolingiana, ea facú parte din imperiulu germanu si administratiunea territoriului ei pare a fi fostu incredintiata duciloru de Zöhringen, caror'a li se attribuie fundarea cetatiloru Berna si Friburg. Dero stingerea acestei familie addusse mari lupte intestine si oppressiunea poporului de josu: attunci Zurich, Berna si Basili'a se unira pentru ca se se apere in communu.

In allu 13-lea seclu, cas'a de Habsburg, ajungundu la coron'a imperiale, in person'a lui Rudolfu, deveni preponderante in Elveti'a. Filiulu acestui-a, Albert, cautó se faca a se recunosce in acesta terra suzeranitatea familiei selle, si de-si intelní ua oppositiune forte, totu-si putú se se stabilesca in cantonele Schwitz, Uri si Unter-walden. Dero insultantea tiranía a administratoriloru sei, si mai cu sema a lui Hermann Gessler, dede nascere *ligei elvetice.* Trei eroi, Stauffacher din Schwitz, Furst din Uri si Melchtal din Unter-walden, fia-care cu cote dece amici allesi, se adunara noptea la tiermulu lacului Waldstetter (Lucerna) si jurara a se armá pentru libertatile Elvetiei. La I-a di a annului 1308, insurrectiunea isbucní; forturile lui Albert fura derimate, administratorii sei ucisi sau alungati, si toti locuitorii celloru trei cantone, unindu-se cu generosiii loru aperatori, stabilira ua liga solemna de dece anni. Mortea lui Albert (1308) si invingerea filiului seu Leopold in strimtoriele de la Morgarten (1315), consolidara unirea si independenti'a loru; si lig'a fusse declarata perpetua la Brünnen. De attunci cantonele intrara pre rondu in confederatiune, asia in cotu la 1798 acest'a numerá trei-spre-dece. St. Gall, Grisonii, Valais, Bienne, Neufchâtel, Mülhausen, Geneva si episcopatulu de Basilia, erau considerate ca alliate. La 1798 Franci'a incurse Elveti'a ca se dee drepturi egali populatiuniloru suppuse celloru 13 cantone; attunci terr'a se constituí in 18 cantone sub

numele de Confederatiunea elvetica. Geneva, Neufchâtel, Basilia, Mülhausen, fura annessate cu republic'a francesa. Din acestu momentu Franci'a domnesce si Elveti'a devine unulu din campurile selle de batalia contr'a coallitiunii europene. La 1803 Napoleon êi impune ua constitutiune si o divide in 19 cantone, adaugundu la celle 13 si pre urmatoriele sesse: St. Gall, Grisonii, Argovi'a, Turgovi'a, Ticino si Vaud. Neufchâtel deveni unu beneficiu princiariu. La 1814 constitutiunea data de Bonaparte fusse distrusa si Elveti'a formó 22 de cantone prin annessiunea catoneloru Valais, Geneva si Neufchâtel. La 1815 fusse declarata *neutra.*

VIII. REPUBLICA FRANCESA.

Descriptiunea fisica. — «Acestu nobile si fertile statu, cellu mai favorisatu de natura din tote cote suntu pre lume»*) este delimitatu prin doa felliuri de otare: *fisice* adeco determinate prin accidentie naturali, si *politice* sau conventionali, adeco basate pre tractate inchiaiate cu alte natiuni. De trei parti Franci'a are limiti naturali: la *nord*, ua parte forte mica din marea Nordului, Pasulu de Calais si La Manche; la *west* Oceanulu Atlanticu si golfulu Gasconiei; la *sud* Pireneii si Mediterranea. La est si la nord-est otarele selle nu suntu asia de bine delimitate prin accidentie naturali. Asiá la *est* se marginesce cu Alpii, laculu Genevei, cu Rodanulu, Jura, Vogesii meridionali pana la muntele Donon; de aci inainte fruntariele selle taia muntii si fluviele in locu de a le urmá; asia elle taia Mosell'a din susu de Pont-à-Mousson, caten'a Argonne, Mos'a din susu de Givet, caten'a Ardenniloru, Scaldea din susu de Condé, si Lys, affluente allu Scaldei; si punu Franci'a in contactu cu patru State: Alsatio-Lota-

*) Sir William Temple.

ringi'a, Prussi'a renana, Ducatulu de Luxemburg si Belgi'a. — Suprafaci'a sea este de 528,545 kilometri patrati.

Acestu territoriu se presenta ca unu planu inclinatu de pre culmile Alpiloru si alle Pireneiloru pana la Oceanu, si se compune din doa regiuni distinse. La sud si la sud-est munti, adeco paduri si pasciuni, lacuri si garle torrentuose, populatiuni sobre, infatigabili, putinu manufacturarie, dero essentialemente militarie. La west si la nord, colline usioru undulate si valli fecunde, campie intinse si riuri navigabili, paduri si lande, cetati industriose si porturi. Cu tote acestea ua valle lata si profunda, a Rodanului, strabate regiunea muntosa de la est, pre candu ultimele trepte alle muntiloru se prelungescu in departare spre west, asiá in cotu centrulu Franciei êsi are, si ellu, pastorii si stanele selle; vallea Rodanului are si ea, ca si vallile Senei, alle Ligerei si alle Garumnei, cetatile selle mari, commercianti si manufacturarie.

Afora de Alpii si de Pirenei, Franci'a mai este brasdata si de ramificatiunile altoru munti, precumu *Vogesii*, cari pana la tractatulu din Francfort (10 Maiu 1871) erau intregi ai Franciei, iero acumu separa republic'a de gubernamentulu Alsatio-Lotaringiei; *Cebenii*, din massivulu caror'a pleca tote inaltimile ce acoperu terr'a dintre Garumn'a si Ligere, si a caroru suprafacia undulata pare a fi suprafaci'a solidificata a unei mari in mediloculu unei tempestati. Alte inaltimi proprie territoriului francesu suntu: La *Côte-d'Or*, plaiulu de *Langres*, muntii *Faucilles*, etc. Printre verfurile mai remarcabili vomu citá mt. *Blanc* (4810 m.), mt. *Cenis*, *Pelvoux* (3938 m.), *Viso* si muntele *Genèvre*. Toti acesti munti se affla in Alpi.

Celle mai demne de notatu dintre fluviele cari uda territoriulu republicei francese suntu: *Mosell'a* unulu din principalii affluenti ai Renului, care a incetatu de a mai fi unu fluviu francesu; *Mosa* care are de affluente pre *Sambre* allu

carii cursu se termina in Belgi'a; *Scaldea* cu affluentele seu *Scarpe*; *Sen'a* care este singurulu cursu de apa din acestea ce merita numele de fluviu, descinde din Côte-d'Or si are de affluenti *Marna* si *Oise* in drept'a, *Yonne* si *Eure* in stang'a. *Ligerele* ce esse din *Cebeni*, priimesce in drept'a, *Arroux*, *Nièvre* si *Maine*, in stang'a, *Allier*, *Cher*, *Indre* si *Vienne*. Alte riuri tributarie oceanului Atlanticu suntu: *Vilaine*, *Sèvre niortaise* si *Garumn'a* cu affluentele seu *Dordogne*, si *Adour*. In bassinulu Mediterraneei curge *Rodanulu* care este cellu mai insemnatu fluviu. Acestu mare fluviu, care este forte impetuosu si adessea terribile prin reversarile selle, vine din Alpii Elvetiei si priimesce in drept'a *Saône*, riu mare si frumosu, dero de unu cursu forte lentu; in stang'a *Isère* si *Durance*.

Tote aceste cursuri de apa suntu unite prin canale din cari vomu numí: Canalulu *Loing* cu celle doa ramificatiuni alle selle, canalulu de *Orléans* si de *Briaire* cari punu in communicatiune Sen'a cu Ligerele. Canalulu de *Est* care unesce Rodanulu cu Renulu. Canalulu *Centrale* unesce Ligerele cu Saona. Canalulu de la *Nantes* la *Brest* este cellu mai remarcabile din westulu Franciei. Canalulu de *Languedoc* sau *Canal du Midi*, cellu mai frumosu din Franci'a, se mai numesce si Canalulu celloru Doa-Mari *(Canal des Deux-Mers)*, fiindco unesce Atlantic'a cu Mediteranea.

De territoriulu republicei francese mai tinu si insulele: *Belle-Ile*, *Noirmoutiers*, *D'Yeu*, *Ré* si *Oléron* pre costele occidentali alle republicei, si *Corsic'a*, la sud-est, un'a dintre celle mai mari alle Mediterraneei.

Studiulu attentivu allu totoru causeloru ce potu influentiá asupr'a temperaturei unui locu, ne permitu a divide territoriulu francesu in *cinci regiuni particularie* sau *clime*, cari suntu:

1° *Clim'a vogesiana* care coprinde despartiamentele de la Nord-est si unde iernele suntu celle mai lunge si celle mai

rigurose, pentru co este cea mai continentale, adeco cea mai departata de emanatiunile caldicelle alle marii;

2° *Clim'a sequaniana*, numita ast-felliu de la vechiulu nume allu Senei *(Sequana)*, coprinde tota vallea acestui fluviu si despartiamentele vecine pana la fruntari'a belgica la nord si pana la gur'a Ligerii la sud; aci temperatur'a este mai egale de cotu in regiunea precedente si cu atotu mai dulce cu totu cine-va inaintedia spre mare;

3° *Clim'a girondina*, care coprinde despartiamentele de la sud-west, de la Ligere pana la Pirenei: aci caldur'a este mai mare, dero variatiunile de temperatura suntu mai simtite de cotu in cea precedente, din caus'a inaltiloru munti ce acoperu centrulu Franciei:

4° *Clim'a rodaniana*, coprinde tote despartiamentele udate de Saon'a si de Rodanu pana cotrą Montélimart; clima mai uscata de cotu cea precedente, dero si mai variabile din caus'a impetuositatii venturiloru;

5° *Clim'a mediterraneana*, cea mai calda dintre tote, dero adessea batuta de doa venturi contrarie, *mistralulu*, ventu rece si impetuosu de la nord-est, si *sirocco*, ventu ardiatoriu de la sud.

Temperatur'a media a Franciei este de 12° ½ centigrade.

Descriptiunea politica si cetatile principali. — Asta-di Franci'a se divide, sub puntulu de vedere administrativu, in optu-deci si sesse de *despartiamente* (fr. *départements*), din cari fia-care se divide in *arrondissemente.* Capitalea fia-carui despartiamentu este resedenti'a unui prefectu, iero arrondissementele suntu administrate de sub-prefecti.

Paris*) (lat. Lutetia Parisiorum; 1,825,274 loc.), capitalea despartiamentului *Seine* si a republicei intrege in acellu-a-si timpu, este situata pre ambele ripe alle Senei si pre trei insule formate de acestu fluviu. Palatiele selle remarcabili,

*) Nę servimu de datele statistice affiate prin censulu de la 1866.

bisericile, capu-d'opere din tote epocele, platiele selle mai tote ornate cu frumose constructiuni, columnele commemorative, fontanele monumentali, stratele selle regulate, late si bine aerate, perambulatoriulu de la Padurea Buloniei, unicu in lume, punu acesta cetate in primulu rangu allu capitaliloru Europei. Cursurile selle publice, academiele, societatile selle savanti, litterarie si artistice; scola sea Normale superiore, scol'a Politechnica, scol'a Centrale, scol'a de Belle-Arti; bibliotecele selle publice, museele selle de tote speci'a, au facutu dintr'insulu Aten'a moderna; coci in adeveru in respectulu scoleloru superiori si a celebritatii professoriloru sei, nici un'a din capitalile lumii nu i se potu comparâ. Tote geniele, toti eruditii, tote talentele si tote capacitatile lumii, vinu ací de priimescu baptediulu celebritatii. Este de ajunsu se mentionamu pre Rossini, Lamartine, pre Victor Hugo, pre Alfred de Musset, pre genialele istoricu Michelet, pre prodigiosulu Proudhon, acellu mare agitatoriu de ideie, pentru ca se ne putemu face ua ideia de barbatii ce s'au illustratu in acestu paradisu allu sciintiei. Dupo dinsii, si chiaru alaturea cu ei, vine ua legiune intrega de eroi ai civilisatiunii, alle caroru numi voru figurâ cu onore in celle mai frumose pagini alle istoriei.— In fine bijuteri'a, quincailleri'a, capellari'a, florile selle artificiali, tapetele, fabricele de arme, de instrumente de musica, de bronzu, de orologiaría, occupa la 500 mii de lucratori si dau locu unei esportatiuni annuali de 350 milliuni de lei noi. — Parisulu este patri'a lui Boileau, a lui Molière, J. B. Rousseau, Beaumarchais, Voltaire, etc.

Versailles (44,021 loc.) la west de Paris, capitalea despartiamentului *Seine et Oise* a fostu resedenti'a capului Statului, din timpulu lui Ludovicu XIV pana la marea revolutiune din 1789; are unu castellu magnificu, asta-di convertitu in museu istoricu, si dinaintea carui-a se destindu nisce gradine, unde artea a adunatu celle mai avute miracule. Acesta cetate

a fostu cartariulu generale allu regelui Prussiei pre timpulu resbellului din 1870—1871 si a devenitu siediulu Adunantiei Nationali si allu Guberniului in 1871. Este patri'a generariului Hoche si a altoru barbati distinsi.

Rouen (100,671 loc.) la N. W. de Paris, capitalea despartiamentului *Senei inferiori*, situatu pre ambele ripe alle Senei, la polele unoru deluri ce o domina de trei parti, este centrulu unei mari fabricatiuni de stofe de bumbacu si de bonnetaria; cofetaria renumita. Are numerose societati savanti, cursuri publice de scientie applicate la industria, unu museu, ua gradina botanica, etc. Dintre edificiele selle mai remarcabili suntu catedral'a si palatiulu de justitia. Rouen este patri'a marelui poetu Corneille, a lui Fontenelle, etc.

Dunquerque (33,083 loc.), in despart. *Nord* longa Pasulu de Calais, este portulu cellu mai apropiatu de capitalea Angliei; are canterie de constructiune pentru navi, fabrice de vele, si funi importanti. Pescuirea morunului si a pesciloru prospeti se face aci pre ua scara forte mare.

Boulogne (40,251 loc.), in despartiamentulu *Pas-de-Calais*, are unu portu de accesu difficile, dero forte frequentatu pentru trecerea din Franci'a in Angli'a. Acestu oppidu este unu interpositu de comeate coloniali, de lemne de la Nord, de carbuni de pamentu si de ardesia din Angli'a, si centrulu pescuitului de harenge; are fabrice de oliu, de condeie metallice, de calce idraulica, etc. Valorea marfuriloru ce trecu prin acestu portu se redica la unu milliardu.

Lille (154,749 loc.), capitalea despart. *Nord*, este ua cetate fortificata, dero cu tote acestea forte industriosa; torsatur'a inului si a bumbacului, fabricatiunea fireloru resucite pentru facerea dentelleloru, si constructiunea machineloru, occupa ua mare parte a populatiunii. Are ua facultate de scientie si unu liceu.

Roubaix (65,091 loc.), la fruntari'a Belgiei in despart. Nord,

este unu oppidu cu totulu modernu, care detoresce desvoltarea sea fabricatiunii de panure si altoru industrie.

Reims (60,734 loc.), la E. de Paris in despart. *Marn'a*, a fostu cetatea santa a monarchiei capetice, iero acumu a devenitu unulu din marile centruri de industria alle Franciei; are fabrice de flanele de merinos, tartane, etc.; face commerciu cu vinuri de Campani'a (Champagne), blanarie, pelli, producte chimice, etc. Aci s'a nascutu marele Colbert.

St. Quentin (32,690 loc.), la N. E. de Paris, este oppidulu cellu mai importante din despart. *Aisne*; are fabrice de stofe de bumbacu, de tulle si de dentelle, officine de constructiuni de machini de vapore, etc.

Le Havre (74,900 loc.) langa La Manche in despart. *Senei inferiori*, este ua mare si frumosa cetate, la imbucatur'a si pre rip'a drepta a Senei, primulu portu de commerciu allu Franciei, dupo Marsili'a. Acesta cetate este marele interpositu de bumbacu, de café si de sacharu din Americ'a. Le Havre are usine magnifice pentru constructiunea machineloru, canterie pentru constructiunea naviloru, celle mai frumose fabrice de funi din Franci'a, manufacture de tutunu, etc. Patri'a lui Bernardin de Saint Pierre si a poetului Casimir Delavigne.

Caen (41,564 loc.), la N. capitalea despart. *Calvados*, pre unu canalu care se termina in mare si care este navigabile; cultiva scientiele si litterele cu stralucire, are cote-va industrie importanti si este patri'a poetului Malherbe.

Cherbourg (37,215 loc), la N. oppidulu cellu mai importante allu despart. *Manche*, la estremitatea peninsulei Cottentin, are doa porturi, a caroru creatiune constitue unulu din miraculele lumii. Constructiunea naviloru, topirea metalleloru si tabacari'a suntu principalile selle industrie.

Rennes (49,231 loc.), capitalea despart. *Ille-et-Vilaine*, la W. de Paris, este ua cetate mare, bine construita si ornata

cu frumose platie; are unu commerciu destulu de activu si numerose stabilimente litterarie si artistice.

Angers (54,791 loc.) la S. W. de Paris, capitalea despart. *Maine et Loire*, are ua catedrala frumosa si cote-vâ monumente demne de attentiune; dero in genere este ua cetate possomorita si trista. Possede fabrice de machini de vapore, de fulminanti (kibrituri) chimici, de panura, de velle pentru marina, etc. Face unu mare commerciu cu calli, ferru, ardesia, lemne, etc. Patri'a suclptoriului David.

Brest (79,847 loc.), la W. in desp. *Finisterre*, este primulu portu de resbellu, si possede scol'a navale a Franciei.

Lorient (37,655 loc.), in desp. *Morbihan* la W., are unu portu mare si securu, canterie de constructiune, si face unu mare commerciu cu cera, miere, sardine (sardelle), etc.

Rochefort (30,151 loc.), la W. in desp. *Charente inférieure* este unulu din celle cinci porturi militarie alle Franciei, cu unu portu destullu de incapetoriu si cu mercate importanti.

Limoges (53,022 loc.), la E. de Rochefort in desp. *Haute Vienne*, este edificatu pre clin'a unei colline udate de riulu Vienne. Acesta cetate. ce cresce pre fia-care di, are unu liceu, importanti fabrice de bumbacu, panure, flanele, chartia, manusie, si in fine manufacture de portielanu cari rivalisedia cu celle de Sèvres. Patri'a celebrului oratoriu girondinu Vergniaud.

Poitiers (31,034 loc.), la N. E. de Rochefort in despart. *Vienne*, este unu oppidu destullu de uritu, care nu are nici unu monumentu, dero face unu commerciu importante cu grane, miere, pelli, etc.

Bourges (30,118 loc.), la sud de Paris in despart. *Cher*, cetate vecia care a fostu unu momentu capitalea lui Carol VII, are insemnate stabilimente metallurgice si face unu mare commerciu cu grane, lana si vinuri. Patri'a lui Ludovicu XI si a oratoriului ecclesiasticu Bourdaloue.

Le Mans (45,230 loc.), capit. despart. *Sarthe*, la S. W. de Paris, pre Sarthe, affluente allu Ligerei, cu fabrice de pandia si cu commerciu de vite si grane. Patri'a lui Enricu II Plantagenet.

Orleans (49,100 loc.) la sud de Paris, capit. desp. *Loiret*, pre rip'a drepta alle Ligerei; cetatea vechia este reu construita, dero cea noua offere strate frumose si edificie regulate. Liberatu de Angli prin Ioann'a d'Arc (1429), a redicatu ua statua acestei eroine. Commerciu destullu de activu.

Tours (42,450 loc.), cap. despart. *Indre-et-Loire*, este unu oppidu forte vechiu si forte placutu, cu ua catedrala magnifica. Are ua industria si unu commerciu activu. La 1870 fusse siediulu delegatiunii guberniului Franciei, si apoi occupatu de Prussiani.

Nantes (111,956 loc,) pre Ligere care formedia aci unu portu continuu animatu de numerose navi; are perambulatorie superbe, cheiuri multe si frumose, si occupa allu septelea rangu intre cetatile Franciei. Nantes a produsu pre bravulu Cambronne.

Bordeaux (194,241 loc.), capit. despart. *Gironde*, mare si frumosa cetate pre rip'a drepta a Garumnei, care descrie aci unu vastu semi-cercu si formedia unu portu totu-de-un'a plinu de navile totoru natiuniloru, si famosu mai cu sema pentru commerciulu seu cu vinuri. Are fabrice de licori, de sacharu, etc. In vecinetatea sea s'a nascutu Montesquieu.

Toulouse (126,936.loc.), cap. despart. *Haute-Garonne*, pre Garumn'a, are fabrice importanti de obiecte metallice si de stofe; dero ceea ce face glori'a sea suntu societatile selle scientifice si litterarie, si gustulu populatiunii selle pentru arti si littere.

Montpellier (55,606 loc.), cap. despart. *Hérault* cu numerose stabilimente de instructiune si cu ua industria activa.

Marsili'a (Marseille; 300,131 loc.), capit. despart. *Bouches*

du Rhône (Gurele Rodanului), este primulu portu de commerciu allu Franciei. Industriele selle principali suntu productele chimice, oliulu de olive, sapunulu, bijuteri'a, etc.; si commerciulu trece preste unu milliardu. Numerose linie ferrate o facu se communice cu La Manche, cu Atlantic'a, si cu tote partile globului prin linie de batelle cu aburu. Marsili'a are sesse porturi aperate prin forturi asiediate pre collinele vecine si prin insule fortificate; in acesti din urma anni ea s'a infrumusetiatu forte multu. Este patri'a D-lui Thiers, actualele presedente allu republicei si unulu din marii istorici ai Franciei.

Toulon (77,126 loc.) este marele portu de resbellu allu Franciei pre Mediterranea.

Niti'a (fr. Nice, ital. Nizza; 50,180 loc.), longa Mediterranea, cap. desp. *Alpii-Martimi*, are unu portu micu, dero forte animatu. Cetatea, a carii positiune este admirabile, este loculu de intelnire allu strainiloru avuti, cari au facutu dintr'ins'a ua cetate de lussu. Face mare commerciu cu oliu de olive, perfumu, matasse, fructe, etc. Este patri'a economistului Blanqui, a marelui Cavour, etc.

Nîmes (60,240 loc.), la N. E. de Montpellier, in partea drepta a Rodanului, cu unu mare numeru de monumente antice, intre cari vomu citá *Arenele*. Patri'a imperatoriului romanu Antoninu, a lui Nicot care addusse tutunulu in Europ'a, a istoricului Guizot, etc.

Avignon (36,407 loc.), la N. E. de Nîmes, pre Rodanu, intr'ua situatiune agreabile. Ea fusse in timpu de sesse-deci si optu de anni resedenti'a Papiloru, cari o marira si construira intr'insa unu mare numeru de monumente.

St. Etienne (96,620 loc.), in desp. *Loire*, detoresce desvoltarea sea esploatatiunii bassinului de carbuni de pamentu pre care este asiediatu. Are ua industria activa.

Lyon (323,954 loc.), cap. desp. *Rhône*, este ua mare si

frumosa cetate edificata la confluenti'a Saonei cu Rodanulu. Fortificatiunile selle facu dintr'ins'a ua cetate de prim'a ordine. Intinderea, populatiunea, industri'a si commerciulu seu o punu immediatu dupo Paris. Matassariele selle suntu celle d'antaiu din lume, si sialurile selle rivalisedia cu alle Indiei; a fora de acestea are si alte industrie destullu de importanti. Commerciulu seu se essercita nu numai asupr'a avuteloru producte alle industriei selle, dero asupr'a industrieloru lumii intrege, caror'a ea le servesce de interpositu. Lyon, care possede facultati de teologia, de scientie si de littere, mai are ua scola speciale de Belle-Arti si alte institute. Aci s'au nascutu imperatorii romani Marcu-Aureliu, Claudiu si Caracalla.

Clermont-Ferrand (37,690 loc.) cap. desp. *Puy-de-Dôme*, patri'a filosofului Pascal.

Grenobl'a (40,484 loc.), la S. E. de Lyon, cetate fortificata, forte vechia, dero bine construita; patri'a filosofului Condillac.

Dijon (40,000 loc.), cap despart. *Côte-d'or*, vechi'a resedentia a duciloru de Burgundi'a, si un'a din cetatile cari au produsu multi omeni celebri; cei mai insemnati suntu: St. Bernard, Bossuet, Piron.

Besançon (47,000 loc.), la W. cap. desp. *Doubs*, cetate forte tare si pittorescu asiediata pre ua peninsula formata de riulu Doubs. Este patri'a lui Charles Nodier, a marelui Victor Hugo si a socialistului Proudhon.

Troyes (36,000 loc.), la S. E. de Paris, cap. desp *Aube* oppidu in genere reu construitu, dero forte industriosu.

Nancy (50,000 loc.) la N. E., cap. desp. *Meurthe*, cu ua industria importante, a fostu unulu din cartariele generali alle generariloru Prussiani in 1870-1871.

Ajacio (15,000 loc.), capitalea Corsicei care formedia unu singuru despartiamentu, are unu portu aperatu de ua citadella si este patri'a lui Napoleon I.

Populatiunea Franciei este de (35,803,000 individi, din cari cei mai multi suntu de rasa *Celtica* sau *Gallica*, altii de origine *Germanica*, altii provenindu din *Romani*, *Greci*, *Celtiberi* si alte popore meridionali, venite in Europ'a prin Mediterranea.

Aceste rase diverse conserva anco cevá din tipurile loru primitive. «Care este acellu-a, care strabatendu Franci'a, dice Walkenaer, se nu fi observatu differentiele de talia, de colore, de trassure, de allura in omenii de la Sud si cei de la Nord? Acesti din urma, in genere, mari, blondi, cu ochi albastri, cu pellea adessea palida, cu mersulu incetu, mai greu, mai seriosu; Meridionalii, mici, ochesi, vii, colorati, intelligenti, passionati. Ce contrastu intre Bretoni, scurti, bondoci, cu colorea faciei uniforma, cu perulu tiepenu, negru si dreptu, si Normandi, vecinii loru, cu tali'a 'nalta, cu capellur'a undulosa? Si acei Bearnesi, cu tali'a medilocía, affectuosi, gratiosi in tote miscarile loru, nu formedia ei ore unu contrastu completu cu Bascii, vecinii loru, cu pellea bruna, cu trassure barbatesci si pronuntiate, cu pulpe vigurose, asiá de ageri in cotu abiá attingu solulu ce percurgu candu saru din stanca in stanca, ca caprele selbatece din muntii loru?»

Francesulu este in genere vivace, cu ua imaginatiune ardente, si imbratia cu caldura si entusiasmu projectele celle mai cutediatorie. Urbanitatea, fineti'a spiritului si generositatea caracteriului êllu facu se se distinga de multe popore. Dero i se imputa usiurinti'a, neconstanti'a si vanitatea.

Religiunea dominante este catolicismulu, cu tolerantia pentru tote celle-alte culte. Protestantii suntu in numeru de 597,500 individi; Israelitii, 46,000; alte secte numera 23,400 suffletе.

Limba francesa s'a formatu din amestecatur'a limbeloru latina si tudesca, si din cote-va cuvinte celtice; si fiind-co in acesta amestecatura elementulu latinu a fostu cellu mai considerabile, de aceea limb'a francesa se classedia intre limbele

neo-latine. Calitatea sea predominante este *claritatea.* Voltaire a dissu: *ce qui n'est pas clair n'est pas français.* Celebrulu istoricu anglesu Gibbon se serviá de dins'a ca se 'si faca estracte din vastele selle lecture; si illustrulu filosofu germanu Schelling diceá co nu cunosce unu instrumentu de analise mai potente si mai securu de cotu limb'a francesa. «Candu voiescu se 'mi dau unu computu mai essactu de cugetarea mea, adauga ellu, emi scriu frasea in frantiosesce, apoi o traducu in germanesce.» Printre scriitorii cari au illustrat'o vomu citá pre corifei: *Rabelais, Montaigne, Corneille, Racine, Molière, Lafontaine, Boileau, Bossuet, Fénelon, Voltaire, Beaumarchais, J. J. Rousseau, Montesquieu, Chateaubriand, Lamartine, Victor Hugo, Alfred de Musset, Michelet, Proudhon*, etc. — Afor'a de limb'a francesa care este limb'a classica a republicei, se mai vorbescu limbele: *flamanda, basa bretona* (restu din limb'a celtica), *basca, provenciale, italiana,* si alte gerguri in differite punte.

Guberniulu de la 4 Septembre 1870, este republicanu, cu ua Adunantia nationale, unu presedente si noa ministri.

Instructiunea publica superiore numera sesse-spre-dece academie si intrece in adeveru pre tote celle-l-alte din statele lumii. Instructiunea secundaria este infloritoria, dero cea *primaria* lassa multe de doritu, si sub acestu din urma respectu Franci'a este inferiore multor'a din statele Europei.

Agricultur'a. — In privinti'a occupatiuniloru agricole, Franci'a ne presenta tote culturele, tote modurile de esploatatiune alle solului, tote treptele scarii, de la estrem'a paupertate pana la cea mai mare avutía rurale. Suntu unele cantone de o suta de ori mai avute de cotu altele, si unele despartiamente de ua suta de ori mai avute de cotu altele. Dero in genere graulu, legumile, arborii fructiferi, sfeclele, garanti'a suntu cultivate cu ingrijire, si unele din vinurile francese tinu primulu rangu in centrele celle mari de commerciu.

Mine. — Si sub acestu puntu de vedere, Franci'a este ua terra destullu de fericita. Ferrulu, otiellulu, cuprulu, stanulu, zinculu, aurulu si argintulu seu constituu obiectulu unei industrie intinse, si unulu din celle mai considerabili articule de avutía nationale.

Industri'a Franciei este superiore industriei celloru alte state, si catifelele, matassari'a, panurele, pellile si sticlele selle nu cunoscu anco rivali. Nu mai putinu importanti suntu bijuteri'a, bronzari'a, portielanele, sacharulu, sapunurile si perfumari'a sea. Callile ferrate si numeros'a sea marina mercatoria ducu productele industriei selle mai cu sema in Angli'a, in Statele-Unite, in Elveti'a, Belgi'a, Germani'a, Itali'a, Ispani'a, Turci'a, Romani'a, Russi'a si Indiele anglese.

Venitulu statului pre anulu 1871 a fostu 3,146,635,827 fr.; iero spesele de 3,201,692,703 fr. Asia dero pentru annulu acest'a bugetulu se presenta cu unu deficitu de 55,056,876 fr.

Detori'a se pote evaluá la mai multu de 20 milliarde.

Observare. Cris'a, prin care trecú de currendu acestu satu, nu ne permite a da nisce sciri positive asupr'a fortici selle armate.

POSSESSIUNI SI COLONIE.

Franci'a possede a fora din Europ'a: 1° Gubernamentulu generale allu *Algeriei*, situatu in nordulu Africei; 2° Coloniele Africane: *Senegalulu si dependentiele*, in occidentele Africei; stabilimentele din *Guinea*, totu in westulu Africei; insul'a *Reuniunii*, *Sta-Maria*, *Mayotte*, si altele cote-va la S. E. acestui continente; 3° Coloniele asiatice: stabilimentele din *Industanu*, a caroru capitale este *Pondichéry*; *Cochinchin'a-de-josu* cu capitalea *Saï-gong*; 4° *Coloniele americane*: mai multe insule din Antile, intre cari *Guadelup'a* si *Martinic'a*; *Guyan'a francesa*; insulele *St. Petru* si *Miquelon*, aprope de costele Terrei-Noue; 5° Coloniele oceaniene: *Caledoni'a-noua*, insulele *Marquise* sau *Mendana*, protectoratulu insuleloru *Tahiti* si allu cotoru-va archipelaguri vecine.

Totalulu acestoru possessiuni se redica la 5 milliuni de sufflete.

NOTIUNI ISTORICE.

Trei sau patru cente de populate, divise in trei mari familie, *Celti* sau *Gaeli*, *Belgi* sau *Kymri*, *Iberi* sau *Vasconi*, êsi impartiau in anticitate territoriulu Galliei. Pre la annulu 58 an. Chr. Juliu Cesare, unulu din celle mai stralucitorie genie ce lumea a cunoscutu, propunendu-si se restorne libertatea mintiunosa a Romei republicane, si avendu nevoia de auru pentru „ cumperá acellu poporu degradatu si de gloria militaria pentru a castigá pre soldati, staruí de se facú gubernatoriu allu Illyriei si allu celloru doa Gallie (Cisalpina si Transalpina) cu missiunea de a respinge pre Elveti si de a allungá pre Suevi, cari incursassera territoriulu Galliei; pentru-co Eduanii si Secuanii (Burgundi'a si Franche-Comté) implorassera protectiunea Romei contr'a lui Ariovistu, care intrasse in vallea Saonei cu 120,000 de resbellatori Suevi. Cesare curatí Galli'a de Germani, si, dupo unu resbellu crancenu de 7 anni de dille, suppuse tote populatele selle. Astfelliu acesta avuta regiune fu prefacuta in provincia romana si remasse sub imperatorii romani pana in seclulu allu 5-lea, candu fusse incursata si occupata in mare parte de Franci si de alte popore germanice. Sub Augustu ea era impartita in patru provincie: *Belgi'a* la N. E., *Lugdunensea* sau *Celtic'a* in centru, *Aquitani'a* la S. W., si *Narbonensea* la S. E.

La medilocului seclului III p. Chr., incepura pentru Galli'a invasiunile, cari trebuiau se 'i dee noi domni si se o transforme. Nisce triburi germanice trecura attunci Renulu si devastara campiele a caroru populatiune, impinsa la revolta de escessulu sufferintieloru, se rescola sub numele de *Bagaudes*, si amenintia unu momentu domni'a romana. Barbarii continuu invinsi, dero continuu incursatori, obtinu concessiuni de pamenturi pre tiermurile Renului, si, la 357, Francii invinsi de

Julianu conserva stabilimentele loru pre tiermurile Scaldei. Pre de alta parte revolutiunile interne fura de mai multe ori in puntulu de a constituí unu imperiu gallicu; dero, la fiacare tentativa, reactiuni sangerose sleiau din ce in ce fortiele terrei si preparau concist'a Barbariloru.

In allu V seclu, invasiunile lui Alaric si Radagais, constringundu pre Stilicone se adune tote fortiele imperiului, fruntari'a Renului remase fora aperatori. Alanii, Vandalii, Gepidii, impingundu naintea loru alte populate, sdrobira attunci pre Franci, cari se oppuneau trecerii loru, si trecura Renulu (406); apoi separandu-se, unii se aruncara asupr'a Ispaniei, altii devastara terr'a. Populatiunea gallica essasperata se redicó din nou si reincepú resbellulu Bagaudiloru; Armoriculu profitó de aceste turburari pentru ca se allunge pre officiarii romani si se se constitue independente. In celle din urma, Romanii furo nevoiti se tractedie cu Barbarii si *Ataulf*, capulu *Wisigotiloru*, priimí suveranitatea Galliei meridionali; *Burgundii*, obtinura permissiunea de a occupá terr'a coprinsa intre laculu Genevei si puntulu de junctiune allu Renului cu Mosella; pre de alta parte, Francii occupau nordulu pana la Mos'a si Scaldea, si, la 452, acesti diversi possessori ai solului se unira cu Romanii spre a respinge pre Attila, care fusse invinsu in campiele Catalaunice.

Dupo mortea lui Aetiu, Galli'a fusse mai-mai lassata in voi'a ei; *Francii* profitara de acest'a ca se 'si intinda domni'a la nord, pre candu la sud *Wisigotii* dussera pre a loru pana la Rodanu si occupara Arles si Marsili'a. Aceste diverse popore intrara indata in lupta. Burgundii, batuti de Franci, cari sub conducerea lui Clovis, allungassera pre Romani, incepura a le platí tributu. La 507, victori'a de la Vouillé, repurtata de Franci asupr'a Wisigotiloru, le dede tota terr'a dintre Ligere si Garumn'a pana la fruntariele Septimaniei. Dupo mortea lui *Clovis*, statele selle, cari coprindeau

totu territoriulu occupatu de Franci, in vechi'a Gallia, fura impartite intre cei patru filii ai sei. Acesti-a continuara concistele lui, si la 534, dupo ua lupta inviersiunata, Burgundi'a fusse definitivu annessata. Clotariu I, unulu din cei patru filii ai lui Clovis, reuní terr'a intrega sub sceptrulu seu la 558, si ast-felliu Galli'a fusse din nou addussa la unitate. Dero murindu Clotariu I, monarchi'a Franciloru fusse din nou divisa intre cei patru filii ai regelui defunctu; apoi mortea lui Caribert, unulu din ei, lassó se subsiste numai trei state, cari luara numiri particularie: *Austrasi'a* sau *Oster-Rike* la N. E., *Neustri'a* sau *Neoster-Rike* coprindendu totu ce era la nord-west, afora de Armoricu, si *Burgundi'a*, marita cu Orleans si territoriulu seu. Afora de partile acestea se mai afflá Provenç'a si Aquitani'a, cari fura impartite intre celle trei State intr'unu modu putinu precisu pentru noi. Ua lunga lupta se incinse intre Austrasi'a si Neustri'a, la care Burgundi'a luó ua parte neinsemnata. In fine la 613 tota Galli'a franca se afflá anco ua data unita intr'ua singura mana, fora ca prin acest'a ur'a se incetedie intre est si west. Victori'a de la Testry, 687, assecuró domni'a Franciloru austrasiani asupr'a Neustriei, si, fora a resturná pre regii copilli, disi *fainéants*, ai familiei merovingiane, ea deschisse callea altei dinastie, a lui Pepin, capulu leudiloru din Austrasi'a. Acesta energica familia restabilí autoritatea, puse din nou Aqutani'a si Germani'a sub dominatiunea franca, scapó Franci'a de invasiunea Musulmaniloru, sdrobiti la Poitiers, s candu Pepin cellu Scurtu êsi dede titululu de rege, ea deveni dinasti'a carlovingiana.

Preparata de doi mari barbati, Pepin de Eristal, invingutoriulu de la Testry, si Carol Martel, invingutoriulu de la Poitiers, inaugurata de alti doi, Pepin cellu Scurtu si Carol-Magnu, nou'a dinastia incungiuró numele Francu cu ua si mai viua stralucire: concist'a Septimaniei de la Arabi, reductiu-

nea definitiva a Aquitaniei si a Bavariei, destructiunea regatului Lombardiloru si suppunerea fortiata a Sassoniloru si a Avariloru, êi dedera unu vastu imperiu ce se intindeá de la Ebru pana la Elb'a si care reluó, la 800, titululu de imperiu de Occidente. In acellu-a-si timpu, protectiunea accordata missionariloru in Germani'a, sprijinulu si territoriele date Santului-Siediu de Pepin cellu Scurtu, conversiunea impusa de filiulu seu Sassoniloru idolatri, aretara, chiaru din acesta epoca, in capii Franciei, nisce regi chrestini; si transformarea Sassoniei, care devení de ací inainte ua barriera contr'a noueloru invasiuni pre uscatu, in locu de a fi unu periculu, facú din Carol-Magnu mantuitoriulu occidentelui prin partea de la Est, precumu stramosiulu seu fussesse in partea de la sud. Acestu-a fusse mai-mai singurulu resultatu durabile din oper'a marelui imperatoriu. Dorinti'a ce conservassera diversele popore fortiatu unite de a 'si recapetá vechi'a loru independentia, debilitatea principiloru ce successera fundatoriului, ambitiunile rivali alle nepotiloru sei, addussera, la 30 de anni dupo mortea sea (tractatulu de la Verdun, 843) ua desmembrare a imperiului in trei State: Franci'a, Germani'a si Itali'a. Dupo desmembrarea in mare si ruin'a imperiului carlovingianu urmó desmembrarea in micu, ruin'a guberniului carlovingianu; dupo impartirea imperiului in trei regate urmó impartirea fia-carui regatu in principate, abiá unite prin ua legatura din ce in ce mai debile de puterea centrale. Incursiunile maritime alle piratiloru Northmani, reu combatute de capii terrei, venira in ajutoriulu ambitiunii senioriloru si gubernatoriloru; si, anco de la finele seclului allu IX-lea, feudalitatea se constituí in Franci'a in detrimentulu autoritatii regali. In fine, dupo imperiulu si guberniulu fundatu de Carol-Magnu, insu-si numele de Carlovingianu disparú; ei aveau contr'a loru, afora de lips'a de energia a totoru acestoru principi, cari sciau numai se cumpere departarea Bar-

bariloru, fisionomi'a straina si cu totulu tudesca pre care ei voiau se o conserve in mediloculu Franciei. Din contra, cas'a lui *Robert cellu Forte*, insarcinata a guberná terr'a dintre Sen'a si Ligere, ce se chiamá ducatulu Franciei, se facusse cu totulu francesa; ea se semnalasse prin luptele selle contr'a Northmaniloru, si partitulu nationale puteá cu dreptu cuventu se o puna in fruntea lui. Intre 887 si 987 ea incercó de trei ori se occupe tronulu, candu Hugo Capet se asiedió definitivu la 987.

Umile si mai-mai annulata la inceputu de aristocrati'a feudale, regalitatea capetica crescú rapede cu sprijinulu cetatiloru, cari impuneau senioriloru charte de communa. Ludovicu VI, Filippu-Augustu, Filippu cellu Frumosu luara feudalitatii ua mare parte din puterea si din domeniele ei. Fortificata in decursu de trei secule, Franci'a putú, sub famili'a Valois, se resiste Angliloru, candu resbellulu terribile de *Unu Centu de Anni* (1337—1453), nascutu din rivalitatea ambeloru popore pentru Guyan'a si a regiloru loru pentru coron'a Franciei, vení de doa ori se amenintie independenti'a sea. Invinsa la Crécy (1346) si la Poitiers (1356), ea fusse redicata prin prudentea temporisatiune a lui Carol V si energi'a militaria a lui Du Guesclin; batuta la Azincourt, cedata prin tractatulu de la Troyes (1420) lui Enricu V, regele Angliei, ea fusse de a do'a ora salvata de *Ioann'a d'Arc*, allu carii patriotismu ardente redede curagiulu lui Carol VII si natiunii. Din atatea incercari pentru Franci'a, esí ua unitate mai forte, nascuta din acesta resistentia secularia, communa diverseloru selle provincie. *Ludovicu XI si Ana de Beaujeu* facura regalitatea independente, doborindu puterea acellei feudalitati apanagiate, si consumara unitatea poporului Francesu. Candu, sub Carol VIII si Ludovicu XII (1494—1515), Europ'a vediú acesta natiune, cea mai omogena din occidente, co se face cuceritoria, si *furi'a francesa* amenintiandu Itali'a

cu cea mai buna artilleria ce se vediusse pana attunci, ea se alarmó, se armó, si din aceste preocupari alle Europei ingrijate esí sistemulu de equilibru. De ací inainte istori'a Franciei este ua lupta neintrerupta contr'a Europei, pentru a se mantiné in primulu rangu allu puteriloru ei. Enricu IV (1589—1610) êi addusse *Navarr'a*, *Bearn*, *Perigordiu* si comitatulu de *Foix*; Ludovícu XIII (1610—1643), allu carui regnu este illustratu de politic'a cutediatori'a si nationale a ministrului seu Richelieu, adause numai cote-va fortaretie luate de la ducele de Savoi'a; dero successoriulu seu, Ludovicu XIV (1643—1715) obtinú *Alsati'a* si alte territorie cari marira in unu modu considerabile regatulu francesu; iero sub Ludovicu XV (1766) Lotaringi'a fusse incorporata cu Franci'a, pre basea tractatului stipulatu la Vien'a (1755). Resbellele Revolutiunii si alle Imperiului dussera Franci'a la ua inaltime la care nici unulu din statele moderne n'a ajunsu vr'ua dada; dero invingerea definitiva a lui Napoleon la Waterloo o reduse la vechiele selle limiti. Din acesta epoca, Franci'a, continuu suspecta Europei, a facutu doa revolutiuni politice; de la 1830—1859 ea a cuceritu Algeri'a, care 'i a datu unu territoriu egale cu allu ei, si la 1860 unu tractatu inchiaiatu cu Piemontele 'i a concessu Savoi'a si districtulu Nizzei. Dero resbellulu din 1870 si 1871 cu Prussi'a, invingerile sangerose patite la Wissemburg, la Reichsoffen, la Forbach, din partea unui inimicu de trei sau patru ori superioru in numeru; capitulatiunea imperatoriului la Sédan, a maresialului Bazaine la Metz, si in fine capitulatiunea Parisului, o facura se subsemnedie preliminariele de pace din 26 Februariu 1871 si funestulu tractatu din 10 Maiu alle acellui-a-si annu. Prin acestu tractatu se smulgea de la senulu Franciei doa provincie din celle mai francese: Alsati'a si ua parte din Lotaringi'a, cari nu au tinutu nici ua data de imperiulu germanicu de cotu prin nisce legature forte slabe.

«Neaperatu, dice D. Victor Duruy, Franci'a va conservá implacabilea suvenire a atatoru dolie causate de ua ambitiune ipocrita, a atatoru affruntari infligete de ua barbaria savante, a celloru doa-deci de milliarde perdute pentru opurile pacii, scientiei si alle civilisatiunii. Dero, prin arme sau prin ideie, ea êsi va resbuná, deco va fi destullu de intellepta ca se dee lumii spectaculului contagiosu allu unei societati ce se regeneredia in nefericire si se fortifica la senulu libertatii, inspirandu la toti copillii sei, uitatori de vechiele loru discordie si uniti pentru aceea-si cugetare:

Sentimentulu dreptului care face grandorea individului;
Sentimentulu detoriei care face forti'a poporului;
Amorea de patria care face usioru ver ce devotamentu.»

IX. PORTUGALIA.

Descriptiunea fisica. — Situatu la estremitatea occidentale a peninsulei ispanice si a continentelui europenu, regatulu Portugaliei are nisce limiti, determinate la west si sud de natura insa-si, Atlantic'a, si conventionali la nord si la est, unde provinciele ispaniole Galiti'a, Valladolid, Zamor'a, Salamanc'a, Estramadur'a si Sevili'a se micsioredia sau se marescu dupo stipulatiunile variabili alle tractateloru inchiaiate intre ambele corone. Ast-felliu restrinsa intre Oceanu si Ispani'a, Portugali'a se compune din ua fasía angusta, alle carii numerose catene de munti, ce o ariciedia, suntu ua continuatiune a muntiloru Ispaniei si urmedia ua directiune parallela cu Pireneii. Mergundu de la nord la sud, cei mai considerabili dintre muntii Portugaliei suntu: Serra de Montesinho, serra d'Albardos, serra d'Alcoba, serra d'Estrella, de Cintra, de Monchique si de Caldeirao. Culmile celle mai inalte alle acestoru *serras* suntu Gaviera in Minho, si Foia in Algarvia.

Capulu St. Vincentiu, situatu la estremitatea de sud-west a Portugaliei si unde se termina serra de Monchique, este puntulu cellu mai occidentale allu Europei. Printre promontoriele selle vomu semnalá Spichel, Roca, Carvoeiro, Mondego si Buarcos. Muntii pre cari êi citaramu presenta mai toti urme necontestabili de vulcani; ei abunda anco in frumose carriere de marmora, in mine de auru, de argintu, de ferru, de cupru, de plumbu, si mai cu sema in sorginti minerali si termali, cari in Vasconcellos trecu preste doa cente. Pre vêrfulu acestoru munti, in serra d'Estrella, se intindu celle doa lacuri mai remarcabili alle Portugaliei, atatu de celebrate de poetii portugesi.

Ca si muntii, fluviele Portugaliei se nascu in Ispani'a si curgu parallelu cu Pireneii pana in Atlantic'a: 1° *Minho*, surge din Galiti'a, aprope de Lugo, si dupo ce a servitu de limite Portugaliei la nord, se arunca in Oceanu; ellu êsi iea numele de la cinabarulu (minium) care se cullege de pre tiermurile selle: 2° *Duro* (port. Duero), care, dupo ce a udatu mai multe provincie ispaniole, pertunde in Portugali'a la confluenti'a Aguedei, de unde allerga dreptu in Oceanu; 3° *Tagulu* (Tejo), originariu din muntii Albarracin, la fruntariele Aragonului, care devine portugesu la cota-va distantia de Alcantara, strabate ua valle celebra de 120 kilometri, se largesce de ua data, si merge prin ua gura de optu kilom., numita barra Lisbonei, de se confunda cu marea; 4° *Guadiana*, care, esindu din fundulu Castiliei-Noue, dispare in distantia de 20 kil., reappare la Los Ojos de la Guadiana, taia caten'a marianica, separa in doa locuri Portugali'a de Ispani'a, si se perde in unu modu bruscu in Atlantic'a. Afora de aceste patru mari fluvie, Portugali'a mai are si altele, si acesta terra este un'a din celle mai bine udate alle Europei. De notatu suntu: 1° Mondego, singurulu fluviu putinu importante care se nasce si se finesce in Portugali'a; 2° Lim'a,

asiá de famosu alta data sub numele de Lethes; 3° Ave; 4° Sado. Cea mai mare parte din aceste cursuri de apa suntu numai nisce torrenti imflati de neuele muntiloru si secati de arsitiele verei.

Departe de a fi crestate, ca alle Angliei, Italiei sau Franciei, costele Portugaliei nu offeru golfuri si porturi de cotu pre la gurele fluvieloru. Putinele riuri cari jacu allature cu costele selle, Faro, Berlengas, Farilhoëns, abia merita ua mentiune. Cotu pentru Açore, separate de Portugali'a prin ua navigatiune de 1,300 kilometri, elle nu potu fi considerate ca ua dependentia geografica a acestei terre.

Clim'a Portugaliei este forte variabile, dupo locuri. Deco nu este unu ce raru se vedemu neu'a intre Minho si Duero, la Guard'a, la Braganti'a, in serra d'Estrella, pretutindeni in fine unde muntii se redica la ore care inaltime; apoi in campie si pre coste, unde marea temperedia arsiti'a sorelui, in Algarvi'a mai cu sema, domnesce ua prima-vera eterna. Nu dero fora cuventu Strabone numesce Portugali'a ua terra fericita, si nu fora motivu Child-Harold, parasindu posomoritulu orizonte allu Angliei, se essalta la vederea acestei frumose terre.

Dero la acesta varietate de aspectu si de clima respunde ua miraculosa varietate de productiuni. Pre costele muntiloru, pinulu, stejarulu, castanulu, ua ierba magnifica si tota flor'a lo curiloru redicate; aiurea pretutindene cereali si fructe de tota speci'a, struguri, olive, portocale, grenade (rodie), fice, curmale. Cu putine straduintie s'ar naturalisá ací tote plantele equinoptiali. Portugali'a nutriá alta data ua parte a Ispaniei; Cesare o numesce Sicili'a Ispaniei. Principalile rase de animali suntu boulu, mululu, oi'a, comparabile chiaru cellei din Ispani'a, cerbulu, etc. etc.; si printre animalile reu facutorie, lupulu, mistretiulu, cati'a (pisica) selbateca si numerose reptili, in numerulu caror'a se affla gecko, unu felliu de gustern a carui muscatura este mortale.

Divisiunea politica si cetati principali. — Afora de insulele adjacenti, Portugali'a se divide in 17 districte administrative; dero, in limbagiulu ordinariu, se prefere divisiunea in urmatoriele sesse provincie: provinci'a d'*Intre-Duero-si Minho*, *Traz-os-Montes*, *Beira*, *Estramadura*, *Alem-Tejo* si *Algarvi'a*,

Lisbona (Lisboa; 224,063*) loc.), capitalea regatului, pre rip'a drepta a Tagului, in puntulu unde acestu fluviu incepe a se restringe inainte de a se aruncá in mare. Din celle doa parti alle selle, numai cetatea noua este regulata. Printre edificiele selle se distingu Burs'a, ospellulu Indiei, intendenti'a marinei, palatiulu Inquisitiunii, etc. Acesta cetate are putine industrie, dero este fora indointia un'a din marile centre de commerciu alle Europei. Lisbona, cunoscuta de cei vechi sub numele de Olisippo, a sufferitu, de mai multe cutremure; cellu din 1755 a distrus'o in mare parte. Este patri'a poetului Camoëns.

Porto sau *Oporto* (89,194 loc.), pre rip'a drepta a fluviului Duero, este a doa cetate a Portugaliei prin indusrtri'a si commerciulu ei; possede fabrice de oliu de olive, de ollaria, de tessature de matasse si de tabacaria. Porto este principalele portu de esportatiune de vinuri si de vinuri-arse (rakiu) din provincia, cari suntu forte cautate de Anglesi. Totu pre aci intra in terra principalile articule de importatiune. — *Braga* cu 19,514 locuitori. — *Coimbra* (18,147 loc.), pre riulu Mondego, possede singur'a universitate din Portugali'a si este siediulu directiunii generali a instructiunii. — *Setubal* (13,134 loc.) este ua cetate fortificata si a trei'a din regatu ca importantia commerciale. — *Viseu* (9,000 loc.) unde se tine pre fia care annu unu mercatu care este cellu mai considerabile allu regatului. — *Evor'a* (11,965 loc.), capitalea

*) Ne servimu de datele statistice din 1864, ca celle mai recenti publicate de Almanachulu din Gotha pre an. 1872.

provinciei Alem-Tejo. — *Elvas* (11,088 loc.) un'a din cetatile celle mai intarite alle Europei. — *Tavira* (10,903 loc.) si *Lagos*, cetati maritime in provinci'a Algarviei. — *Ovar* (10,374 loc.) aprope de Oceanu. — *Braganti'a* (6,000 loc.), in provinci'a Traz-os-Montes, nu merita a fi citata de cotu prin suvenirele istorice ce rechiama: aci Don Pedro se casatorí la 1354 cu nefericit'a Inez de Castro, si famili'a acestoru duci occupa tronulu Portugaliei de la 1640. — *Abrantes*, pre Tagu, intr'ua positiune deliciosa.

Drumuri de ferru mai demne de notatu suntu celle la Lisbon'a, la Cintra, Evora, Santarem, Abrantes, Coimbra si Porto.

Guberniulu este monarchicu constitutionale. Puterea legislativa este impartita intre monarchu si *cortesi.*

Religiunea terrei este catolicismulu, dero cele-l-alte culte anco suntu tolerate. Patriarchulu, ce resiede la Lisbon'a, este capulu bisericei portugese.

Limba portugesa este dulce, armoniosa si energica, si are multa assemenare cu cea ispaniola. Dintre scritorii sei, cellu mai celebru este Camoëns.

Minele suntu destullu de abundanti in acestu regatu, dero nu suntu esploatate cu seriositate; salinele de la Lisbon'a si Setubal dau singure resultate importanți.

Industri'a precum si **agricultur'a** in acesta terra suntu putinu inaintate; dero **commerciulu** seu esternu este forte importante si se face mai totu de Anglesi.

Caracterie. — Portugesulu este de ua talia putinu inalta, dero bine facutu si robustu. Pepulatiunea cea mai frumosa si cea mai vigurosa se gasesce la nord. Acesta natiune se distinge prin blandeti'a, politeti'a si affabilitatea sea cotra straini. Este curagiosa, forte sobra, si amatoria de dantiu, de musica si de luptele de tauri.

Possessiuni. — Portugali'a possede a fora din continentele Europenu: *Açorele*, *Maderele (Funchal)*, cote-va stabi-

limente in *Senegambi'a*, insulele *St. Toma* si a *Principelui*, *Ajuida*, *Angola* si altele in Africa; in Asia: *Goa*, *Salcete*, *Bardes*, *Damao* si territoriulu seu, *Diu*, Archipelagulu Indianu, *Macao*, etc. Tote aceste colonie, a fora de Madere si Açore, dau ua populatiune de 3,873,659 individi, pre ua suprafacia de 1,916,363 kil. patrati.

TABELLU STATISTICU.

STPRAFACIA kil. patrati.	POPULATIU. in 1868.	ARMATA	MARINA	FINANTIE mirleis*) in 1871.
Continen. 89,355	3,829,618	57,432 soldati.	32 navi armate.	Venitu 18,464,394.
Açorele 2,581	248,028	5,772 callari.	12 » nearmat.	Spese 20,775,629.
Maderele 815	110,764	5,600 tunari.	326 tunuri.	——
Totalu 92,751	4,188,410	68804	3308 mateloti.	COLONIE
				Venitu 1464,291.
				Spese 1,382,905.

*) Unu mirleis = 55 pence = 6 lei noui 12 bani.

NOTIUNI ISTORICE.

Portugali'a correspunde cu ua parte din provinci'a romana Lusitani'a, cu terr'a dintre Duero si Minho si cu cote-va territorie din Betic'a. Locuitorii sei, de origine celtica, dupo cumu attesta numerosele monumente druidice, avura a 'si aperá independenti'a contr'a Cartaginesiloru, in intervallulu celloru doa resbelle punice, si, anco din timpulu resbellului allu 2-lea punicu, coutr'a Romaniloru, cari in fine ucissera prè Viriatu si invinsera resistenti'a adessea fericita a Lusitaniloru. Domni'a loru tinú cinci secule si jumetate, pana candu attacurilie Barbariloru incepura a desmembrá imperiulu de Occidente. Attunci Portugali'a fusse incursata de Suevi si apoi de Wisigoti. Batali'a de la Xeres, din 711, o puse in fine sub puterea Arabiloru. Alfons VI, regele Castiliei si allu Leonului, dede, la 1095, lui Enricu de Burgundi'a comitatulu Portugaliei (terr'a dintre Minho si Tagu) ca dote a filiei selle

Thereja sau Teresi'a. Sub acesta dinastia de *Burgundi'a*, Portugesii luara parte la cruciat'a peninsulei intrege contr'a islamismului si sub Alfons III, la 1253, acestu regatu avú limitile ce are si asta-di. Totu attunci se formá si prim'a sea constitutiune. Seclele allu 15-lea si 16-lea suntu epoc'a cea mai stralucita din istori'a Portugaliei. Escitati de infantele Don Enricu, de Juan II, de Emmanuel Fortunatulu, navigatorii sei Diaz, Gama, Cabral, si atati altii, descoperira costele occidentali si orientali alle Africei, ua noua calle cotra Indi'a, si Brasili'a; dupo dinsii Almeida, Albuquerque si altii êi fundara dincolo de mari, in Afric'a si mai cu sema in Asi'a, ua vasta dominatiune, care, intindiendu-se si asupr'a Brasiliei in America, dede commerciului seu ua desvoltare immensa si negotiatoriloru sei ua avutía considerabile. Din nefericire avuticle Orientelui facura pre Portugesi se uite avutiele solului loru, si agricultur'a asiá de infloritoria in seclulu XIV-lea, fusse din ce in ce delassata pana candu perí.

La 1580, Portugali'a fusse cucerita de Filippu II allu Ispaniei si nu 'si redobandí autonomi'a de cotu la 1640 sub domni'a lui Juan IV. La 1807 Napoleon I o coprinse, dero ua rescola, incuragiata si sustinuta militaresce de Angli, se intempló indata, si anco de la 1811 Francesii furo allungati de pre territoriulu portugesu. La 1822, Brasili'a, profitandu de luptele interne alle metropolii selle, se despartí de dins'a, recunoscundu de imperatoriu pre Don Pedro, filiulu regelui Portugaliei Juan VI.

De la 1861 domnesce Ludovicu I, care successe fratelui seu, regele *Petru V* de Alcantara.

X. ISPANIA.

Descriptiunea fisica. — Ispani'a, care occupa cea mai mare

parte din peninsul'a ispanica, se limitedia la Nord cu senulu *Gasconiei* si cu munti *Pirenei*, la est si la sud cu *Mediterranea*, si la west cu *Portugali'a* si cu oceanulu *Atlanticu.* De partea continentale se tinu, sub puntulu de vedere administrativu, insulele *Baleare*, situate la estulu regatului in bassinulu occidentale allu Mediterraneei.

Abrupte si stancose la nord, d'a lungulu senului Gasconiei, costele Ispaniei offeru forte putine si mice taiature in acesta parte. Pre Oceanu elle devinu mai profunde si formedia baiele de *Coroni'a*, *Noya*, *Arosa*, *Pontevedra* si *Vigo*, fora se incetedie de a fi stancose. Totu pre Oceanu, dero in partea meridionale, intre Guadian'a si Guadalquivir, elle suntu base si arenose, dero indata se redica si devinu abrupte in partea ce sta in faci'a Africei; ací afflamu marile porturi de la Cadix si de la Cartaginea si bai'a de Algesiras. La est, muntii vinu mai-mai mereu de stringu cost'a; acest'a redevine basa si plana, se acopere de lagune, precumu *Encanizada de Murcia* si de *Albufera*, sau chiaru de lacuri sarate.

Plecandu de la coste spre centru vedemu co Ispani'a este ua terra dotata cu ua mare fertilitate, cu ua temperatura dulce, cu ua populatiune activa si intelligente; ací gassimu valli cultivate de orezu, porumbu si olivi, iero pre costele delurilorn se intindu viie admirabili si semanature avute; apoi ajungemu in plaiurile superpuse alle regiunii centrali, unde afflamu *parameras*, *muelas*, vaste si sterili campie fora ape, mai-mai fora locuitori, imagine a deserteloru Africei, si acelle plaiuri suntu si elle coronate de *sierras (ferestrae)* sau catene de munti acoperite cu neua.

Ast-felliu unu chaosu de munti unde afflamu la fia-care pasu surpature, strimtorie profunde, unde trei cente de omeni suntu de ajunsu ca se tina in freu ua armata; campie golle a caroru uniformitate este intrerupta numai de grozama si de buruieni; cline lipsite de paduri cari nu aduna norii,

unde ploiele aluneca pre stance si nascu numai torrenti; precipite impracticabili; garle inghiesuite intr'ua albia stancosa, cu vaduri periculose, in cari navigatiunea este mai-mai impossibile; cetati isolate, edificate pre inaltimi sau concentrate in muri; sate forte departate si pre jumetate selbatece; locuitori mandri, sobri, curagiosi si feroci; ieto ce face co acesta terra este forte propria pentru resbellulu defensivu, si de ua concista mai-mai impossibile: «Corpu mare, diceá maresialulu Suchet, lipsitu de grassime, dero plinu de nervi si de muschi.»

Clim'a Ispaniei ne offere celle mai mari varietati; umeda si rece la nord, seca si calda in centru, ea devine ardietoria la sud. In acesta din urma parte, nu ploa mai nici ua data, si seceta este cote ua data asiá de terribile in cotu in allu 17-lea seclu padurile din Sierra-Nevada se aprinsera: de patru-spre-dece anni nu ploasse.

Principalile catene de munti ce brasdedia territoriulu Ispaniei suntu: la *nord*, caten'a *Pireneiloru* care se intinde de la promontoriulu Creux pana la promontoriulu Finisterra si se divide in Pireneii *orientali*, *centrali* si *occidentali*, iero Pireneii curatu ispanioli se dividu in *Cantabrici*, ai *Asturieloru* si ai *Galitiei*. Caten'a muntiloru *Iberici*, cari percurgu partea interna a regatului, da nascere unei retiele forte complicate de catene muntose in cari distingemu la sud-est *Sierra de Oca* si *Sierra de Urbion*, apoi *muntele Cayo* care intorcundu-se spre west arunca spre oceanu ua catena, ce formedia limitea meridionale a plaiului Vechiei Castilie; dupo aceea face ua rapede cotitura spre est, si, prin Sierra *Ministra* si *Molina*, ajunge la sierra d'*Albarracin*, care este partea sea culminante, si de unde pleca, cotra Mediterranea, inaltimile cari limitedia bassinulu meridionale allu Ebrului. Ea se continua apoi prin sierra *Cuença* pana la plaiulu Murciei, de unde pleca alte doa catene din cari un'a apuca spre est si se termina

la promontoriulu St. Martin, cea-l-alta, multu mai importante, limitedia la west plaiulu Nouei-Castilie, sub numele de Sierra *Morena.* — Intre Guadiana si Tagu observamu ua continuitate de sierras fora legatura cu muntii *Iberici* si alle caroru inaltimi principali porta numele de muntii *Toledului.* — In fine la sud, se areta Sierra *Nevada*, care porta anco urmele revolutiunii ce a separat'o de Atlante si presenta culmi stancose si acoperite cu neue eterne, guturi pline de glaciarie si valli selbatice.

Peninsul'a ispanica se divide in doa cline mari, din cari un'a este plecata spre Mediterranea, cea-l-alta spre Atlantic'a. Pre cea dantaiu curgu trei fluvie principali: *Ebrulu* cu affluentii sei *Aragon*, *Gallego* si *Segro*; *Jucar*, la nord de care se affla laculu *Albufera* aprope de mare; *Segura*, a carui gura se affla aprope de unu altu lacu numitu *Laguna de* Murci'a. — Pre clin'a Atlauticei curgu mai tote fluviele allu caroru bassinu inferioru êllu possede Portugali'a, si cari s'au tractatu in geografi'a acellui Statu. Singuru *Gudalquivir* este intregu alu Ispaniei; ellu uda delicios'a terra dintre Sierra Morena si Sierra Nevada si are de affluente principale pre *Genil* sau *Xenil.*

Putine canale se affla in Ispani'a: celle mai demne de notatu suntu canalulu *Imperiale* sau allu *Aragonului*, si canalulu *Castiliei* dintre Elba si Duero.

Descriptiunea politica si cetati principali. — Ispani'a se divide in 49 de provincie, din cari 47 continentali si doa insularie (Balearele si Canariele).

Madrid (332,024 loc.), capitalea Ispaniei, pre rip'a stanga a garlei Mançanares, in mediloculu unei campie aride, este cea mai redicata d'asupra nivellului marii dintre tote capitalile Europei (680 metri). Numele seu este de origine arabica si insemnedia *cas'a bunului aeru.* Madridulu este ua cetate mare si frumosa, alle carii case suntu in genere bine construite.

Are multe platie remarcabili intre altele *Plaza* sau *Puerta del Sol* (plati'a sau port'a sorelui) unde se impreuna celle cinci strate principali alle oppidului, si care este puntulu de intelnire allu otiosiloru si strainiloru. Edificiele publice suntu putinu remarcabili. Cellu mai frumosu perambulatoriu este cellu de *Prado*. Patri'a lui Lope de Vega, Calderon, etc.

Bilbao (25,000 loc.), vechi'a capitale a Biscaiei si acumu capitalea unei provincie, este ua cetate fortificata si destullu de placuta. Are unu portu activu, ua industria nu fora importantia si unu commerciu viu.

Santander (35,000 loc.), capitalea provinciei cu acestu nume si cetate intarita pre senulu Gasconiei, este unu oppidu destullu de importante care rivalisedia cu Bilbao in commerciu.

Ferrol (18,000 loc.), in provinci'a Corun'a, este marele arsenalu de marina allu Ispaniei; portulu seu este unulu din celle mai frumose alle Europei.

Coruna (30,000 loc.), capitelea provinciei cu acestu nume, are unu portu vastu si commodu, si diverse fabrice.

Vigo, in provinci'a Pontevedra, cu unu portu escellente pre Oceanulu Atlanticu, face unu commerciu forte activu cu Statele-Unite.

Segovi'a remarcabile prin manufacturele selle de panura, prin unu admirabile ape-ductu romanu la 8 kilometri de care se affla *St. Ildefons*, cu unu castellu regale de *La Granja* si ua celebra fabrica de speculi.

Valladolid (40,000 loc.), cu ua universitate si cu unu insemnatu commerciu de grau.

Palencia, cu ua catedrala magnifica si cu case gotice.

Cadix, (70,000 loc.), capitalea provinciei, este edificatu pre ua stanca, la estremitatea insulei Leon, de care unu fossatu o separa la nevoia. Acesta cetate este, dupo Barcelon'a, primulu portu de commerciu allu Ispaniei si un'a din fortaretiele selle celle mai importanti. Admirabilea sea positiune 'i a datu, anco

de la fundarea sea de cotra Feniciani (1100 ant. Chr.), rangulu ce n'a incetatu de a occupá. Cu tote acestea prosperitatea sea a scadiutu de la perderea colonieloru din Americ'a. Esportatinnile selle constau mai cu sema in vinuri de Xeres si de Huelva, precumu si in sare cullesa din vadulu Cadix

Sevilia (90,000 loc.), vechi'a capitale a provinciei cu acestu nume, este *Julia Romula* a Romaniloru; se affla situata pre rip'a stanga a Guadalquivirului. Acesta cetate, alle carii strate suntu in genere strimte si tortuose, are monumente remarcabili: intre altele se citedia catedral'a, care trece de cea mai vasta din Europ'a si din turnurile carii-a unulu, inaltu de 85 metri, este consideratu ca unu miraculu de architectura; Alcazar, vechiulu palatiu allu regiloru Mauri, etc. Sevilia are manufacture de arme, fabrice de quincailleria, de argintaria, etc., si ua Universitate celebra. Patri'a lui Michael Cervantes, a lui Velasquez, Murillo, etc.

Cordova (36,000 loc.), pre rip'a drepta a Guadalquivirului, in mediloculu unoru gradine pline de olivi si de palmari. Stratele selle suntu strimte ca alle Seviliei, si casele forte urite, dero are de admiratu catedral'a, vechia mosquee, edificata de Arabi, si alle carii columne, in numeru de 850, suntu ornate cu magnifice capitelluri in petre de diverse colori. Cordova nu are industria importante. Este patri'a ambiloru Seneca, a poetului Lucanu, a filosofului Averrhoes, etc.

Granada (70,000 loc.), capitalea unei provincie, situata pre riulu Genil, intr'ua positiune rapitoria, in mediloculu unei campie fertili. Intre monumentele selle suntu admirabili magnificele ruine alle *Alhambrei*, palatiu fortificatu allu regiloru Mauri.

Almeria (33,000 loc), portu de mare forte frequentatu, in fundulu senului cu acestu nume si intr'ua positiune ridente.

Motril si Adra cu celebre mine de plumbu si de zinc.

Malaga (100,000 loc.), capitalea provinciei cu acestu nume, la gur'a riului Guadalmedina, are unu portu escellente si ua

clima fericita; face commerciu importante cu Americ'a, Angli'a si Franci'a; esporta vinuri famose, struguri uscati, oliu de olive si plumbu.

Murcia (30,000 loc.), frumosu situata pre Segura; are ua fabricatiune importante de stofe de matasse, de panglice, panura, sapunu, etc.

Cartaginea (26,000 loc.). cetate fortificata si considerata ca unulu din marile porturi militarie alle Ispaniei. Are fabrice insemnate si unu commerciu forte viu.

Alicante (30,000) este ua platia maritima renumita pentru vinurile selle. — *Orihuela* (26,000 loc.) pre Segura, intr'ua campia fertile ce s'a supranumitu *Gradin'a Ispaniei.*

Valenti'a (107,000 loc.), supranumita *frumos'a*, la gur'a riului Guadalaviar, cu numerose edificie somptuose si fabrice de matassaria, pandia, bumbacu, etc. Are unu commerciu forte activu. — *Murviedro* pre ruinele vechiului Saguntu.

Barcelona (180,000 loc.), frumosa platia maritima, cetate fortificata si primulu portu de commerciu si centrulu manufacturariu allu Ispaniei. — *Mataro*, portu forte commerciante. — *Sabadell*, cu insemnate manufacture de panura. — *Vich* cu fabrice de pandia si mine de cupru si de carbuni de pamentu.

Saragosa (60,000 loc.), pre Ebru, este ua cetate intarita si unu oppidu de industria si de commerciu.

Palma (50,000 loc.), capitalea insuleloru Balearie, situata in fundulu unui senu ce porta numele seu, este ua cetate destullu de frumosa si fortificata ce servesce de interpositu producteloru terrei si marfuriloru importate.

Mahon sau *Port-Mahon* (20,000 loc.) capitalea insulei Minorca, este ua cetate intarita cu unulu din celle mai frumose porturi alle Mediterraneei.

Canariele, aprope de cost'a Africei, formedia ua provincia, a carii capitale este *Santa-Cruz*, in insula *Tenerifa.*

Colonie. — Principalile colonie ce Ispani'a a mai conservatu suntu *Cuba* si *Puerto-Rico* in Antile; insulele *Filippine*, *Mariane Caroline* si *Palaos* in Oceani'a; *Ceuta*, *Melilla* si cote-va alte stabilimente pre cost'a de Nord a Marocului; *Fernan-do-Po* si *Annobon* in senulu Guineei.

Calli-Ferrate. — Celle mai insemnate dintre callile ferrate alle regatului Ispaniei suntu de la *Madrid* la *Aranjuez*, la *Almanza*, de unde lini'a se bifurca si appuca, ua parte spre *Alicante*, alt'a la *Valenti'a*; de la *Madrid* la *Saragosa*; de la *Barcelona* la *Mataro* si la *Girona*; de la *Taragona* la *Reus*; de la *Gijon* la *Langreo* si la *Oviedo*; de la *Cadix* la *Xerez*, *Sevilia* si *Cordova*; de la *Madrid* la *Bayona*, prin *Valladolid*, *Burgos*, *St. Sebastian* etc.

Agricultur'a. — Uscatiunea solului, indolenti'a populatiunii, putin'a divisiune a proprietatii si lips'a de communicatiuni, ieta principalile cause cari tinu in locu agricultur'a Ispaniei. La sud mai sema cerealile suntu rare: olivii, vitiele, ficii, portocalii, murii, lamâii, curmalii, suntu in mare prosperitate si dau producte abundanti si cautate; orezulu, porumbulu si meiulu tinu in genere loculu graului; parameras suntu acoperite de plante aromatice si padurile pline de stejari. Provinciele Valentiei, Murciei, si mai tota vallea Guadalquivirului suntu partile celle mai prospere alle Ispaniei. — Crescerea animaleloru este mai totu asiá de neglessa ca si agricultur'a; cu tote acestea in provinciele Cordov'a, Valenti'a, Segovi'a, callii suntu escellenti si numerosi; oile, asiá de celebre ua data pentru lan'a loru, suntu mai cu sema remarcabili in Estramadur'a si in Aragon; in fine porcii si caprele facu singur'a avutía a populatiuniloru din munti.

Mine. — Ispani'a, celebra pre timpulu Romaniloru pentru avutía mineloru selle de auru si de argintu, pare co le a sleitu, si esploatatiunea s'a indreptatu cotra alte materie: *plumbulu*, *ferrulu*, *aram'a*, *mercuriulu* si *sarea*.

Guberniulu este monarchia constitutionale cu ua adunantia de representanti desemnata sub numele de *cortesi.*

Religiunea dominante este catolicismulu.

Instructiunea primaria este forte inapoiata; cea superiore numera doa-spre-dece universitati, dero mai multe din aceste stabilimente au cadiutu din vechi'a loru splendore. De coti-va anni insa se observa unu aventu forte pronuntiatu in favorea instructiunii si a industriei, care si ea da locu la forte multe desiderate.

Caracterie. — Ispaniolii suntu in genere de talia medilocía si bine facuti; colorea loru este ochesia la sud, palida aiurea. In partea morale, unu poporu leale, fidele cuventului seu, amicu generosu, capabile de mari conceptiuni, dero care offere adessea ua amestecatura de indolentia si de orgoliu.

Limba ispaniola, nobile, sonora si poetica, este un'a din idiomele formate din limb'a latina; ea mai coprinde si unu mare numeru de cuvinte arabice, germanice si celtice. Partea in care se vorbesce cu mai multa puritate este Castili'a; de aceea Ispaniolii o numescu *limb'a castilana.* Dialectulu catalanu, care se vorbesce la N. E., este ua limba distinsa, in care s'au scrisu mai multe opuri si nisce celebre charte marine in evulu mediu. Dialectulu bascu formedia ua limba cu totulu separata.

TABELLU STATISTICU.

SUPRAFACIA kil. patrati.	POPULATIUNE in 1867.	ARMATA in 1870.	FINANTIE pesetas*) in 1871.
Ispania 494,946	15,151,677	Soldati 216,000	Venitu 588,686,671.
Balearele 4,817	269,818	——	Spese 627,397,023.
Canariele 7,272	237,036	In Colonie	Detoria este de aprope septe milliarde.
Totalu 507,036	15,673,481	Soldati 79,000	
Colonie 302,866	6,384,131	Totalu 295,000	

*) 1 peseta = 4 reali sau aprope 1 leu nou.

NOTIUNI ISTORICE.

Primii locuitori ai Ispaniei paru à fi fostu Iberii. Fenicianii fundara cote-va colonie si stabilimente, pre cari le mostenira Cartaginesii, si cari finira prin à coprinde tota terr'a dincoce de Ebru, de unde trassera immense ajutorie atotu in auru cotu si in soldati. Romanii disputara rivaliloru loru possessiunea acestei avute terre; dero Cartaginea avú artea de a interessá la lupt'a sea pre locuitori; si candu ea cadiú, resbellulu se continuó in decursu de doa secule, resbellu in care Rom'a perdú multe armate si multi generari, pana ce remase deplinu victoriosa. Attunci se introdussera in Ispani'a legile, limb'a si moralile invingutoriloru, si peninsul'a intrega se divise in trei parti, *Lusitani'a* la west, *Betic'a* la sud, si *Taraconensea* la est si la nord.

Candu cu invasiunea barbariloru, cei cari pertunsera mai antaiu fura Vandalii, dero acesti'a o desertara indata, lassandu numai ua urma de trecerea loru prin numele de *Vandalucia* (Andalusi'a de asta-di) ce lu dedera Beticei. Wisigotii le successera si fundara ua mare monarchia care duró pana in seclulu allu optulea. In acesta epoca, Arabii, sectatori ai lui Mahomede si cuceritori ai Africei, trecura strimtori'a, intrara in Peninsula, resturnara domni'a Wisigotiloru si fundara unu califatu de Cordova, care se facú independente de cellu de la Bagdad, si care in celle din urma se divise, si ellu, in mai multe regate mahometane. Cu tote acestea chrestinii, cari nu voisera se se suppuna invingutoriloru si se retrassessera in Pireneii maritimi, fundassera micele regate allu Asturieloru si allu Leonului. Attunci incepú intre vechii si nuoii possessori ua lupta religiosa care tinú cinci secle, si in care Arabii perdura un'a dupo alt'a concistele loru. Se stabilira regatele chrestine allu Navarei, Aragonului, Castiliei, Valentiei, Murciei, Seviliei, Cordovei, etc., cari se fusionara unele intr'altele, si cari, la finele seclului

allu 15-lea, se afflara reduse la patru: Portugali'a la west, Navar'a la nord-west, Aragonulu la nord si la est, Castili'a la sud si west. Nu mai remaneá musulmaniloru de cotu miculu regatu allu Granadei la sud. Ferdinand Catoliculu, regele Aragonului, uní, prin casatori'a sea cu Isabell'a, regin'a Castiliei, aceste doa corone intr'ua singura dominatiune; apoi cucerí Granad'a, usurpó Navar'a, si asiá peninsul'a se affló impartita numai in doa State cari essistu anco: 1° Regatulu Ispaniei, divisu in 13 provincie sau regate: la nord, *Galiti'a*, *Asturiele*, *Biscaia*, *Navara*, *Aragonulu*; la est, *Catalonia*, *Valentia*, *Murcia*; la sud, *Andalusia*; la west, *Estramadura* si *Leonulu*; in centru, *Castilia-Vechia* si *Castilia-Noua*; 2° Regatulu Portugaliei, divisu in sesse provincie: la nord, *Intre-Duero-si-Minho*, *Traz-os-Montes*; in centru, *Biera* si *Estramadura*; la sud, *Alem-tejo* si *Algarvi'a*.

Carol V, mostenitoriu allu caseloru de Austri'a si de Burgundi'a, successe lui Ferdinand si Isabellei. Ispani'a care respandisse puterea sea in afora prin descoperirea Americei si stabilimentele selle din Asi'a si Afric'a, devení attunci domn'a Europei. Dero acesta marire factice ruinó acesta terra, care se sleí de omeni si de bani in interessea regiloru sei, perdú vechiele selle libertati si lassó neactive tote avutiele selle naturali. Cas'a de Austri'a se stinse la inceputulu seclului allu 18-lea, si cas'a de Bourbon êi successe. Dero attunci Ispani'a, despuiata de possessiunile selle din Terrele-de-Josu si din Itali'a, cadiusse in rangulu puteriloru secundarie, fora agricultura, fora industria, fora marina, redussa la 6 milliuni de locuitori. Sub acesti regi, ea incercó in desertu se essa din nullitatea sea politica; rellele institutiuni paralisara tote straduintiele selle, si, in epoc'a revolutiunii francese, ea se afflá sub puntulu de vedere allu civilisatiunii, in urm'a celloru alte State Europene. Napoleon voí se unesca Ispani'a de sistemulu seu politicu, fortió pre Carol IV si pre

filiulu seu Ferdinand VII se renuntie la coron'a loru, si o dede fratelui seu Josef. Ispaniolii facura ua resistentia eroica. In absenti'a familiei regali, ce era captiva, vechii *cortesi* sau adunantiele nationali, desfiintiate de casele de Austri'a și de Bourbon, se adunara spre a da unu centru insurrectiunii, si, la 1812, ei stabilira ua constitutiune care, recunoscuta de puterile coalliate contr'a Franciei, fusse abolita de Ferdinand VII candu se suí pre tronu la 1814. Acesta ingratitudine addusse insurrectiuni, si, la 1820, armata adunata in insul'a Leon proclamó constitutiunea din 1812. Ferdinand, nevoitu a o priimí, chiamó in ajutoriulu seu pre suveranii absoluti ai Europei. Franci'a, gubernata de Ludovic XVIII, ĕi tramisse ua armata care imprastió, mai-mai fora lupta, guberniulu cortesiloru si restabilí tronulu absolutu. La 1832, Ferdinand, vediendu-se aprope de morte si neavendu de cotu ua filia, desfiintió legea salica pre care Bourbonii o importassera in Ispani'a, si staruí de se recunoscú fili'a sea ca mostenitoria, cu esclusiunea fratelui seu Don Carlos. Mortea sea fusse semnalulu de resbelle civili si de lunge dissensiuni politice cari avura de resultatu, la 1869, resturnarea tronului reginei Isabell'a. Ispani'a avú attunci unu guberniu provisoriu, pre timpulu carui-a tronulu fusse offeritu principelui de Hohenzollern. Acestu principe, dupo ce priimĭ mai antaiu, in urma renuntió la coron'a Ispaniei. Ea fusse offerita filiului lui Victoriu Emmanuel, regele Italiei, Amedeu, care, la 1871, fusse proclamatu de rege allu Ispaniei.

XI. ITALIA.

Descriptiunea fisica. — Vediendu co appare acestu pamentu sacru care ne-a datu unu nume asiá de frumosu, care ne rechiama suveniri grandiose, care descepta in noi gene-

rose sperantie, ca ua diniora socii lui Enea candu descoperira tiermurile selle multu timpu cautate, strigamu si noi cu ua gaudentia piosa; Itali'a, Itali'a!

Incungiurata de mare si de cei mai inalti munti ai continentelui europenu, Itali'a formedia intre Adriatic'a si marea Toscana, ua lunga peninsula care se desparte, la sud, in doa verfuri, iero la nord se latiesce in forma de semi-cercu a cui circumferentia o descria seri'a de susu a Alpiloru, cari conserva si asta-di numirile ce le dedessera cei vechi de *Alpi maritimi*, *cottieni*, *greci*, *penini*, *elvetici* sau *lepontini*, *retici*, *norici* si *carnici*.

La capetaiulu loru de la sud-west, Alpii facu ua cottitura spre resaritu si se micsioredia din ce in ce mai multu; dero ajunsi longa Savonea, dincolo de fontanele Bormidei, ei êsi redica din nou maretiele loru creste spre a formá ua noua serie de munti, Apeninii, cari dividu peninsul'a in doa cline cu totulu differite atatu sub puntulu de vedere geologicu cotu si sub puntulu de vedere allu naturei aspectului. Asiá, pre candu fasí'a orientale este unu pamentu in formatiune ca allu Illiriei si allu Moreei, de care se desparte numai prin Adriatic'a, fasí'a occidentale ne presenta la fia-care pasu urme de vulcani din cari mai toti s'au stinsu, afora de unulu singuru, Vesuviulu, allu carui crateriu fumedia neincetatu sub desfatatoriulu ceru allu Neapolii. In apropiarea sea dormu inmormentate sub lava cetatile Pompeii si Erculanulu. Considerata sub allu doilea puntu de vedere, clin'a orientale ne offere paduri, campie admirabili pentru pasciune si torrenti cari dintr'ua singura aruncatura ajungu in mare, din caus'a cursului loru ce merge mai-mai in linia drepta. Clim'a chiaru in acesta partė, de vomu esceptá *Capitanatulu*, *Terra di Bari* si *Terra d'Otranto*, este mai rece. Este multu mai frigu la Boloni'a de cotu la Florenti'a, cu tote aceste doa cetati se affla mai-mai sub aceea-'si latitudine. Din contra pre clin'a occidentale,

in *Toscan'a*, in *Latiu* si in *Terra di Lavoro*, riurile curgu mai incetu si formedia unu felliu de calli naturali intre aceste trei provincie: fluviele unei-a strabatu si territoriulu cellei-l-alte. Toscan'a mai cu sema este ua terra allu carii aspectu este unulu din celle mai pittoresci. Cetatile se affla asiediate pre inaltimi, satele pre costele muntiloru; iero viti'a, amestecandu-si foile cu alle ulmiloru si plopiloru, recade cu grati'a cea mai variata, si palidulu olivu cu usiorulu seu frundisiu da terrei cevá transparente si aerianu. In locurile mai inalte, pre unde olivulu nu pote cresce, se inaltia castanulu, stejarulu robustu si chiaru pinulu. Pana in *Terra di Lavoro* nu vedemu alta vegetatiune meridionale de cotu viti'a si olivulu; dero ua data apropiati de Neapole, gassimu paduri intrege de portocali. Aci incepu plantele Africei, cari punu in mirare mai tota Europ'a: palmariulu, cactulu, aloea armata cu spini. Nimicu nu este mai frumosu de cotu Neapole si locurile din pregiurulu seu; acesta *bucata rupta din ceru*, dupo poetic'a espressiune a unui scriitoriu Italianu, a farmecatu pre toti cei-ce au visitat'o. Italianulu are vorb'a: *vide Neapole e poi mori*, precumu Ispaniolulu dice: *Cine n'a vediutu Sevili'a n'a vediutu minune*. Dero calletoriulu nu scote unu tipetu de admiratiune de cotu la finele Italiei de unde zaresce colossalulu amfiteatru allu Etnei, care, de si acoperitu cu neua, fumedia neincetatu ca unu eternu altariu in mediloculu Mediteraneei. Attare este aspectulu acestei nobili terre, locu de marire si de poesie, unde rigorea muntelui este vecina cu voluptatea unei clime ardiatorie, locu adorabile a carui imagine remane nestersa in inim'a visitatoriulu, si care ne esplica in mare parte trecutulu Italiei cu splendorea si nefericirile selle.

Amu vediutu co Apeninii dividu Itali'a in doa cline din cari un'a se pleca spre Adriatic'a, alt'a spre marea Toscana. Pre clin'a orientale sau a Adriaticei curgu: *Padulu* (Pô), cellu mai mare riu allu Italiei, care se cobora din muntele *Viso*,

si, dupo ce a udatu fertilea valle coprinsa intre Alpi si Apenini, se versa in Adriatic'a prin mai multe gure, allu caroru numeru si positiune se schiamba adessea. Acestu fluviu are ua multime de affluenti cari fecundedia terranulu ce percurgu, insa êllu si espunu la spaimentose devastari, mai cu sema, prima-ver'a la topirea neuei de pre munti. Cei mai notabili dintre acesti affluenti suntu, in drept'a *Tanarulu* si *Trebbia*, in stang'a, *Ticinulu*, *Adda*, *Olliulu* si *Minciulu*. Fiind co mai multe din aceste riuri intelnescu valli in cursulu loru, implu aceste bassine naturali, formandu lacuri, celle mai multe de ua frumusetia rapitoria, dupo care êsi continua mersulu pana in Padu care le duce in Adriatic'a; asiá Ticinulu a formatu laculu *Magiore*; *Adda*, Laculu *Como*; Olliulu, *Iseo*; Mincio, *Garda*. Totu pre clin'a orientale se mai distingu cursurile urmatorie: *Tagliamento*, *Piave*, cari suntu nisce torrenti forte largi in certe epoce si nisce neinsemnate cursuri de apa in cea mai mare parte a annului; *Brenta* si *Adigele*, cellu mai mare fluviu allu Italiei dupo Padu; *Metaurulu* pre tiermurile carui-a Liviu Salinatore si Claudiu Nerone repurtara ua stralucita victoria contr'a lui Asdrubale; *Ofanto* (vechiulu *Aufidu*), pre rip'a drepta a carui-a este campulu de batalia allu Cannei. Tote aceste riuri au unu cursu neconstante, si celle mai multe din elle suntu adeverate flagelle pentru locuitori, mai cu sema prima-ver'a la topirea neueloru din munti. — Pre clin'a occidentale ce 'si scurge apele in marea Tireniana, fluviulu cellu mai importante este Tiberele, care vine din muntele *Cornaro*, scalda Capitalea Regatului si apoi se-arunca in mare prin doa ramure, cari formedia insul'a sacra. Apele selle suntu totu de un'a incarcate cu unu limu galbiniu si aspectulu seu in genere este putinu placutu. Affluentii sei suntu *Nera*, marita cu undele riului *Velino*, cunoscutu prin frumosele selle cascade, si *Teveronele*, care formedia marea cascada si cascatellele dela Tivoli; in drept'a, *Chiana*, care printr'unu fenomenu remar-

cabile ėsi versa apele in *Arno*. Acestu din urma riu este, dupo Tibere, cursulu de apa cellu mai considerabile din clin'a occidentale; ellu uda ua terra fertile si deliciosa. Alte riuri din clin'a marii Tireniane suntu: *Macra*, *Ombronele*, *Garigliano*, care curge prin baltile Minturnei, *Volturno*, *Selo* si *Lao*.

Vorbindu de riuri amu numitu si lacurile celle mai insemnate din Itali'a continentale. In partea peninsularia si in speciale pre clin'a occidentale, intelnimu ua multime de balti cari se intindu mai cu sema d'a lungulu marii prin Toscana, Latiu si Terra di Lavoro. Acesta parte nesanetosa din care se essala aburi vatamatori, contrasta in modulu cellu mai proeminente cu restulu Italiei, celebru prin dulceti'a climei, prin seninetatea aerului si varietatea situriloru. Calletoriulu imprudente, ce ar adormí in vecinetatea loru, este in periculu de a nu se mai desceptá. Baltile de pre costele Toscanei se numęscu *Mareme*, celle din sudulu Latiului *paludi pontine* si suntu multu mai nesanetose de cotu celle d'antaiu. La mediadi de Baltile pontine se redica promontoriulu *Circei* (it. *Circello*), locuinti'a famosei fermecatorie *Circe* si celebru in mitologi'a greca. Insa afora de lacurile espuse mai susu si de smercurile aretate ací, Itali'a peninsularia possede unu insemnatu numeru de lacuri. In Toscan'a, *Bolsen'a*, *Bassano*; in Latiu, frumosulu lacu *Albanu*, *Castiglione* si *Regillanu*; in regiunea vulcanica din giurulu Neapolii, *Fusaro*, *Avernulu*, *Lucrinulu* si *Agnano*, cari occupa nisce vechie craterie; in Abruzzi, pre unu plaiu situatu in partea cea mai redicata a Apeniniloru, se affla laculu *Fucinu* sau *Celano* care se crede co occupa crateriulu unui vechiu vulcanu; lucrari seriose s'au intreprinsu deja pentru dessecarea lui.

Celle mai multe din canalele Italiei se affla in Lombardi'a si Veneti'a: celle mai remarcabili suntu *Naviglio Grande*, care merge de la Milan la Ticino, si canalulu *Cavour* care se nde de la Padu (in Piemonte) pana la Olona in Lombardi'a.

Printre principalile selle senuri vomu cit'a: *senulu Venetiei*, aprope de care se affla *lagunele Venetiei* si *lagunele de Comacchio;* senulu *Genovei* notabile prin aspectulu magnificu allu costeloru selle; senurile de la *Gaeta*, *Neapole*, *Salerno*, *Policastro* si *Sta-Eufemia.*

De regatulu Italiei mai tinu si insulele: *Sicili'a*, *Sardini'a*, *Archipelajulu Lipareloru*, *Elba*, *Ischia* si altele mai putinu importanti prin intindere, dero remarcabili prin frumuseti'a situriloru loru.

Descriptiunea politica. Regatulu Italiei se compune din urmatoriele tinuturi: 1° *Piemontele*, *Liguri'a*, *Lombardi'a* si *Veneti'a*, la nord; 2° *Emili'a* (adeco vechiele ducate de *Parm'a*, *Moden'a*, *Románia*, cari erau ua provincia a Stateloru Ecclesiei), *Toscaná*, *Umbri'a*, *Marci'a* si territoriulu *Romanu*, care depindeá de Papa, in centru; 3° territoriulu *Neapolitanu*, la sud; 4° Insulele *Sardini'a* si *Sicili'a.* Dero acesta divisiune, numita in *compartimenti teritoriali*, nu este officiale recunoscuta. Divisiunea administrativa este in province, allu caroru numeru, a fora de territoriulu Romanu, se redica la sesse-deci si optu.

Capitalea. — Rom'a (230,000 loc.), capitalea regatului si resedenti'a Papalui, este situata pre ambele ripe alle Tiberelui, la 25 kilometri departe de mare. Partea asiediata la estulu fluviului este cea mai considerabile; aci se redica famosele septe colline pre cari era edificata capitalea imperiului strabuniloru nostri; iero pre rip'a occidentale se inaltia Janiculululu si Vaticanulu. Numerose monumente se presenta de tote partile: printre celle vechi se distingu Coliseulu, amfiteatru immensu; Panteonulu, Termele lui Diocletianu, column'a Antonina si column'a Trajana. Printre monumentele moderne, cellu d'antaiu este Ecclesi'a St. Petru de care tine Palatiulu Vaticanului, locuinti'a Papalui, cu ua avuta biblioteca si mai multe anticitati pretiose.

Cetati principali. — Turinu, care a fostu mai antaiu capitalea regatului Italiei, se affla situata pre ua campia, intre rip'a stanga a Padului si gârl'a Doire Ripaire. Turinulu este un'a din celle mai frumose cetati alle Italiei fora a avé monumente remarcabili. Possede ua universitate, ua academia de scientie si ua populatiune de 200,000 sufflete.

Alessandria (55,000 loc.), cetate forte tare pre Tanaro, cu importanti fabrice de pandia, de stofe de matasse si de panura, si aprope de care se affla satulu *Marengo* celebru prin ua victoria a Francesiloru asupr'a Austriaciloru la 1800.

Milanu (230,000 loc.), pre canalulu Mortesana, nu departe de Olona, este un'a din celle mai frumose cetati alle Italiei; are ua catedrala magnifica, care este cea mai vasta constructiune de marmora din cote se cunoscu, numerose stabilimente de instructiune si avute bibliotece. Este patri'a lui Valeriu Massimu si a marelui jurisconsultu Beccaria.

Monza (20,000 loc.), fost'a capitale a regiloru Lombardi in evulu mediu, are unu palatiu frumosu, allu carui museu coprinde celebr'a corona de ferru.

Legnano, pre Olona, rechiama invingerea lui Frederic Barbarosa de Milanesi (1176). — *Melagnano* sau *Marignan*, cunoscutu prin doa victorie alle Francesiloru la 1515 si la 1859.

Pavia (25,000 loc.), cetate fortificata pre rip'a drepta a riului Ticinu, are platie frumose si cote-va monumente remarcabili; Padulu, care nu este departe de ací, facilitedia miscarea portului seu care consiste in branza, orezu, canepa, si mai cu sema in matasse. Pavia possede ua universitate celebra si unu museu de anatomia, ce nu are egale pre lume.

Buffalora (2,000 loc.), longa Ticinu, preste care are ua punte frumosa, rechiama ua victoria a Piemontesiloru si a Francesiloru asupr'a Austriaciloru (1859).

Magenta si *Turbigo*, celebre prin victoriele Francesiloru la 1859.

Lodi (20,000 loc.), pre Adda, face unu commerciu considerabile cu casiucavalulu numitu parmasanu, cu orezu. inu, grau si viuuri ordiuarie; este unu oppidu bine coustruitu.

Agnadel, unde Fraucesii repurtara victorie la 1509 si 1705.

Cremona (35,000 loc.), pre rip'a stauga a Padului, este ua cetate intarita; are ua catedrala remarcabile si unu mare renume pentru fabricatiunea instrumenteloru de musica mai cu sema a violineloru.

Pizzighettone (5,000 loc.), cetate fortificata pre Adda.

Brescia (45,000 loc.), cetate forte tare si forte frumosa, renumita peutru fabricile selle de arme de tota speci'a, de paudia, de matasse, de quincailleria, etc. Patri'a famosului Arnold de Brescia.

Monte-Chiari (8,000 loc.) cu fabrice de matasse.

Bergama (35,000 loc.), cu numerose stabilimente de instructiune si cu ua industria importante. Patri'a sublimelui musicu Donizetti.

Como, la estremitatea frumosului lacu cu acestu nume, are numerose manufacture de catifé, panura, matasse, si fabrice de instrumente de optica a caroru esportatiune este forte mare.

Venetia (120,000 loc.), pre care unu poetu a numit'o *surrisulu lumii* (*sorriso del mondo*), este edificata pre mai multe insuletie asiediate intre lagunele Brentei si alle marii Adriatice si considerata ca unu miraculu allu Italiei prin singularitatea positiunii, frumuseti'a monumenteloru si marile selle suvenuiri. Patru cente de punti aprope unescu diversele portiuni de uscatu, pre care se inaltia, si canalele constituu marile selle calli de communicatiune interna. Acesta cetate a fostu multu timpu un'a din republicele celle mai putinti alle lumii. Printre coustructiunile selle vomu citá ecclesi'a St. Marco, coustructiune remarcabile mai multu prin profusiunea ornamenteloru de cotu prin planulu seu, si vechiulu palatiu allu dogiloru; ecclesia St-lui Georgiu-Major

si a Redemptoriului, opere alle lui Paladio, etc. Veneti'a are fabrice de vitraria, de speculi, de smaltu, de ornamente cunoscute sub numele de *contarie*, etc.

Mantova (30,000 loc.), intr'ua insula a riului Mincio, este un'a din cetatile celle mai fortificate alle lumii; clim'a sea este putinu salubra si industri'a mai nulla. In vecinetatea sea se affla satulu Pietola (Andes la Romani) unde s'a nascutu cellu mai mare poetu allu Romei si pote allu umanitatii intrege, Virgiliu.

Peschiera, cetate intarita de ua mare importantia pre laculu Garda, formá dinpreuna cu Mantova prim'a linia de aperare a Austriaciloru.

Padova (55,000 loc.), cu ua universitate famossa intre discipulii carii-a se numera Dante, Petrarca si Tasso. Are importanti fabrice de panura si este patri'a istoricului Titu-Liviu.

Vicentia, cu 35,000 loc., si celebre fabrice de taffetale numite *vicentine*. — La nord observamu *Bassano*, *Trevisa*, *Feltra*, *Belluna*, in fine *Udina*, cetate de 20,000 loc., capitalea Friului italianu, si aprope de care este satulu *Campo-Formio* sau mai bine *Campo-Formido*, unde la 1797, se subsemnó unu importante tractatu de pace intre Franci'a si Austri'a.

Verona (60,000 loc.), oppidu mare si avutu in monumente, face unu commerciu considerabile cu matassaria, panura, pandia si orezu. Patri'a poetului latinu Catullu, a lui Pliniu Senior, Corneliu Nepote si a pictoriului Paul Veronese.

Arcola, *Montebello* si *Rivoli*, asiediate la nord si la sud de Veron'a, rechiama victoriele Francesiloru din 1797.

Legnago, pre Adige, nu merita a fi citatu de cotu pentru co completedia dinpreuna cu Peschiera si Verona patrulateriulu pre care Austri'a êsi basá domni'a sea in Itali'a.

Parma (50,000 loc.), pre gârl'a Parma, cetate frumosa cu ua catedrala a carii cupola este depinsa de Corregio, unu teatru care este cellu mai vastu din Itali'a si ua avuta biblioteca.

Placenti'a, cetate fortificata pre rip'a drepta a Padului, cu ua populatiune de 40,000 mii sufflete.

Reggio (25,000 loc.), cu ua catedrala frumosa si ua biblioteca importante; este patri'a lui Ariosto.

Modena (60,000 loc.), cu fabrice de instrumente de optica, este patri'a lui Muratori.

Bolonia (vechia *Bononia*; 100,000 loc.), pre unu canalu ce unesce Reno cu Savana. este ua cetate fortificata. Casele selle pre arcade, bisericele, palatiele si avutiele selle artistice o punu in rondulu celloru mai frumose cetati alle Italiei. Are ua universitate celebra.

Ferrara (70,000 loc.), cetate mare si fortificata care a fostu multu timpu capitalea ducatului cu acestu nume.

Ravenna (55,000 loc.), nu departe de Mantova, nu merita a fi citata de cotu pentru monumentele si anticitatile selle.

Ancona (50,000 loc.), este ua cetate fortificata si unulu din celle mai insemnate porturi alle regatului pre Adriatic'a.

Sinigalia remarcabile pentru mercatulu seu.

Bari are unu portu micu, dero securu. Industria si commerciu importanti. — *Pesaro*, patri'a lui Rossini.

Foggia (35,000 loc.), edificata in mediloculu unei vaste campie ce 'si alimenta mercatele cu grane si lana.

Cetatile ce enumeraramu pana ací, a fora de Rom'a, se affla situata pre clin'a Adriaticei. In clin'a occidentale avemu:

Genova (150,000 loc.), era alta data multu mai importante si un'a din republicele celle mai infloritorie. Ua vasta cinctura de bastione o incungiura de tote partile si face dintr'ins'a un'a din cetatile celle mai spaimentose alle Italiei; are cote-va strate ornate cu palatie de marmora, dero suburbiele selle suntu in genere de unu aspectu miserabile. Are unu portu forte frumosu, ua industria activa si unu commerciu care se redica la 500 milliuni de lei noi.

Florenti'a (120,000 loc.), a fostu multu timpu capitalea

regatului Italiei. Acesta cetate este situata in vallea riului Arno si este incungiurata de nisce campie avute; are multe monumente, opere de arte, platie frumose, dero nisce strate in genere tortuose. Printre numerosele monumente ce possede, cauta se mentionamu *bibliotec'a laurentiana*, asiá de avuta in manuscripte; *scol'a de belle-arti*, catedral'a, palatiulu Pitti, Palatiulu Vechiu, ua diniora locuitu de Medici, si galeri'a de Medici, considerata ca cea mai frumosa collectiune de anticitati, de sculpture si de tabelle. Industri'a sea produce panura, matassaria, bijuteria, mosaice, si commerciulu seu mai este alimentatu si de capelle de paie, de vinuri, oliu si fructe. Florenti'a este patri'a lui Dante, à lui Petrarca, Boccaci, Villani, Machiavelli, Guicciardini, Americ Vespuzzi, Ciambue, Giotto, Michel-Angelo, Andrea del Sarto, Benvenuto Cellini, Leonardo de Vinci, Lulli, Galileu, etc.

Pistoia, cetate mica, dero frumosu construita la poalele Apeniniloru. Are fabrice de orge celebre, de capelle de paie, etc.

Lucca (65,000 loc.), vechi'a capitale a ducatului cu acestu nume, intr'ua frumosa situatiune, pre Serchio. Face unu commerciu viu cu matasse.

Pisa (55,000 loc.), pre Arno, un'a din celle mai frumose cetati alle Italiei, possede ua universitate celebra.

Livorno (100,000 loc.), este marele portu de commerciu allu Toscanei, edificatu pre delta formata de gurele riului Arno. Are ua industria insemnata si unu commerciu intinsu

Civita-Vechia portu remarcabile pre marea Tireniana.

Frascati, vechiulu *Tusculu* de care Cicerone vorbesce adessea, merita a fi citatu pentru multele si frumosele sele ville.

Viterbo, intr'ua regiune muntosa, cu ua collectiune frumosa de anticitati etrusce si romane.

Bolsena, la nordulu lacului cu acestu nume, patri'a lui Sejanu.

Velletri, la sudulu muntelui Albano, patri'a imperatoriului Augustu. — *Frosinone* cu mercate importanti.

Neapole (450,000 loc.), vechi'a capitale a Regatului *Celloru-doa-Sicilie*, este unulu din oppidele celle mai remarcabili alle Europei, mai putinu prin frumuseti'a monumenteloru de cotu prin admirabilea sea positiune; ellu se destinde in fundulu golfului ce porta numele seu, pre clinele unei continuitati de colline, de unde vederea imbratia unu immensu si magnificu orizonte; possede unu mare numeru de bibliotece publice, ua universitate si unu mare numeru de stabilimente de instructiune, unu arsenalu, etc. Industri'a sea consiste in stofe de matasse si de lana, de cofeturi, sacharu, sapunuri, instrumente de musica, flori artificiali, capelle de paie. Acesta cetate este vechi'a Parthenope, patri'a lui Statiu, a lui Velleiu Paterculu, Vico, etc.

Capua, cetate fortificata aprope de ruinele vechiei Capue.

Gaeta, la estremitatea peninsulei ce inchide la west golfulu cu acestu nume, are frumose remasitie de architectura romana.

Salerno cu ua catedrala remarcabile.

Reggio sau *Santa Agata delle Galline*, pre strimtori'a Messina. este unu oppidu bine construitu, cu cheiuri frumose si unu commerciu considerabile.

Messina (80,000 loc.), pre strimtori'a ce porta acestu nume, possede cellu mai frumosu portu allu Siciliei si pote allu Mediterraneei; este ua cetate commerciante si unu locu de re bellu in acellu-a-si timpu.

Palermo, cetate fortificata, mare si frumosa, cu 200,000 loc., intr'ua situatiune magnifica, dero fora monumente adeveratu remarcabili.

Girgenti, are unu micu portu si mine de sulfu forte avute,

Catana (70,000 loc.), cetate care a sufferitu forte multu de cutremure, se affla situata la polele muntelui Etna.

Trapani (30,000 loc.) pre cost'a occidentale a Siciliei cu unu commerciu destullu de activu in sare, soda, alabastru, etc.

Marsala (30,000 loc.), la snd-west de Trapani, si la imbucatur'a unei garlitie cu acestu nume, are unu portu mediocru, dero unu commerciu destullu de activu cu vinuri, cari suntu forte cautate de Anglesi. Ací desbarcó Garibaldi la 1860, candu vení se ajute rescol'a Sicilianiloru contr'a regelui Neapolii Franciscu II.

Cagliari (30,000 loc.), pre cost'a meridionale a Sardiniei cu unu portu dessullu de bunu, este unu oppidu construitu in form'a unui amfiteatru, cu cote-va edificie frnmose, dero cu strate in genere anguste si muntose. Commerciulu seu este forte viu.

Calli ferrate.—Principalile calli ferrate alle regatului suntu: de la *Milanu* la *Veneti'a*, la *Como* si la *Alessandria*; de la *Veneti'a* la *Udina* in directiunea *Triestului* si a *Vienei*; de la *Turinu* la *Genua*, la *Coni* si *Milanu*; de la *Alessandria* la *Placentia*, *Parma*, *Modena*, *Bolonia*, *Ancona*, *Foggia*, *Bari* si *Brundisiu*; de la *Florentia* la *Pisa*, la *Livorno* si *Roma*, etc. In Sicili'a de la *Palermo* la *Termini*, si de la *Messina* la *Catana* si *Siracusa*.

Guberniulu este ua monarchia constitutionale; regele este capulu puterii essecutive si imparte puterea legislativa cu doa camere, din cari un'a numita *Senatu*, se compune din membri numiti pre vietia de rege, cea-l-alta, numita *Camer'a Deputatiloru*, esse din electiune.

Religiunea dominante este catolicismulu; celle-l-alte culte suntu si elle tolerate.

Caracterie. — Italianulu este inaltu si bine facutu; are ua fisionomia espressiva si intelligente. Natiunea este in genere sobra, vessela, spirituale si fina, dero de multe ori vindicativa; are multa aptitudine pentru scientie, in cari a produsu pre Galileu, Volta, etc, si arti cari paru a fi unu patrimoniu maimai esclusivu allu poporului Italianu, si in cari totu ce este mai greu e allegerea numiloru.

Architectii, musicii, sculptorii si pictorii sei nu au fostu întrecuti nici ua data; rare ori le gassimu cote unu emulu.

Limb'a italiana este un'a din limbele neo-latine. Mai armoniosa, dero mai putinu sonora de cotu cea ispaniola, ea are tota naivitatea si tota abundanti'a acellei-a; naivitatea sêa se esplica prin originea democratica a limbei in potentile republice de Florenti'a, Pis'a, Pavi'a, etc. De altmintrelea, marele numeru de genie diverse cari au scrisu in acesta frumosa limba 'i au datu tote tonurile, de la celle mai simple pana la celle mai sublimi. Apoi limb'a italiana nu se vorbesce cu aceea-si puritate in tota peninsul'a; essiste unu mare numeru de dialecte forte departate de italian'a classica, cari êsi au originea in invasiune si in concista. Celle mai incorrecte suntu dialectulu *lombardu*, *venetianu* si mai cu sema *neapolitanu*. Dialectulu *toscanu* de la Florentia trece de cellu mai curatu si cellu mai armoniosu. Ua parte din barbatii ce au illustratu acesta limba s'au numitu la loculu nascerii loru.

TABELLU STATISTICU.

SUPRAFACIA kil. patrati.	POPULATIU. in 1862.	ARMATA in 1870.	MARINA 1871.	FINANTIE 1871. Lei noui.
296,013.	25,003,635.	519,630 omeni. — 540 tunuri. —	74 navi. 644 tunuri. 6000 soldati.	Venitu 1,397,030,390. Spese 1,558,042,949. Deficitu 161,012,559. Detoria se apropia de 10 milliarde.

REPUBLICA St.-MARINU.

Mic'a republica *St.-Marinu*, inclavata in regatulu Italiei, este unulu din celle mai vechie state alle Europei si numera 8000 loc. Ea detoresce originea sea santului Marin, care se fissó ací in allu cincilea seculu. Adunandu-se mai multe persone impregiurulu seu, Marinu le transmisse principiele selle de libertate si de egalitate evangelica. Cu timpulu, acesta socie-

tate se marí si devení unu statu. Capitalea sea este *St.-Marinu*, pre unu munte riposu.

PRINCIPATULU MONACO.

Acestu micu principatu se affla coprinsu in despartiamentulu francesu allu Alpiloru maritimi, pre cost'a occidentale a golfulei Genovei, intre Villafranca si Ventimiglia. Populatiunea sea se redicá in 1867 la 3127 sufflete. Capitalea este *Monaco* cu 1887 locuitori.

REPUBLICA ANDORRA.

Acesta mica republica, ai carii locuitori vietiuescu mai cu sema din crescerea animaleloru si din unu commerciu putinu importante cu lemne de carbuni, mine de ferru si lana, se affla la nordulu Ispaniei, restrinsu intre provinci'a ispaniola Lerida si despartiamentulu francesu Ariége. Are ua populatiune allu carii massimu e de 12,0000 sufflete si de capitale *Andorra*.

ISTORI'A ITALIEI.

Celle trei rase, cari locuiau Itali'a in timpurile antice, se divideau in ua multime de populaté independenti. In partea septemtrionale, a fora de Gallii cisalpini propriu disi, mai erau Cenomani, Lingoni, Boiani, Senoni; unu poporu de origine iberica, Ligurii, locuiá amendoa clinele muntiloru ce mergu d'a lungulu costeloru golfului Ligusticu; in fine intre Alpii Tridentini si senurile de susu alle Ariaticei, se afflau Venetii, Carnicii, Istrianii si alltii. Partea centrale a Peninsulei coprindea Tusci'a sau Etruri'a, Umbri'a, Picenulu, Terr'a Sabiniloru, a Vestiniloru, a Maruciniloru, Latiniloru, etc. In partea meridionale sau Greci'a-Mare, se afflá Campani'a, Apuli'a, Lucani'a si Brutiulu.

Rom'a suppuse mai antaiu poporele de origine italica; apoi pre celle din Greci'a-Mare, apoi pre celle din insule, in fine

pre celle din Galli'a Cisalpina, dupo suppunerea caror'a Itali'a, reunita sub ua singura domnia, intreprinse cucerirea totoru terreloru vecine cu Mediterranea. In organisatiunea Imperiului Romanu, Itali'a fusse divisa in 16 provincie, si facú parte din imperiulu de occidente.

Primii Barbari cari o incursara fura Germanii din serviciulu imperatoriloru; unulu din ei, Erulu de natiune, luó (476) titululu de rege allu Italiei, si attunci numele imperiului de occidente se distruse. Ostrogotii, sub regele loru Teodoric, allungara la 491 pre usurpatori si fundara ua domnia mai regulata, care duró sesse-deci de anni. Imperatorii de Oriente recucerira de la Ostrogoti Itali'a, care in decursu de doa cente de anni priimí legi de la Constantinopole. Dero sossira Lombardii si se asiediara in Itali'a continentale; episcopii Romei, cari cautau a 'si creá ua putere timporale, chiamara contr'a loru pre Franci. Acesti-a, sub Pepin si Carol-Magnu, resturnara domni'a Lombardiloru, creara unu regatu care se intinse pana la Volturno si Aufidu. Restulu terrei ascultá de ducele de Benevent, tributariu allu Imperatoriloru din Constantinopole; insulele furo coprinse de Sarracini si disputate de Franci. Indata Carol-Magnu restabilí imperiulu de Occidente, si Itali'a crediú co 'si a regasitu essistenti'a sea romana; dero, dupo batali'a de la Fontanet, ea devení, unu regatu particulariu, si in decursu de septe-deci si trei de anni, dece principi domnira preste dins'a si purtara mai toti coron'a imperiale. In fine Othon cellu Mare, regele Germaniei, coprinse Italia, luó titululu de rege allu ei, si staruí de i se dede demnitatea imperiale pre care o transmisse successoriloru sei la tronulu Germaniei si Italiei. Italianii restetera in decursu de doa secle domniei teutonice, si papii cari se pussessera in capulu loru, reusira a face mai-mai nulla puterea imperatoriloru.

Cu tote acestea Itali'a meridionale remassesse sub dominatiunea Greciloru; dero Sarracinii faceau incursiuni intr'ins'a.

Coti-va aventuriari northmani advenira in acesta terra, allungara pre Sarracini, cucerira Calabri'a, Puli'a, Sicili'a si fundara la 1053 regatulu Ambeloru-Sicilie, tributariu papiloru, si de care acesti'a se servira cu successu ca se resiste imperatoriloru. Dero, trecundu acestu regatu (1194) prin mostenire la cas'a de Hohenstauffen, care purtá demnitatea imperiale, pontificii romani facura acestei case unu resbellu inversiunatu pana candu o distrussera in fine. Favorite de acestu resbellu intre santulu-siediu si imperiulu germanicu, unu mare numeru de cetati din Itali'a se constituira in republice cari avura ua essistentia gloriosa; attari fura mai antaiu Venetia, Genova, Pisa, Florentia, si apoi indata, Milanu, Pavia, Padova, Lodi, Mantova, Parma, Placentia, etc. In desertu imperatorii incursera Itali'a ca se 'si restabilesca unitatea; ei fura invinsi si nevoiti se recunosca libertatea acestoru republice. Dero abia scapara de fric'a strainiloru, si elle incepura a se sfasiá intre dinsele; Veneti'a, Milanu, Florenti'a, pusera sub dependenti'a loru mai multe cetati vecine; si, gratia acestoru discordie, cati-va omeni reusira a obtiné puterea absoluta in aceste republice avute, instruite, dero date la agitatiuni perpetue; ast-felliu cas'a de Est devení domna la Moden'a, Reggio si Ferrar'a; famili'a Gonzag'a la Mantova, Visconti la Milan si dupo aceea asupr'a Lombardiei. Florenti'a, regin'a republiceloru italice din evulu mediu, cadiú si ea in puterea unei familie patriciane, a Mediciloru. Numai Veneti'a si Genova conservara formele republicane. In mediloculu acestoru evenimente Itali'a adause ua noua stralucire la glori'a sea litteraria si artistic'a. Ariosto, Machiavelli, Guicciardini, compusera opuri nemuritorie in limb'a vulgaria. Bramante, Rafael, Michel-Angelo, si sub dinsii Leonardo de Vinci, Corregio, Titianu, si atati altii, intrecura forte multu, in artea desemnului, pre predecessorii loru. In acellua-a-'si timpu Palestrina creá music'a religiosa.

Papii chiamassera (1266) cas'a de Anjou ca se inlocuiesca pre a Hohenstauffiloru in tronulu Neapolii; dero acesta casa perdú, prin massacrulu Vespereloru Siciliane, Sicili'a care trecú la cas'a de Aragon; si ea se stinse la Neapole in 1382. Unu frate allu regelui Franciei Carol V fusse chiamatu la tronulu Neapolii si deveni fundatoriulu secundei case de Anjou; dero acesta casa nu putú luá in possessiune coron'a, ce 'i fú disputata de ua ramura bastarda a casei de Aragon. Regii Franciei Carol VIII si Ludovic XII mostenira drepturile acestei case de Anjou si cautara se 'si le validedie; dero ei furo combatuti de Ferdinand Catoliculu, care, domnu allu Siciliei si allu Sardiniei, putú coprinde si Neapolea, si transmisse tote aceste corone nepotului seu Carol-Cintu. In fine acestu-a, luandu in possessiune si ducatulu Milanului, de care Visconti fussessera despuiati de famili'a Sforza, si acesti-a de Ludovic XII si Francicu I, Ispaniolii devenira puterea dominante in Itali'a.

Pre timpulu acestoru resbelle dintre Ispanioli si Francesi papii pervenira a consolidá puterea loru timporale in centrulu Italiei, si a 'si creá unu Statu ce se intindeá pre clin'a Adriaticei de la Padu pana la Tronto, si pre clin'a marii Tireniane, in bassinulu Tiberelui. Parma si Placentia, conciste alle lui Juliu II, fura desmembrate la 1545, de Statulu Ecclesiei de cotra Paul III si date filiului seu Farnese, ai carui successori le au possedatu pana la 1731. Unu altu Statu se mai redicó la umbr'a acestoru certe: Piemontele, possedatu din seclulu allu 12-lea de cas'a de Savoi'a, care se marisse prin mai multe acquisitiuni successive dincolo de Alpi, precumu Nizza, comitatulu Genovei, etc; acestu micu Statu, asiediatu intre Austri'a si Franci'a, cautá prin acesta positiune se castige ua mare influentia; si, alliatu candu cu un'a candu cu cea-l-alta din ambele rivali, esí din resbellele loru cu ua crescere de putere insemnata.

Itali'a remase in acesta situatiune pana la stingerea ramurei

ispaniole de Austri'a; attunci ea fusse suppussa la noue modificari: cas'a germana de Austri'a castigó, prin tractatulu de la Rastadt, Neapolea, Milanesulu si Sardini'a; iero mai tardiu despuió pre ducele de Mantova de ducatulu seu. Attunci puterea austriaca devení predominante in Itali'a.

La 1731, cas'a Farnese se stinse; Parma si Placentia fura cedate casei de Austri'a, si apoi unui infante allu Ispaniei; finindu-se si cas'a de Medici in acellu-a-'si timpu, marele-ducatu allu Toscanei fusse datu lui Franciscu, ducele Lotaringiei si apoi imperatoriului; in fine regatele Neapolii si Siciliei fura adjudecate prin tractatulu de la Vien'a (1735) lui Don Carlos, infantele Ispaniei.

Attare erá starea Italiei la finele seclului allu 18-lea: regatulu Ambeloru-Sicilie, gubernatu de ua ramura ispaniola de Bourbon; Statele Ecclesiei, coprindeau partea centrale a Peninsulei si cost'a Adriaticei pana la Padu; marele-ducatu allu Toscanei appartineá unei ramure a casei de Austri'a; ducatele Parma si Placentia unei ramure ispaniole de Bourbon; Milanesulu allu Austriei, Piemontele allu duciloru de Savoia in fine Genova si Venetia, republice independenti, dero forte scadiute, possedeau restulu Italiei. Dero tocmai pre aceste timpuri grelle, Itali'a nu parasisse artile si scientiele, si coti-va barbati ai sei din seclulu allu 18-lea possedu anco numi de acellea cari suntu de ajunsu ca se illustredie ua natiune intrega si se'i faca memori'a eterna. Beccaria si Filangieri se occupau cu filosofi'a dreptului si reclamau mai multa umanitate in legislatiune; Vico gasiá celle mai insemnate din legile istoriei universrli in a sea *Nuova Scienza*; si Muratori, intr'unu admirabile monumentu de eruditiune, cullegeá materialele pentru istori'a Italiei; alaturea cu versurile armoniose din dramele lirice alle lui Metastasio, apareá tragedi'a austera a lui Maffei si Alfieri, comedi'a de morali si de caracterie a lui Goldoni. In scientie Volta descoperiá pila ce porta

numele seu; Pergolese, in musica, incepeá acea serie de compositòri mari care cautá se se termine cu Rossini, si Canova creá capu-d'opere demne de statuari'a antica.

Revolutiunea francesa resturnó tote statele de mai susu. La 1797, Napoleon facú din Milanesu, Boloni'a, Ferrar'a, Romani'a si din ua mica parte a Stateloru venetiane, Republic'a Cisalpina; la 1802 uní Piemontele cu Franci'a, facú din Toscau'a unu regatu, marí Republic'a Cisalpina, care deveni Republic'a Italiana. La 1805, republic'a Genovei, schíambata de la 1798 in republica Liguriana, fusse incorporata cu Franci'a; Parma si Placenti'a avura aceea-si sorte; Piombino si Luca devenira mice Sate suverane. La 1806, regatulu Neapolii trecú la unu principe din famili'a lui Napoleon; provinciele venetiane fura reunite cu republic'a italiana, devenita regatulu Italiei; regatului Etruriei facú parte din imperiulu francesu; in fine, la 1809, Statele Papalui fiind incorporate cu marele imperiu, Itali'a intrega se afflá sub domni'a Franciei.

Acesta stare de lucruri duró pana la 1814, candu Itali'a fusse divisa precumu urmedia: Piemontele si Statulu Genovei regelui Sardiniei; Milanesulu si Statele Venetiei imperatoriului Austriei, care formó dintr'insele regatulu Lombardo-Venetianu; Parm'a si Placenti'a, mai antaiu archiducessei Maria-Luisa, apoi ramurei de Bourbon care le possedeá ua data; marele-ducatu alllu Toscanei unui principe austriacu; Statele-Ecclesiei pontificelui; regatulu Ambeloru-Sicilie casei de Bourbon.

In timpu de cinci-deci de anni Itali'a remase in acesta situatiune, adeca mai multu sau mai putinu directu suppusa casei de Austri'a; dero de la 1848 pana la 1859 mai cu sema, acesta terra pare chiamata la ua reinoire completa si incepe a formá ua mare natiune. Armele Franciei luara Austriei Lombardi'a, care s'a adausu la regatulu Piemontelui; ducatele de Toscan'a, Parm'a si Moden'a au allungatu pre principii loru si au votatu annessiunea loru cu acellu-a-'si regatu;

cea mai mare parte din Statele santului-siediu s'au liberatu de dominatiunea pontificale; in fine Piemontesii au cuceritu regatulu Ambeloru-Sicilie. La 1866, Italianii se unira cu Prussianii contra Austriei. In urm'a resbellului, Austri'a cesse Franciei Veneti'a, care fu immediatu retrocedata Italiei. La 1870, Italianii profitandu de evacuarea Romei de cotra Francesi, attunci in lupta cu Germani'a, cucerira Statele Ecclesiei si Rom'a fu proclamata capitale a regatului Italiei.

XII. DACIA TRAJANA.

Situatiunue si limiti. — La un'a din estremitatile clinei de sud-est a Europei se intinde ua avuta si fertile regiune, allu carii solu merge inaltiandu-se de la periferia spre centru, si, unindu muntele cu campi'a, formedia un'a din celle mai frumose panorame alle Europei. Natur'a a circomscris'o in nisce limiti, cari, departe de a o inchide, o punu din contra in relatiune cu centrulu si partile orientali alle vechiului continente. La nord si west ramure din Carpati si riulu Tiss'a, la sud majestuosele unde alle Danubiului, la est vallurile marii Negre si riulu Dunastru. Acesta regiune este **Daci'a**. Deosebitu de *Romani'a libera*, ea mai coprinde *Marmorosulu*, *Transilvani'a*, *Crisian'a*, *Temisian'a*, *Bucovin'a* si *Bassarabi'a*. Resbellulu sau tractatele au datu pre celle cinci d'antaiu in manele Austriei, pre cea din urma in alle Russiei. Daci'a se intinde de la 18°—28° longitudine orientale si de la 43° 40′—48° 30 latitudine boreale.

La nordulu Daciei, Carpatii se desfacu in mai multe ramure cari brasdedia Marmorosulu; de ací mergu lassandu-se spre sudu si, dupo ce au separatu Romani'a libera de Transilvani'a si de Banatu, si au incungiuratu Transilvani'a intrega formandu dintr'ins'a ua Elvetia orientale, se termina in val-

lurile Dunarii la *Portele de ferru*; apoi prin albi'a acestui fluviu, in care se vedu, candu ap'a este mica, petrosele loru verfuri, se unescu cu muntii Turciei.

Din numerosele ramificatiuni alle Carpatiloru incepu ua multime de riuri cari fecundedia pamentulu Daciei. Cei mai remarcabili suntu: *Tiss'a*, ce surge din muntele *Siessului*, appuca spre occidente apoi se intorce spre media-di si se versa in Dunaria putinu mai josu de satulu *Titel.* In acestu riu mare, ce servesce de fruntaria naturale Daciei in partea de appusu, se versa *Samesiulu*, *Crisiulu*, *Muresiulu* si *Begulu vechiu.* Din Temisian'a surge *Temesiulu*, care se arunca in Danubiu longa Panciova. *Oltulu* esse din muntii ce separa Transilvani'a de Moldova si, dupo ce a facutu ua cotitura spre appusu, pertunde in Romani'a libera printre doa serie de munti cu positiuni admirabili, se dirige in linia drepta spre sud si se versa in Dunaria intre Turnu si Islazu. Ultimulu affluente allu Danubiului este *Prutulu* care surge din polele Carpatiloru. La estremitatea de la est curge Dunastrulu care incepe din muntii Galitiei si, dupo mai multe zig-zaguri, se termina in Marea Negra, formandu unu mare sênu la gur'a sea.

Dupo cum s'a vediutu din acestu rapede conspectu, tote riurile Daciei, fora esceptiune, suntu tributarie alle Marii Negre, sau d'a dreptulu, ca Dunastrulu si alte cursuri neinsemnate, sau prin Danubiu, care absorbe mai pre tote si, incarcatu cu dinsele, merge de se rostogolesce in mijloculu brumeloru Marii Negre.

Danubiulu este marea artera ce pune in communicatiune centrulu cu orintele Europei si formedia un'a din acelle calli naturali ce singure suntu de ajunsu pentru prosperitatea unui poporu. Ellu este ua fericire si ua causa de durere in acellu-a-'si timpu pentru filii Romaniei; coci fia-care din ambitiosele nostre vecine ar voí se fia domna pre partea inferiore a bassinului seu. Pre lini'a sea s'au datu atatea batalie in cotu in-

cependu de la originea sea, din Baden, nu este mai nici unu locu care se nu fia illustru prin ua batalia. Dero acest'a s'ar puté dice cu mai multa dreptate despre partea de josu a cursului seu. De la Severinu pana la Vêlcovu, din timpulu Daciloru pana la resbellulu Crimeei, s'au datu ua multime de lupte sangerose, in cari armele Româniloru s'au batutu mai totu-de-un'a pentru caus'a cea mai sacra: *aperarea patriei.* Malurile selle, dupo ce s'au ridicatu unu momentu in masse majestuose de munti petrosi intre Banatu si Serbi'a, incepu de la Severinu incoce a se lassá din ce in ce mai multu, asiá in cotu dau nascere la balti din cari mai tote se affla pre tiermulu stangu, pre candu in partea drepta descensiunea este mai nesimtita pana aprope de marea Negra.

Marea Negra, pre care ceí vechi o chiamau Pontulu Eussinu, s'a numitu ast-felliu de la famili'a Negriloru Bassarabi, care din timpuri forte betrane a domnitu in Daci'a. D. Hajdeu a desbatutu acesta cestiune cu ua eruditiune si unu rationamentu ce acestu filiu piosu allu Romanismului a desfasiuratu in tractarea celloru mai spinose capitule din istori'a nationale. Talazurile acestei spatiose intinderi de apa isbescu pamentulu Daciei de la bratiulu Chiliei pana la gur'a Dunastrului.

Populatiune. — Cu putine si mice esceptiuni, territoriulu acestei fericite regiunii, este locuitu de Romani, vechi coloni ai Româniloru, cei mai putinti domnitori ai lumii. Resbellele si ua sorte adversa au pututu se introduca, in respectulu politicu, influenti'a straina, dero chiaru in provinciele deslipite de la senulu mamei loru, Romanulu a remasu Romanu; coci, dupo cumu dice unu vechiu proverbu, *Romanulu in veci nu pere.* In ver care parte a Daciei, visitatoriulu va recunosce in terranulu romanu ua ginte forte, remasa curata de ver-ce amestecatura, frumosa ca unu tipu primitivu, naiva ca cevá anticu. La munti cu deosebire, si in partea numita ua data Banatulu Craiovei si mai in urma Romani'a mica, populatiunea se presenta cu

adeverat'a fisionomía a nationalitatii romane. Romanii din celle mai retrase anghiuri alle Daciei Trajane si chiaru alle Daciei Aureliane au conservatu suvenirea originii loru, si candu se intelnescu se saluta cu numele de *frate* sau cellu putinu *vere*. Toti se assemena in trasurele loru esterne: unu pasu securu, unu tipu meridionale, unu peru lungu si negru ornandu ua frunte lata, nisce sprincene ce umbrescu unu ochiu dulce sí viu, fineti'a privirii italiane, in care domnesce cu tote acestea mai multu ironi'a de cotu astuti'a. Miseri'a, care in genere duce la tempire si desperare, nu a schiambatu intru nimicu facultatile intellectuali alle terranullui romanu si n'a desceptatu in ellu nici ua passiune feroce. Intr'unu cuventu, nimicu n'a pututu alterá in gintea latina de la Danubiu caracteriulu anticei Italie.

A fora de Daci'a Trajana, Românii locuiescu intr'unu numeru considerabile in Epiru, Tessali'a, Albani'a, Macedoni'a, Bulgari'a si Dobrogea. Lassandu la ua parte unu micu numeru din partiie Transalpine cari suntu uniti cu biserica occidentale si recunoscu de capu spirituale pre Papa, toti cei-l-alti Români urmedia dogmele bisericei orthodosse orientali.

Numerulu Româniloru nu numai din Dacia Trajana, ci si din celle-l-alte tinuturi alle Europei, trece preste 10 milluini, admitendu chiaru datele celle mai modeste procurate de inimicii gintei latine din oriente, cari cauta a o absorbi sau a o face se dispara. Ast-felliu afflamu: d'a drept'a Dunariei in imperiulu turcescu, 1,500,000; in Carnioli'a, 600; in Littoralu, 2,000; in Bucovin'a, 200,000; in Dalmati'a, 2,000; in Ungari'a (adeco in Marmorosu, Crisian'a si ua partea din Temisian'a), 1,171,700; in Transilvania, 1,500,000; Banatulu militariu, 150,000; in Bassarabi'a, 900,000; in Romani'a libera, 4,500,000.

O! deca toti Romanii ar fi liberi! Prin emanciparea acestei rase energice si intelligenti, civilisatiunea ar fi cu cote-va secle

inaintata, echilibrulu europeanu ar avé cea mai seçura garantía in partile orientali, spinos'a cestiune a orientelui s'ar affla definitivu resolvate si avutele provincie din oriente s'ar transformá immediatu intr'ua admirabile platia de commerciu, unde lumea intrega ar veni se schimbe marfurile selle.

Limba. — De si unu mare numeru de cuvinte slavice s'au introdusu in limb'a româna, totu-'si prin puritatea formeloru, prin flessiunile selle mai-mai latine, prin mass'a cuvinteloru latine din cea mai inalta anticitate, ea este fora indointi'a singur'a dintre idiomele neo-latine care a conservatu tipulu anticu in cea mai mare curatienia a sea; si a fora de acest'a, limb'a daco-romana nu offere, ca celle-l-alte, acea divisiune in dialcete forte departate unele de altele cari facu ca provincialele germanu s. es. se nu se pota esplicá cu connationalele seu, de nu voru fi studiatu limb'a classica. Acesta limba este clara, sonora, virile si gratiosa in acellu-a-'si timpu. Printre scriitorii ce metia ua particularia attentiune vomu citá pre Gregoriu Urechia, Miron si Nicolau Costinu, pre Samuel Micu, Petru Major si pre marele Sincai, pre Georgiu Lazaru si pre fabulistulu Cichindelu; pre poetii Paris Mamulenu, pre Beldiman, autoriulu *jalnicei tragedie*, pre Asaki care celebró renascerea Moldovei, pre Ioanne Vacarescu, autoriu plinu de gratia, pre melancoliculu Carlov'a care cantó in versuri nemuritorie ruinele Tîrgovistei, pre genialele N. Balcescu rapitu anco june sperantieloru terrei selle, si pre *Marele Eliade* care intr'a vietia furtunosa, dero in fatigabile, de 70 de anni, a cultivatu mai tote genurile litterarie, adessea cu ua perfectiune ce face evidente geniulu. Despre D-nii Allessandri, Gregoriu Alessandrescu si Demetr. Bolintinenu, putemu dice co posteritatea a inceputu anco de acum pentru dinsii.

ROMANIA.

Descriptiunea fisica.

La Nord si west *Carpatii* si ua forte mica parte din cursulu superioru allu *Prutului*; la est *Prutulu* si ua linia ce incepe de la Cotulu-Morei si se continua prin garlitiele *Saratic'a*, *Chirisaulu* si garl'a *Jalpugului* pana aprope de commun'a *Tabacu* si de aci inainte ua linia conventionale maimai parallela cu Danubiulu pana la balt'a *Aga-Ibraimu* de pre marginea marii Negre, si Marea Negra; la sud Danubiulu; attari suntu barrierele intre cari se restringe principatulu Romaniei.

De pre tiermurile Danubiului si din partea Basarabiei se intindu vaste campie, undulate spre centru, apoi colline avute in vegetatiune cari se inaltia pre nemsimtite in munti uriesi. «Am transversatu Romania dice Thornton, si cu ua viua placere descriu aci impressiunile ce 'mi au lassatu positiunile selle romantice: torrentii ce se arunca in precipitie si serpuiescu apoi in valli, perfumulu deliciosu allu teiului infloritu, ierburile aromatice calcate in pitiore de turmele ce pascu, colib'a solitaria a pastoriului pre verfulu deluriloru, muntii sei ce se redica d'asupr'a noriloru, acoperiti in tota suprafaci'a inferiore noriloru cu unu stratu profundu de pamentu vegetale, si ornati din tóte partile de stralucirea unei avute verdure sau de majestatea intunecoseloru si anticeloru paduri; acestu complessu de frumusetie, ce s'a offeritu de atote ori ochiloru mei, a gravatu in memoria mea unu tabellu ce nu va incetá nici ua data a me interessá.»

Cara, care a visitatu acesta terra pre la inceputulu seclului trecutu, nu este mai putinu entusiastu. «Am vediutu mai tote terrele Europei, dice ellu; nu cunoscu nici un'a in care distributiunea campieloru, a collineloru si a muntiloru se

fia asiá de admirabile pentru agricultura si perspectiva ca in Moldov'a si Valachi'a.»

In fine D. Ubicini, pre care éllu citamu dupo interessantile fragmente din istori'a nationale a D-lui Roques, vorbindu de Romani'a, dice: «Ea are tote productíunile; vitiele selle producu vinuri cari nu ascepta de cotu 'ua esploatare intelligente pentru a rivalisá cu vinurile Franciei. Oltulu, Argesiulu, Ialomiti'a, Bistriti'a, rostogolescu bucati de auru, rupte din munti. Toti acesti munti continu mine neesploatate de mercuriu, de ferru, de arama, de puciosa, carbuni de pamentu, etc. Cer'a, mierea, tutunulu, untulu, pellile, canep'a, lan'a, matassea, vitele mari si mici, passerile si venatullu de totu felliulu vinu de adauga la avutía naturale a terrei. Tote cerealile suntu in abundantia. Fora a fi cultivatu, ca se dicemu asiá, graulu êsi da de 25 de ori sementi'a, secar'a de 30 de ori, meiulu pana la 300 de ori. Se affla paduri intrege de arbori fructiferi, cumu pruni, peri, zarzari, nuci, etc.»

Acesta avutía enorma si acesta admirabile fertilitate a solului Romaniei, precumu si interessantea sea positiunea geografica, ne esplica turburos'a vietia a locuitoriloru sei.

Muntii Romaniei suntu Carpatii cari formedia unu semicercu si alle caroru umbrose ramificatiuni acoperu partea de nord si west a territoriului seu. Dintre verfurile loru unulu, *Pionulu* sau *Cechlaulu* (in districtulu Nemtiulu) se inaltia pana la 2,720 metri d'asupr'a nivellului marii. Dupo dinsulu vinu: *Bucegiulu* cu pisculu seu cellu mai inaltu *Omulu* sau *Caraimanu* (2,650 mt.) in distr. Prahova; *Retezatulu* si *Paringulu*, amendoa in *Jiulu-de-Susu*, celu d'antaiu de 2,600 mt., cellu d'allu doilea de 2,587 mt; *Petr'a* (2,255) in Prahova; *Ciuruculu* (2,174) in Putn'a; *Tutan'a* (2,079) in Argesiu si *Raraulu* (2,008) in Suciav'a. Multe din piscurile Carpatiloru suntu acoperite de neua in tote timpurile annului.

Cursuri de apa.—Putine terre in Europ'a suntu asia de

bine udate ca Romani'a, riurile, garlele si pîrîurile selle trecu preste 250. Dero celle mai multe dintr'insele suntu de ua natura capritiosa, neconstante si violente mai cu sema in timpulu prima-verei candu neuele de pre munti incepu a se topí. Indolenti'a locuitoriloru si mai multu incuri'a gubernieloru au facutu ca celle mai multe dintr'insele se fia unu flagelu pentru semenature, pentru oppidele asiediate pre marginea loru si unu obstaculu addussu communicatiunii, din caus'a lipsei de punti solide pre mai tote din elle.

Dunari'a, care surge din *Codrulu-Negru*, pertunde in Romani'a la Verciorov'a din susu de Severinu si, dupo ce a adunatu tote riurile Daciei, alimentedia Marea-Negra. Din ver ce puntu de vedere consideratu, ellu este cellu d'antaiu din fluviele nostre, cellu mai civilisabile, cellu mai perfectibile. Ellu nu are nici capritios'a si perfid'a molitiune a Ialomitiei, nici terribilea impetuositate a *Oltului*, care cade ca unu tauru din muntii Transilvaniei, rupe Carpatii si sbora spre Danubiu muscandu-si neincetatu mallurile. Danubiulu Romaniei are aspectulu unui lacu frumosu, presaratu cu ua multime de insule in cari spectatoriulu zaresce umilelele colibe alle graniciariloru terrei si militariulu preamblandu-se maretîu la fruntariele patriei selle. Dera laculu nu merge; elle sete immobilitatea, sau cellu putinu agitatiunea fora progressu visibile. Danubiulu merge si duce cugetarea romana de la gur'a Tissei pana in brumele Marii Negre. Peccatu co flot'a sea mercantile se compune numai din vase straine!—In acestu reservoriu allu Daciei curgu:

Jiulu, care esse din costele a trei munti din Transilvani'a: *Osle*, *Siorbele* si *Scorota*, si, pertundiendu in Romani'a pre la pitiorele muntiloru Chindetu si Ardicu, êsi deschide callea prin ua strimtoria selbateca, stancosa, plina de petre, varu si lemne. Are de affluenti, in drept'a *Sohodolu*, *Bistriti'a*, *Tismani'a* si *Motrulu*; in stang'a *Gilortulu* si *Amaradi'a*. Incarcatu cu undele acestoru garle si cu ua multime de pîriuri mai putinu

remarcabili, si dupo ce a strabatutu distr. Jiulu-de-Susu si Jiulu-de-Josu, se arunca in Dunaria aprope de commun'a Bechetu, ce remane d'a stang'a lui;

Oltulu, care, din susu de *Caneni* pana la *Cozi'a*, curge printre doa serii de munti, intr'ua albia petrosa, de ua navigatiune difficile, insa in mediloculu unei nature sublime. De la Cozi'a in josu, mallurile selle se lassa putinu cate putinu si dau nascere unei campie fertili, dero espusa adessea furioseloru lui capritie. Oltulu este ca unu fetichu allu populatiunii de pre ripele selle. Poporulu nu s'a pututu persuade co acestu riu este numai unu riu; ellu a vediutu co violenti'a Oltului erá mania si a recunoscutu unu monstru in furi'a undeloru selle. Acestu Oltu, interritatu ca unu tauru ce a vediutu rosiu, vine in celle din urma de isbesce talazurile Dunariei intre Turnu-Magurele si Islazu. Cei mai numerosi si mai importanti din affluentii sei se affla in partea drepta: *Lotrulu*, *Romniculu*, *Luncavetiulu* si *Oltetiulu* cu affluentele seu *Cern'a*; in drept'a, *Topologulu* care curge prin mediloculu unoru deluri de ua frumusetia rapitoria si *Tesluiulu* care se unesce cu Oltulu din josu de Slatin'a;

Vedea si *Teleormanulu* cari se impreuna din josu de satulu Beiu, si, dupo unu cursu lentu si mai-mai nesimtitu, se lassa in Danubiu prin mediloculu unei regiuni paludose;

Argesiulu, ce esse din muntele Albin'a allu districtului Argesiu, uda districtulu cu acestu nume pre care êllu separa in ore care distantia de Muscellu, pertunde in distr. Damboviti'a din josu de satulu Ratesci, uda Ilfovulu pre care ellu desparte de Vlasc'a, si, dupo ce a priimitu Nejlovulu in drept'a, Sabarulu si Damboviti'a in stang'a, se arunca in Dunaria in faci'a Turtucaiei, lassandu Olteniti'a la stang'a;

Ialomiti'a sau *Galbiniti'a*, care se versa in Dunaria in faci'a Hirsovei se numesce ast-felliu de la ap'a sea ce bate in galbenu si surge din muntele *Bahna-Vahistei* allu distr. Dam-

boviti'a. Ea este unu riu surridente si capritiosu, diversificatu prin mii de jocuri alle naturei, cu cascade spumose, insuletie, masse de verdura, buchete de flori; tote acestea dispuse cu armoniele si contrastele unei opere de arte. — Cellu mai insemnatu din affluentii sei este *Prahova*, care, venindu din muntele Predelu allu Transilvaniei, se affla de atate ori contrariatu in cursulu seu de prapastie, de colline, stance si sorginti; de aceea ellu se abate neincetatu de la drept'a la stang'a, evita obstaculele prin undulatiuni multiplicate si indoiture asia de numerose, in catu, ca se pertundi in Romani'a pre callea de la Brasiovu, cauta se treci de septe-deci de ori apele selle sgomotose si tortuose;

Buzeulu, incepe din Transilvani'a si pertunde in Romani'a pre la satulu Cordunu. Ellu este unu riu sgomotosu si violente, care amenintia neincetatu cu inundarile selle regiunea dinprejuru. In mersulu seu precipitatu, terresce gramedi enorme de granitu bucati de ambra, etc. Grabindu-se a merge in Dunaria, ellu se intelnesce cu Siretulu din josu de satulu Macsineni si, allergandu impreuna anco catu va in linia drepta, se oprescu in Danubiu, intre Brail'a si Galati.

In partea Romaniei numita Moldov'a, doa suntu principalile cursuri de apa, cari terrescu cu densele pre tote celle-l-alte in Dunaria. Acestea suntu *Siretulu* si *Prutulu*.

Siretulu, care esse din polele Carpatiloru, aprope de satulu Pursucheu din Bucovin'a, intra in Moldov'a din susu de satulu Candesci allu judetiului Dorohoiu. Ellu este ua apa lata si adunca, dero pentru co in multe locuri este impedicatu de bance de arena, nu a devenitu anco pre deplinu navigabile. Siretulu, allu carui cursu este mai impetuosu de cotu allu Buzeului, divide Moldov'a in doa parti mai-mai egali si se versa in Danubiu putinu din susu de Galati. Cei mai demni de notatu din affluentii sei se gassescu pre malulu dreptu: *Suciav'a*, *Moldov'a*, *Bistriti'a*, *Trotosiulu*, *Siusiti'a*, *Putn'a* si *Romniculu*; de partea

stanga se distinge unu singuru riu, *Bêrladulu*, si piriurile *Molniti'a*, *Piriulu-Negru*, *Piriulu-rosiu*, *Malinulu*, *Geru*, *Lozova*, etc.

In fine *Prutulu*, a carui apa éste turbure dero forte usiora si sanetosa, se lassa din Carpatii Galitiei si pertunde in terra pre la satulu Boianu. Ellu face ua cotitura la Lipcani, apoi se dirige putinu oblicu spre media-di pana la Cotulu-Morei, de unde curge perpendiculariu pre ultimulu bassinu allu Dunariei si se arunca intre Renu si Galati, formandu abundantele in pesce lacu numitu Bratesiu. Ellu priimesce in drept'a riulu *Jiji'a* si piriurile: *Herti'a*, *Humari'a*, *Ghirenii*, *Mamorniti'a*, *Buhaiu*, *Prutetiulu*, *Cozi'a* si *Covurluiu*; in stang'a piriurile: *Sarat'a*, *Nirnova*, *Lapusn'a*, *Calmatiuiulu*, *Tigheciulu*, *Larg'a*, *Stramb'a-de-Appusu* si *Stramb'a-de-Resaritu*.

Lacuri. — Celle mai numerose si mai remarcabili din lacurile Romaniei suntu asiediate d'a lungulu mallurilorn Dunariei. Incependu de la west gassimu: *Hartiganu*, *Cioroboreni* si *Laculu-rosiu* in Mehedinti; *Malgavitulu*, *Morenii*, *Cetatea* si *Goliuti'a* in Jiulu-de-josu; *Bistriti'a* in Romanati; *Gradistea* si *Durtiu* in Vlasca; *Grec'a* si *Mostiste* in Ilfovu; *Galatiui*, *Laculu-Mare*, *Buturicu* si *Callarasi* in Ialomiti'a; *Serbanu* si *Tatarulu* in Brail'a; *Covurluiulu* si *Bratesiulu* in Covurluiu; *Cernenii*, *Crocodilulu*, *Cugurluiulu*, *Girgin'a*, *Ialpugulu*, *Rotund'a*, *Ailbeiu*, *Balabanu*, *Cagululu*, *Catlabugulu* si *Sassiculu* in Bolgradu; *Carjoi'a* si *Donici* in Falciu; *Dracsiani* in Botosiani; *Dorohoiulu* in Dorohoiu; *Siliste* in Putn'a; *Saratulu* si *Butucii* in Romniculu-Saratu; in finee *Surulu* in Argesiu.

Ape minerali. — Suntu in Romani'a asiă de multe si asia de efficaci ape minerali, in cotu numai elle, deco ar fi munite cu stabilimente confortabili si igienice, si deco ar fi puse in proeminentia prin calli de communicatiune, ar da locu unui castigu de mai multe milliuni, punendu in acesta summa si capitallurile enorme ce essu pre fia-care annu din terra numai cu individii ce cauta sanetate la baile din statele straine. A le

enumerá prę tote ar ﬁ forte lungu, de aceea ne vomu multiąmi a citá pre celle mai insemnate: *Vascani*, *Borc'a* si *Șlatin'a* in Suçiav'a; *Vįisior'a*, *Bistriti'a*, *Schitu* si *Vallea-babei* in distr. Nemtiului; *Slaniculu*, *Ocn'a* si *Fontanele* in Bacau; *Mironu*, *Pitiorulu-Lupului* si *Strung'a* in Iassi; *Crivesci* in Romanu: *Pungesci* in Vasluiu; *Bohotinulu* si *Husii* in Falciu; *Leov'a* in Cahulu; *Bursucii* iu Tutov'a; Magur'a si Balta-alba in Romniculu-Saratu; *Nifon*, *Cornetulu*, *Lopatarii*, *Balanescii*, *Basc'a* si *Poian'a-merului* in Buzeu; *Teleg'a*, *Brez'a* si *Vallenii-de-munte* in Prahov'a; *Pucios'a* si *Serbanescii* in Damboviti'a; *Bughi'a* in Muscellu; *Bradetulu* in Argesiu; *Calimaneccii*, *Oile*, *Pucios'a* si *Olanescii* in Valcea.—Precumu s'a vediutu din espunerea facuta, apele minerali se affla mai tote in regiunea muntosa.—Demne de tota attentiunea suntu si apele ferruginose descoperite de currendu in Capitalea Romaniei, alle caroru effecte au fostu asia de simtite de unu immensu numeru de individi.

Clim'a. — Sub puntulu de vedere climatericu, Romani'a s'ar puté divide in doa regiuni, a caroru linia de separatiune s'ar puté trage de la Severinu prin Romniculu-Valcii, Pitesci, Tergoviste, Ploiesci si Tecuciu. Partea din susulu acestei linie este ua regiune mai temperata; aci caldur'a nu este asia devorante in timpulu verei ca in regiunea de la sud si iernele nu asiá viforose; pre candu regiunea de la sud, deschisa influentieloru climaterice din steppele Russiei, offere constraste remarcabili de temperatura: frigulu descinde din josu de — 14° si caldur'a se ridica mai susu de 30° Réaumur. Acesta variatiune de temperatura se face de multe ori fora ua transitiune regulata si mai-mai nesimtita ca in alte regiuni. Insa in genere aerulu este curatu si sanetosu.

DIVISIUNEA POLITICA.

In respectulu administrativu, territoriulu Romaniei se com-

pune din 33 de divisiuni numite *judetie* sau *districte*. Judetiele se subdividu si elle in *plase*, cari in regiunile muntose iau numirea de *plaiuri*. Celle din urma divisiuni territoriali administrative suntu *communele*. Administratiunea judetieloru este incredintiata unoru functionari publici, dependenti de ministeriulu de interne si numiti *prefecti* cari suntu adjutati in essercitiulu functiunii loru de *sub-prefecti*. Communele se administredia de unu *consiliu* numitu *communale*, allu carui presiedente se chiama *primariu*. — Preste totu avemu 164 de plase si plaiuri, si 3,080 commune, formate din intr'unirea a 7,402 de sate si catune care-'si au fia-care consiliarii loru speciali.

Vomu divide districtele in *muntene*, cari suntu 13 la numeru, si in *campene* a caroru cifra este 20.

DISTRICTELE DE MUNTE.

Mehedinti, cellu mai occidentale din districtele Romaniei, occupa unu solu in care muntele se contrabalantiedia cu campí'a pre ua suprafacia de 1,099,399 pogone. Ellu e uniculu intre districtele terrei care possede munti si se affla asiediatu d'a lungulu Dunariei in acellu-a-'si timpu. Afora de mierea sea abundante, care 'i a datu de marca ua *albina*, ellu mai produce lemne si cereali. Capitalea sea este:

Severinulu, cu 4000*) loc., intr'ua positiune forte frumosa si cu unulu din celle mai bune porturi de pre Dunaria. Acesta cetate a fostu in evulu-mediu capitalea Banatului Olteniei. Derimata mai in urma din caus'a deseloru invasiuni, ea fusse reedificata la 1837, sub domni'a lui Alessandru Ghica, si la 1841 inaltiata la rangulu de capitale de judetiu. Are ua canterie pentru repararea batelleloru, unu perambulato-

*) Cifrele cari areta numerulu populatiunii se basedia celle mai multe pre censulu din 1860.

riu desfatatoriu si ua multime de ruine din timpulu Romaniloru, intre cari se distingu *Puntea lui Trajanu* și unu *turnu* ce se pretinde a fi fostu construitu de Alessandru Severu.

Mehedintii are 7 sub-prefecture: *Bai'a-de-arama* (1,000 loc.), in plaiulu Closiani, allu carui nume ne rechiama minele selle de arama ua data esploatate; — *Pescenuti'a* in plas'a Motrului-de-Susu; — *Cerneti* (3,300 loc.), in pl. Ocolu, vechi'a capitale a districtului; — *Strehai'a* in pl. Motrului-de-Josu; — *Gvardiniti'a* in pl. Dumbravei; — *Patulele* in pl. Blahniti'a; — *Punghin'a* in pl. Campului.

Monasteriele selle suntu: *Topolniti'a* in mediloculu unoru munti inalti din costele caror'a surge piriulu Topolniti'a; *Motrulu* longa garl'a cu acestu nume si *Strihai'a* edificata de Mateiu-Bassarabu la 1646 pre malulu Motrului si allu Husnitiei.

Jiulu-de-Susu (slav. *Gorju*), a carui marca este unu *cerbu*, simbolu allu numeroseloru selle venaturi, possede munti inalti in senulu caror'a jacu ascunse avutie insemnate de ferru, mercuriu si alte metalle.

Tîrgu-Jiului (3,500 loc.), capitalea districtului, este unu oppidu insemnatu in istori'a Românilorù; are ua fabrica de farfurie si de sobe de portielanu.

Districtulu Jiului-de-susu coprinde 6 sub-prefecture: *Novacii-Straini* in plaiulu Novaci; — *Bradiceni*, ce formedia ua communa cu catunulu Dragoiesci, in plaiulu Vulcanu; — *Tirgu-Jiului*, care este totu-de-ua data capitalea districtului si resiedinti'a sub-prefectului plasei Ocolulu; *Petrescii-de-susu* in pl. Amaradiei; *Urdarii-de-josu* in plaiulu Jiu; — *Vladimiru* in plas'a Gilortului.

Tisman'a este unu frumosu monasteriu, edificatu de Mircea I la 1392, longa piriulu Tisman'a, intr'ua positiune admirabile. — Schitulu *Polovragi* este renumitu pentru cavern'a sea cu stalactite si stalagmite.

Valcea este unu frumosu districtu, pliuu de positiuni pittoresci si celebru priu mouasteriele selle. Marc'a sea este unu *postalionu*, semnu allu vechiului drumu romanu asternutu cu petra, ce treceá pre longa oppidulu Romnicu preste munti la Ulpi'a Trajau'a. De la Dragasiani spre west incepu poeticele deluri cu viie, allu caroru vinu, de ar fi cu ingrijire preparatu, ar rivalisá cu celle .d'antaiu vinuri alle Franciei.

Capitalea sea este *Romniculu-Valcii* (6,000 loc.), aprope de Oltu in medilocula unoru deluri magnifice ; are ua episcopia fundata de Radu cellu Mare si unu seminariu de clerici.

Districtulu Valcea se divide in septe sub-prefecture: *Olanesci* in plaiulu Coziei cu ua importante carriera de marmora frumosa si ua sorgiute de apa minerale famosa ; — *Horezulu* (1,000 loc.), in plaiulu cu acestu nume ; — *Ocn'a* (4,000 loc.), in plas'a Ocolu, pre territoriulu carii-a se affla nisce importanti saline cari dau terrei unu venitu insemnatu. — *Fiscali'a* in pl. Otassaului ; — *Vec'a* in pl. Oltetiului-de-susu ; — *Locusteni* in pl. Oltetiului-de-josu ; — *Dragasiani* (4,000 loc.), pre lunc'a Oltului, locu famosu pentru escellenti'a vinuriloru selle.

Afora de aceste oppide si sate cauta se mai semnalamu *Canenii* insemnatu pentru trecerea pre la Turnulu-Rosiu in Transilvani'a, si *Riurenii* cu mercatulu cellu mai remarcabile din Romani'a de dincoce de Milcovu.

Monasteriele acestui districtu suntu: *Bistriti'a* la popele muntiloru cu acesta numire si longa garl'a Bistriti'a; mai susu se affla *Arnot'a*; *Cozi'a* longa Oltu, cantata in versuri magnifice de poetulu Gr. Alessandrescu si edificata de Mircea cellu Betranu la 1403; *Horezulu* in plaiulu cu acestu nume, etc.

Argesiulu, numitu ast-felliu de la riulu Argesiu, are de marca ua *acera*, fiind-co aci a fostu a do'a resedentia domnesca. Produce porumbu multu si fructe deliciose.

Pitesci (10,000 loc.), in plas'a cu acestu nume, la conflu-

enti'a Riului Domnei cu Argesiulu, este unu oppidu frumusellu si commerciante, si are unu gimnasiu.

Acestu districtu coprinde 7 sub-prefecture: *Siuicii*, satu in plaiulu Loviste; — *Thigveni* in plas'a Topologului; — *Curtea-de-Argesiu* (3,500 loc.), in plas'a Argesiului, cu ua episcopia si unu seminariu, intr'ua positiune ridente. Acesta cetate a fostu multu timpu capitalea Munteniei, si possede ua biserica de marmora admirabile edificata de Negoe-Bassarabu la 1518 in cellu mai frumosu stilu bizantinu, care ar face onore terreloru celloru mai inaintate in arti; — *Tigani'a* in plas'a Oltului; — A cincea sub-prefectura este insa-si capitalea districtului; — *Costesci* in plas'a Cotmen'a; — *Ratesci* in pl. Galasesci.

In distantia de ua posta de la Curtea-de-Argesiu in susu se affla ruinele cetatii *Poenari*, inaltiata de Vladu-Tiepesiu la 1470 prin familiele de boiari ce conspirau contr'a Domnului.

In regiunea acestui judetiu essistu monasteriele *Tutan'a* edificata de Mihnea supranumitulu Galeta la 1580, si *Valeni* longa satulu ce porta acestu nume.

Muscellulu este unu districtu in cea mai mare parte muntosu, din care causa granele ce ellu produce abiá suntu sufficienti pentru nutrimentulu locuitoriloru sei; dero, ca compensatiune, abunda in lemne, pasciuni admirabili, casiuri escellenti, fructe gustose si situri pline de frumusetia. Fiind-co acestu judetiu a coprinsu prim'a capitale a principatului Munteniei ellu are de marca *ua acera pre ua ramura.*

Campulu-Lungu (10,000 loc.), in plaiulu Nucsior'a, longa piriulu cu acestu nume, este capitalea districtului. Atmosfer'a sea salubra si paysagiulu in care se affla, justifica, pre longa alte consideratiuni administrative, preferenti'a primiloru domnitori cari facura dintr'insulu capitalea Principatului.

Are cinci sub-prefecture: *Namaiescii* in plaiulu Dambovitiei; — *Albescii* in plaiulu Nucsiorei; — *Micescii* in plas'a

Riuriloru; *Miovenii* in pl. Argesiellului si *Budiscenii* in pl. Podgoriei.

De remarcatu mai suntu in Muscellu: *Rucarulu* cu rapitorieie selle positiuni; *Bughea* cu salutariele selle sorginti minerali in mediloculu unei nature deliciose; — si monasteriele, *Campu-lungu*, *Flamand'a* si *Negoiesci.*

Damboviti'a, numitu ast-felliu de la garl'a Damboviti'a ce lu percurge in tota intinderea sea, contine petre calcarie, produce fructe in mare cantitate si nutresce unu numeru insemnatu de animali selbatice, pentru care marc'a sea este *ua capriora.*

Tîrgoviste (7,000 loc.), este capitalea judetiului. Situata intr'ua regiune deliciosa, avendu de ua parte dreptu limite ua catena de colline incantatorie, iero de cea-l-alta ua frumosa si vasta campia in mediloculu carei-a serpuiesce Damboviti'a, Tîrgovistea este asta-di numai ua grammada de triste si vaste ruine. La vederea acestoru remasitie alle gloriei nostre nationali, simtitori'a inima a poetului Carlov'a êsi essaló melancoli'a in nisce versuri cari voru durá cotu memori'a vechiei mariri a Tîrgovistei. Acesta cetate a produsu pre *parintele litteraturei Romane, Eliade*, si pre poetulu Gr. Alessandrescu.— Aprope de aci sa affla monasteriulu *Delului*, mare si frumosa constructiune detorita pietatii lui Radu-cellu-Mare, allu carui craniu se pote vedé si arta-di dinpreuna cu allu lui Michaiu Bravulu.

Districtulu Damboviti'a coprinde 7 prefecture si a nume: *Petrarii*, satu in plaiulu Dambovitiei; — *Serbanescii* in plaiulu Ialomitiei; — *Tîrgoviste* care este totu de ua data si capitalea districtului in plas'a Delului; — *Dragomiru* in plas'a Dambovitiei; — *Gaescii*, in pl. Cobia, fost'a capitala a districtului pana la 1839; — *Titu* in pl. Bolintinu; — *Cornatellu* in pl. Ialomitiei.

A fora de monasteriulu Delului, acestu judetiu mai possede: *Viforit'a*, *Nucetulu* si *Golgot'a.*

Pucios'a, satu longa care se affla ua sorginte minerale, este frequentatu in timpulu verei de numerosi visitatori. In vecinetate se affla *Bezdatulu*, unu locu pittorescu aprope de care se inaltia unu malu cu unu echo intreitu si putinte; *Petrositi'a* cu unde pline de pastravi, si munti de ua frumusetia rara.

Prahova este unu districtu situatu la N. Ilfovului si numitu astu-fellu de la garl'a Prahova care lu uda; produce cereali, vinuri multe si bune, si nutresce unu numeru insemnatu de venaturi, pentru care marc'a sea este *unu tiapu si ua corda de vitia cu struguri.*

Ploescii (40,000 loc.) nu departe de garl'a Prahov'a, oppidu bine construitu si unulu din celle mai commercianti alle terrei, este capitalea judetiului; are unu gimnasiu si alte institute primarie.

Are septe sub-prefecture: *Campin'a* (1,500 loc.), in plaiulu Prahovei, remarcabile prin aerulu seu curatu si positiunea sea romantica; — *Valleni* (4,000 loc.), in plaiulu Teléjenu, in mediloculu unei nature ridente; — *Bucovulu* in plas'a Podgoriei, fost'a capitale a districtului Sacuieni, desfiintiatu in 1847; — *Filippesci*, tîrgu in pl. cu acestu nume; — *Ploiesci* in pl. Tîrgusioru; — *Puchenii-Mari* in pl. Campului; — si *Urlatii* (2,500 loc.) in pl. Cricovu.

De notatu mai suntu in acestu districtu: *Telega* si *Slaniculu* cu avute mine de sare cari dau terrei unu venitu insemnatu; *Sirn'a* de unde se scote cea mai buna petra calcaria; monasteriele *Ghighiu*, *Sinai'a*, *Margineni*, etc.

Buzeu, strabatutu in tota lungimea sea de impetuosulu riu ce porta acestu nume, contine ambra frumosa in munti, carbuni de pamentu si importanti ape minerali; pasciunile selle escellenti nutrescu ua multime de turme allu caroru casiu este cellu mai cautatu din terra; marc'a sea este *unu templu cu turnuri si ua passere*, semnulu catedralei episcopiei selle. Capitalea sea este

Buzeu, oppidu frumusellu cu 12,000 locuitori, longa riulu Buzeu preste care are ua punte de ferru lunga de 500 metri. Are ua episcopia fundata de Radu cellu Mare la 1500 si unu seminariu de clerici.

Acestu districtu coprinde 6 sub-prefecture: *Patîrlagele* satu in plaiulu Buzeu; — *Pârscovu* in plaiulu cu aceea-'si numire; — *Carpinesci* in plaiulu Slanicului; — *Niscovu* in plas'a Sarata; — *Mizilu* cu 4,500 loc. in pl. Tohani; — si *Albesci* in plas'a Campului.

De remarcatu mai suntu monasteriele *Ciolanulu*, *Gavanele*, schitulu de maice *Ratesci*, etc. — *Penteleulu* este unu munte forte inaltu pre care se nutrescu multime de turme allu caroru casiu este forte cautatu. — La satulu Magur'a allu acestui judetiu se affla ua salutaria sorginte de apa minerale numita *Nifon*, ieru in plaiulu Tohani, intr'ua valle de unu aspectu incantatoriu, celebrele sorginti de apę minerali chiamate Boboci.

Romniculu-Saratu, asiediatu la mediloculu terrei, se numesce ast-felliu de la rîulu Romnicu ce curge d'a lungulu seu si a carui apà este sarata; pamentulu seu produce cereali in abundantia, lemne si vinu multu, dero, fiind-co in ellu se nutriau ua data mùlte erghelie de calli, are de marca unu *armassariu.*

Romniculu-Saratu, cu 7,000 loc., in plaiulu Romnicului-de-josu longa riulu cu acestu nume, este capitalea districtului si resiedenti'a sub-prefectului; oppidu in genere reu construitu si cu strate neregulate.

A fora de sub-prefectur'a Romnicului-Saratu, judetiulu mai numera anco sesse: — *Demetriesci* in plaiulu Romnicului; — *Plainesci* in plas'a Marginii de susu; — *Costesci* in plas'a Orasiului; — *Sgarcitii* in pl. Romnicului-de-susu; — *Gradiste* in pl. Gradiste; — si *Maicanesci* in pl. Marginii-de-josu.

Balta-Alba, care este in adeveru ua balta cu apa minerale, a perdutu multu din importanti'a ce aveá pre la 1845.

Putn'a, situatu in partea de west a terrei si la nordulu districtului precedente, a priimitu acesta denumire dupo riulu Putna care lu uda. Afora de cereali, solulu seu produce vinulu cellu mai multu si de cea mai buna calitate din terra, pentru care i s'a datu de marca dieulu *Bacchu callare pre unu butoiu.* Capitalea sea este

Focsianii (20,000), longa riulu Milcovu, oppidu commerciante si cu ua industria care produce numai obiecte de antai'a necessitate. Are unu gimnasiu si alte stabilimente de instructiune, spitaluri, casarme, gradini publice, etc.

Acestu judetiu are cinci sub-prefecture: *Agiudu* (2,500 loc.), in plas'a Racaciuni, la gura luncei Trotosiului ce da in siessulu Siretului; — *Panciu*, in pl. Zebrauti, intr'ua positiune frumosa, cu aeru curatu si apa buna; are si ua mica podgoria cu viie, cari producu vinu bunu; — *Valleni* in plaiulu Vrancei; — *Odobesci*, in plas'a Garleloru, celebra prin seri'a de deluri acoperite cu viie, cari dau ua mare cantitate de vinuri superiori totoru celloru-alte din terra si din cari se esporta forte multe si in strainetate; — *Dimanciu* in plas'a Biliesci.

Bacaulu este unulu din celle mai muntose districte alle terrei, pentru care are de marca ua *stanca*; intr'insulu locuesce unu mare numeru de Secui.

Bacaulu, cu 13,500 locuitori, este capitalea acestui judetiu. Acestu oppidu se affla situatu pre riulu Bistriti'a si se bucura de ua positiune forte sanetosa.

Districtulu coprinde cinci sub-prefecture: — *Ocn'a*, in pl. Trotosiu, pre riulu Trotosiu, in mediloculu unoru munti forte frumosi. Aci se affla celle mai importanti saline alle Romaniei, cari dau la 30 milliuni de ocale de sare pre fia-care annu. Totu aci se affla si marele penitentiariu in care se arunca cei condemnati la inchisoria pre vietia. A fora de acest'a se mai gassesce longa acesta communa ua importante sorginte

minerale numita *Ocna*, in vecinetatea carii-a se intinde unu terranu carboniferu la satulu *Comanesci*—*Moinesci* satu in pl. Tazlaului-de-susu; *Vallea-rea* in pl. Tazlaului-de-josu; — *Bacaulu* (capitalea) in pl. Bistriti'a-de-susu; — *Lete* in plas'a Bistritiei-de-josu.

Slaniculu, aprope de fruntari'a Transilvaniei, este unu locu forte placutu, cu positiuni minunate si ape minerali escellenti si forte abundanii. Aci se affla bai forte frequentate si munite cu localuri si celle-l-alte necessarie pentru intretinerea visitatoriloru.

Nemtiulu este unu districtu limitatu la nord si est cu Suciav'a si Romanulu, la sud cu Bacaulu, la west cu Transilvani'a, si numitu ast-felliu de la cetatea cu acesta numire, atatu de famosa in istori'a Moldovei. Cea mai mare parte a territoriului seu este acoperita cu paduri, pline de lemne de totu felliulu, dero mai cu sema de constructiuni, cari descindu pre riuri la Galati si de aci trecu in Turci'a. Aceste paduri ascundu intr'insele venaturi numerosse, si de aceea marc'a sea este *ua capriora.*

Capitalea este *Petr'a* cu 20,000 loc., in plaiulu Petr'a long. riulu Bistriti'a intre munti, cu unu aeru curatu si sanetosu; are ua fabrica de chartía. In acestu oppidu se affla 7 biserice chrestine, un'a armenesca, alt'a lipovana, nenumerate sinagoge si ua giamia, din caus'a multoru Turci stabiliti din vechime si cari se occupa cu commerciulu lemneloru de constructiune pentru Turci'a.

Acestu judetiu coprinde cinci sub-prefecture; — *Bicazu* in plaiulu Muntelui; — *Tîrgu-Nemtiului* (10,000) loc.), in plas'a De-Susu, cu unu spitalu de ua architectura frumosa. La marginea acestui oppidu se vedu ruinele celebrei fortaretie, *Nemtiulu*, care ne rechiama celle mai frumose episode din istori'a Moldovei si gloriosele fapte militarie alle strabuniloru nostri. Mam'a lui Stefanu Cellu Mare inchidendu-'i portele cetatii si

commandandu-'i se mora pentru salutea patriei, si respunsulu lui Stefanu prin ua victoria stralucita; apoi resistenti'a celloru 19 plaiesi contr'a attacuriloru trufosului Sobieski suntu evenimente fora egali in istori'a universale. Pre unu munte mai inaltu se redica monasteriulu *Nemtiului* ce possede ua imprimeria, doa fabrice de panura si unu seminariu. — *Boziani* in plas'a de Medilocu; — *Petr'a* care este in acellu-a-'si timpu si resiedenti'a prefectului; — *Buhusiu* in plaiulu Bistritiei.

Districtulu Nemtiului possede celle mai frumose monasterie alle Romaniei de dincolo de Milcovu: *Nemtiulu* intr'ua valle pittoresca, incungiurata de munti majestuosi; *Agapi'a* si *Varateculu* asiluri pentru maice, si in cari ua mare parte din familiele celle mai insemnate alle Moldovei au cautatu unu refugiu contr'a adversitatiloru fortunei.

Suciava este cellu din urma dintre districtele de munte si se numesce ast-felliu de la vechi'a capitale a Moldovei, Suciava, care acumu suffere sub domni'a Austriei. Acestu districtu offere paduri forte intinse si forte frumose de bradu si de stejaru, din care causa marc'a sea este *trei stejari*. Are de capitale *Falticenii* cu 16,000 loc., nu departe de fruntari'a terrei despre Bucovin'a. Aci se face la 20 Iuliu unu mercatu renumitu ce tine 15 dille si care este cellu mai insemnatu din tota Romani'a.

Suciav'a numera patru sub-prefecture: *Brosceni* satu in plaiulu Muntelui; — *Falticenii* in plas'a Siomuzu; — *Beresci* in pl. Moldovei; — *Pascani* in pl. Seretului.

De insemnàtu mai este si tîrgulu *Lespedile*.

In acestu districtu se affla si commun'a *Bai'a* aprope de riulu Moldov'a, scadiuta multu din vechi'a sea inflorire, dero anco celebra pentru stralucit'a victoria a lui Stefanu cellu Mare la 1466 contra Unguriloru, condusi de Mathia Corvinu. — Totu acesta regiune possede ua importante sorginte de apa ferruginosa, Borc'a.

Monasterie are: *Slatin'a*, edificata la 1560 de Alessandru Lapusnenu, cu ua abundante sorginte de apa sulfurosa; *Risca* longa piriulu cu acestu nume ce da in Moldov'a, si *Probota*, longa satulu numitu asiá, edificate amendoa din ordinea lui Petru Raresiu.

DISTRICTELE DE CAMPU.

Dorohoiulu este cellu mai septemtrionale dintre districtele Romaniei, pre care o desparte de Russi'a prin Prutu si de Austri'a prin Siretu, Molniti'a, Mamorniti'a si cate-va fossate; territoriulu seu, brasdatu de ua multime de garle, possede unu lacu, singurulu naturale in Romani'a, care da nisce raci escellenti, si de aceea marc'a districtului intregu este unu *racu.*

Dorohoiu (10,000 loc.), situatu in plas'a Cosiul'a longa laculu ce 'i a imprumutatu numele seu si longa riulu Jiji'a, este unu oppidu mai totu locuitu de Judani; trei din patru parti alle populatiunii selle se compunu numai din individi din acesta natiune, care differe in unu modu radicale de natur'a Românului.

Districtulu intregu are 6 sub-prefecture, afora de a Dorohoiului: — *Herti'a* (3,5000 loc.) in plas'a cu acellu-a-'si nume; — *Radauti* in pl. Prutului-de-josu; — *Cordareni* in pl. Prutului-de-susu; — *Savenii* in pl. Basiau; — *Michaileni* (6,000 loc.) in pl. Berhomete, cu ua trecatoria preste munti, fost'a capitale a districtului.

De remarçatu mai suntu tîrgurile *Mamorniti'a* si *Darabanii* cu 2,500 loc.

Botosiani. Acestu districtu, situatu la sudulu cellu precedente in regiunea delurosa a terrei, offere pasciuni escellenti si fênetia in mare cantitate, ceea ce ne esplica març'a sea care este *ua cosa.* Capitalea sea este oppidulu

Botosiani (40,000 loc.) cu unu liceu, si unu commerciu destullu de viu. Majoritatea locuitoriloru sei este formata din Armeni si din Judani.

Afora de oppidulu Botosiani, districtulu mai possede anco sesse sub-prefecture: — *Bucece* in plas'a Siretului; — *Sulitï'a* in pl. Meletinu; *Trusiescii* in pl. Jiji'a; — *Stefanescii* in plas'a care porta acestu nume; — *Hârlau*, in plas'a Cosiul'a, a fostu pana la 1834 capitalea tinutului Hârlau, ce s'a impartitu intre judetiele vecine, Iassi si Botosiani. Aci Petru-Raresiu edifico ua biserica de petra in a do'a domnia a sea, si la 1624 Radu-Michnea êsi stramutó in acesta cetate scaunulu domniei, din causa co palatiulu domnescu din Iassi arsese. Hârlaulu are ua positiune frumosa si scote petre de mora de forte buna calitate.

Iassii, restrinsu intre districtele Botosiani, Suciav'a, Romanu Vasluiu si Falciu, si intre riulu Prutu, la est, care lu desparte de fratii nostri din Bassarabi'a, constitue unu tinutu forte frumosu, allu carui territoriu este acoperitu cu paduri si viie admirabili cari dau minunatele vinuri de Cotnari; produce cereali in abundantia, fructe deliciose si pepeni verdi forte gustosi; crescerea calliloru anco formedia obiectulu occupatiuniloru unei insemnate parti din populatiunea sea si de aceea marc'a lui este unu *callu.*

Iassi (100,000 loc.), in plas'a Copoului, este unu oppidu mare, allu carui commerciu se affla mai totu in manele Ebreiloru, cari prin infamele loru speculatiuni paralisedia straduintiele Romanului. Asiediatu pre clin'a unui delu, de unde pare co aluneca in undele Bachluiului, Iassii vede desfasiurandu-se in faci'a sea costele unoru colline, alle caroru colori formedia unu vastu tabellu de frumusetie schiambatorie si de avutie constanti. Acesta cetate a fostu capitalea Moldovei de la 1565, dupo unii, de la 1572, dupo altii, pana la 1862 candu unirea devení definitiva. Are ua metropolia, unu palatiu administrativu forte mare, mai multe biserice frumose intre cari a Santiloru-Trei-Ierarchi fundata de Basiliu-Lupu la 1644, St. Nicolau cellu Mare, edificata de Stefanu cellu Mare, etc.; mai possede ua universitate, unu museu de istori'a na-

turale, unu liceu si ua multime de alte institute pentru educatiunea juniloru de ambe sexe.

Districtulu Iassiloru coprinde septe sub-prefecture: — *Podulu-Iloaei*, in pl. Bachluiului, insemnatu prin gustulu delicatu allu pepeniloru sei si prin numerulu cellu pre mare de Judani, cari au coplesitu pre Romanii de dincolo de Milcovu. — *Bivolarii* in pl. Turiei; — *Copou*, satu in plas'a cu acestu nume; — *Bossie*, satu in pl. Branistei; — *Buciumii* in pl. Codrului; — *Vorovesci* in pl. Stavnicului; — *Tîrgulu-frumosu*, in plas'a Carligaturei, cu 4,500 loc., remarcabile prin pepenii mari si buni ce se producu pre locurile dinprejurulu seu. In vechime aveá ua casa domnesca, alle carii ruine se vedu si asta-di.

De notatu mai suntu: *Sculenii*, longa Prutu, cu ua trecatoria in Bassarabi'a; si monasteriele *Frumos'a* si *Galata* din vecinetatea capitalii.

Romanu, allu carui nume vine de la ua vechia colonia romana asiediata in partile acestea, se marginesce la Nord si Est cu Suciav'a, Iassii si Vasluiulu, la Sud cu Bacaulu si la West cu Nemtiulu. Marea cantitate de cereali precumu si calitatea loru superiore, este simbolisata in marc'a sea, ce se compune din *trei spice de grau*. Capitalea sea este

Romanulu, pre rip'a stanga a riului Moldov'a, preste care are ua punte de ferru mare, la confluenti'a acestui-a cu Siretulu, se bucura de ua positiune frumosa, respira unu aere curatu si possede ua populatiune de 17,000 sufflete. La 1466 fusse incendiatu de Unguri, naintea acellei sangerose victorie de la Bai'a in care Mathia era se'si perdia vieti'a. Printre institutele selle merita ua particularia mentiune episcopi'a sea ce datedia de la 1541 si seminariulu de clerici, a carui fundare ne adduce a minte dulcea si majestos'a figura istorica a lui Alessandru cellu Bunu. In vecinetatea Romanului se areta ruinele vechiei cetati *St. Demetriu*, intarita de Stefanu cellu Mare.

Districtulu se sub-administredia de patru sub-prefecti, cari resedu la: *Sabaoni* in plas'a Moldovei; — *Doljesci*, satu in pl. Siretului-de-susu; — *Porcesci* in pl. Siretului-de-josu; — *Damienesci* in plas'a Fundului.

In regiunea Romanului se affla si satulu *Schei'a*, celebru in istori'a Moldovei pentru victori'a ce Stefanu cellu Mare repurtó in contr'a lui Croiotu, si *Vallea Alba* sau *Resboiani*, locu illustratu prin ua batalia pre care o urmara nisce circumstantie demne de a fi descrise de unu altu Omeru.

Vasluiulu este Mehedintii Romaniei trans-milcovane, adeco unu territoriu plinu de paduri, dero mai cu sema abundante in miere, pentru care cuventu, in representarea iconica a districteloru, ellu se areta sub form'a unui *stupu cu albine.*

Vasluiulu, oppidu cu cu 8,000 locuitori este capitalea acestui districtu; intr'insulu se distingu anco ruinele unui palatiu construitu din ordinea Marelui Stefanu, si care serviá cote ua data de resedentia acestui domnu. De remarcatu mai are biseric'a, pre care pietatea marelui domnu allu Moldovei o inchinó St-lui Ioanne Baptediatoriulu. Aprope de oppidulu Vasluiu se affla piriulu *Racov'a* ce da in Bârladu, si pre marginile carui-a, in loculu numitu *Vallea-Racovei*, istori'a pune ua victoria a Moldoveniloru contr'a Turciloru pre care cu dreptu cuventu D. Cogalnicenu o numesce Maratonele Moldovei.

Acestu districu se divide in cinci plase alle caroru capitali suntu: — *Negrescii* in plas'a Funduriloru; — *Danescii-radiesi*, satu in plas'a Medilocului; — *Buhaiesci* in pl. Stemnicului; — *Pungesci* in pl. Racovei; — *Solesci* in Crasn'a.

Tutova, numitu ast-felliu de la piriulu Tutova, produce cereali, nutresce vite destulle si possede fabrice de sapunu; cu tote acestea marc'a sea se formedia din *trei pesci*, de cari scote ua mare cantitate din copiosele selle balti.

Bârladulu, cu 30,000 loc., este capitalea judetiului Tutova acestu oppidu, care in evulu mediu era centrulu *republicei*

Bârladului, possede ua frumosa gradina publica care se affla a fòra din cetate, unu liceu, mai multe scole primarie publice si diverse institute private.

Districtulu coprinde cinci sub-prefecture: — *Puiescii* în pl. Tutovei; — *Bogdaniti'a*, in Semil'a; — *Zorlescii* in plas'a Tîrgului; — *Coroescii* in Pereschivu; — *Ciuresci* in Corodu.

Falciulu, care într'ua mica distantia se attinge de Bassarabi'a, se restringe intre Vasluiu si Cahulu si se numesce astfelliu de la vechi'a sea capitale, Falciu. Pamentulu seu produce cereali frumose, vinu multu, tutunu si dudi; dero fiinduco crescerea viteloru este un'a din principalile occupatiuni alle locuitoriloru sei, de aceea ellu este representatutu prin figur'a unui *bou*. Capitalea sea este

Husii, cu 20,000 loc., ua episcopia si unu seminariu. Ací se inchiaió la 1711 unu tractatu de pace intre Rusi si Turci.

Districtulu Falciu se subdivide in patru plase, alle caroru capitali suntu: *Dranceni* in plas'a Podoleni; — *Cretiescii* in Crasn'a; — *Vutcanii* in plas'a Medilocului; — *Falciu*, longa Prutu, cu 2,500 loc., este resedinti'a sub-prefectului din plas'a Prutului.

Cahulu este unulu din districtele ce s'au inapoiatu Romanici in urm'a resbellului de la Crimea si a pacii de la Paris din $^{18}/_{30}$ Martiu 1856. Drumulu lui Trajanu, ce incepe de la Vadulu lui Issacu, este unu restu importante din maretiele anticitati romane; ellu strabate ua parte insemnata a judetiului si de aceea marc'a districtului este *unu drumu*.

Cahulu sau *Frumos'a* cu 9,000 loc., longa garl'a Cahulu, este capitalea districtului si resedenti'a prefectului prin urmare; stratele selle suntu drepte si facute dupo planu. In populatiunea sea intra si unu mare numeru de Lipoveni.

Sub-prefecturele se affla in numeru de trei: — *Leov'a* longa Prutu in plas'a Cotulu-Morei; — *Capacli'a* in Thigheciu; — si *Costangali'a* in plas'a cu acestu nume.

Bolgradulu, limitatu la nord cu Bassarabi'a si la sud cu

Ismailulu, este locuitu de ua populatiune compusa in mare parte de straini mai cu sema de Bulgari veniti de prin Russi'a si Dobrogea. Marc'a sea este *unu aratru*, pentru co occupatiunea mai-mai esclusiva a locuitoriloru sei este agricultur'a.

Capitalea acestui judetiu, ce se mai numesce si *Coloniele*, este oppidulu *Bolgradu* cu 10,000 loc., aprope de Vallulu lui Trajanu; are strate late si drepte, ua catedrala mare facuta de Bulgari si unu gimnasiu.

Sub-prefecturele suntu in numeru de trei: — *Hagi-Abdul* in plas'a Cahulo-Prutu; — *Bolgradu*, in plas'a Ismailu, care este si resedenti'a prefectului in acellu-a-'si timpu; — *Cara-Mehmet* in plas'a cu acestu nume.

Ismailulu, numitu ast-felliu dupo capitalea sea, se formedia din ua regiune plina de balti si prin urmare forte avuta in pesce. Pre acestu bassinu allu Danubiului essistau nisce cetati intarite cari formau bulevardulu mai antaiu allu Munteniei si apoi allu Moldovei contr'a invasiunii strainiloru si cari se derimara la 1856 candu fura restituite Romaniei; acesta ne esplica pentru ce districtulu are si asta-di de marca *ua cetate* sau *unu leu*, semnu allu tariei. Ultimele publicatiuni alle Domnului Hajdeu au demonstratu co acestu districtu appartineá Munteniei din timpuri vechie pana in a do'a jumetate a seclului allu 15-lea, candu fusse occupatu de armele victoriose alle Marelui Stefanu.

Ismailu cu 10,000 locuitori este unu oppidu allu carui nume revine forte desu in istori'a Româniloru; are ua episcopia, unu seminariu de clerici, biserice frumose si strate late. Positiunea sea pre mallulu Dunariei l'a redicatu la rangulu unui portu remarcabile. — Alte oppide demne de notatu suntu: *Reni*, aprope de gur'a Prutului longa Danubiu, cu ua positiune strategica si unu portu insemnatu; — *Chili'a*, cetate insemnata ua diniora cu unu commerciu remarcabile, asta-di scadiuta multu din vechi'a sea importantia; — *Vêlcovu*, a-

prope de marea Negra, face unu commerciu insemnatu cu icre moi si cu pesce affumatu numitu batocu.

Covurluiu, numitu ast-felliu de la piriulu Covurluiu si asiediatu d'a lungulu Prutului pre partea drepta a acestui riu, produce cereali multe si pesce in abundantia din laculu Bratesiu; cu tote acestea marc'a sea este *ua ancora*, fiind-co coprinde primulu portu allu Romaniei. Capitalea sea este oppidulu *Galati* longa Danubiu cu 80,000 loc. Acestu oppidu, ce detoresce importanti'a sea positiunii selle asiá de fericite longa Danubiu, constitue primulu portu allu Romaniei, fora a fi cu tote acestea ua cetate frumosa. Are unu gimnasiu, ua scola commerciale, doa imprimerie si mai multe alte institute publice si private pentru educatiunea juniloru de ambe sexele. Miscarea portului seu trece preste ua miie de vase.

Acestu judetiu se divide in trei plase alle caroru sub-prefecture suntu: — *Joresci* satu in plas'a Horince; — *Pechea* in pl. Siretului, — si *Umbraresci* in pl. Prutului. — De remarcatu mai suntu tîrgurile *Oncea*, *Gollesci* si *Dragusiani*.

Tecuciulu, restrinsu intre Covurluiu si Tutov'a pre de ua parte, Putn'a si Bacaulu pre de alt'a, si numitu ast-felliu de la capitalea sea, produce grau, porumbu si mai cu sema vinuri, pentru care marc'a sea este *ua vitia cu struguri*.

Tecuciulu, cu 9,000 loc., se affla situatu pre ua campia udata de riulu Bârladu. Callea ferrata si castrele ce s'au stabilitu acolo in annii trecuti au sporitu numerulu populatiunii selle si l'au redicatu la ua importantia neasceptata.

Acestu districtu are patru sub-prefecture: *Godinesci* in plas'a *Berheciu*; — *Puntea-Turcului* in Zeletinu; *Nicorescii* in plas'a cu acestu nume, — si *Biseric'a-Florei* in pl. Bârladului.

Brail'a, separatu de judetiulu Romniculu-Saratu prin riulu Buzeu, este unu districtu forte siessu si plinu de balti, produce cereali in forte mare cantitate si pesce multu; insa

marca sea este *ua nave*, fiind-co coprinde primulu portu allu Romaniei cis-milcovane. Capitalea sea este

Brail'a cu 30,000 loc., longa Dunaria, in faci'a Macinului, oppidu forte celebru in istori'a Romaniloru pentru numerosele lupte ce au avutu locuací. Brail'a, care a fostu de multe ori arsa, a devenitu chiaru prin acesta ua cetate frumosa, fora a possede cu tote acestea edificie importanti. Cu tote acestea cauta se citamu biseric'a grecesca, gradin'a sea publica si plati'a St. Michailu din centrulu cetatii, incungiurata de unu cercu de constructiuni moderne. Are unu gimnasiu, ua scola commerciale necompleta si alte institute private sau publice pentru educatiunea juniloru de ambe sessele. Brail'a a fostu in puterea Turciloru pana la 1828 candu, derimandu-i-se murii fortaretiei, fusse restituita Munteniei.

Acestu districtu coprinde numai doa sub-prefecture, din cari un'a este insa-'si capitalea, a doa se affl'a la commun'a *Vizirulu-de-susu* in plas'a Balt'a.

Ialomiti'a. La sudulu districtului precedente si allu Buzeului, se intinde ua campia vasta, mai-mai fora undulatiuni si in care calletoriulu merge dille intrege fora a intelní ua sorginte de apa. Acest'a este regiunea care in divisiunea administrativa a terrei ia numele de Ialomiti'a, dupo riulu cu acesta numire, singurulu cursu de apa ce percurge territoriulu seu. Acestu districtu este cellu mai copiosu in grau si in porumbu dintre districtele Romaniei; apoi marea intindere a baltiloru selle si essuberantea cantitate de pesce ce se scote dintr'insele i a datu de marca *unu pesce preste unu snopu de grau.*

Callarasi (Stirbeiu), cu 4,000 loc., este portu longa Borcea, un'a din ramurile Danubiului careací se affla bifurcatu. De cea-l-alta parte, in Bulgari'a, se affla Silistr'a.

Districtulu se divide in 4 plase alle caroru sub-prefecture suntu: *Urdiceni* fost'a capitale a judetiului pana la 1832, in

plas'a Campului; — *Libertatea* sau *Slobodi'a* in plas'a Ialomitiei, longa riulu ce singuru uda partea interiore a districtului; — *Piu'a-Petrei*, longa Dunaria in loculu ce altadata se numía *Cetatea de flote*, in plas'a Baltei. Ací se dede la 1594 ua batalia insemnata intre Michaiu-Bravulu si Turci; — Ultim'a sub-prefectura este insa-si capitalea districtului, in pl. Borcei.

Ilfovulu, incungiuratu de districtele Ialomiti'a, Prahov'a, Damboviti'a si Vlasc'a, si separatu de Bulgari'a prin Danubiu, s'a numitu ast-felliu dupo piriulu Ilfovu. Ellu este unulu din celle mai remarcabili judetie alle terrei, nu numai prin numerulu populatiunii selle si prin importanti'a sea politica, ci si pentru fertilitatea solului seu care produce grau, porumbu, vinu, fructe si pesce mai cu sema din balt'a numita a Greciloru. *Santii imperatori*, *Constantinu si Elen'a*, carii suntu patronii catedralei metropolitane, constituescu marc'a sea.

Bucuresci (222,000 loc.), este capitalea districtului si a Romaniei totu de ua data. Privitu de pre collin'a Metropoliei, acestu oppidu pare a annuntiá ua capitale de prim'a ordine; dero ua data descinsu, curiosulu vede co cetatea nu pote resiste unei analise scrupulose si detaliate. In adeveru allature cu strat'a Caroi, allature cu callea Mogosioei chiaru, se ascundu nisce stratelle anguste, sinuose, reu pavate si reu luminate. Pulberea si noroiulu alternedia intre dinsele, si nu suntu escluse de cotu in timpulu iernei candu gerulu este destullu de forte spre a indurá solulu. Mesurele luate de currendu de cotra consiliele municipali au de scopu a imbunetatí vieti'a locuitoriloru sei si a face din Bucuresci ua cetate europena si cu totulu moderna. Construirea bulevardului Academiei, illuminarea cu gazu propriu dissu, pavarea unoru strate cu petra cubica, hall'a, puntile celle noue de preste Dambovitia, idei'a de a se alimentá oppidulu cu apa filtrata, suntu atatea pasuri facute spre progresu, si deco lucrarile voru fi

cu prudentia si integritate condusse, insalubr'a capitale ar deveni in adeveru unu locu *de bucuria*, precumu areta etimologi'a numelui seu. Printre edificiele publice se distingu teatrulu nationale, metropoli'a, palatiulu universitatii, spitalulu ostirii, officin'a de arme din delulu Spirii, palatiulu domnescu, biseric'a St. Spiridonu, etc. Intre institutele de arti si de scientie cauta sa citamu museulu de istori'a naturale forte necompletu, pinacotec'a care numera numai cote-va tabelle creatiuni indigene si cote-va imitatiuni dupo modele a do'a si a trei'a ordine, conservatoriulu frecuentatu in mare parte de elevi ebrei, universitatea cu scol'a de belle-arti, scol'a de meserie ce tinde a introduce gustulu ferrariei, templariei si allu altoru arti manuali pentru care din nefericire populatiunea romana a avutu ua funesta si nerationale aversiune, etc.*) Mai avemu a observa anco co din marele numeru de commercianti ce speculedia in capitalea Romaniei ua importante majoritate este formata din straini: strata Carol, callea Mogosioe si altele numera numai cote-va si neinsemnate magasine pre frontispiciulu caror'a figuredia ua firma cu unu nume romanescu. *Sapienti pauca!*

In vecinetatea Bucuresciloru se affla frumosele monasterie: *Cotroceni*, resedenti'a de vera a principelui, edificata la 1679 de principele Serbanu Cantacuzenu; *Vacarescii* de Nicolau Mavrocordatu la 1722, *Cernic'a*, *Caldarusianii*, *Ţiganescii*, etc.

Districtulu Ilfovu se sub-administredia de sesse sub-prefecti cari êsi au resedenti'a la: *Olteniti'a* sechela longa Danubiu la gur'a Argesiului cu 5,000 loc., in plas'a cu acestu nume; — *Buciumeni*, satu in pl. Snagovului; — *Ferbintii*, in plas'a Mostiste; — *Panteleimon* in pl. Dambovitiei; — *Domnesci* in pl. Sabarului; — si *Budesci* in pl. Negoiesci.

*) Pentru alte detalie nu numai asupr'a capitalii ci si asupr'a mai totoru punteloru din geografi'a Romaniei rugamu pre lectori se binevoiesca a se referí la pre importantele Dictionariu Topograficu allu Domnului Frundiescu.

Vlasc'a, a carui denominatiune se pretinde co deriva de la cuventulu slavicu *Vlasca* ce insemnedia romanescu, este unulu din districtele celle mai avute si care merge prosperandu din di in di. Marc'a sea nu correspunde actualiloru selle producte, coci ellu este representatu prin *trei stejari* si padurile selle s'au raritu forte tare. De almintrelea territoriulu seu este fertile nu numai in cereali ci si in pasciuni frumose si plinu de balti cari contribuie intr'unu gradu remarcabile la avuti'a sea.

Giurgiu (25,000 loc.), a carui denominatiune se atribuie Genovesiloru din seclulu allu 14-lea, este capitalea districtului Vlasc'a. De si forte commerciante si possedendu cote-va edificie frumose, totu-si oppidulu in generale este uritu, reu pavatu si espusu la numerose venturi din partea Dunariei cari, redicandu pulberea de pre strate, constringu pre omu a amblá cu ochii jumetate inchisi. De almintrelea prin positiunea sea importante, Giurgiulu promite a devení ua cetate demna de loculu ce occupa. Pusa intre callea ferrata Bucuresci-Giurgiu si intre cea turcesca Rusciucu-Varn'a, acesta capitale de districtu are unu viitoriu mare, si anca de acumu relatiunile selle cu orientele si appusulu Europei suntu forte active.

Vlasc'a, se divide in patru plase ai caroru sub-prefecti resedu la: — *Obedeni*, satu in pl. Nejlovului; — *Poeni* in pl. *Glavaciocului*; — *Calugareni*, pre Nejlovu in pl. Calnistei, locu celebru care adduce a minte Romaniloru fal'a trecutului loru; 13 Augustu 1595 este un'a din celle mai frumose pagini alle istoriei militarie, care probedia co ua ceta de latroni nu pote nimicu contr'a unei natiuni animate de putintele suffletu allu libertatii. Ua umile constructiune mai rechiama descendentiloru vechiloru Români acellu momentu in care civilisatiunea invinse barbari'a. Atatu de indifferenti amu ajunsu pentru glori'a nostra trecuta?

Sorori mai mice alle acellei stralucite victorie suntu celle

de la *Serpatesci*, *Stanesci* si *Putineiu*, trei sate umili, dero scumpe inimeloru nobili alle filiiloru Romaniei,

Teleormanulu este ua regiune ce se intinde la Westulu Vlascei, putinu accidentata si numai in cote-va locuri. Numirea sea se esplica prin combinarea a doa cuvinte de origine turcesca, *deli* (mare) si *orman* (padure), pentru co mai inainte acestu districtu precum si lunc'a Danubiului intrega era acoperita cu ua multime immensa de paduri, din cari nu mai subsiste de cotu unu forte marginitu numeru. Acestu districtu are pasciuni escellenti cari nutrescu turme numerose de oi si alte animali, si de aceea marc'a sea se compune din *trei oitie*. Capitalea sea este

Turnulu-Magurele cu 5,000 loc., in plas'a Calmatiuiu, oppidu frumusellu, dero fora viitoriu stralucitu din caus'a pré marii selle departari de Dunaria. Cu tote acestea commerciulu seu cu grane nu este fora importantia si gradin'a publica din centrulu oppidului este prenumerata intre perambulatoriele celle frumose.

A fora de Turnu, care este in acellu-a-'si timpu resedenti'a prefectului si a sub-prefectului, acestu districtu mai are anca trei sub-prefecture. — *Rosii-de-Vede*, longa garl'a cu acesta numire, in pl. Tîrgului; — *Balaciu*, satu in pl. Teleormanu; — *Alessandria*, cu 12,000 loc., in pl. Marginii, oppidu de currendu edificatu intr'ua valle arinosa la marginea garlei Vedea.

Oppidulu *Zimnicea*, fost'a resedentia a sub-prefectului plasei Marginii, se affla longa Dunaria cu ua trecutoria la Sistovulu Bulgariei.

Oltulu este singurulu intre districtele Romaniei cis-milcovane care nu attinge nici Dunari'a nici muntii si care se affla asiediatu d'a lungulu riului ce'i a datu numele seu. Are de marca *unu turnu*.

Slatina cu 5,000 locuitori, in plas'a Medilocului, este capitalea acestui districtu. Situata pre clin'a unei valli ce 'si

spela pitiorele in Oltu si preste care possede ua punte mare de ferru, acesta cetate spera a deveni centrulu unoru relatiuni commerciali intinse, candu Oltulu se va face navigabile. Intre edificiele selle unulu singuru merita a fi citatu, acest'a este frumos'a biserica *Ionnascu*, numita ast-felliu dupa numele fundatoriului seu.

Sub-prefecture numera patru, intre cari se coprinde si capitalea judetiului. Celle-l alte suntu: *Campulu-Mare* in plas'a Oltului; — *Negreni* in pl. Vedei; — *Comani* in pl. Serbanesci.

Romanati, numitu ast-felliu de la ua numerosa colonia ce vechii Romani stabilira aci, este unu districtu formatu din ua campia spatiosa in care granele dau nisce recolte admirabili. Ieta pentru ce ellu are de marca unu *snopu de grau.*

Caracallu cu 9,000 loc., este unu oppidu ce detoresce actualele seu nume imperatoriului Antoninu Caracalla. Aci este resedenti'a prefectului judetiului si a sub-prefectului plasei Ocolu. Ua lupta insemnata se petrecú aci la 1599 intre Michaiu Bravulu si Turci. Aprope de Caracallu se affla *Antin'a* cu forte multe anticitati romane.

Afora de plas'a Ocolului, Romanatii mai coprinde anco alte patru alle caroru sub-prefecture suntu: — *Balsiu*, satu in pl. Oltetiului; — *Brancoveni* in pl. Oltului-de-susu; — *Obârsi'a* in pl. Baltei; — *Islazu* in pl. Oltului-de-josu.

Jiulu-de-Josu sau *Doljulu.* Acestu districtu, unulu din celle mai remarcabili pentru populatiunea si intinderea sea territoriale, se desfasiura in ua vasta campia putinu undulata de colline mai cu sema in partea de la media-nopte. Pamentulu seu produce cereali in mare cantitate; iero lacurile selle intretinu unu numeru considerabile de pesci, pentru care marc'a sea este *unu pesce.*

Craiova, cu 30,000 loc., in plas'a Ocolului, este capitalea districtului. Situatu pre marginea Jiului, acestu oppidu frumusellu, are cote-va edificie moderne si cu gustu construite, pre-

cumu si unu commerciu destulu de viu care êllu pune in relatiune cu celle mai multe din cetatile vecine. Acesta vechia capitale a Banatului Craiovei, asupr'a originii carii-a s'au emissu multe si varie opiniuni, are unu liceu, ua scola secundaria de fete, fundata de Iordache Otetelesianu in 1835, unu esternatu cu patru classi primarie fundatu de Lazaru Otetelesianu, unu frumosu perambulatoriu a fora din cetate numitu gradin'a Bibescului si altele. Lini'a ferrata ce trece preací va da unu sboru putinte commerciului seu si nu incape indointia co industri'a incuragiata va face ca ua mare parte din materialurile brute, cari, esindu din terra, se intorcu cu ua valore centupla, se remana pre locu si se maresca economi'a nationale.

Districtulu Jiului-de-josu coprinde septe sub-prefecture: — *Goiesci* in pl. Amaradiei; — *Meteu* in pl. Jiului-de-susu; — *Terpediti'a* in pl. Dumbravei; — *Craiov'a* in pl. Ocolu; — *Caciulatesci* in pl. Jiului-de-josu; — *Urdicuti'a* in pl. Baltei; — si *Calafatu*, schela longa Dunari'a, cu 3,500 loc., in plas'a Campului.

Consideratiuni generali.

Populatiune. — Censulu facutu in annulu 1860 da ua cifra de 4,500 000 sufflete. Deca la acestu totale vomu adauge popopulatiunea fluctuante in numeru de 100,000 individi, sporulu ce s'a adaosu in decursu de 12 anni 100,000, apoi deca punemu 100,000 individi sustrasi de la censu si pre cei 200,000 de Ebrei ce au navalitu din Galiti'a si Russi'a in acesti din urma anni, ajungemu la ua resultante de cinci milliuni sufflete, cifr'a cea mai probabile a populatiunii Romaniei. — Este de obsevatu co numerulu Judaniloru, care se redica la apope 500,000, nu este constatatu prin nici unu censu officiale, din causa co populatiunea ebraica este forte difficile de numeratu.

Religiunea dominante este cea chrestina ortodossa de ritulu orientale. Din acestu puntu de vedere populatiunea Romaniei s'ar puté divide aprossimativu in cifrele urmatorie: Chrestini ortodossi 4,230,000; catolici 200,000 individi; protestanti 50,000; Armeni 10,000; Lipoveni 9,000; Israeliti 500,000; Maometani 1,500. — Nici unu poporu nu a fostu si nu este mai tolerante in privinti'a religiuniloru de catu Romanii.*)

Religiunea ortodossa numera 2 Metropolie, adeca: pre cea din Bucuresci si pre cea din Iassi; si 6 episcopate, adeca: la Romniculu-Valcei, la Romanu, la Buzeu, la Husi, la Curtea-de-Argesiu si la Ismailu allu carui episcopu porta numele de episcopu allu Dunariei-de-josu.

Monasteriele occupa unu importante capitulu in geografi'a si istori'a Romaniei. Celle mai multe din elle suntu asiediate la munti in nisce locuri remarcabili prin positiunea strategica si prin frumuseti'a situriloru. Ua mare parte din elle erau inchinate monasterieloru straine si calugarii greci abusara de acest'a spre a duce la straini ua cifra insemnata din veniturile terrei. Secularisarea monasterieloru dede ultim'a lovitura fanariotismului ce de sute de anni sugeá sangele cellu mai curatu allu natiunii romane. Cu tote acestea Grecii nu se retrassera fora se lasse urme de trecerea loru prin senulu monasterieloru: celle mai multe din inscriptiuni se falsificara si edificarea monasterieloru se attribuí patriarchiloru greci din Antiochi'a sau din alte locuri. Acest'a adduce ua mare dauna tesaurului nostru istoricu ce se compune in mare parte din anticitatile si inscriptiunile ecclesiastice.

Guberniulu este ua monarchia constitutionale ereditaria in lini'a barbatesca. Doa mari adunantie impartu cu Domnulu *puterea legislativa:* un'a numita *Camer'a deputatiloru* sau *Adunanti'a nationale* votedia bugetulu si legile allu caroru projectu i se presenta de cotra ministeriu; cea-l-alta se numesce

*) Ved. Toleranti'a religiosa in Romani'a de Hajdeu.

Senatu si decide deco se cuvine sau nu se se promulge legile votate de *Adunanti'a nationale.* — Spre a guberná, Domnitoriulu are nevoia de ministri cari administredia tote affacerile terrei, sub titulele de: 1° Ministrulu de *interne*; 2° Ministrulu de *resbellu*; 3° Ministrulu *agriculturei, allu commerciului si allu lucrariloru publice*; 4° Ministrulu de *finantie*; 5° Ministrulu de *esterne*; 6° Ministrulu de *justitia*; 7° Ministrulu *Instructiunii publice si allu Culteloru.*

Marc'a terrei este *ua acera* si *unu zimbru, ua femeia* si *unu leu.* Colorile nationali suntu: *albastru, galbenu* si *rosiu.*

Justiti'a.—Romani'a are ua *Inalta Curte de Cassatiune* ce resede in Bucuresci; patru *Curti de Appellu*, adeca la Bucuresci, Iassi, Focsiani si Craiova; 32 de *Tribunale de prim'a instantia* adeca cate uuulu in fia-care districtu, mai multe *Tribunale de commerciu* stabilite in oppidele celle mari, si cote unu *jude de pace* in fia care sub-prefectura, a fora de oppidele celle mari cari numera mai multe.

Curtea de cassatiune domnesce tota administratiunea nostra judiciaria; ea are de missiune a mantiné jurisprudenti'a si a cassá sententiele Curtiloru de Appellu date in contr'a adeveratului sensu allu legii. — *Tribunalele de prim'a instantia* se dividu, ca si Curtile de Appellu, in Tribunale *civili* si in Tribunale *correctionali* si decidu chiaru cestiunile de commerciu in circumscriptiunile ce nu au tribunale *ad-hoc.* Elle servescu ca tribunale de appellu contra unoru sententie date de judecatorii de pace. — *Justitiele de pace,* cari se affla in cea mai de josu trepta a jurisdictiunii nostre, au mai cu sema de scopu conciliatiunea.

A fora de tribunalele ce enumeraramu, fia-care districtu are ua *Curte de jurati* compusa din simpli cetatiani cari dicidu processele criminali.

Instructiunea publica. — Principiulu care domnesce in Romani'a este co Statulu detoresce instructiunea totuloru. Acestu

principiu a facutu neaperata crearea unei administratiuni speciali si a unui corpu didacticu salariatu de Statu.

Ministrulu instructiunii publice este assistatu de unu *Consiliu generale* carui-a ellu este detoriu a'i presentá programmele de imvetiamentu si tote modificarile ce voiesce se introduca in administratiunea generale a stabilimenteloru puse sub jurisdictiunea sea. A fora de aceste casuri generali, ministrulu este ajutatu in administrarea instructiunei de cotra unu *Consiliu* numitu *permanente* si ai carui membri se numescu de Domnu dupo recommendatiunea ministrului.

Imvetiamentulu se divide in *primariu*, *secundariu* si *superioru*.

Tabellulu statisticu allu instructiunii publice din 1871—72 specifica urmatoriele cifre: 2070 scole primarie rurali de baieti cu 2075 de imvetiatori; 60 scole primarie rurali de fete cu 60 de imvetiatori, — adeca unu totale de 2130 scole, 2135 imvetiatori sau imvetiatorie si 61,082 elevi din cari numai 3516 fete. Scolele primarie urbane de baieti se redica la 133 cu 355 imvetiatori si 19,020 de elevi; scolele primarie urbane de fete suntu in numeru de 106 cu 245 institutorie, 20 institutori si 7,637 eleve.

Scole speciali numera: 5 commerciali, 2 reali, 7 scole normali primarie, 5 scole de meserii, 2 de Belle-Arti, 2 de musica, ua scola ferma de modelu in Doljiu, un'a de agricultura in Bucuresci, alt'a de veterinaria totu in Bucuresci si unu Institutu Macedono-Romanu.

Scolele secundarie coprindu: 2 esternate, 3 scole centrali si unu institutu in Brail'a; 15 gimnasie, 6 licee, 8 seminarie.

In fine instructiunea superiore se priimesce in doa universitati, frequentate de 393 studenti din cari 251 la facultatile de dreptu, iero restulu la littere, scientie si medicina. Numerulu professoriloru din ambele universitati este 62.

Industri'a.—Principalea industria a locuitoriloru Romaniei

este agricultur'a: din 5 milliuni de individi, 700,000 de familie adeca 2,800,000 sufflete, mai multu de jumetatea populatiunii, se occupa cu cultur'a pamentului. Si cu tote astea se gasescu campie forte intinse nearate. Graulu da 2,300,000 kile; porumbulu, 3,000,000; ordiulu, 1,200,000: secar'a, meiulu, ovesulu dau assemenea producte destulu de abundanti. Legumile se cultiva cu succesu; asiá afflamu 13,000,000 ocale de fassole, 10 milliuni de cartofi, 1,700,000 de canepa, etc.; viiele producu la 4,000,000 vedre de vinu, etc. Alte industrie cari concurgu la avuti'a terrei suntu: morele cu aburi, apa si ventu in numeru de 7,000; poverne, 1,700; ollarie, 700: ferestrae, 600; brutarie 4,00; fabrice de gazu si uleiu, 60; tabacarie, 250; vararie, 460: fabrice de luminari de seu si sapunu, 150; luminari de stearinu, 2; bererie, 72; tipografie, si litografie 32; casiarie, 220; fabrice de panura, 4; si afora de acestea mai multe alte fabrice ce apparu la inceputulu crearii industriei unui poporu. Acesta lipsa de industria nationale nu se pote atribuí de cotu absentiei spiritului de associatiune indispensabile pentru attari intreprinderi si putinului sprijinu ce industri'a nationale a gassitu in differitele gubernie ce s'au succesu. Protectionismulu, asia de vetematoriu pentru ua industria desvoltata, este de ua utilitate indispensabile industrieloru crescunde, cari nu potu supportá concurrenti'a industrieloru straine ajunse la unu gradu forte inaltu de perfectiune. La causele enuntiate mai susu cauta se adaugemu si *functionarismulu*, care face mai pre toti junii Romani si chiaru pre cei mai maturi a se imbuldi la usiele ministerieloru spre a obtiné ua occupatiune cu unu salariu de multe ori forte modicu si insufficiente pentru necessitatile victiei.

Commerciu. — Se intellege de sene co ua terra ce nu are alta industria de cotu agricultur'a, nu pote avé unu commerciu continuu si destullu de mare, chiaru candu ar fi favorata de natura intr'unu gradu forte inaltu. Trei anni nefecundi con-

secutivi suntu de ajunsu pentru a intrerumpe schiambulu si a adduce pre longa acestea ua mortalitalitate de spaima ca acellea ce s'au vediutu in annii trecuti. Si cu tote acestea Romani'a prin natur'a solului seu si numerulu cellu micu allu populatiunii selle pare predestinata la ua viuetia fericita eterna. — Dintre tote commerciele cellu mai activu este cellu cu grane. Valorea obiecteloru esportate se redica la 198 milliuni, iero a celloru importate la 90 milliuni lei. A fora de productele coloniali de cari avemu nevoia, tote celle-l-alte marfuri s'ar puté fabricá in terra si cu modulu acestu-a unu capitalu de mai bine de 60 milliuni ar puté se remana ací spre a activá industri'a nationale si a scutí populatiunea de flagellele la cari este espusa ua terra esclusivu agricola.

Armata.—Puterea armata a Romaniei se compune din: 1° *armat'a permanente* in care intra tinerii de la 20 de anni esiti prin sorte; 2° *gard'a cetatianesca* compusa din junii de la 20—35 de anni cari nu au esitu la sorti; 3° *militiele* compuse din toti cetatianii de la 35—50 de anni.

Marin'a numera 2 vapore, 6 sialupe canoniarie si 400 omeni de echipagiu.

Mine.—Pamentulu Romaniei coprinde in senulu seu auru, argintu, arama, ferru, plumbu, mercuriu, etc; din minerali possede cuartiu, marmora, petra calcaria, sare petrosa in forte mare cantitate, carbuni de pamentu, pecura, etc. Din tote aceste avutíe de cari abunda territoriulu nostru, singura sarea si pecur'a suntu esploatate.

Calli ferrate. — Vomu indicá in acestu capitulu nu numai drumurile de ferru terminate ci si pre celle ce suntu deja in preparatiune. — Callea ferrata principale trece prin mediloculu terei, incependu de la nord despre Bucovin'a pana la Vîrciorova, fruntari'a de la appusu. De la Suciava, din Bucovin'a, callea ferrata trece prin Romanu, Bacau, Tecuciu, Galati, Brail'a, Buzeu, Ploiesci, Bucuresci, Pitesti, Slatin'a, Craiova, Se-

verinu, Vîrciorov'a. Afora de acesta linia principale mai suntu liniele laterali: Liteni-Botosiani; Pascani-Iasi; Tecuciu-Bârladu; Bucuresci-Giurgiu.

TABELLU STATISTICU.

SUPRAFACIA kil. patrati.	POPULATIUNE in 1871.	ARMATA in 1871.	FINANTIE Lei; in 1871.
153,774	5,000,000	Armata perm. 57,854 omeni. —— Militiele si Garda cetatianesca 33,000 Totalu 90,854 —— 12,120 calli.	Venitu 72,486,925. Spese 74,481,268. Deficitu 1,994,343. Detori'a 136,200,000.

BASSARABIA.

Bassarabi'a, allu carui nume deriva de la vechi'a familia a Bassarabiloru ce pana in a doa jumetate a seclului allu 15-lea domní iu partea de josu a acestei provincie, se intinde intre Dunastru si Marea Negra la nord si est; intre Bucovin'a, cursulu superioru allu Prutului si districtele romane Cahulu, Bolgradu si Ismailu la west si sud. — Suprafaci'a sea este de 36,291 kil. patrati; iero populatiunea de 1,052,013 sufflete.

Territoriulu Bassarabiei se divide in trei cline, din cari un'a êsi versa apele in Prutu, alt'a in Dunastru si a trei'a in lacurile ce se affla situate pre cursulu de josu allu Danubiului si pre tiermurile marii Negre. Acestu territoriu este acoperitu de vaste si frumose pasciuni. Solulu este forte fertile si produce grau, ordiu, meiu, porumbu, canepa, inu si tutunu; vinuri destullu de stimate si fructe de totu felliulu. Locuitorii sei se mai occupa cu crescerea viteloru, mai cu sema a oiloru, cu ingrijirea albineloru si a gandaciloru de matasse. Esportatiunile selle se compunu din lana, pelli, seuri, untu, ca-

siuri si animali, mai cu sema calli, din cari unu mare numeru se vinde pre totu annulu in Austri'a pentru militi'a usiora.

Locuitorii Bassarabiei suntu ua amestecatura de differite ginti, intre cari Romanii possedu cellu mai mare numeru. Rusii, Serbii, Bulgarii, Grecii, Armenii, Tatarii, Germanii si Judanii nu compunu de cotu ua cifra forte mica in reportu cu cei 900,000 Romani.

Asta-di Bassarabia este suppusa guberniului russescu si se divide in 8 tinuturi sau districte: 1° *Hotinu*, 2° *Soroca*, 3° *Baltile*, 4° *Orchei*, 5° *Chisineu*, 6° *Thighin'a*, 7° *Cetatea-Alba*.

Chisineu (105,000 loc.), longa garl'a Bîc, affluente allu Dunastrului, este capitalea tinutului cu acestu nume si a Bassarabiei intrege, resedenti'a gubernatoriului si a archiepiscopului de ritulu orientale; are unu seminariu metropolitanu, unu gimnasiu, ua scola armenesca si possede cote-va edificie frumose.

Hotinulu, 20,000 loc., longa Dunastru in faci'a Camenitiei, este ua cetate tare si forte celebra in istori'a Româniloru pentru multele lupte ce se petrecura ací.

Soroca, longa Dunastru, cu 15,000 loc., cetate fortificata, resedenti'a administratoriului districtului cu acestu nume.

Baltile, longa Reutu, affluente allu Dunastrului.

Orcheii, totu longa Reutu, cu 10,000 loc., face unu commerciu remarcabile cu calcea ce scote din vecinetatea sea.

Tighin'a sau *Bender*, cu 10,000 loc., oppidu de ua mare importantia in istoria pentru numerosele fapte militarie ce s'au petrecutu ací.

Cetatea-Alba, la gur'a Dunastrului, cu 30,000 loc., face unu insemnatu commerciu pre marea Negra.

BUCOVINA.

Bucovin'a, adeca *dumbrav'a rosia*, se marginesce la N. si W. cu Galiti'a, Marmorosulu si Transilvani'a, la sud si est cu Ro-

mani'a si Bassarabi'a. Suprafaci'a sea este de 10,453 kil. patrati.

Acesta frumosa regiune, acoperita de umbrosele ramificatiuni alle Carpatiloru, constitue un'a din partile muntose alle Daciei. Poetulu V. Alessandri o numesce *flore din gradina*; si in adeveru cu muntii sei de unu aspectu ridente, cu recorea valliloru selle, cu frumuseti'a situriloru si cu positiunile selle romantice, Bucovin'a este unulu din tinuturile celle mai bine dotate de natura. Solulu seu plinu de accidentie este udatu de Dunastru, Prutu, Siretu, Bistriti'a si Moldova; si, de si muntosu, totu-si produce destulle cereali pentru indestullarea locuitoriloru sei. Dero ceea face adeverat'a avuíta a Bucovinei suntu vastele selle paduri, intinsele selle pasciuni pre cari se nutrescu ua multime de animali, salinele, minele de argintu, de ferru si de plumbu. Ieta ce stimuló mai multu de cotu or ce aviditatea Austriei si o facú se induplece pre Porta a subsemná funestulu tractatu din 25 Februariu 1777, prin care se rapiá de la senulu Moldovei un'a din celle mai frumose si mai avute provincie alle selle.

Populatiunea Bucovinei se urca la 500,000 de sufflete si se compune din Romani, Rusniaci, Germani, Armeni, Unguri si Judani; dintre toti acesti-a Romanii suntu cei mai numerosi.

Cernauti (35,000 loc.), longa Prutu, este capitalea Bucovinei; are unu tribunalu presiedentiale, unu seminariu teologicu, unu gimnasiu si unu commerciu activu.

Siretulu, longa riulu cu acestu nume, are ua populatiune de 10,000 loc. Aci a fostu resedenti'a principelui Lascu si metropoli'a Moldovei pana la 1370.

Radauti (10,000.), aprope de riulu Suciav'a.

Suciava (10,000 loc.), pre garl'a cu acestu nume si aprope de fruntari'a Moldovei, a fostu capitalea acestui Statu inaintea Iassiloru. Printre ruinele selle se distinge palatiulu prin-

cipiloru moldavi si biseric'a St. Ioanne cellu nou, fundata de Alessandru cellu Bunu.

Campulu-Lungu, oppidu micu longa garl'a Moldov'a.

Visǹiti'a, oppidu micu longa Ceremusiu, affluente allu Prutului.

MARMOROSULU.

Marmorosulu se marginesce la nord si est cu Galiti'a si Bucovin'a, la sud cu muntii Transilvaniei si cu Samesiulu, la west cu ua parte din Tiss'a pana la cotulu Essenei, si de ací cu muntele Moncastru, ua ramura din Carpati. Suprafaci'a sea este de aprope 17,000 kil. patrati. — Pamentulu acestei regiuni este mai totu muntosu; numerose ramificatiuni se lassa din Carpati si, brasdandu territoriulu seu in differite sensuri, êllu prefacu intr'ua terra romantica. Pre acesti munti se intindu paduri vaste, iero in senulu loru se gassescu metalle in mare cantitate: auru, argintu, arama, ferru, si masse enorme de sare si de marmora. — Unu singuru riu remarcabile uda pamentulu Marmorosului, acestu-a este Thiss'a, care ací curge spre nord-west, dero, dupo ce a ajunsu la punt'a de susu a Crisianei, se intorce spre sud si se versa in Danubiu la Titel.

Locuitorii Marmorosului suntu Romani, Rusniaci si Unguri; preste totu ua cifra de 600,000 suffletе, in care partea cea mai insemnata o compunu Romanii.

Cetati principali suntu:

Rona (Ronaszék), in regiunea Thissei de susu, cu saline ce dau pre annu la 40,000,000 de ocale; — *Segetulu*, *Campu-Lungu*, *Ticeulu*, *Visculu*, *Hustulu*, oppide asiediate d'a lungulu Thissei; — *Vinariulu*, longa Thiss'a, remarcabile pentru vinurile si mercatulu seu de vite; — *Uilacu*, oppidu commerciante, cu navigatiune pre Thiss'a; — *Moncastru (Muncaciu)*, longa riulu cu acestu nume, este ua cetate fortificata, ce ser-

vesce de încisoria publica; — *Bai'a-mare*, la fruntari'a Transilvaniei, cu minere si monetaria; — *Bai'a-de-susu (Spria)* aprope de Bai'a-mare, cu minere de auru si de argintu.

CRISIANA.

Crisian'a, situata la westulu Transilvaniei, intre Samesiu, Thiss'a si Muresiu, este ua terra siessa, putinu undulata in partile de la resaritu. Partea interiore a acestui tinutu este udata de trei riuri cari, esindu din muntii occidentali ai Transilvaniei, se impreuna inainte de a se aruncá in Thissa; aceste riurí suntu *Crisiulu albu*, *Crisiulu negru* si *Crisiulu rapede*, cari au datu numele loru terrei intrege. Solulu Crisianei este fertile mai cu sema in cereali si acoperitu de numerose pasciuni, cari nutrescu turme escellenti. Ari'a sea este de 32,000 kil. patrati; iero populatiunea de 1,200,000 suffete in cari numerulu cellu mare se formedia din Romani si Unguri. — Cetatile demne de notatu suntu urmatoriele:

Debretinu, cu 45,000 loc., cetate industriosa si commerciante; — *Satu-mare*, longa Samesiu, din josu de Baia-mare; — *Urbea-mare (Gross-Wardein)*, longa Crisiulu rapede, cu 30,000 locuitori, are ua academia de dreptu; — *Beiusiulu*, longa Crisiulu negru, cu unu gimnasiu romanescu, fundatu de episcopulu Vulcanu; — *Giula*, longa Crisiulu albu; — *Arad*, cu 32,000 loc., longa Muresiu, este resedenti'a unui episcopu romanu neunitu; are unu gimnasiu romanescu si ua scola preparatoria romanesca.

TEMISIANA.

Temisian'a, numita ast-felliu dupo riulu Temisiu ce uda partea sea interiore, este ua terra limitata la nord cu Muresiulu, la west cu Thiss'a, la sud cu Danubiulu si la est cu Transilvani'a sí Romani'a, de care se affla despartita prin muntii Carpati. Temisian'a este ua terra fertile si frumosa;

de la Vîrciorova pana la Baziasiu, positiunile selle suntu asia de pittoresci in catu ochiulu nu se satura privindu-le; in intru munti putinu inalti, cari nu au majestatea Alpiloru, dero plini de gratia si avuti in mine de auru, argintu, arama, ferru, etc. Acesti munti se gramadescu mai cu sema in partile de la sud si est si mergu perdendu-se in colline gratiose si campie fertili spre tiermurile Tissei si ale Muresiului. Graulu escellente, ce se produce ací, porta numirea specifica de *grau de Banatu.* — Suprafaci'a Temisianii este de 28,000 kil. patrati, si populatiunea de 1,300,000 sufflete, compusa din Romani, Germani, Serbi, Unguri si Judani. — Oppidele remarcabili suntu:

Temisiora, fortaretia famosa, cu 33,000 loc., longa canalulu Becu allu riului Temisiu; — *Lugosiu,* longa Temisiu, este unu oppidu mai totu romanescu si resedenti'a unui episcopu romanu unitu; — *Lipova,* longa Muresiu, oppidu mercantile si mai totu romanescu; — *St. Nicola (Szent-Miclos)* cu unu institutu agronomicu practicu; — *Cacand'a* si *Bescareculu,* oppide commercianti; — *Biseric'a-Alba* la nord de Baziasiu; — *Palanca-noua,* longa Danubiu; — *Panciova,* apropc de versarea Temisiului in Danubiu; — *Rusiav'a,* aprope de fruntari'a Romaniei.

TRANSILVANIA.

In partea centrale a Daciei, inchisu din tote partile de muntii Carpati, se redica unu vastu plaiu pre care Romanii êllu numescu *Transilvani'a,* Ungurii, *Erdeli* (Ardelu), Nemtii, *Sibenbürgen.* Este ua frumosa si avuta regiune acesta parte a vechiei Dacie. Muntii sei plini de situri pitoresci, aci gramaditi in masse enorme alle caroru verfuri suntu continuu acoperite cu neua, ací riposi si terribili de precipitie; ací deschidendu-se in doa serie de inaltimi ca se faca locu numeroseloru cursuri de apa ce essu dintr'insii, suntu in genere ad-

mirabili, avuti in paduri secularie si in metalle de cea mai mare importantia, cumu: auru, argintu, mercuriu, plumbu, ferru cupru, zincu, etc. Arseniculu, sarea gemma, carbunii de pamentu, sulfulu, topazele, amethystele si alte petre pretiose se gassescu in mare cantitate pre territoriulu Transilvaniei. Carrierele de marmora si de gresse nu lipsescu acestei frumose terre, ba anco ea possede asia de abundanti in cotu ar puté procurá totoru terreloru vecine, 'deco acestea ar avé nevoia de dins'a. Vitele ací suntu de rasa buna si facu obiectulu principale allu commerciului, care afora de acestea se mai essercita asupr'a vinuriloru, graneloru, mierii, cerei si lanei. Intr'unu cuventu natur'a a aruncatu ací cu ua mana prodiga celle mai cautate din avutiele selle, si pre longa acestea ua panorama care incanta vederea prin majestatea si frumuseti'a tabelleloru selle. Nu este mai nici unu locu in Transilvani'a in care visitatoriulu se nu remana uimitu inaintea acellui complessu de frumusetie ce se schiamba la fia-care pasu. Apele minerali vinu in fine de contribue intr'unu gradu forte inaltu la avuti'a terrei, si de si nemunite cu locuintie in destullu de confortabili, totu-si elle suntu frequentate de unu numeru forte mare de straini, ce cauta mantuinti'a in acesta Elvetia a Orientului.

Ua multime de riuri si garle êsi au originea in Carpatii Transilvaniei si uda territoriulu ei. Celle mai insemnate suntu: *Oltulu* care incepe din polele Carpatiloru dintre Transilvani'a si Moldova, nu departe de originea Muresiului; *Muresiulu* ce se dirige antaiu spre media-nopte, apoi se intorce spre appusu cu applecare spre sud si se versa in Thiss'a in faci'a Segedinului; *Samesiulu* cu celle doa bratie alle selle, *Samesiulu micu* si *Samesiulu mare*, cari se impreuna spre nord si se intelnescu cu Thiss'a in partea superiore a acestui-a.

In aceste trei fluvie cari servescu de reservoriu apeloru Transilvaniei se versa: *Negr'a* in Oltu; *Têrnav'a-mare* si *Têrnav'a-*

mica cari se impreuna la Blasiu, *Sabesiulu*, *Vinerea*, *Sargetiulu*, in partea stanga a Muresiului; *Aurariulu* in drept'a. Catu despre Samesiu, ellu nu are affluenti de ua importantia mare.

Suprafaci'a Transilvaniei este de aprope 59,000 kil. patr., iero populatiunea de 2,200,000 sufflete in cari majoritatea o au Romanii; apoi vinu Secuii, Sassii, Ungurii, Armenii, Grecii si Judanii. Mai tote acestea ginti êsi au religiunile loru particularie.

Clusiulu *(Klausenburg*, ung. *Kolosvár)*, cu 25,000 loc., pre Samesiulu-micu, este capitalea Transilvaniei si are unu liceu catolicu, altulu reformatu si altulu unitariu, unu museu si unu observatoriu astronomicu.

Alba-Julia (Belgrad, *Carlsburg*, *Feyérvár)*, la gur'a Ampoiului longa Muresiu, este ua cetate fortificata; — *Sabiniulu (Hermannstadt)*, longa ap'a cu acestu nume ce da in Oltu, are mai multe stabilimente de instructiune si ua galeria de pictura proprietate a baroniloru de Bruckenthal; — *Brasiovulu (Kronstadt)*, in tinutulu numitu *Terr'a Bersei*, nu departe de Oltu, cu 30,000 loc., face unu mare commerciu cu Romani'a; — *Tîrgulu-Muresiului*, longa Muresiulu-de-susu, are ua frumosa biblioteca fundata de comitii *Telleky*; — *Bistriti'a* longa riulu cu acestu nume ce se versa in Samesiulu-mare, era inainte multu mai insemnata si faceá unu commerciu mare cu Moldov'a; — *Desiu*, la confluenti'a Samesiului-Micu cu Samesiulu-Mare; — *Gerl'a*, longa Samesiulu-micu, are unu castellu ce servesce de inchisoria primaria a Transilvaniei si este unu oppidu mai totu locuitu de Armeni; — *Turd'a*, longa riulu Aurariu; — *Aiudu*, longa Muresiulu-de-Medilocu; — *Blasiu*, la confluenti'a Tîrnaveloru, este resedenti'a archiepiscopului romanu, cu unu gimnasiu si unu seminariu pentru clerulu romanescu unitu; — *Cetatea-de-Balta (Küküllö)*, castellu longa Tîrnav'a-mica; — *Mediesi*, *Elis'a*, *Sedisior'a* si *Pretoriulu Secuiloru*, d'a lungulu Tîrnavei-mari;

— *Tîrgulu-Secuiloru*, longa Negr'a, la est de Brasiovu; — *Fagarasiulu*, intre Brasiovu si Sabiniu, longa Oltu cu ua punte admirabile preste acestu riu;—*Sabesiu*, longa riulu ce porta acestu nume si care se versa in Muresiu; — *Oresti'a*, *Dev'a* si *Dobra*, situate d'a lungulu Muresiului; — *Uniedor'a*, longa Cern'a, si *Sargetiulu* sau *Hatiegulu* longa Streiu. In vecinetatea acestui din urma oppidu se affla ruinele vechiei Sarmisegetuse.

NOTIUNI ISTORICE.

Daci'a in anticitate fusse locuita de Daci, poporu de origine tracica, dupo parerea celloru mai multi istorici. Anca din timpulu lui Juliu Cesare, acestu poporu bellicosu infestá asiá de desu provinciele Romane din drept'a Dunariei, in cotu preoccupassera de timpuriu pre acestu mare generalu. Unu numeru insemnatu de lupte atroci se dedera intre aceste doa ginti, fora a se decide care din doa va fi esterminata, pana candu la 104 p. Chr. ajungundu la tronulu imperiale allu Romei Marele Trajanu si dupo doa resbelle din celle mai cruncene ce au avutu vr'ua data ligionarii Romani, natiunea Daciloru fusse sdrobita si redusa la nisce proportiuni neinsemnate. Din acellu momentu Daci'a se prefacú in provincia Romana si remase in acesta calitate pana la 273 p. Chr., candu Aurelianu, retragundu legiunile din aceste locuri, lassó pre colonii Romani de la Danubiu in voi'a sortei loru. Tote tentativele de reincorporare ce se facura mai in urma fura deserte. Principiele republicane invinsera pre celle imperiali, si, de si imperatorii bizantini reusira a uní cu imperiulu loru partea de sudu a Daciei, cu tote acestea partea muntena si mai allessu a muntiloru Gorjului remasse independente si autonoma sub domni'a duciloru din vechi'a familia a Bassarabiloru. Invasiunile Gotiloru, Huniloru, Avariloru, Cumaniloru si alle altoru barbari nu avura nici ua influentia asupr'a co-

loniloru Romani, precum se vede din puritatea limbei, din latinitatea traditiuniloru sí a obiceiuriloru romane. De partea drepta a Dunariei, se infiintiá pre la finele seclului allu septelea unu imperiu, in care Romanii federati cu Bulgarii, aruncara spaim'a in degeneratii imperatori ai Bizantiului; pre candu, in partea stanga, Daci'a era impartita in ua multime de republicutie si state autonome, cari aveau de modelu organisarea stinsei Rome republicane.

Deja triburile barbare fussessera respinse si resturile loru contopite in marea natiune romana; in tote partile Daciei Trajane Romanulu remasese singuru domnu allu solului seu, si formarea unui putinte Statu Daco-romanu nu ar fi fostu nici de cumu difficile in acesta epoca, dupa ce Romanii trecussera prin atatea incercari cari êi facusse a intellege marea utilitate si fericitulu viitoriu ce 'i asceptá prin unirea politica. In acestu momentu supremu, ua ginte de ua origine straina restului Europei, ua horda de barbari flamandi si espatriati, desperati de cumplitele loviture ce priimissera, navalira ca ua haita de latroni sdrobiti de fame in partile Daciei superiore. Curagiulu ce da desperarea facú pre Magyari se castige prim'a victoria, si din acestu momentu Romanii, pre cari unu indelungatu repaosu êi facusse a perde abitudinea armeloru, dedera man'a cu invingutorii si inchiaiara alliantia in loculu numitu Esculeu (juramentu). Preste putinu Ungurii se intinsera si in Crisian'a si Temisian'a cari devenira tributarie loru, insa conservandu-si ducii sei particulari pana pre timpulu lui Stefanu, candu tote aceste terre dinpreuna cu Ungari'a formara regatulu federativu Romano-Ungaru. Ast-felliu la inceputulu seclului allu unu-spre-decilea gassimu in regiunea Dunariei trei state: regatulu *Romano-Bulgaru* in drept'a si in cea mai mare desvoltare a sea, regatulu federativu allu *Romano-Unguriloru*, si, intre aceste doa state amestecate, vedemu ua *Romania pura*, in care vechii coloni ai Marelui Trajanu

erau liberi de ver-ce elementu strainu. Invasiunea Tatariloru de la jumetatea seclului allu 13-lea turburó pentru unu momentu terrele din stang'a Dunariei, dero tocmai dupo acesta agitatiune a poporeloru din aceste parți, vedemu Munteni'a cu ua crescere de territoriu si ua insemnetate politica, care face dintr'ins'a puterea cea mai importante de la resaritu, neesceptandu nici chiaru Poloni'a si Ungari'a.

In seclulu allu 14-lea, Munteni'a, ce se mai chiamá si Bassarabi'a, dupo numele familiei domnitorie, se intindeá de pre culmile Almasiului din Banatulu Temisianu pana in undele Marii-Negre, si de la Oltu din Transilvani'a pana dincolo de Danubiu. Acestu putinte statu êsi avussesse samburele seu in Banatulu Severinului, la care se adause pre la 1170 ducatulu Transilvanu allu Fagarasiului si pre la 1270 restulu Munteniei cu totu malulu de nord allu Danubiului pana la Chili'a. Cu acesta intindere territoriale si cu vitezulu sange ce a cursu in totu de un'a prin vinele romane, Bassarabii putura invinge pre regii magyari Ludovicu cellu Mare si Sigismundu, cei mai putinti suverani ai Europei, sau pre unu cuceritoriu de talli'a vestitului tzaru serbescu Stefanu Dusianu, groz'a Bulgariei si a Bizantiului.*)

Venirea Turciloru in Europ'a deschisse ua noua epoca in istori'a Româniloru. De attunci pana la venirea Fanariotiloru, vieti'a nostra este ua lunga serie de resbelle, de aperare sau emancipare contr'a acestui torrente de cuceritori ce amenintiau Europ'a intrega cu armele loru. Romanii tinura tare si prin acest'a salvara civilisatiunea occidentale pusa in periculu de fânatismulu Osmanliiloru. Incungiurati de inimici putinti ca Polonii la nord si resaritu, Ungurii la appusu si Turcii la sud, Romanii desvoltara unu curagiu si ua tenacitate demne de celle mai frumose pagini alle istoriei universali. Si de asta data libertatea triumfó contr'a fatalitatii.

*) Hasdeu, Istori'a critica a Romaniloru, fasc. I. pag. 27.

Dero introducerea sistemului feudale si asservirea terraniloru addussera ua schiambare, de altmintrelea forte naturale, in vieti'a Romanului. Pre de alta parte strecurarea Greciloru in Principate si calcarile flagranti alle vechieloru tractate addussera infamulu regime allu Fanariotiloru cari nu tindeáu la nimicu mai multu de cotu a paralisá fortiele natiunii, a desnationalisá pre Romani si a face din avutele provincie alle Daciei ua preda eterna a lacomiei Fanariotiloru. Cu putinu timpu mai inainte de despossessiunea principiloru indigeni din Romani'a si Moldov'a, Transilvani'a cadeá prin funestulu tractatu de la Carlovitz din 1699 in ghiarele Austriei si aveá se fia despuiata de drepturi, umilita sub guberniulu cellu mai ipocritu ce a essistatu vr'ua data in lume. Acesta prefacuta inimica a gintii latine de la Danubiu ne rapí la 1777 Bucovin'a care geme si asta-di sub unu jugu strainu, cellu mai rusinosu din tote jugurile. La 1812, ua alta vecina, Russi'a, occupá Bassarabi'a si deslipiá de la senulu mamei selle acesta nobile filia, care prin numele seu adduce aminte glorios'a dinastia ce in decursu de atati secoli condusse pre Romani in callea gloriei si a libertatii. Dero 21 a sunatu si ua aura de libertate sufflό de la ua margine pana la cea-l-alta a Moldovei si a Munteniei; 21 si Tudoru Vladimirescu imvetiara pentru totu-de-un'a pre Romani demnitatea omului, energi'a civilisatrice si facura ua necessitate din celle mai virili si mai inviolabili sentimente. Sub impressiunea acestei revolutiuni, Bolintinianu esclama:

Fratiloru, sculati cu toti
Se scapamu terr'a de hoti
Si in inim'a straina,
Ca in pelle de juvina,
Se 'mi spelu pal'a de rugina!

Acestu suffletu nationale ce isbucní, ca unu vulcanu multu timpu comprimatu, deschide ua noua era in istori'a Romaniloru si êi duce la 24 Ianuariu 1859 candu doa surori nu-

mai, Munteni'a si Moldov'a, uitandu vechiele loru discordie, èsi dau man'a intr'ua cordiale infratire prin allegerea lui Alessandru Cuza. Cu tote acestea opera lui 21 nu este anco terminata: cea mai mare parte a territoriului Daciei este in mane inimice, cari, nemultiamite cu ce au appucatu prin furtu sau vulpenía, ar dorí se coprinda si se sugrume totu ce este Romanu. Insa nu este departe epoc'a in care umanitatea va sterge din codicele seu acestu mare scandalu: asservirea unei natiuni la carulu altei rase cuceritorie. Se lucramu dero cu inima si se asceptamu nestramutati momentulu in care Romani'a, adunandu-si pre toti copillii sei, va puté dice cu ua gaudentia piosa: *Domne, nici unulu nu lipsesce!*

XIII. RUSSIA.

Descriptiunea fisica. — Russi'a, care coprinde tota partea orientale a Europei, se limitedia la nord cu *Oceanulu Glaciale;* la west su *Suedi'a*, *Baltic'a*, *Imperiulu germanu*, *Austri'a* si *Romani'a;* la sud cu *Marea Negra*, *Caucasulu* si marea *Caspica;* la est cu fluviulu *Ural*, muntii *Urali* si riulu *Kara*, care areta separatiunea conventionale a provincieloru selle europene de celle asiatice. La acesta massa continentale cauta se mai adaugemu insulele: *Nou'a Zembla*, *Spitzberg*, *Kalgucf* si *Vaigatz* din Oceanulu Glaciale; *Aland* si mai multu de doa cente de insuletie stancose, archipelagulu *Abo* si insulele *Ago* si *Oesel*, in marea Baltica.

Acesta regiune, mai vasta de cotu totu restulu Europei, udata de celle mai mari fluvie alle acestui continente, taiata de ua infinitate de lacuri si de paludi, nu offere mai pretotindinea de cotu campie monotone acoperite cu smercuri, paduri si ghiatiuri, deschise totoru influentieloru glaciali alle Asiei; de aspecte, clime si productiuni diverse, de locuitori di -

feriti; nefertili, deserte, selbatice si reci la nord; destullu de avute, mai populate, mai civilisate și mai temperate la sud.

Pre Oceanulu Glaciale, care formedia *marea Alba* si numerose senuri, costele Russiei, vecine cu Norvegi'a, presenta, ca si costele acellei terre, stance si *fiorduri* la gurele riuriloru; dero dincolo de Kola si pana la strimtori'a de Vaigatz, elle suntu base si paludose, si dincolo de strimtoria, ghiatiurile le facu mai-mai neaccessibili. Pre senurile *Botniei* si *Finlandiei*, formate de marea Baltica la west, elle suntu marginite cu stance sau insule stancose. Pre Baltic'a propriu dissa, Estoni'a, Livoni'a, Curlandi'a, au tiermuri arenose si sterili d'a lungulu caror'a se intindu dune putinu redicate. In marea Negra, care prin strimtori'a *Kerciu*, formedia putinu spatios'a mare de Azof, costele suntu abrupte si stancose numai in Crimea meridionale; in celle-l-alte parti elle suntu base si netede ca si in Marea Caspica.

Russi'a propriu dissa presenta cinci regiuni differite; 1° *Clin'a marii Albe* este ua immensa padure unde nu se gasescu poiene de cotu d'a lungulu fluvieloru; preste allu 69-lea gradu de latitudine, intelnimu numai nisce steppe acoperite cu muschiu si campie de ghiatia; 2° *Clin'a marii Baltice* offere mai multe locuri pentru cultura, si inulu si canep'a dau aci producte considerabili; 3° *Plaiulu centrale* formedia regiunea industriale a Russiei; aci solulu este destullu de fertile si secar'a cultivata cu ingrijire. Cote-va parti alle acestei zone sufferu de disparitiunea paduriloru; 4° *Clin'a meridionale* presenta unu solu acoperitu cu unu stratu avutu de pamentu negru care face avuti'a sea: acest'a este regiunea agricola a Russiei; 5° *Reginnea steppeloru* se intinde de la Dunastrulu inferiore pana la Uralu, si este limitata, la nord, prin ua continuitate de colline ce incepu aprope de Ecaterinoslav si se intelnescu cu Valdai la nord de Don; Donulu separa acesta regiune in doa parti: cea de la west, care este ua im-

mensa campia, si cea de la est, acoperita cu erburi, arena mobile, lacuri si smercuri.

Poloni'a si Finlandi'a, cari formedia nisce State numai cu numele distincte de Russi'a, au unu caracteriu particulariu: Poloni'a este essentialemente agricola si destullu de avuta pentru a esportá grau, secara, ovediu, etc.; Finlandi'a nu este asiá fertile si numai rare ori produce mai multu de cotu necessariulu pentru populatiunea sea.

Clim'a Russiei offere ua forte mare varietate: la nord, fiind-co venturile glaciali nu suntu impedecate de nici ua inaltime, temperatur'a este de spaima; la Kol'a, in Laponi'a, tote inghiatia, chiaru alcoolulu, si iern'a tine aprope noa lune; Archangel, pre marea Alba, nu este liberu de ghiatiuri de cotu numai trei lune, si Nev'a inghiatia din lun'a lui Octobre pana la finele lui Martiu; la Kazan, adeco cotra allu 56-lea gradu de latitudine, termometrulu descinde pana la 40°, si Volg'a offere tota iern'a ghiatiuri asiá de grose in cotu servescu de calli pentru communicatiune; in fine pre aceea-'si latitudine cu Veneti'a, marea de Azof remane inghiatiata mai multe lune. La west, terr'a, mai adapostita, este suppusa la geruri mai putinu rigurose, si, la sud, clim'a este in genere temperata.

De si Russi'a este in realitate numai ua vasta campia, totu-si ea presenta patru cline marcate prin colline cari se lega de marea linia ce imparte apele Europei. Aceste colline pleca din *Carpati* de cotra sorgintile Sanului (affluente allu Vistulei) si alle Dunastrului, si allerga spre nord-est; redicatur'a loru este asiá de putinu pronuntiata in cotu apele amendororu clineloru se confunda in epoc'a ploieloru si inneca terr'a creandu immense paludi. Cotra sorgintile Dunei si alle Dunaprului, solulu presenta inaltimi mai pronuntiate, cari, sub numele de plaiulu *Valdai*, se indreptedia spre nord, intre Volga si lacurile Ladog'a si Oneg'a; apoi se dividu in doa ramure:

un'a a muntiloru *Olonetz*, se lega cu muntii *Finesi* si ai *Laponiei* cari mergu inainte pana dau de muntii *Kiœlen* si delimitedia ast-felliu clin'a marii Baltice; alt'a se inclina spre sud-est printre lacurile Ladog'a si Oneg'a, se unesce cu muntii *Schmokonski*, si, impreuna cu muntii *Urali*, determina clin'a europeana a Oceanului Glaciale. In fine, la sud-est de plaiulu Valdai, cote-va undulatiuni abiá marcate allerga intre Don si Volg'a si se termina la muntele *Caucasu*, determinandu ast-felliu doa cline: a marii Negre si a marii Caspice.

Pre aceste patru cline curgu: *Vistul'a*, ce esse din Carpati, uda Poloni'a unde priimesce Bugulu si se finesce in Prussi'a; *Niemen* sau Memel, ce esse din paludile de la polele plaiului Valdai, devine navigabile la Grodno si, trecundu prin Prussi'a, se versa in Baltic'a; *Duna* sau *Dwina meridionale*, care esse din plaiulu Valdai; *Neva*, care duce apele lacului Ladog'a in golfulu Finlandiei, este navigabile pentru celle mai mari bastimente si se termina in senulu Rig'a; *Oneg'a*, ce esse din laculu Voje, asiediatu la nodulu muntiloru Olonetz si Schmokonski, strabate laculu Laci'a, de unde devine navigabile, si se arunca in senulu ce porta numele seu; *Dwin'a*, alle carii sorginti suntu in muntele Schmokonski si care se arunca in marea Alba, priimesce in drept'a Visiegda, in stang'a Sukhon'a; *Mezen*, mai-mai parallelu cu cellu precedente; *Pecior'a*, ce esse din Ural si se arunca in senulu cu acestu nume; — *Volg'a* sau *Rha*, ce se nasce in Valdai, si se arunca in marea Caspica prin 70 de gure; ellu incepe din Valdai, la laculu *Seligher*, devine navigabile la Tver, si priimesce, in drept'a, Oka si Sura; in stang'a Maloi'a si Kama; *Uralulu* sau *Jaik*, care surge din Urali; — *Donulu*, care se arunca in Marea de Azof, esse din laculu Ivanow, din gubernamentulu Tula, si priimesce in drept'a Donetz, in stang'a Khoper si Manici; *Dunaprulu*, care surge din Valdai si are de affluenti pre *Berezin'a* si *Prepet*; *Bugulu*, ce

se nasce in *Carpati* si se arunca in estuariulu Dunaprului; in fine *Dunastrulu* ce incepe din Carpatii Austriei, intra in Russi'a pre la Chozim si se versa in marea Negra aprope de Cetatea-Alba.

Afora de aceste cursuri de apa, Russi'a possede numerose lacuri din cari celle mai insemnate suntu: pre clin'a marii Baltice *Ciudskoe*, formatu de riulu Velikia si versandu-si apele in senulu Finlandiei prin Narva si in senulu Livoniei prin Fellin: *Ilmen* care priimesce riulu Lovat si se versa prin Volkhof in laculu *Ladoga*; acestu-a, care pre de alta parte priimesce si apele lacului Onega, este cellu mai mare lacu allu Russiei si se descarca in senulu Finlandei prin Neva ce trece pre la St. Petruburg; lacurile *Saima*, *Piajania*, *Nesijarvi* si *Ulea*, sitnate in Finlandi'a, suntu mai putinu importanti. In clin'a Oceanului Glaciale gassimu lacurile *Enara*, *Kov*, *Piav*, *Topozero* si *Vuij*, tote in Laponi'a; *Voje* si *Laci'a* cari nascu si alimentedia garl'a Onega; si lacurile *Bielo* si *Kubinskoe*.

Descriptiunea politica. — Russi'a europeana se divide in trei parti principali: 1° *Russia propriu dissa*, 2° *Regatulu Poloniei*, si 3° *Marele-ducatu allu Finlandiei*; cate trelle aceste parti se dividu in gubernamente din cari Russi'a coprinde 50, Poloni'a 10 si Finlandi'a 8. Locotenenti'a caucasiana, care cade a fora din Europ'a, coprinde si ea 12 gubernamente sau provincie.

Santu-Petrupole sau *St. Petruburg* (667,026 loc.), asiediatu la gur'a Nevei, pre senulu Finlandiei, este capitalea imperiului russescu. Acesta cetate occupa nu numai amendoa ripele fluviului Nev'a, ci si insulele formate de cele patru bratie prin care se arunca in mare. Edificata la inceputulu seclului allu 18-lea de Petru cellu Mare, Petrupolea este ua cetate forte regulata si coprinde cote-va edificie frumose si deliciose perambulatorie; dero inaltiata in mediloculu unei regiuni paludose, ea suffere cote ua data de innundatiuni si este

impedecata in adducerea provisiuniloru. Fiind-co portulu seu nu pote priimí de cotu bastimente usioru incarcate, navile celle mari de commerciu se oprescu la Cronstadt. Acesta capitale are putine industrie, dero servesce de interpositu pentru commerciulu provincieloru din nordulu, estulu si sudulu Russiei cu celle-l-alte State alle Europei. In adeveru, ua canalisatiune bine intellessa permite marfuriloru se ajunga din marea Caspica pana la Petrupole fora se fia descarcate. Printre edificiele acestei immense cetati cauta se semnalamu statu'a ecestra de bronz a lui Petru cellu Mare, asiediata pre ua bucata enorma de granitu; palatiulu Admiralitatii, palatiulu Tauridei, columu'a Alessandrina, teatrulu lui Alessandru, etc. — Aprope de Capitale se redica frumosulu observatoriu de la *Pulkova.*

Cronstadt (45,000 loc.), in gubernamentulu Petrupolei se affla situatu la estremitatea insulei Kotlin, in senulu Finlandiei. Aci este primulu portu militariu allu Russiei europene, si adeveratulu portu de commerciu allu Petrupolei.

Helsingfors (25,000 loc), capitalea ducatului Finlandiei, este asiediatu pre ua peninsula a senului Finlandicu; face unu commerciu importante cu Petrupolea, Lübeck si Stockholm. Aci resede senatulu inaltei administratiuni a Finlandiei. — *Revel* sau *Reval,* cu 30,000 loc., capitalea gubernamentului Estoniei, se affla situatu pre senulu Finlandiei. Portulu seu, care este escellente si mai aduncu de catu allu Cronstadtului, servesce de statiune unei parti din flot'a russesca. Face unu commerciu activu cu Norvegi'a si Olland'a.

Riga (105,000 loc.), capitalea gubernamentului Livoniei, este ua cetate intarita pre Dun'a, in senulu Livoniei; importa grau, canepa, inu, ferru, lemne de constructiune, pelli, seuri, etc., si esporta sare, tessature de lana si de bumbacu, victuri coloniali, etc.

Libau, in gubernamentulu Curlandiei, pre marea Baltica,

are unu portu feritu de ghiatiuri si forte securu; face unu commerciu considerabile cu cereali, inu, pelli si lemne.

Vilna (80,000 loc.), capitalea gubernamentului cu acestu nume, se affla situata la confluenti'a garleloru Vileika si Vilia. Acest'a este ua cetate intarita, si commerciuluací este destullu de importante; dero, ca mai in tote partile acestei coste, ellu se affla in manele Ebreiloru. Viln'a, vechi'a capitale a Lituaniei, a possedatu pana la 1832, ua universitate celebra.

Varsiavia (Warszawa, 190,000 loc.), capitalea unui gubernamentu si a regatului Poloniei, este situata pre rip'a stanga a Vistulei. Ua punte o unesce cu suburbea Praga, asiediata pre rip'a drepta. Varsiavi'a este ua mare si frumosa cetate, avuta in institutiuni liberali si industrie importanti, din cari celle mai insemnate suntu trassurele de luxu, panurele, tapetele, tiessaturele de bumbacu si de inu. Ea servesce de interpositu commerciului Poloniei. — *Kalisch* sau *Kalisz*, oppidu frumosu la west; — *Lublin* unde se distinge palatiulu lui Sobieski; — *Lodz*, cu 40,000 loc., este prim'a cetate industriale a Poloniei; — *Lowicz*, interessante assemenea pentru industri'a sea.

Kiev (80,000 loc.), capitalea gubernamentului cu acestu nume, pre Dunapru, este un'a din cetatile sante alle Russiei, si mostele selle attragu ací numerosi visitatori; are ua universitate. Industri'a sea este putinu importante, dero commersciulu, din contra, este forte activu. — *Berdicew*, in acestu gubernamentu, este ua cetate cu 60,000 loc., mai toti Judani. — *Moilew* este cuunoscutu prin ua victoria a Suedesiloru asupr'a Rusiloru. — *Smolensk*, fusse luatu de Francesi la 1812, cu tote fortificatiunile selle celle spaimentose. — *Poltawa*, celebra prin ua victoria a lui Petru cellu Mare asupr'a lui Carol XII, regele Suediei, la 1709.

Kursk (30,000 loc.), capitalea gubernamentului ce porta acestu nume, este situatu pre ua collina aprope de Tuscara si Kur'a; face unu mare commerciu cu vite, lana si canepa.

Kharkof (60,000 loc.), capitale de gubernamentu, situatu pre unu affluente din drept'a Donului, este marele interpositu allu producteloru manufacturate in gubernamentulu Moscvei, allu producteloru agricole si allu materieloru animali din gubernamentulu Kharkof, Poltawa, Kiev, Tauridea, si allu marfuriloru straine ce vinu prin Odess'a.

Cherson (45,000 loc.), la gur'a estuariului sau *limanului* Dunaprului, este unulu din celle d'antaiu porturi de pre marea Negra. — *Odessa* este situata pre ua inaltime la marginea marii Negre. Acesta cetate, construita la 1792 in loculu satului Agi-beiu, de Ecaterin'a II, detoresce prosperitatea sea franchetiei portului seu (1817); asta-di, de si nu se mai bucura de acesta favore, ea a remasu marele portu de esportatiune pentru grane, inu, canepa, seuri, pelli, lana, etc., din Russi'a meridionale, si pentru ferrulu Siberiei, ce vine pre Volga si Don pana la Taganrog, de unde i suntu espediate; totu printr'ins'a commerciulu strainu face se pertunda in Russi'a meridionale productele industriei selle.

Derbent (20,000 loc.), in partea occidentale a marii Caspice, este ua cetate fortificata si commerciante. — *Astrachan* (50,000 loc.), intr'ua mica insula a Volgei si in loculu unde acestu fluviu se versa in marea Caspica, este portulu cellu mai importante de pre acesta mare. Are fabrice de pelli de maroquin, de sapunuri, matassarie, etc. Pescariele selle alimentedia tote mercatele din estulu Russiei. Unita cu Petrupolea si cu Archangel prin unu sistemu bine intellessu de canale, acesta cetate este interpositulu commerciului Russiei cu Persi'a si Asi'a centrale.

Kazan (80,000 loc.), capitalea gubernamentului cu acestu nume, se affla aprope de Volga. Acesta cetate, vechi'a capitale a unui regatu, este cetatea totoru Mahometaniloru respanditi in imperiu; are ua universitate, fabrice de pelli, de sapunuri, luminari de stearin, etc.

Moscv'a (400,000 loc.) ua data capitalea Russiei si astadi a gubernamentului cu acestu nume, este situata pre Moscv'a, intr'ua positiune mai-mai centrale. Ea este capitalea regiunii manufacturarie a Russiei si interpositulu commerciului interioru. Relatiunile negutiatoriloru sei se intindu asupr'a Europei intrege si prin Asi'a pana in Americ'a de nord si in Japoni'a. In mediloculu cetatii se redica *Kremlin*, spatiu fortificatu care coprinde ua majestuosa adunatura de palatie si de biserice.

Tula (60,000 loc.), capitale de gubernamentu, la confluenti'a Tulitiei cu Up'a, possede prim'a manufactura de arme a Russiei si este centrulu unei mari fabricatiuni de matassaria, quincailleria si otiellu: imprejurulu seu se affla nisce avute mine de ferru.

Kaluga (37,000 loc.), pre Oka, face mare commerciu cu grane, icre negre, lemne de Kostrom'a, ferru din Urali, etc.

Vologda (20,000 loc.), capitale de gubernamentu, la confluenti'a Vologdei cu Sukhona, este ua cetate forte industriosa. — *Archangel* (20,000 loc.), este centrulu commerciului maritimu din nordulu Russiei; esporta grau, seuri, inu, lemne, si priimesce in schiambu comeate coloniali, sare, lana, quincailleria, etc.

Drumurile ferrate alle Russiei suntu: de la *Petrupole* la *Moscv'a*, de unde pleca ramure spre *Nijni-Novgorod*, *Riazan* si *Kozlov*, si spre *Tul'a* si *Orel*; de la *Petrupole* la *Varsiavi'a*, prin *Viln'a* cu ua ramura spre *Kovno* si *Königsberg*, spre *Riga* si *Vitebsk*; de la *Helsingfors* la *Travastehus*.

Populatiunea Russiei este ua amestecatura de diverse ginti, differite intre dinsele prin morali, limba, tendentie si religiune. Ua mare parte din locuitorii sei suntu *Slavi*, ca *Polonesii*, si dintre Russi mai cu sema acei-a cari se numescu *Ruteni*, coprindendu pre *Russii-Albi* si pre *Russii-Mici*. In vechiele gubernamente polonese se gasesce unu mare numeru de Lituani divisi in *Lituani propriu disi* si in *Lettoni*. Afora

de acesti-a mai suntu: *Fini*, ca *Finlandesii* sau *Ciudii*, *Votii*, *Estonii*, *Livii* si *Carelianii*, etc.; *Laponii*, cari dupo conformatiunea loru, se reporta la ras'a mongolica, iera dupo limba la Fini; *Samoiedii* la nord, si *Kalmucii*, la sud-est, cari se referu la ras'a mongolica. La Est, sud-est, si la sud, gassimu alte popore de origine *turca* si *tatara* ca *Ciuvacii*, *Baskirii*, *Nogaii*, *Kirghizii* si *Tatarii din Crimea.* — *Casacii* s'au formatu din amestecatur'a Slaviloru cu Tatarii. — Germanii suntu numerosi in territoriulu ce se intinde intre Finlandi'a si Prussi'a, si au formatu multe colonie in partile meridionali. — *Ebreii* locuiescu intr'unu mare numeru de gubernamente, mai cu sema in regatulu Poloniei, si *Tiganii* se affla mai pretotindenea.

Caracterie. — Dintre tote aceste populatiuni, Russii si Polonii, au caracteriele celle mai determinate, celle mai importanti, si limbele loru suntu celle dominanti. Russii propriu dissi suntu cei numiti Russi-Mici; ei au conservatu mai bine de cotu toti fisionomi'a nationale, suntu mai bine facuti de cotu cei-l-alti si au calitati morali mai inalte. Russulu este bunu, ospitaliariu si forte religiosu; se areta de ordinariu vesselu, activu, curagiosu. Cu tote acestea ascunde in fundulu inimei selle passiuni violenti cari ellu impingu cote-ua-data la acte de ua brutalitate terribile. Limb'a russesca este avuta, sonora, flessibile. — Polonii suntu bravi si entusiasmati pentru libertate. Nobilimea loru este numerosa si in mare parte cultivata; dero terranii se affla in miseria si ignorantia.

Guberniulu este ua monarchia absoluta allu carui capu porta numele de *Tiaru* si in care femeiele suntu apte a succede, in lipsa de descendentia masculina. *Consiliulu Imperiului*, ai carui membri au se studiedie totu ce interessedia Statulu, se diviede in cinci *despartiamente*, adeco: despartiamentulu legiloru, allu affaceriloru militarie, allu affaceriloru civili si ecclesiastice, allu economiei publice si allu affaceriloru

regatului Poloniei; dero gestiunea affaceriloru sta in man'a unui ministeriu presiediutu de imperatoriu. — Imperatoriulu, fiindu capulu religiunii, delega supraveghiarea si administratiunea a totu ce concerne biseric'a orientale unui *Sinodu* care resede la Petrupole.

Religiunea dominante este cea chrestina de ritulu orientale. Sub acestu puntu de vedere Russi'a coprinde 25 de archiepiscopate. Clerulu se divide in doa classi distincte: *clerulu albu*, carui-a êi este permissa casatori'a; si *clerulu negru*, constrinsu la celibatu, dero capabile de a occupá demnitati ecclesiastice. — Poloni'a coprinde unu forte mare numeru de catolici precumu si de Ebrei, pentru care cuventu ea s'a numitu *Paradisulu-Ebreiloru.* — In provinciele udate de Baltic'a se gasesce unu mare numeru de protestanti; la sud si la sud-est ua multime de mahometani, iero in partile orientali cote-va popnlate cari professedia buddhismulu.

Mine. — Avuti'a minaria a Russiei este forte mare; aurulu, argintulu, cuprulu, ferrulu si sarea occupa primulu rangu; carbunii de pamentu occupa unu immensu bassinu intre Dunapru si Don.

Industria si Commerciu. — Industri'a manufacturaria a luatu ua mare desvoltare mai cu sema in regiunea Moscvei, si, de si Russi'a nu esporta anco in westulu Europei, totu-si putemu dicè co deja ea este concurrentele cellu mai de temutu allu Angliei in platiele din Oriente. Agricultur'a procura tote elementele industriei russe: canep'a si inulu occupa 5 milliuni de lucratori; pellile 500 de mii; fabricatiunea panureloru occupa mai multu de 300 mii lucratori si addnce aprope 300 milliuni de lei noi. Commerciulu esterioru mai cu sema este considerabile si trece preste unu milliardu si jumetate.

Canale. — Russi'a possede unu sistemu de canalisatiune forte bine intellessu si cellu mai vastu din Europ'a; celle patru

canale principali suntu: canalulu *Visnei-Volociok*, care unesce Volkhof, affluente allu lacului Ladog'a, cu Volg'a prin Zna, affluente allu Tvertzei; canalulu *Thichvina*, care unesce laculu Ladoga cu Volga prin Thichvinka, affluente allu riului Liœs, tributariu allu Ladogei, si prin Ciagodoci, affluente allu Malogei; canalulu *Onega* care feresce bastimentele de periculele navigatiunii pre laculu cu acestu nume si unesce Svir cu laculu Bielo; canalulu *Kubinskoe*, sau allu ducelui de Würtenberg, care unesce Volga cu laculu Kubinskoe si prin urmare cu Sukhona, affluente allu Dvinei; laculu *Lelepel* sau *Berezina*, care unesce acesta garla, affluente allu Dunaprului, cu Duna, etc.

Possessiuni a fora din Europ'a. — Russia possede: in Asi'a vast'a regiune numita *Siberi'a*, ua parte forte insemnata din *Trukhestan* si *Transcaucasia*.

TABELLU STATISTICU.

SUPRAFACIA kil patr.	POPULATIU. in 1867.	ARMATA in 1871.	MARINA in 1871.	FINANTIE in 1871. Ruble.
Russia 4,939,924	63,658,934	In timpu de pace	261 navi.	Ven. 484,619,706
Poloni'a 122,261	5,705,607	676,454	1,585 tunuri	Spes. 489,012,702
Finland. 350,596	1,830,853	——		Deficit 4,392,996
Caucasia 439,325	4,661,824	In timpu de resb.		Detoria
Siberia si Asi'a centrale		1,091,679		2,000,491,814
		——		
14,901,356	6.302,412	2,574 tunuri		

NOTIUNI ISTORICE.

Slavii, popore selbatice si reu cunoscute, locuiau campiele Sarmatiei, la nord de Vistul'a si de Boristene; in padurile si paludile de la N. W. Europei, intre Baltic'a si Oceanulu Glaciale, erau Finii, populate miserabili si linistite, cari nu au jucatu nici unu rolu in nici ua epoca. Triburile slavice fura transversate de Goti ce veniau din Scandinavi'a si de Huni ce veniau din Asi'a, si fura territe de acesti cuceritori

in invasiunile loru; celle ce locuiau bassinele superiori alle Donului si Volgei, si cari se numiau Russi, subjugara pre Fini, si fundara Kiev, Novgorod si Moscv'a. In allu noalea seclu, nisce trupe de pirati Northmani se aruncara asupr'a Sarmatiei, se amestecara cu Slavii, coprinsera tote regiunile dintre marea Baltica si Pontulu-Eussinu, facura Constantinopolea se tremure si fundara marele-ducatu allu Russiei a carui capitale fu Kiev si primulu suveranu Ruricu Northmanulu. Cotra acesta epoca se introduse Chrestinismulu in aceste terre barbare, si attunci incepura relatiunile Russiloru cu imperiulu Constantinopolitanu, cari se continuara, prin atate revolutiuni pana in dillele nostre.

In seculele urmatorie, istori'a Russiei este forte obscura. Imperiulu care aveá de limiti meridionali Niemenulu si Dunastrulu, se impartí in mai multe State: principalile fura marile-ducate de Vladimir si de Kiev, si avura a se luptá contra Lituaniloru, popore de la Niemen si Vistul'a, cari, in allu 12-lea seclu, inaintassera pana la Duna si la Novgorod. La 1237, Batu-Khan, nepotulu lui Gengis-Khan, incurse tote terrele russesci si le suppusse marii orde a Kapciacului; ducatulu de Vladimir cadiú in cea mai umiliante suppunere, pre candu cellu de Kiev deveniá pred'a Lituaniloru, pre candu terrele de la Baltic'a se suppuneau ordinii teutonice si Finlandi'a era cucerita de Suedesi.

In allu 14-lea seclu, marele-ducatu allu Lituaniei se intindeá de la Niemen pana la Ladog'a si de la sorgintile Volgei pana la gurele Dunaprului, sprijinindu-se pre de alta parte pre Dunastru si Vistul'a; dero ellu se debilitó indata prin divisiuni intestine si prin attacurile Poloniloru; si, candu acesti-a allessera de rege pre Iagellon, marele duce allu Lituaniei, ellu se uní cu Poloni'a, ceea ce facú acestu Statu preponderante in partile Nordului.

Cu tote acestea marele-ducatu de Vladimir, continuu vas-

salu Mongoliloru, erá redusu la terr'a ce asta-di este sambu-rele nationalitatii si centrulu imperiului, adeca la terr'a co-prinsa intre Vologda, Tver, Voronesu si Macariev; attunci Ivan III se suí pre tronu. Acestu-a scuturó jugulu Mongoliloru, dis-truse ord'a Kapciacului, pre sfarimaturele carii-a se redicara micele orde de la Kazan, Astrachan, Crimea, Siberi'a; uní Statele de la Tver si Pleskov, suppuse republic'a Novgorodului, si facú tributari pre Samoiedi (1462—1505). La 1583, Ivan IV completó ruin'a Mongoliloru, suppuse regatele de Kazan si Astrachan, si incepú acquisitiunea Siberiei, care fú cucerita de unu Casacu aventurariu. Acesta estensiune prodigiosa a natiunii russe fusse oprita in seclulu urmatoriu de resbelle intestine; Suedesii profitara de acest'a ca se se faca domni preste Ingri'a, si Polonesii preste Smolensk, Novgorod, etc.; dero cas'a de Romanov recoprinse tote aceste possessiuni si despuió chiaru pre Lituani de Kiev si de Ukrani'a.

La 1680, se suí pre tronu Petru I, si de la acestu-a da-tedia essistenti'a europena a Russiei: ellu introdusse cu for-ti'a civilisatiunea in Statele selle, stabilí ua administratiune si ua civilisatiune regulata, creó ua armata si ua marina, fundó Petrupolea ca se faca pre suppusii sei se intre in contactu cu Europ'a prin Baltic'a, cucerí Ingri'a, Livoni'a, Estoni'a si luó titululu de imperatoriu: de attunci dominatiunea Europei septemtrionali de cotra Russi'a se decisse. Sub succesorii sei, influenti'a noului imperiu se propagó in Europ'a meridionale; la 1739, ua armata russa apparú la Renu; ua alt'a apparú pre tiermurile marii Negre. Sub Ecaterin'a II, unulu din mu-rii sudului contr'a Russiei fusse derimatu: la 1772,1793 si 1795, Poloni'a fusse impartita intre Russi'a, Prussi'a si Aus-tri'a; cea d'antaiu êsi luó Lituani'a. Curlandi'a, Volini'a, Po-doli'a, etc. Attunci, fiind-co puterea Tiariloru nu se mai pu-teá intinde la N. W., unde ea gassiá pre intim'a sea alliata Prussi'a, cu care ea cantaresce destinele Europei occidentali,

ea merge la S. W., unde Austri'a o vede cu groza desmembrandu imperiulu ottomanu; la 1774, Russia castiga de la Turci Azofulu si navigatiunea mari Negre; la 1784, Crimea si Georgi'a; la 1792, Ociacovulu si Dunastrulu. Terribilea invasiune a lui Napoleon marí acestu collossu si facú pre Europ'a se credia co este invulnerabile; Alessandru I luó Bassarabi'a de la Romani, Finlandi'a de la Suedesi, cost'a occidentale a Caspicei de la Persi, in fine marele-ducatu allu Varsiaviei, care se numí de aci nainte Regatulu Poloniei. Sub Nicolau I, Russi'a se mai fortificó prin concist'a Armeniei persane, prin creatiunea regatului Greciei, prin destructiunea regatului Poloniei, prin protectiunea cu care umiliá pre Romani si imperiulu ottomanu. Marea Negra vedeá numai vase rŭsse; dero acesta mare este unu simplu lacu fora fluviulu ce trece pre la Constantinopele: «Russi'a are nevoia de Dardanelle, diceá Alessandru I; acest'a este chiai'a casei nostre.» Nicolau I incercó se o castige, dero fusse impedecatu de resbellulu din 1854, care facú pre Russi'a se perdia domni'a marii Negre si o forțió se 'si amane projectele selle ambitiose.

XIV. TURCIA.

Descriptiune fisica. — Turci'a europena, care este numai ua parte a imperiului ottomanu, se marginesce la nord cu *Romani'a*, *Serbi'a* si *Austri'a*, de cari se desparte prin Danubiu si Sav'a; la est cu marea *Negra*; la sud cu strimtori'a *Constantinopolii*, marea *Marmará*, strimtori'a *Dardanelleloru*, *Archipelagulu* si *Greci'a*; la west cu marea *Ionica*, canalulu *Otranto*, marea *Adriatica* si *Austri'a*.

Afora de territoriulu ce delimitaramu, Turci'a Europena coprinde insulele *Taso*, *Semandraki*, *Stalimenu* (Lemnos), *Imbros* si *Agios-Strati*, in Archipelagu; insulele *Principiloru* si

Marmara, in marea Marmara; in fine insul'a *Cret'a* sau *Candi'a*, la sudulu Archipelagului.

Territoriulu in ğenere muntosu allu Turciei europene face ca temperatur'a sea se fia mai putinu calda de cumu areta latitudinea sub care se affla asiediata. — Intre munti se deschidu valli deliciose si campie forte fertili, in cari domnesce ua clima dulce si unde crescu in abundantia portocali, grenadi (rodii), fici, olivi, viie admirabili, porumbu, orezu, grau, inu, bumbacu, pepeni, tutunu si dudi. Rosariulu se cultiva cu multa ingrijire pentru fabricatiunea apei si a oliului de rosa. Dero acesta fertilitate a solului si aceste avutie naturali suntu mai-mai perdute pentru populatiunile selle ignoranti si degenerate prin concista.

La west, pre marginea marii Adriatice si a canalului Otranto, costele Turciei suntu stancose si nu se lassa de cotu intre Durazzo si promontoriulu Linguetta, la sud de Voiuti'a ; dero attunci, de si forte base, elle nu au ua inclinare sufficiente, si garlele formedia paludi si lagune cari departedia populatiunea. Deco marea se pare co a sapatu cote-va porturi pre acesta costa, apoi ea le face inutili prin putin'a sea aduncime. Pre *Archipelagu*, cost'a Tessaliei este crestata, la sud, de senulu *Volo* si presenta massele stancosse alle muntiloru Zagora (Pelione) si Kissovo (Ossa); dero ea se lassa la nord de vallea Tempei, cotra imbucatur'a Salambrici (Peneu). Macedoni'a este aduncu taiata prin senurile *Salonicu, Cossandra, Monte-Santo* si *Contessa* cari formedia peninsul'a de *Sialies* si creadia frumose porturi naturali. Cost'a ce urmedia si care face parte din Traci'a, este mai putinu crestata de cotu cea precedente, dero continuu inalta, a fora de gur'a riului Mariti'a, unde ea presenta ua clina indulcita. La senulu *Enos*, ea se redica din nou si nu incetedia de a dominá marea, care formedia cu tote acestea senulu *Saros* si notedia ast-felliu un'a din costele Chersonesului tracicu. Pre

stramtorie si pre marginea marii de Marmara, cost'a este ariciata de inaltimi si taiata de numerose cursuri de apa, cari dau nascere la nisce locuri escellenti pentru adapostirea naviloru. Pre marea Negra, costele Turciei, continuu redicate, presenta numai senulu de *Burgas*, si promontoriele *Emineh* si *Kaliakra*, cari suntu estremitatile catenei Balkaniloru. Din colo de acestu promontoriu se intinde ua regiune basa cunoscuta sub numele de *Dobrogi'a* si care se prelungesce pana la gurele Danubiului.

Tote inaltimile de munti ce strabatu territoriulu Turciei Europene pleca din unu plaiu centrale coprinsu intre *Despoto-Dagh*, la est, *Egrisu-Dagh*, la nord, *Ciar-Dagh* si *Pindulu* la west. Din acesta massa centrale se desfacu trei catene secundarie cari dividu solulu intregu in trei cline: un'a, plecata spre marea Adriatica, este notata de la sorgintiie riului Unn'a pana la la senulu Art'a prin *Alpii Dinarici* si prin *Alpii-Ellenici* cari o determina de la muntele *Ciar-Dagh* pana la muntii *Hellovo* (Othryx); a do'a, plecata spre marea Negra, este determinata prin *Alpii Dinarici* si prin *Balka*, cari, din cea mai orientale parte a loru, desfacu la sud-est un'a din ramurele loru, muntii *Strangi'a*, pana la nord de Constantinopole; in fine clin'a Archipelagului, deja limitata la nord si est prin inaltimile ce determina clin'a marii Negre, este marcata la west de inaltimile ce numiramu la clin'a Adriaticei pana la muntii *Hellovo* (Othryx), si la sud, prin muntii *Gura*, cari se desfacu din muntii *Hellovo* si se finescu la senulu Volo.

Pre aceste trei cline curgu urmatoriele fluvie:

In bassinulu Adriaticei: *Narent'a*, ce esse din plaiulu Erzegovinei si a carii gura se affla pre costele Dalmatiei austriace; *Bojana* ce descinde din muntii Dormitor ai Alpiloru Bosniaci, strabate Muntenegrulu, intra in laculu Scutari, de unde esse aprope de oppidulu cu acestu nume spre a se a-

runcá in mare; *Drinulu*, a carui ramura principale esse din laculu Ochrida, uda vechi'a Dardania si se finesce din josu de Alessio (Lissus); *Voiussa* (Aous), care esse din Mezzovo (vechiulu Pindu) si uda ua terra celebra prin viueti'a lui Ali-Pasia; *Mavropotamulu* (Cefissu), care strabate celebrulu cantonu Suli, laculu Ciucnida (Acherontia) si se arunca in mare dupo ce a priimitu *Cocitulu*; *Arta* (Arethon), ce descinde din plaiulu Mezzovo si se arunca in senulu cu acestu nume dupo ce a udatu Art'a (Ambraci'a);

In bassinulu marii Negre: *Danubiulu*, care nu este unu fluviu particulariu allu Turciei si care incepe a o udá de la Belgradu incolo, unde priimesce *Sava*, ce de la sorgintile Unnei servesce de fruntaria acestui imperiu. Numai affluentii din drept'a ai Danubiului appartinu imperiului turcescu, si intre acesti-a cauta se semnalamu *Drina*, *Morava*, *Isker*, *Vid* si *Osm'a*;

In bassinulu Archipelagului: *Mariti'a* (Ebru), care uda vechi'a Tracia si se finesce in senulu Enos; *Struma* (Strimonele), care se versa in senulu Orfano sau Contessa; *Vardar* (Axius), ce esse din Ciar-Dagh si se arunca in senulu Salonicu; *Inge-Carasu* (Aliacmone), ce se arunca iero-'si in senulu Salonicu. Aceste trei din urma riuri percurgu territoriulu vechiei Macedonie. *Salembri'a* (Peneu), ce descinde din Mezzovo (Pindu), si uda celebr'a valle Tempe, in vechi'a Tessalia.

Descriptiunea politica. — In respectulu politicu, Turçi'a europena se divide in 12 gubernamente generali sau *vilayet*, divise in *sangiacuri* (adeca drapelle), si aceste din urma subdivise in districte sau *Kaza*. Dero geografii au admisu alta divisiune basata pre vechiele State ce essistau in ainte de cucerirea turcesca, adeca: *Rumeli'a*, *Bulgari'a*, *Serbi'a turcesca*, *Bosni'a*, *Albani'a* si *Tessali'a*.

Cea mai populata si cea mai frumosa din aceste provincie este *Rumeli'a* sau *Romani'a*, or mai bine *Rum-ili*, adeca *Ter-*

r'a Romaniloru, care coprinde vechiele State *Macedonia* si *Tracia*. Capitalea acestei provincie si a imperiului ottomanu intregu este

Constantinopole (Stambul; 1,075,000 loc.), asiediata pre unu promontoriu triangulariu pusu la puntulu de junctiune allu marii de Marmara cu Bosforulu; doa punti o unescu cu suburbiele Galata, Pera, Top-hana si Cassim-Pasia, de cari o desparte undele Bosforului ce pertundu pana la 8 kilometri in intrulu uscatului si formedia celebrulu portu allu Cornului-de-Auru, unulu din celle mai frumose si mai secure porturi din lume. Vediuta de pre mare, pre celle septe colline alle selle cari se redica in forma de amfiteatru, acesta cetate constitue un'a din celle mai frumose panorame alle lumii intrege; dero interiorulu seu presenta strate strimte, reu pavate si lipsite de curatiania, precumu si case de lemnu cu unu singuru etagiu si haite intrege de cani ce ratacescu prin intrulu seu. Singurele edificie demne de notatu suntu palatiulu Sultanului (Seraiulu) la estremitatea orientale a capitalii, incungiuratu de muri inalti strapunsi de septe porte, din cari un'a este celebra sub numele de *Sublimea Porta*; afora de seraiu merita ua particularia attentiune cote-va mosquee si apeductele ce alimentedia cetatea.

Alte oppide demne de notatu in provinci'a Rumeliei, suntu: — *Rodosto* (40,000 loc.) cu unu portu infloritoriu pre marea de Marmara; — *Gallipoli* sau *Gheliboli* (50,000 loc.), in vilayetulu Edirné, edificatu pre unu promontoriu allu peninsulei ce porta numele seu (ant. Chersonesulu tracicu) si mai cu sema pre strimtori'a Dardanelle; — *Salonicu* (ant. Tessalonicu), cu 100,000 loc., pre senulu cu acestu nume, este a trei'a cetate a imperiului sub puntulu de vedere commerciale; — *Filippopole* (turc. *Filibé*; 40,000 loc.), pre riulu Mariti'a cu importanti fabrice de matassaria, panura si bumbacu; — *Adrianopole* sau *Idriné* (100,000 loc.), capitalea

unui vilayet si a do'a cetate a imperiului, carui-a êi serví multu timpu de capitale, este edificatu pre tiermurile fluviului Mariti'a intr'ua campia fertile, la confluenti'a Tungiei si a' Ardei. Acesta cetate nu are edificie remarcabili; cu tote acestea se citedia bazarulu lui Ali-Pasia ca cellu mai frumosu din Turci'a. Adrianopole are tabacarie considerabili si face unu mare commerciu de esportatiune cu lana, bumbacu, matasse, vinuri, essentia de rose, etc.; importa stofe de bumbacu, quincailleria anglesa si panure din Germani'a; — *Slivno*, cunoscutu prin mercatele si essentiele selle de rosa; — *Demotica*, pre riulu Mariti'a, servesce de portu Adrianopolii in ua parte a annului si face unu commerciu importante cu tutunu, lana si susanu; — *Uskub*, pre Vardar; — *Bitoli'a*, capitalea vilayetului Rumeliei, pre cost'a orientale a catenei Ellenice; — *Seres*, aprope de senulu Orfano, intr'ua regiune avuta in tutunu si in bumbacu.

Bulgari'a este ua vasta provincia, restrinsa intre Danubiu, Marea Negra, Balkani si Serbi'a. Capitalea sea este — *Sofia* (30,000 loc.), la polele unoru munti inalti; — *Varna*, asiediata in vilayetulu Silistrei, possede unu portu escellente pre marea Negra; — *Kiustengé*, mai susu de Varn'a, unita cu Cernavoda prin ua linia ferrata. D'a lungulu Danubiului gassimu oppidele *Vidin* (30,000 loc.), cetate intarita; *Lom-Palanca*, *Rehova*, *Nicopole*, *Sistovu*, *Rusciucu*, cu 30,000 loc., *Turtukaia*, *Silistra*, 20,000 loc., *Rassvoa*, *Hîrsova* si *Isaccea*. Mai tote aceste cetati suntu fortificate si celebre in istoria pentru luptele ce se petrecura intre Romani si Turci, si mai in urma intre Russi si Turci. — Intre Danubiu si Balkan este *Siumla*, cu 30,000 loc., un'a din cetatile celle mai tari alle Turciei; si — *Iîrnov'a*, la west de Siuml'a, fost'a resedentia a ultimiloru regi ai Bulgaro-Romaniloru.

Serbi'a turcesca sau *vechia Serbia* este ua provincia punuti considerabile, situata la westulu Bulgariei; ea are de ca-

pitale fortareti'a *Nisiu* sau *Nissa*, patri'a lui Constantinu cellu Mare.

Bosni'a este ua provincia muntosa, asiediata in partea cea mai occidentale a Turciei, care, a fora de *Bosni'a propriu dissa*, mai coprinde *Rasci'a*, *Croati'a turcesca* si *Erzegovin'a*.— In prim'a distingemu *Bosna-Serai* sau *Seraievu* (50,000 loc.), pre rip'a riului Migliazza, affluente allu Bosnei; acesta cetate este forte industriosa, fabrica arme, articule de ferru si de arama, stofe grosse de bumbacu si de lana, si servesce de interpositu marfuriloru din Turci'a si din Austri'a; — *Travnik* si *Zvornik*, cetati intarite. — *Novi-Bazar* in Rasci'a;— *Banialuka* in Croati'a turcesca, — si *Mostar* in Erzegovin'a.

Albani'a este ua provincia lunga, ce se intinde de la Alpii Dinarici pana la senulu Art'a, si accoperita mai preste totu de munti. Locuitorii sei *Arnauti* si *Albanesi* sau *Skipetari* suntu bellicosi, ardenti si forte inclinati la brigandagiu si revolta. Cetatea principale a Albaniei este *Ianina*, in vilayetulu Yania, pre rip'a drepta a lacului ce porta acestu nume. Acestu oppidu, cadiutu din prosperitatea ce'i creasse Ali-Pasia, face anco unu mare commerciu cu productele terrei selle, mai cu sema cu Corfu. — Alte oppide remarcabili suntu: *Scutari* (20,000 loc.), la estremitatea meridionale a lacului cu acestu nume; — *Durazzo*, portu de mare, celebru alta data sub numele de Dirachiu; — *Parga*, alta cetate maritima.

Tessali'a, care in anticitate facea parte din Greci'a, este cea mai mica si cea mai meridionale dintre provinciele continentali. Restrinsa intre Pindu si Archipelagu, ea este ua terra agreabile, si coprinde famos'a valle Tempe atatu de celebra in poesiele antice. Cetatile principali suntu *Larissa* sau *Ienicheer* si *Tricala*.

La sudulu Archipelagului si allu Moreei, Turci'a possede insul'a *Candi'a* sau *Cret'a*, care este ua terra fertile si frumosa, dero in genere saraca asta-di. In centrulu ei se redica

muntele Psilority sau Ida. Capitalea sea este *Candia*, cetate cu 15,000 loc., pre cost'a septemtrionale. Dero portulu cellu mai importante allu insulei este *Canea*, ce face unu commerciu remarcabile cu cereali, pesce saratu, bumbacu, sapunu, oliu si matasse.

Guberniulu Turciei este ua autocratia religiosa: *Sultanulu* este totu de ua data capulu politicu si capulu religiosu.

Agricultura. — Turci'a este avuta in cereali si pote se esporte de acestea pre fia-care annu; legumile suntu cultivate in mai tote provinciele selle, dero cartofii se gasescu numai in Bosui'a si in Erzegovin'a. Viiele procura vinuri escellenti in Epiru si in insule; dero cultur'a prin escellentia este aceea a oliviloru si a susanului, cari dau cantitati considerabili de oliu pentru esportatiune. Turci'a, avuta in arbori fructiferi, possede paduri admirabili in Bosni'a, in Croati'a si in tinuturile vecine: stejarulu si ulmulu domnescu ací, pre candu la sud de Balkani se intindu paduri magnifice de sicomori, de roscovi si de platani. — Vitele mari nu suntu asia numerose in Turci'a; singure oile si caprele se presenta in turme mari. Callii suntu obiectulu unoru ingrijiri particularie, si Albani'a si Bosni'a nutrescu ua rasa particularia, care, mai putinu elegante de cotu ras'a asiatica, este cu tote acestea multu mai robusta.

Industria si commerciu. — Turci'a europena are putina industri'a; ea produce materiele brute pre cari le vinde strainiloru si le lucredia putinu ea insa-si; cu tote acestea gassimu intr'ins'a tabacarie, maroquinarie, manufacture de bumbacu si de matasse, officine de otiellu, de arme, de obiecte de metalu pentru bucataria, fabrice de sapunuri si de perfume. — Commerciulu seu esterioru este din contra forte importante; ea esporta cereali, grane oleaginose, tutunu, garantia, struguri uscati (stafide), fice, lana, bumbacu, matasse, opiu, oliu de olive, etc.; ea priimesce de la industri'a straina tes-

sature de bumbacu, carbuni de pamentu, ferru brutu si lucratu, vitraria, olaria, sacharu, café, ceaiu, etc.

Populatiunea Turciei europene se redica 11 milliuni de suflete, din cari numai doa milliuni suntu Turci. Celle-l-alte natiuni principali suntu: 1° *Slavii*, in numeru de 4 milliuni si jumetate, divisi in *Serbi*, *Bulgari*, *Bosniaci*, *Croati*, *Dalmati*; 2° *Romanii macedoniani*, 1,500,000 la numeru; 3° *Grecii*, 1,500,000; 4° *Albanesii* si *Arnautii* sau Skipetarii; 5° *Armenii* si *Ebreii*, occupati mai cu sema cu commerciulu in cetatile celle mari; 6° *Tiganii*, fora locuintie stabili.

Caracterie. — Turcii suntu trufosi si vanitosi; indolenti in timpu de pace, dero activi si furiosi la resbellu; parinti buni, amici escellenti, dero crudi in resbunarile loru; ospitaliari si magnifici, adessea din ostentatiune; onesti si plini de politetia cotra straini. Putine popore au dussu asia de departe ca dinsii fanatismulu religiosu.

TABELLU STATISTICU.

SUPRAFACIA kil. patrati.	POPULATIUNE in 1867.	ARMATA in 1871.	FINANTIE in 1869—70
Possessiunile immediate. 350,000	Individi. 11,000,000	Armata regulata 93,300 soldati	Punge.*)
		Trupe neregulate 70,000 omeni	Venitu 3,357,979
In Asi'a 1,741,750	16,463,000	Trupe aussiliarie 70,000 omeni	Spese 3,459,448
Protectoratele din Afric'a 2,711,900	10,750,000	Flota: 168 navi 2,090 tunuri	Deficit 101,449
			Detoria se apropia de 5 milliarde lei noui.

*) Se scie co 1 punga = 500 lei vechi.

NOTIUNI ISTORICE.

Territoriele ce constituescu asta-di Turci'a europena correspundu cu vechile State: *Illyria*, *Epirulu*, *Tessalia*, *Macedonia*, *Tracia* si *Mœsia*. Aceste diverse state fura in mare parte

intr'unite sub dominatiunea Macedoniloru, caror-a le successera indata Romanii. Candu cu impartirea imperiului Romanu, elle fura coprinse in provinciele attribuite imperiului de Oriente si compusera partea sea europena. Barbarii nu intardiara a se aretá: in seclulu IV Ostrogotii coprinsera Illiri'a, iera la finele seclului VII trecura Bulgarii, occupara Mœsia, si, in unire cu Romanii din drept'a Dunariei, creara unu putinte imperiu Romano-Bulgaru; alte populate mai putiru importanti formara stabilimente in Illiri'a; la 639 Serbii occupassera Mœsi'a superiore; in aceea-'si epoca alti Slavi se stabilissera pre tiermurile Strimonelui, in Mœsi'a si in Macedoni'a; dero cellu mai mare periculu, ce amenintiá cu destructiunea decadiutulu imperiu Romanu de la Oriente, avea se vina din Asi'a. Fruntari'a occidentelui, dusa pana la Indu de Alessandru si retrasa pana la Eufrate de Romani, fusse despuiata de Siri'a de cotra Arabi si de Asi'a mica de cotra Turcii Selgiucidi; la finele seclului allu 11-lea, nu mai remaneá imperiului de Oriente, ce se numiá si Bizantinu sau Grecu, de cotu singura peninsul'a Europena. Constantinopolea insasi erá amenintiata. Attunci occidentele merse in ajutoriulu seu, si cruciatele retinura pre Turci in decursu de doa secle in Asi'a; dero cruciatele nu putura consolidá imperiulu decrepitatu allu Bizantiului, care fu recunoscutu de ací ainainte necapabile de a inchide Barbariloru port'a Europei. La 1201, Francesii si Venetianii resturnara imperiulu grecu, si lu impartira intre dinsii dupo modulu feudale: attunci se formara, a fora de imperiulu latinu din Constantinopole, unu regatu allu Tessalonicei, principatulu Epirului si allu Achaiei, ducatului Tebei si allu Atenei, etc. Ua spaimentosa anarchia implú de sange peninsul'a in cursu de doa secle; imperatorii greci recuperara tronulu Constantinopolii, dero redussu numai la possessiunea cetatii; Venetianii pastrara insulele si costele Archipelagului si alle Adriaticei.

Cu tote acestea cruciatele incetassera, si barbarii din Asi'a reluassera mersulu loru cuceritoriu. Turcii Ottomani, mostenitori ai Selgiucidiloru, chiamati de Greci, pussera pitiorulu in Europ'a, inundara Traci'a si Macedoni'a, si impressurara Constantinopolea, care nu scapó de catu prin invasiunea Mòngoliloru. Dupo mortea lui Gengis-Khan, ei êsi reluara callea in Greci'a, invinsera unii dupo altii pre Romano-Bulgari, pre Serbi, pre Greci, si gassira ua ultima resistentia in populatiunea Epirului, commendata de Skenderbey; in fine la 29 Maiu 1453, cadiú in manele lui Mahomede II. Attunci incepú imperiulu ottomanu, care, in decursu de unu seclu ajunse la ua intindere nemesurata si sultanii din ras'a lui Ottoman devenira capii timporali si spirituali ai totoru poporeloru mahometane. Sub acesti domnitori barbari, cari nu fura de cotu ua armata campata in mediloculu unoru natiuni invinse, Greci'a êsi perdú repaosulu, tota libertatea, pana si sfarimaturele civilisatiunii selle, si 'si conservó numai religiunea si limb'a; dero, ne-amestecandu-se cu cuceritorii, ea remase natiune si nu perdú speranti'a de a 'si recuperá independenti'a. Ea cautó unu sprijinu in Veneti'a, care mai aveá possessiuni in Greci'a; dero, candu acesta republica perdú Candi'a, la 1669, Morea la 1715, si nu mai possedeá de catu insulele Ionice, ea se intorse cotra Russi'a. Decadenti'a Turciloru fusse totu asiá de rapede ca marirea loru, si Russii, anca de la apparitiunea loru pre scen'a europena, se aretassera inimicii loru si privissera cu unu ochiu de concupiscentia marea cetate a lui Constantinu. Attunci incepura intre aceste doa puteri nisce resbelle inviersiunate, cari avura de resultatu a da Russiloru dominatiunea marii Negre si a aretá poporeloru de la sud, in correligionarii loru de la nord, nisce liberatori.

Pre timpulu sublimei drame a marii revolutiuni francese, Turci'a jucó unu rolu secundariu, terrendu-se candu dupo Angli'a, candu pre urm'a Franciei, si totu-de-un'a invinsa si des-

puiata de Russi; ea conservasse ignoranti'a sea barbara cu selbatici'a institutiuniloru selle, dero perduse fanatismulu eĭ religiosu si resbellatoriu; sultanii erau inepti si effeminati; pasii se revoltau din tote partile; armata, marina, finantie, tote erau ruina. Attunci (1808) se suí pre tronu Mahmud si intreprinse a da ua viuetia noua imperiului seu prin ua reforma europena; dero in mediloculu straduintieloru putinu fructuose alle acestui omu, mai multu cutediatoriu de cotu abile, Greci'a, de multu timpu framentata de Russi'a, se revoltó la 1820; ea ar fi fostu sdrobita, deco puterile Europei nu ar fi opritu man'a sangerosa a Turciei, si, din stralucit'a victoria de la Navarin, Greci'a esí independente. Egiptulu nu intardió a imitá essemplulu Greciei, si mai multe rescole ce se intemplara de la 21 incoá, dedera in destullu pre facia radicalea decrepitudine a acestui corpu ce viuietiuesce numai din espedienti si din temerea ce are Europ'a de a nu lassá Bosforulu espusu aviditatii rusesci.

XV. SERBIA.

Acestu micu principatu limitatu, la west cu Drina ce lu separa de Bosni'a; la nord, cu Sava si Danubiulu; la est cu Romani'a si Bulgari'a, si, la sud, cu Bulgari'a, numera 43,555 kil. patrati.

Restrinsa mai tota in bassinulu Moravei, Serbi'a este acoperita cu munti si paduri, si detoresce tota avuti'a sea pasciuniloru selle. Vitele suntu articlulu cellu mai considerabile allu esportatiunii selle. In 1868 s'au esportatu 430,000 porci de ua valore totale de 1,092,406 galbeni, mai multu de 24,000 vite de specie bovina; 70,750 oi si 25,000 capre. Dupo vite articlulu cellu mai importante este graulu, a carui esportatiune a facutu se intre in Serbi'a aprope 6 milliuni de florini austriaci.

Populatiunea Serbiei este de 1,216,186 individi, dupo censulu din 1866. Venitulu Statului de 35,440,000 lei vechi; spesele se redica la 35,196,806, ceea ce da unu escedente de 243,193 lei vechi. — Serbi'a platesce Sublimei Porte unu tributu de 1,176,255 lei vechi.

Belgradu (26,000 loc.), asiediatu la confluenti'a Savei cu Danubiulu, este capitalea Serbiei si servesce de interpositu commerciului acestui Statu cu Austri'a. Are cate-va fabrice de arme, de tapete, de stofe de matase si de bumbacu, de tabacarie, si este unu oppidu reu construitu. — *Semendri'a*, la confluenti'a Moravei cu Sava, resiedenti'a archiepiscopului metropolitanu allu Serbiei; — *Kragujevatz*, pre unu micu affluente allu Moravei, a fostu multu timpu resedenti'a principiloru, si chiaru acumu este siediulu ordinariu allu *Scupcinei* sau adunantiei nationali a terei.

Notiuni istorice. — Serbi'a, parte a Mœsiei superiore, êsi luó numele de la Serbi sau Sorabi, poporu de origine slavica, ce se stabilira aci cotra annulu 639. Libera pana la 924, ea trecú attunci sub puterea imperiului Romano-Bulgaru, si mai in urma sub domni'a Greciloru. Partea occidentale êsi recuperó independenti'a la 1039, insa ca se recada sub jugu la 1105. De la 1151, Serbi'a formó din nou unu Statu particulariu, ai carui suverani, numiti mai antaiu *jupani*, luara titul'a de *despoti* la 1193, de *regi* la 1209, de *imperatori* la 1347, si adaussera la possessiunile loru ua parte din Traci'a, mai tota Macedoni'a si mai multe cetati din Tessali'a si din Albani'a. De la 1459, ea fusse occupata de Turci, a fora de Belgradu, care nu fusse luatu de cotu la 1521. La 1800 Czerni George se facú independente si constrinse pre Turci se lu recunosca de *principe allu Serbiei*; dero tractatulu de la Bucuresci din 1812 dede Portei inapoi tote drepturile selle. La 1816, ua noua insurrectiune fusse dirigeta de Milosiu Obrenovici, si triumfulu ei fusse consecratu prin tractatulu din

1829 de la Adrianopole. Obligatu a da ua constitutiune liberale Serbiloru la 1835, resturnatu la 1839, principele Milosiu avú de successoriu pre Michael, pre care Alessandru Georgevici, filiulu lui Czerni George êllu allungó la 1842. Alessandru fusse depusu ia 1858 si inlocuitu prin betranulu Milosiu, carui-a la 1860 êi urmó filiulu seu Michael, care peri ucisu, si dupo care se proclamó filiulu seu Milan IV Obrenovici.

MUNTENEGRU.

Miculu si muntosulu Statu allu Muntenegrului se affla la sud-west de Erzegovin'a, la otarulu Albaniei, si se limitedia la west cu *Dalmatia austriaca* si la nord cu *Bosnia*. Suprafaci'a sea este de 4427 kil. patrati, iero populatiunea de aprope 100,000 omeni. *Cetinje* este Capitalea acestui Statu, ai carui locuitori, de origine slava suntu celebri pentru energi'a si curagiulu loru.

Statulu are unu venitu de 40 000 fl. austriaci; spesele suntu egali cu veniturile. Principele (Nicolau I Petrovici) a fora de list'a sea civile (6000 galbeni) mai priimesce ua subventiune annuale de 8,000 galbeni de la Russi'a si alta de 50,000 fr. de la Franci'a.

Muntenegrulu appare, anca din seclulu allu 14-lea, ca unu statu independente. Muntii sei êllu scapara de concist'a ottomana, dero nu si de tributu; tocmai in allu 18-lea seclu incepú se i se conteste legitimitatea. Facundu-se aussiliarii Russiei in resbellele ce avu acest'a cu Turcii, Muntenegrenii obtinura protectiunea acestei puteri, si asta-di principele loru priimesce investitur'a din manele Tiarului.

XVI. GRECIA.

Grecia, care formedia appendicele de sud-est allu Europei, are de limiti la nord *Turci'a*; la sud și west, marea *Ionica*,

si la est, *Archipelagulu*. Ea coprinde ua parte continentale si alt'a insularia, cari unite intr'ua singura cifra dau ua suprafacia de 50,123 kil. patrati.

Greci'a offere aspecte variate si punte de vedere admirabili. Clim'a sea este in genere dulce si salubra; cu tote acestea cote-va parti de pre coste si de pre tiermurile lacului Topolia suntu paludose si insalubre. Agricultur'a este forte negligeta si acesta terra, de si fertile, produce putine grane; dero olivulu abunda; strugurii si vinurile selle suntu escellenti; iero kitrele, lamaiele, portocalele, ficele, grenadele si bumbaculu dau terrei unu venitu insemnatu. Cultur'a muriloru (dudiloru) anca este destullu de respandita. Pre munti se gasescu paduri frumose, iera vallile inculte suntu ornate cu lauri (dafini), mirti si alte plante meridionali. Gandacii de matasse si albinele dau producte escellenti.

Din lagunele, ce se affla pre costele selle, Greci'a scote ua cantitate insemnata de sare, si buretii ce se scotu din Archipelagu constituu unu obiectu importante de commerciu. Muntele Pentelicu si insul'a Paros coprindu marmora celebra.

Partea continentale a Grecìei, separata de Turci'a prin ua linia conventionale ce pleca de la senulu Volo si se termina in partea septemtrionale a senului Arta, se compune din *Ellada* sau Greci'a propria, si din *Morea*, peninsula unita de Ellada prin istmulu Corintului. Costele, forte taiate, suntu formate din stance pre Archipelagu si pre marea Ionica; dero elle se lassa pre nesimtite in partea septemtrionale a Moreei, pre senulu de Lepante: pentru aceea marea incurge adessea si da nascere unoru paludi alle caroru essalatiuni suntu perniciose. Peninsulele suntu numerose si marcate prin senuri profunde din cari celle mai demne de notatu suntu *Zeitun* (Maliacu), senulu *Atenei* (Saronicu), allu *Naupliei* (Argolicu), formate de Archipelagu; senulu *Colokhythia* (Laconi'a), *Coron* (Messeni'a), *Lepante* (Corintu) si *Arta* (Ambraci'a), formate de marea

Ionica. — Promontoriele suntu forte numerose: noi vomu citá pre cellu de la *Marathon*, in canalulu Negroponte, *Colona* (Sunium), in partea meridionale a Atticei, si celle doa promontorie *Maleu* si *Matapan* (Tenaru), cari inspirau ua asiá de mare groza vechiloru navigatori.

Muntii ce strabatu territoriulu Greciei nu suntu de cotu ua continuatiune a catenei *Ellenice*, ce pertunde pre la istmulu de Corintu in Morea si se termina prin doa ramure la promontoriele Maleu si Matapanu. Celle mai insemnate punte alle acestei catene suntu: in Greci'a septemtrionale, *Pindulu*, *Guiona* (2435 mt.), puntulu cellu mai redicatu allu Greciei; *Vardussia*, *Liakura* sau *Parnasulu*, *Zagora* sau *Eliconele*, *Elatea* sau *Citeronele*, forte celebri in mitologi'a antica. — In Morea se distingu muntele *Malevo* si muntii *Pentedactilon* (vechiulu Taigetu), din cari cellu d'antaiu se termina la capulu Maleu, secundulu la capulu Matapan.

Din caten'a *Ellenica*, pleca ramure cari brasdedia in drept'a si in stang'a territoriulu Greciei. — Ramurele orientali celle mai remarcabili suntu: *Oeta* sau *Saromata*, care dinpreuna cu senulu Zeitun formedia celebr'a strimtoria a *Termopileloru*; a do'a ramura compune muntii *Atticei*, de cari tine *Imeta* sau *Trelovuno*, renumitu pentru mierea sea cea escellente. Celle mai demne de notatu dintre ramurele occidentali alle catenei Ellenice se affla in Morea; cea d'antaiu ce ne esse inainte sete *Ziria* sau *Cillene*; a do'a se indreptedia spre peninsul'a Messeniei si are de puntu culminante *Liceulu* sau Diaforti.

Din aceste inaltimi surgu urmatoriele *cursuri de apa*: *Ellada* (Sperchiu) ce esse din muntii Othrys si se arunca in senulu Zeitun aprope de strimtori'a Termopileloru; *Mavropotamo* (Cefissu), ce 'si ia originea din muntele Axinos si se termina la laculu Topolia (Copaide), din care apele selle paru co se scurgu pre sub pamentu in mare; *Asopulu*, ce incepe din regiunea paludosa situata la sud de muntele Zagora (Œli-

coue) si se aruuca iu canalulu Negropoute; *Zeria* sau *Xeria* (Iuachu), ce se uasce la sudulu muutelui Ziria si se aruuca iu seuulu Naupliei. — Pre cliu'a marii Iouice curgu: *Vasili-Potamo* (Œurota), ce esse diu muutele Chelmos si se versa in seuulu Colokythia; *Pirnatza* (Pamisus), ce esse diu muutele Tetragru, iu partea occideutale a plaiului Moreei, si se fiuesce iu seuulu Corou; *Rufia* (Alfeulu), care se formedia diu trei garlitie ce viuu diu uordulu, ceutrulu si sudulu plaiulu Moreei si se aruuca la west iu marea Ionica; *Aspro-potamo* (Achelou), allu carui cursu superioru tiue de Turci'a si care se aruuca iu mare la uord-west de seuulu Missolonghi.

Partea *insularia* a Greciei se compuue: 1° diu ua mare iusula, *Negroponte* sau *Eubea*, asiediata la estulu Elladei si la care cauta se adaugemu cate-va iusule puse la uord si la uord-est, ca *Scopelo* si *Skiros*; 2° iu seuulu Ateuei, *Coluri* (Salamiua), *Engia* (Œgiu'a), *Idra* (Idrea) si alte cate-va mai putiuu celebre situate imprejurulu peuiusulei Nauplia; 3° grup'a *Cicladeloru*, la cari cauta se adaugemu cote-va diu *Sporade*; iu acesta grupa distiugemu: *Zea* (Ceos), *Termia* (Cythmos), *Serfo* (Seriphos), *Sifano* (Siphuo), *Milo* (Melos), *Santorin* (Thera), *Nio* (Ios), *Amorgo* (Amorgos), *Naxia* (Naxos), *Paros*, *Miconi* (Mycouos), *Syra* (Syros), *Tynos* (Teuos) si *Andros*. — Mai tote aceste iusule suutu de origiue vulcauica, au coste stancose, si rare ori offeru porturi utili uavigatiuuii cellei mari.

De cea-l-alta parte, iu marea Iouica, Greci'a possede iusulele uumite Iouice, cu cari o gratificó Augli'a la suirea pre trouu a actualelui priucipe. *Corfu*, este cea mai importaute diutr'iusele; apoi *Paxo*, uu'a diu celle mai putiuu considerabili; apoi *St. Maur'a* (vechia Leucadea); *Theaki*, mica si sterile, dero celebra ua data sub uumele de *Itaca*; *Cefaloni'a* cea mai mare diu iusulele Iouice, si iu geuere frumosa si fertile; *Zante*, iu auticitate *Zacintu*, si iu fiue *Cerigo (Citera)*, cu uuu solu petrosu si sterile.

Despriptiune politica. — Sub puntulu de vedere administrativu, Regatulu Greciei se divide in 13 *nomarchie* sau prefecture. Cetatile principali suntu:

Atena (50,000 loc.), capitalea Greciei si a nomarchiei Àttico-Beotia, se affla situata pre tiermurile Ilissului si alle Cefisului, doa garlitie fora importantia. *Pireulu*, care êi servesce de portu, pote priimí vase de linia. Aten'a conserva frumose resturi de anticitati; are putina industria, dero commerciulu seu nu este fora importantia si se essercita asupr'a fructeloru, cerei, mierei, oliului, lanei si matassei.

Livadi'a, la west de laculu Topolia, si pre unulu din micii sei tributari, se affla asiediata intr'ua campia fertile si face unu commerciu insemnatu cu cerealí, lana, bumbacu, garantia si lipitorie prinse in laculu Topolia; are si cate-va fabrice de pandia de bumbacu, de tessature de matasse si de maroquinarie; — *Lamia* sau *Zeitun*, capitalea nomarchiei Ftiotido-Focidea, aprope de senulu cu numele seu; — *Lepante* (Naupactu), la gur'a senului cu acestu nume; — *Missolonghi*, capitalea nomarchiei Acarnanio-Etolia, famosa prin assediulu ce sustinú contr'a Turciloru la 1826 si prin mortea lui lord Biron in timpulu acestui assediu; — *Patras* (30,000 loc.), pre senulu cu acestu nume, capitalea nomarchiei Achaio-Elidea, este unulu din porturile celle mai commercianti alle Greciei; — *Nauplia*, cetate tare si portu commerciante, capitalea nomarchiei Argolideo-Corintu, a fostu catu-va timpu resedenti'a guberniului grecescu; — *Corintulu*, interessante prin commerciulu seu cu struguri, oliu de olive si kirmiz; — *Tripolitza*, capitalea nomarchiei Arcadi'a in centrulu Moreei, aprope de loculu ce occupá vechi'a *Mantinea*; — *Navarin* cu unu portu vastu in care flotele francesa, anglesa si russa repurtara ua famosa victoria asupr'a flotei turco-egiptiace la 1827; — *Sparta*, ua mica cetate noua, construita pre ruinele vechiei Sparte.

Paros (5,000 loc.), in insul'a cu acestu nume; — *Calomata*, capitalea unei nomarchie, este situata intr'ua regiune forte fertile si esporta multe cereali, fice si olive; — *Syra* sau *Ermopole*, in insul'a Syra, are unu portu securu, de si micu, si este capitalea nomarchiei Cicladeloru; — *Corfu*, cu 25,000 loc., in insul'a ce porta acestu nume.

Populatiune. — Dupo censulu din 1871, numerulu locuitoriloru Greciei se redica la 1,458,000 din cari 800,000 Greci; 330,000 Albanesi; 280,000 Macedono-Români; 5,000 Italiani; 2,000 Angli; 1,000 Francesi; 5,000 Israeliti; 5,000 Tigani si 2,000 Turci.

Guberniulu este monarchia constitutionale; regele actuale este unu principe allu casei din Danimarc'a.

Religiunea predomiuante este cea ortodossa de ritulu orientale.

Instructiunea este putinu respandita.

TABELLU STATISTICU.

SUPRAFACIA chil. patr.	POPULATIUNE in 1870.	ARMATA in 1870.	FINANTIE. Drachme in 1870.
50,123.	1,458,000.	31,000 militari ar cautá se fia dupo legea din 15 Ianuariu 1867.	Venitu 34,103,000. Spese 34,088,197. Detoria consolidata 242,487,893.

NOTIUNI ISTORICE.

Vechii Greci se credeau *autochtoni*, adeco esiti chiaru din pamentulu Greciei. Arcadianii esprimau pretensiunile loru la ua anticitate forte retrasa, dandu-si supranumele de *proseleni* (anteriori lunei), si femeiele din Aten'a purtau ca ornamentu allu capellurei ua cigala, ca se arete co populatiunea ateniana esisse, ca acesta insecta, din pamentulu ce locuiá. Toti lo-

cuitorii primitivi ai Greciei suntu desemnati sub numele de *Pelasgi*. Dupo immigratiunea Pelasgiloru (cu 18 secle a. Chr.), sossira cote-va colonie din Oriente, egiptiace sau feniciane, precumu a lui Inachu in Argolidea, a lui Ogige in Attic'a si in Beoti'a Trei secle dupo acest'a, vení Danau de se stabilí la Argu, Cecrope la Aten'a, Cadmu la Teb'a. Acesti straini adduceau intre Pelasgi cote-va cunoscentie noue, ore cari arti mecanice, unu cultu si nisce institutiuni mai putinu barbare. In allu 14-lea seclu, Pelope vení din Frigi'a cu ua alta colonia si se asiedió in Peloponesu. Dero deja populatiunea se reinnoisse ore cumu prin ua alta vitia, a Elleniloru, care dede numele seu terrei intrege si care se dideá in patru ramure: Doriani, Eoliani, Ioniani si Achei. Cu stabilirea Elleniloru se termina etatea de formatiune a Greciei. De ací inainte nu se mai face nici ua invasiune de popore noue, ci numai nisce stramutari partiali alle vitieloru deja essistenti. De la allu 14-lea pana la in allu 11-lea seclu a. Chr. se intindu *timpurile eroice*, perioda in care geniulu ellenicu desvolta totu ce ellu coprinde in sine: amorea viuetiei bellicose si aventurose, religiunea antropomorfismului, nascerea litteleloru si a artiloru, statulu politicu in care se intrevedu deja principiele libertatii. Aceste morali si aceste institutiuni ne suntu presentate cu ua stralucire miraculosa in poemele lui Omeru. Etatea eroica se semnaledia prin aparitiunea personagieloru de ua natura, deco nu divina, cellu putinu supra-umana; acesti-a suntu *eroii*, alle caroru espeditiuni miraculose au fostu ua mina fecunda pentru poesi'a epica, apoi pentru tragedia si pentru poesi'a lirica. Omeru, Eschilu, Sofocle, Euripidu si Pindaru au trasu de ací subiectele celloru mai frumose creatiuni alle loru. Dupo invasiunea Dorianiloru, cari venissera din sudulu Tessaliei, Greci'a presenta acestu aspectu: Dorianii la sudulu si estulu Peloponesului si in istmu, Arcadianii in centrulu peninsulei, Eolianii la west, Acheii la nord, Io-

nianii in Attic'a, Eolianii in tota Greci'a centrale si Tessalo-Tesprotii in Tessali'a. Ea conservó aceste divisiuni politice si aceste populatiunĭ mai mai fora nici ua schiambare pana la finele istoriei selle. Ua data poporele stabilite definitivu, cugetara in urma a se organisá politice. Regalitatile timpuriloru eroice disparu successivu in cea mai mare parte din state; dero anarchi'a adduce iero-si despotismulu. Totu in acesta epoca incepu legislatiunile, din cari celle mai celebre au fostu a lui Licurgu la Spart'a, a lui Dracone si a lui Solone la Aten'a. Aceste doa cetati devinu indata celle mai importanti din Greci'a. Spart'a domnesce preste cea mai mare parte din Peloponesu si, prin organisatiunea esclusivu resbellatoria ce'si a datu, obtine cea mai mare reputatiune militaria intre statele ellenice. Aten'a prin dulceti'a moraliloru, prin intelleptele institutiuni alle lui Solone, prin desvoltarea puterii selle maritime si commerciali, prin stralucirea litteraturei selle, devine inim'a Greciei si escita gelosi'a Spartei. Dero resbellele Medice reconciliedia pre Spart'a cu Aten'a si le unesce contr'a inimicului commune, Persii. Victoriele de la Maratone (490), de la Salamin'a (480), de la Platea si de la Micale (479), bravur'a si talentele lui Miltiade, Temistocle, Leonid'a, Aristide si Cimone, salvara, dinpreuna cu independenti'a ellenica, civilisatiunea Europei. Acestu-a este puntulu cellu mai culminante allu istoriei grece. De ací nainte ea merge degenerandu; egemoni'a trece la Macedoni cari sub Alessandru cellu Mare putura realisá unulu din celle mai mari imperie ce lumea a cunoscutu. Dupo mortea acestui geniale cuceritoriu, Greci'a este ua preda pre care'si o disputa pretendentii la tronulu Macedoniei. Romanii profitara de discordiele ce sfasiau intre dinsele micele State alle Elladei si, la 147 a. Chr., in batali'a de la Leucopetra, consulele Mummiu dede ultim'a lovitura acestui corpu decrepitatu. Greci'a trecú sub potestatea romana si formó ua provincia sub numele de Achaia; iero

dupo divisiunea imperiului romanu facú parte din imperiulu Orientale sau Bizantinu. In epoc'a Cruciateloru ea fusse cucerita de seniorii Francesi, Genovesi si Venetiani, cari o subdivisera in State mice feudatarie alle imperiului Latinu din Constantinopole. La caderea imperiului de Oriente, Morea remasse in manele Venetianiloru cari se tinura intr'ins'a pana la 1715, candu fu occupata de Turci. Din accsta epoca Greci'a facú cote-va tentative spre a scapá de sub jugulu Osmanliiloru. Ua rescola generale isbucní la 1821; dupo unu resbellu de 9 anni, in care Marcu Bociari, Capo d'Istria, Constantinu Kanaris, Kolocotroni, Miaulis, etc., se acoperira de gloria, essistenti'a Greciei ca monarchia independente fu proclamata la 1830. Coron'a, offerita mai antaiu lui Leopold de Sax-Coburg, fu priimita la 1832 de Otone, allu doilea filiu allu regelui Bavariei. Ua adeverata invasiune a Bavaresiloru in functiunile publice addusse indata viue protestatiuni si revolte. Regele Otone fu nevoitu se departedie pre compatriotii sei la 1843 si se accepte ua constitutiune ce dá Greciei suffragiulu universale. Ua revolutiune destronó pre Otone la 1862. Poporulu, chiamatu de unu guberniu provisoriu a'si allege unu rege, allesse mai antaiu pre principele Alfred allu Angliei, allu doilea filiu allu reginei, care nu priimi; apoi, la 1863, pre principele Georgiu I, allu doilea filiu allu regelui Danimarcei, care acceptó. Attunci Angli'a renuntió la protectiunea ce essercitá asupr'a republicei insuleloru ionice, cari se annessara cu regatulu Greciei.

CARTEA VI

ASIA

DESCRIPTIUNEA FISICA. — DIVISIUNILE POLITICE. — ISTORIA GEOGRAFICA.

§. 1. — DESCRIPTIUNEA FISICA.

Situata la orientele vechiului continente, Asi'a are ua suprafacia de aprope 46 milliuni chilometri patrati si formedia cea mai vasta si cea mai populosa din celle cinci parti continentali alle globului terrestru. — Limitile selle suntu : la nord, *Oceanulu Glaciale arcticu*; la west, *Kara*, muntii *Urali* si fluviulu *Uralu*, marea *Caspica*, muntele *Caucasu*, marea *Negra*, *Bosforulu*, marea *Marmara*, strimtori'a *Dardaneleloru*, *Mediterranea*, canalulu *Suez* si marea *Rosia*; la sud si la est, *marea Indieloru* si *Marele Oceanu*.

Mari, senuri, strimtorie. — Oceanulu glaciale arcticu, care este mai totu de un'a inghiatiatu, communica pre la nord-est cu *Marele Oceanu* prin *strimtori'a lui Behring*, si formedia senurile *Ienissei* si *Obi*, si *marea Kara*. — **Marea Caspica,** parte din limitea occidentale a Asiei, nu da nascere nici unui senu importante. — **Oceanulu Atlanticu** uda costele occidentali alle Asiei sub numile de *marea Negra*, *marea Marmara*, *Archipelagulu* si *marea Mediterranea*. — **Oceanulu Indianu** formedia, la sud-west si la sud, *marea Rosia*, care uda Arabi'a; *marea* sau *senulu Oman*, intre Arabi'a si Indi'a anglesa; *senulu Persicu*, intre Arabi'a si Persi'a, si *senulu Bengalu* intre Indi'a anglesa si Indo-Chin'a. — **Marele Oceanu**

creadia *senulu Anadyr*, marea lui *Behring*, marea *Ochotsk*, marea *Japoniei* unita cu cea precedente prin strimtori'a *La Pérouse*, *marea Galbena*, senulu *Pe-ci-li*, *marea Orientale*, senulu *Tong-King*, *marea Chinei* si senulu *Siam*.

Peninsule. — Principalile impietari alle apei asupr'a uscatului au datu nascere la urmatoriele peninsule mai remarcabili: la west, *Asi'a mica* intre marea Negra, marea Marmara, Archipelagulu si Mediterranea; la sud-west, *Arabi'a* incungiurata de canalulu Suez, marea Rosia si senurile Aden, Oman si Persicu; la sud, *Industanulu*, intre senurile Oman si Bengalu; *Indo-Chin'a*, intre senulu Bengalu si Marea Chinei; la est, *Corea*, intre marea Galbena si marea Japoniei, si *Kamciatka*, intre marea Ochotsk si marea lui Behring.

Promontorie. — Promontoriele demne de notatu suntu: *Taimurtki* si *Sievero Vostocini*, cellu mai septemtrionale din vechiulu continente; la est, promontoriulu *Orientale*, care inaintedia spre strimtori'a lui Behring; *Lopatka*, la estremitatea peninsulei Kamciatka; la sud, *Camboge* pre marea Chinei; *Romani'a*, la estremitatea peninsulei Malacc'a, si promontoriulu *Comorinu* la punt'a meridionale a Indiei anglese.

Insule. — Unu mare numeru de insule se affla imprastiate aprope de costele Asiei: in Oceanulu Glaciale, tristulu si severulu archipelagu numitu *Liacov* sau *Siberi'a noua*. La 1867 s'a descoperitu intre insulele Liacov si strimtori'a lui Behring unu pamentu considerabile carui-a i s'a datu numirea de *Wrangel*. In marele Oceanu, insulele *Kurile* cari inchidu marea Ochotsk la sud; insul'a *Tarrakai* sau *Krafto* aprope de costele Mangiuriei si la west de marea Ochotsk; insulele *Ieso*, *Nippon*, *Sikok* si *Kiu-Siu* intre Marele Oceanu si marea Japoniei; insul'a *Formos'a* la sud-westulu marii Orientali; *Hainan* intre marea Chinei si senulu Tong-King; in Oceanulu Indianu gasimu grupele *Andaman* si *Nicobar*, frumos'a insula *Ceylan* la sud-estulu Indiei anglese, *Lakedivele* si caten'a ne-

numerabililoru *Maldive*, incungiurate de stance submarine forte periculose. In Mediterranea, insulele *Cipru*, *Sporadele*, *Chio*, *Mitilene*.

Dupo ce amu determinatu circuitulu si annessele Asiei, ne remane a aretá configuratiunea sea interiore, adeco orografi'a si idrografi'a.

Munti. — Sistem'a orografica a Asiei se compune din mai multi massivi dintre cari cellu mai remarcabile sè affla intre a 28-a si a 52-a parallela. Acestu massivu, allu carui nodu pare a fi la muntii *Bolor*, presenta : la nord, grup'a *Altai*, care se intinde spre est prin muntii *Tang-nu*, *Sayansk*, *Gurbi*, *Kuku-Daban* si *Kentei*; la west, muntii *Thian-Chan* unde culminedia *Bochdacola* inaltu de 5,800 metri; la sud muntii *Tsung-ling*, cari se continua prin muntii *Kuen-lun* si *Nan-schan* cu cari formedia limitea orientale a Micei-Buchare sau Thian-chan-nan-lu si a desertului Gobi; la est, muntii *In-schan* si *King-chan*.

De acestu massivu tinu toti cei-l-alti massivi ai Asiei. In adeveru, la nord, *Uralulu* se unesce cu *Altai* prin ua continuitate de colline isolate; la west, massivulu *Caucasianu* sau *Tauricu* se unesce cu muntele *Bolor* prin muntii *Elbruz*, *Paropamisu* si *Indu-Koch*; la sud gassimu muntii *Himalaya*, alle caroru verfuri, celle mai inalte de pre pamentu, se redica pana la 8,575 metri, si cari 'si 'ntindu ramurele pana la estremitatile meridionali alle Asiei.

Peninsul'a Industanului ne offere singura unu massivu isolatu, acellu-a allu *Ghattiloru* care este separatu de Himalaya prin Gange si Sind.

Vulcani. — Vulcanii suntu multu mai numerosi in Asi'a de cotu in Afric'a si in Europ'a. Cei mai insemnati occupa Kamciatka, insulele Japoniei, Formos'a, archipelagulu Kurileloru, etc.; afora de acestea se mai distingu coti-va in muntii

Altai, la ua mare distantia de mare, si in caten'a ce desparte imperiulu Birman de regatulu Siam.

Cline si fluvie. — *Marea linia de divisiune a apeloru Asiei* incepe de la canalulu Suez si se termina la promontoriulu Orientale. Incependu de la canalulu Suez acesta linia se continua prin muntii *Liban*, *Tauru*, *Ararat*, *Elbruz*, *Indu-Koch*; aci ea se bifurca, circumscrie prin amendoa ramurelle selle unu adeveratu bassinu interioru si, reluandu-si unitatea spre sorgintile fluviului *Amur*, se termina prin muntii *Iablonoi-Krebet* si *Stanovoi-Krebet* in undele strimtoriei lui Behring pre unde vallurile oceanului Glaciale se confundu cu alle Pacificului.

Dero acesta linia de divisiune tine ore cumu de idrografi'a generale a vechiului continente; Asi'a studiata din puntulu de vedere fisicu are unu numeru de cline egale cu allu mariloru ce o incingu, adeco *patru cline esteriore*, si afora de acestea *doa cline interiore*, clin'a desertului *Gobi* si clin'a marii Caspice. — Pre aceste sesse cline curgu numerose fluvie. Principalile suntu:

1° **Clin'a desertului Gobi.** — *Tarim*, ce surge din Bolor si se arunca in laculu Lop-noor.

2° **Clin'a Oceanului Glaciale.** — *Obi* allu carui affluente principale este *Irtych* si care esindu din muntii Altai se arunca in senulu ce porta numele seu. *Ienissei* cu affluentele seu *Angara*, care'i adduce undele lacului Baikal. In fine *Lena*, *Indigirca* si *Kolima*.

3° **Clin'a Marelui Oceanu.** — *Amurulu* sau *Sakhalian*, formatu prin reuniunea garleloru *Kerulen* si *Onon* cari incepu, un'a in muntele *Kentei*, cea-l-alta in muntii Iablonoi, se termina in faci'a insulei Tarrakai. *Huang-ho* (fluviulu Galbenu) este taiatu in patru locuri de murulu cellu mare. *Yang-tse-Kiang* (fluviulu Albastru), care se nasce in Thibet. *Mey-Kaung*, care se versa in marea Chinei.

4° **Clin'a Oceanului Indianu.** — *Irauaddy* curge prin imperiulu Birmaniloru si se arunca la west de senulu Martaban in senulu Bengal. *Brahmaputra* care esse din cost'a septemtrionale a muntiloru Himalaya, si *Gangele* care se nasce pre costele meridionali alle muntiloru Himalaya si se arunca in senulu Bengalu, dupo ce a formatu ua delta de ua intindere considerabile. *Godavery* surge din reversulu orientale allu Ghattiloru occidentali, strabate Ghattii orientali si se arunca in senulu Bengalu prin multe gure. *Kavery* descinde din Ghattii occidentali si uda estremitatea Dekhanului. *Nerbuddah* se arunca in senulu Oman, in faci'a peninsulei Guzerat'a, dupo ce a strabatutu estulu si westulu unei mari parti din Dekhan. *Sind* sau *Indu*, eare êsi ia originea din reversulu orientale allu muntiloru Himalaya, curge mai antaiu de la est .spre west, trece trei catene din Himalaya, si, intorcundu-se spre sud, merge d'a lungulu reversului orientale allu muntiloru Soliman cari-lu limitedia pana la mare, unde se arunca prin nisce gure a caroru intindere trece de 180 chilometri; principalele seu affluente este *Setlege* *Eufratulu* incepe din muntele Araratu si se arunca in senulu Persicu; affluentele seu principale este *Tigrele* cu care incungiura avutele provincie Al-Gezyreh si Irak-Arabi. Eufratulu si Tigrele impreunandu-se dau nascere fluviului *Siat-el-Arab.*

5° **Clin'a Oceanului Atlanticu.** — *Kizil-Irmak* esse din muntele Tauru si se arunca in marea Negra.

6° **Clin'a marii Caspice si a lacului Aral.** — *Cyru* sau *Kur* cu affluentele seu *Aras* (Araxe) se versa in Caspic'a. *Amur-Daria* (Oxus) esse din muntele Bolor si intra in laculu Aral. *Sir-Daria* (Iaxartes) descinde din muntii Thian-Chan si se arunca iero-si in laculu Aral.

Lacuri. — Asi'a, avendu numerose plaiuri, offere chiaru prin acest'a multe lacuri : apele loru suntu in genere sarate sau sulfurose. Intre celle cari merita ua speciale mentiune vomu

cită: 1° in plaiulu ċentrale, lacurile *Ike-namur*, *Buka-noor* si *Tenggri-noor*, in Thibet; la occidentele desertului Gobi, *Lop-noor*, alimentatu de mai multe garle; 2° pre clin'a septemtrionale, lacurile *Ciany* si *Sumy*, situate intre Obi si Irtych, si a carui apa este salcía; laculu *Baïkal*; 3° pre clin'a Marelui Oceanu, lacurile *Thung-ting* si *Phu-yang*, cari tinu de cursulu fluviului Albastru (*Yang-tse-kiang*); 4° pre clin'a marii Indieloru, laculu *Hamun* si lacurile *Urmia* si *Van* alle caroru ape suntu sarate; 5° pre clin'a Oceanului Atlanticu, *marea Morta* sau *laculu Asfaltitu* alle carui ape suntu bituminose si sarate.

Populatiune, stirpi, limbe, religiuni. — Populatiunea Asiei trece de 700 milliuni sufflete si tine de trei stirpi differite: in Asi'a occidentale si in Industanu, gasimu stirpea caucasiana; la est de Gange si de muntele Bolor, stirpea galbena sau mongolica; in fine in partea meridionale a Indo-Chinei, stirpea malaesa.

Limbele vorbite in Asi'a paru a se classá sub mai multe titule: 1° limbele de origine *indo-germanica*, cari domnescu in Indi'a, Persi'a si in regiunea caucasiana; 2° limbele de origine *semitica*, precumu arabic'a, ebraic'a, etc.; 3° limbele Asiei orientali, chines'a, thibetan'a, birman'a, annamic'a, etc.; 4° limbele *tatare*, cumu cea turcomana, cea bukhara, etc.

Mai tote religiunile suntu practicate in Asi'a. Celle mai respandite suntu: *buddhismulu*, care domnesce in insul'a Ceylan, in Nepaul, Indo-Chin'a, Chin'a, Mongoli'a si Japoni'a; religiunea lui *Confuciu* in Chin'a; a lui *Sinto* in Japoni'a; *mahometismulu* in Turcasi'a, Persi'a si Industanu; *brahmanismulu* in Industanu, si *fetichismulu* la cote-va triburi miserabili si isolate.

Medie de communicatiune. — Asi'a nu possede anco linie de communicatiune internationale; fia-care poporu, din contra, cauta a se isolá, si Chin'a, deja atotu de inaintata in

communicatiunea interna prin canale, se lupta mai multu de cotu ver care alta putere spre a inchide territoriulu seu relatiuniloru cu poporele straine.

§. 2. — DIVISIUNI POLITICE.

Asi'a coprinde : *imperiulu Chinesu*, *Japoni'a*, *imperiulu Birman*, *regatulu Siam*, *imperiulu An-Nam*, *Statele Andaman* si *Nicobar*, *Malacc'a independente*, *Persi'a*, *Belucistanulu*, *Afganistanulu*, *Turkestanulu*, *Turcasi'a*, *Arabi'a*, *Asi'a russesca*, *Asi'a anglesa*, etc.

§. 3. — ISTORIA GEOGRAFICA.

Asi'a este cea mai remarcabile din partile pamentului, nu numai prin positiunea geografica, intinderea si fertilitatea sea, ci anco si prin anticitatea istoriei selle. In adeveru ea pare a fi fostu locuita in aintea celloru alti continenti; dintr'ins'a au esitu celle d'antaiu religiuni mari; ea a fostu sediulu celloru mai vaste imperie. Dero, fiindu-co poporele din celle patru cline principali alle selle au dusu ua essistentia isolata, pre noi nu ne interessedia de cotu numai istori'a poporeloru occidentali, a caroru civilisatiune este originea civilsatiunii din Occidente. Istori'a poporeloru de la est precum si a celloru de la sud nu ne privesce in unu modu directu, iero a celloru septemtrionali ne este mai pre deplinu necunoscuta.

In Asi'a occidentale, Assirianii suntu cellu d'antaiu poporu mare de care avemu cunoscentia; ei formara unu imperiu forte vastu allu carui centru se afflá in bassinele Tigrelui si allu Eufratului, dero alle carui limiti ne suntu necunoscute. Dupo ua durata de patru-spre-dece secle, acestu imperiu fusse distrusu (747 a. Chr.), si din sfarimaturele selle esira regatele Mediei, Babiloniei si Ninivei, cari durara 250 anni. Attunci Persii, unu micu poporu vecinu cu marea Eritrea, pervenira a cucerí aceste regate si a fundá (537 a. Chr.) ua mare mo-

narchia care avea de limiti: la west, Egiptulu, Mediterranea si Pontulu Eussinu; la nord, Caucasulu, marea Caspica si Iaxartele; la est, Indulu; la sud, marea Eritrea, senulu Persicu si Arabi'a. Asi'a occidentale erá attunci partea cea mai potente si cea mai civilisata a globului. Persii incercara a intinde coprinderile loru si in Europ'a; dero aci ei intelnira unu poporu care nu numai respinse invasiunea loru, dero care pusse fine maririi loru in Asi'a si dede Europei cellu d'antaiu rolu. Alessandru cellu Marc resturnó domni'a Persiloru, dusse in Asi'a civilisatiunea occidentale si fundó intr'ins'a imperiulu europeanu. Acestu imperiu, care avea mai-mai acellea-si limiti cu allu Persiloru, se divise, la mortea lui Alessandru, in mai multe State; celle doa mai remarcabili fura: regatulu Siriei, care coprinse mai tota Asi'a occidentale si avú de capitale Antiochi'a; regatulu Partiloru, care se intindeá de la Tigre pana la Indu si reinoí in parte dominatiunea Persiloru.

Romanii resturnara (64 a. Chr.) regatulu Siriei, o adussera la imperiulu loru si intinsera cucceririle loru pana la Tigre si la Araxe; possessiunile loru in Asi'a formara provinciele Asiei Mice, Siriei si Armeniei, cari facura parte din imperiulu de Oriente. Ei se intelnira cu Partii pre Tigre si Eufratu, si attunci incepura intre aceste doa popore nisce resbelle terribili cari se terminara numai cu redicarea Arabiloru.

Arabii remassessera pana in acesta epoca straini de revolutiunile Asiei; propagandele lui Mahomede êi facura se essa din desertele loru; ei cucerira Siri'a, sguduira imperiulu Bizantinu, resturnara pre allu Partiloru (651), suppusera tote terrele pana la Iaxarte si la Indu, si fundara monarchi'a califiloru, a caroru residentia fusse la Bagdad. Dupo trei secule califatulu incepú a decliná si a se sprijiní pre Turci, popore tatare cari essiau din regiunile situate la estulu marii Caspice si dincolo de Oxu; dero Turcii Selgiucidi occu-

para tota peninsul'a califiloru, continuara cuceririle Arabiloru in Asi'a Mica si fundara la 1071 unu vastu imperiu care se divise la 1092. Celle mai potenti State formate pre ruinele selle fura allu Sultaniloru Persiei sau din Iran si allu Sultaniloru din Asi'a Mica sau din Rum. Acestu-a din urma fusse sguduitu de Cruciate (1099); ellu perdú Palestin'a si Siri'a unde se creara in acellu-a'si timpu State chrestine si State musulmane cari 'si dedera intre dinsele loviture inversiunate. Saladin, fundatoriulu dinastiei Ayubitiloru, unî celle mai multe din aceste state musulmane (1171), domní in Siri'a, Mesopotami'a, ua parte din Arabi'a si din Asi'a Mica si ruinó stabilimentele chrestine. Imperiulu seu fusse divisu intre fiili sei, dero Statele ce formara ei furo resturnate de Mameluci (1250), domni ai Egiptului, cari allungara pre chrestini din Palestin'a si'si intinsera domni'a asupr'a Siriei intrege.

In acesta epoca ordele mongole cari locuiau la nordulu Chinei se pussessera in miscare sub conducerea lui Genghischan; elle resturnara regatele tatare din Asi'a centrale, occupara Chin'a septemtrionale de unde allungara dinasti'a lui Kin, fundata de Mangiuri la 1115, si cucerira Persi'a; elle intelnira pre Charismiani, cari domniau preste plaiulu Caspicei, in Medi'a si in Armeni'a, êi invinsera intr'ua mare bataia la Otrar, si'si intinsera concistele pana la Eufratu si la Caucasu. Filii lui Genghis continuara oper'a lui; ei distrusera califatulu de la Bagdad (1258), care mai essisteá numai cu numele; cucerira Chin'a meridionale, care attunci (1279) pentru prim'a ora fu suppusa unei dominatiuni straine; ruinara pre deplinu dominatiunea Sultaniloru din Rum; pertunsera in Russi'a, Poloni'a, Ungari'a, si nu se oprira de cotu la Danubiu. Acestu imperiu, cellu mai vastu ce a essistatu vr'ua data, ajunse la apogeulu seu sub Kublai, nepotulu lui Genghis (1260—1294). Ellu se intindeá attunci de la marea Indieloru pana in fundulu Siberiei, si de la Marele

Oceanu pana in Asi'a Mica, la Danubiu si Vistul'a. Chin'a erá resedenti'a chanului supremu care, a fora de ua multitudine de chani tributari, la Tong-king, in Indi'a, in Siberi'a, etc., aveá trei mari chani subalterni, la Kapciak, in Persi'a si in Zagatai. Domni'a Mongoliloru din Chin'a incetó la 1368, epoca in care Chinesii êi allungara si fundara dinasti'a nationale a Mingiloru, care substete pana la 1644. Istori'a Mongoliloru din Kapciak tine de Russi'a. Dominatiunea Mongoliloru din Zagatai, care se intindeá de la Oxu pana la Indu si in Asi'a centrale, incepú a decadé dupo unu seclu. Timur sau Tamerlan, unulu din emirii acestui imperiu, profitó de acesta decadentia spre a'si creá unu statu independente in Transoxian'a: ellu suppuse indata pre cei-l-alti emiri, distruse dinasti'a din Zagatai, resturnó dominatiunea filiiloru lui Genghis in Persi'a, cucerí Thibetulu, Indiele, etc., si 'ntorcundu-si armele cotra Occidente, intelní in Asi'a Mica ua putere noua, puterea Turciloru Ottomani.

Amu vediutu co domni'a sultaniloru din Rum fussesse resturnata de invasiunea Mongoliloru. Printre emirii turci, cari profitara de spoliele loru, se distinse Othman, care occupó Bithyni'a, attacó imperiulu Byzantinu, facú din Bruss'a capitalea sea si suppuse tote ordele turce din Asi'a Mica. Successorii lui êsi intinsera concistele in Europ'a, si unulu din ei, Baiazet, erá se puna man'a pre Constantinopole, candu fusse nevoitu a se intorce in Asi'a spre a combate pre Tamerlan; ellu fusse invinsu (1402) si dominatiunea cuceritoriului mongolu se intinse pana la Mediterranea.

Dupo mortea lui Tamerlan imperiulu Mongoliloru se divise in mai multe State; celle doa principali fura allu Persiei, unde Timuridii domnira pana la 1506, epoca in care ei fura resturnati de Sofii; si allu Indieloru ai carui suverani fura cunoscuti sub numele de Mari Mogoli. Ottomanii reluara mersulu loru cuceritoriu spre Occidente, coprinsera Constan-

tinopolea (1453), luara Siri'a de la Mameluci, cucerira provinciele Eufratului si ua parte din Arabi'a (1515—1520) si devenira cu acestu modu puterea dominante din Asi'a occidentale.

Attunci Europeii aparura in marile asiatice. Portugesii luara Ormuz, priu care tineau senulu Persicu; Goa, care commendá Malabarului; Ceylan, care deschideá senulu Bengalu; Malacc'a, chiai'a strimtorieloru Oceaniei. Dero, dupa ce Portugali'a cadiú sub puterea Ispanioliloru, Ollandesii cari erau in resbellu cu acesti din urma, profitara de acest'a ca se cuceresca (1603—1663) stabilimentele portugese; ei fundara Batavi'a, pertunsera in Japoni'a, castigara Molucele, etc. Anglii sub domni'a Elisabetei aparura in Asi'a, unde fundara Compani'a Indieloru; puterea loru incepe de la 1661, epoca in care ei coprinsera Bombay; dero nu obtinura preponderanti'a in Indi'a de cotu la medi-loculu seclului allu 18-lea, cu daun'a Ollandesiloru, Portugesiloru si in fine cu d'aun'a Francesiloru, cari facussera in acesta terra cote-va stabilimente. Pre candu natiuuile occidentali alle Europei se introduceau ast-felliu in Asi'a pre mare, ua natiune septemtrionale, Russi'a, pertundeá ací pre uscatu, cuceriá fora obstaculu tóta lin'a marii Glaciali si attingeá cu acestu modu de ua data imperiele Turciei, Persiei si Chinei.

Imperiulu Mariloru Mogoli ajunse rapede la decadentia; Thamas-Kuli Chan, care resturuase de pre tronulu Persiei dinasti'a Sofiiloru, allu caroru locu êllu occupó insu-si (1736), merse in Indi'a pre care o cucerí si nu lassó descendentiloru lui Tamerlan de cotu unu titlu desertu. Dupo dinsulu subabii si nababii (vice-regii si gubernatorii) se dechiarara independenti si facura alliantia contr'a Marelui Mogolu cu puterile Europene, mai cu sema cu Francesii. Mai multe natiuni bellicose ca Mahrattii, Afganii, Sykii incursera terr'a si disputara nouiloru suverani din Kabul, Dekhan, etc., mostenirea

Mogoliloru. Anglii intervenirea in aceste certe, se facura aperatorii Marelui Mogol si obtinura de la acestu-a, la 1760, Bengalu, Orixa, Bahar. Unu subab forte potente, Hyder-Ali, occupó Maissur si, facundu alliantia cu Francesii, êsi creó ua domnia formidabile in Industanu. Anglii se unira cu Mahratti si cu regele Dekhanului spre a-lu resturná, si la 1790 Tippu-Saib, filiulu lui Hyder-Ali, fu obligatu a le cede ua parte din Statele selle; ellu reluó armele candu Francesii cucerira Egiptulu, dero fu invinsu si ucisu. Attunci Anglesii, carí devenissera puterea dominante in Indi'a, prinsera pre Marele Mogol in palatiulu seu, atacara pre Mahratti pre cari êi invinsera la 1818, facura tributari pre Rajeputi, Dekanulu si Sindulu, ciuntira imperiulu Birmaniloru si fundara astu-fellu immens'a loru dominatiune asiatica.

In acesta perioda mai multe revolutiuni agitassera celle-l-alte parti alle Asiei: Chin'a fussesse suppusa de Mangiuri la 1644 si'si intinsesse fruntari'a pana la Himalaya si la Bolor; unu imperiu An-Nam se fundasse cu regatele Cochinchin'a, Tong-king, Laos, etc.; unu imperiu allu Birmaniloru se creasse prin concist'a regateloru Ava, Pegu, Martaban, etc.; in fine principalile doa puteri musulmane alle Asiei, Turci'a si Persi'a, ajuusera in decadentia si lassara ca fruntariele loru se fia ciuntite de Russi'a, care asta-di ameniutia existenti'a loru. Afora de acest'a Persi'a mai perdú proviuciele selle orientali de la mortea lui Thamas, epoca in care triburile bellicose alle Afganiloru facura din aceste provincie sâmburile unui imperiu mare care se intinse din colo de. Indu. Dero acestu imperiu nu duró ua jumetate de seculu; ellu se subdivise in mai multe state date asta-di la sguduiri dese si pre cari le ameniutia domni'a anglesa. Cea mai mare parte din aceste State paru co ascepta asta-di destinele loru de la Europa; coci Asi'a, care ua diniora a essercitatu atot'a influentia asupr'a acestei parti a globului pre care natur'a 'i a dato ca unu

micu appendice, se affla asta-di sdrobita de immens'a ei superioritate. Russi'a si Angli'a o constringu din amendoa costele si facu se domnesca civilisatiunea loru asupr'a unei jumetati din suprafaci'a sea la nord, la sud si la occidente; Europ'a se infiltra in Asi'a; Chin'a si Japoni'a au esitu din immobilitatea loru si s'au deschisu in parte commerciului europeanu.

I. — IMPERIULU CHINEI.

Descriptiune fisica. — Chin'a, care este cellu mai vastu imperiu din lume, are de limiti: la nord, *Siberi'a* de care o separa Amurulu, muntii Kentei, Gurbi, Saiansky si alte inaltimi mai putinu considerabili; la westu, ua parte din *Siberi'a* si *Turkestanulu* de care se desparte prin muntii *Ceresci* sau *Thian-Chan* si prin *Bolor*; la sud, *Industanulu*, *Imperiulu Birman*, *Regatulu Siam* si *Imperiulu An-Nam*; la est, marea *Chinei* (*Nan-hai* adeco *marea Meridionale*), marea *Coreei* sau *Orientale* numita cote ua data de Europei si marea *Albastra* (*Tung-hai*), marea *Galbena* (*Hoang-hai*), strimtori'a *Coreei* si marea *Japoniei*.

Imperiulu Chinei, a carui suprafacia este de mai multu de 10 milliuni si jumetate chilometri patrati si a carui populatiune trece de 450 milliuni sufflete, este ua regiune udata de fluvie mari, presarata de unu mare numeru de lacuri, din cari celle mai multe servescu de reservorie garleloru, si strabatuta de lunge catene de munti. Incungiurata din tote partile de limiti naturali mai-mai inaccessibili si avuta din propriulu seu fondu, Chin'a se pote scutí de ajutoriulu strainu. Acea necessitate de commerciu si de schiamburi, care mai multu de catu ver ce altu unesce pre popore si confunde civilisatiunile loru, nu a essistatu nici ua data pentru d'ins'a. Deco ea a voitu se duca totu de un'a ua viuetia isolata, acest'a 'i a fostu totu de un'a possibile: si deco acestu isolementu

cauta se incetedie ua data, caus'a este co fortie straine voru face violentia geniului locuitoriloru sei. Ast-felliu espeditiunile anglo-francese din 1857 si 1860 au constrinsu pre Chinesi se deschida mai multe porturi Europeiloru si deja relatiunele Chinei cu alte popore au ajunsu la unu gradu destullu de insemnatu. Acestu poporu, care representa geniulu asiaticu in tota rigorea sea conservatrice, a fostu nevoitu se cededie geniului progressistu si civilisatoriu allu Europei.

In partea orientale a Imperiului Chinesu, spectatoriulu are a admirá mai pretotindene vaste si frumose campie, semenate cu munti si colline deliciose, intrerupte de nenumerabili garle si canale, cultivate cu ua seriosa bagare de sema si acoperite cu ua populatiune essorbitante. La nord-est, solulu este fertile, dero clim'a rece si iernele assemeni cu alle Siberiei. La west si la nord-west intempinamu munti inalti, valli fertili si vaste campie sarate a caroru impreunare formedia ingrozitoriulu desertu *Gobi* sau *Sia-mo*.

Productiunile minerali alle acestui imperiu vastu suntu : aurulu, argintulu, ferrulu, cuprulu, mercuriulu, rubinulu, petr'a ollaria, unu jaspu frumosu pre care Chinesii êllu numescu *iu* si kaolinulu din care se face unu superbu porcelanu.

In partile calde vegetatiunea este de ua avutía admirabile; aci gassimu graulu, orezulu, tresti'a de sacharu, ceaiulu, plant'a care produce bumbaculu, arborulu de indigo, murulu (dudulu) care este de doa specie : murulu albu care servesce la nutrirea vermiloru de metasse, si murulu de chartía care da unu firu intrebuintiatu la fabricatiunea chartíei si a stofeloru. Alte plante proprie solului chinesu snntu; bambu, care servesce la facerea mobileloru si a caseloru si ai carui muguri continu ua substantia spongiosa, succulenta si sacharata care se manca; din scorti'a acestui vegetale se fabrica charti'a. Arborele cu seu contine in fructele selle ua materie grassa care intra in compositiunea luminariloru. Afora de a-

cestea Chin'a possede portocali, camfurari, arbori a caroru scortia se numesce in commerciu scortisiora, jujubarulu alle carui fructe servescu in medicina pentru vindecarea peptului, rhus vernix din care se estrage ua materie propria a da lustru (lacu); cameli'a, hortensi'a, regin'a-margaret'a. Ginseng sau ju-sien este ua forte famosa planta medicinale care este considerata de Chinesi ca ua panacea universale.

Regnulu animale da: calli, camill'a cu doa cocosie, bivolulu, boulu, elefantulu, yakulu, ua specie de bou celebru prin perulu seu metassosu si prin cod'a sea lustrata si fluturante. In regiunile occidentali intelnimu capr'a de Thibet allu carei peru forte finu servesce la fabricatiunea sialuriloru. Totu in Cin'a se affla unu felliu de cani ce se manca. Partile meridionali nutrescu rinoceri, leopardi, pantere, maimutie; iero celle septemtrionali, zibeline, ermine si animali cu blane. — Printre passeri se distingu fasanulu aureu, fasanulu argenteu, papagalii si ua multime de specii remarcabili prin stralucirea peneloru. — Insect'a cea mai importante este vermele de metasse.

Descriptiune politica. — Celle mai mari divisiuni politice si administrative din cari se compune imperiulu Chinei suntu: *Chin'a propriu dissa*, *Mangiuri'a*, *Mongoli'a*, *Thibetulu*, *Corea* si insulele *Lu-Ciu.*

Capitalea acestei immense regiuni este: **Pe-King** (curtea nordului) pre Yu-ho, affluente allu riului Pei-ho, cu ua populatiune care impreuna cu suburbiele se redica la mai multu de 2 milliuni individi. Acesta capitale se compune din doa parti din cari un'a, numita *King-cing* (cetate imperiale), contine palatiulu imperiale si tote administratiunile publice si este ua cetate mai multu tatara, pre candu a do'a, *Vai-locing* (cetate esteriore), este unu oppidu curatu chinesu.

Cetati de industria si commerciu. — *Nan-King*, vechi'a capitale a imperiului, situatu pre rip'a drepta a Yang-tse-Kiangului intr'ua campia magnifica. — *Su-ceu*, unulu din marile

centre alle industriei de metassaria in Chin'a. — *Siang-hai*, un'a din celle mai importanti cetati deschise Europeiloru, face mare commerciu cu ceaiu, metasse, grane si sacharu. — *Hang-ceu-fu* cu fabrice remarcabili de taffetá, foulards, satinu, tapete, etc. — *Hu-ceu-fu*, la putina distantia de laculu Tai-hu, este unu oppidu industriosu si commerciante. — *Fu-ceu-fu* face unu commerciu estraordinariu çu ceaiu negru pre care'lu vinde Europeiloru; industri'a locale nu este mai putinu remarcabile. — *Hia-men*, pre cost'a occidentale a insulei cu acestu nume — *Canton* sau *Kuang-tung*, capitalea provinciei cu acestu nume, are unu portu frecuentatu de unu numeru considerabile de navi. Are ua populatiune de aprope 1,200,000 locuitori, dintre cari unu mare numeru locuiescu pre mai multu de 40,000 vase respandite pre fluviulu *Ciu-Kiang*.

Fung-thien si *Sin-yang* sau *Mukden*, cetati importanti in Mangiuri'a. — *Kiong* sau *Han-cing*, capitalea Coreei, se affla situata pre unu riu ce porta numele ei. — *Lhassa* capitalea Thibetului cu ua populatiune de aprope 50,000 sufflete. Acesta cetate este loculu de intelnire allu unui numeru considerabile de pelerini. Aprope de dins'a, pre muntele *Potala*, se affla palatiulu lui *Dalai-lama*, pontificele supremu allu buddhismului. — *Tassisudon*, oppidulu cellu mai importante din Butan; ua parte din acesta regiune a trecutu de currendu la possessiunile britannice.

Insulele Lu-ciu sau Lieu-Khieu, locuite de ua populatiune blanda si ospitaliaria, suntu tributarie Chinei si Japoniei totu de ua data. Cea mai insemnata este *Marea Lu-ciu* unde se affla infloritoriulu portu Napakiang.

Populatiune, limba, religiune. — Populatiunea Chinei se redica la 450 milliuni sufflete si este de stirpe mongolica. Acestu poporu este gravu, pacificu si laboriosu. Eminamente preoccupatu de a castigá, Chinesului i se imputa dissimulatiunea, lasitatea, abitudinea de a mintí si insellatiunea. Infan-

ticidulu este commune la Chinesi. Printre abitudinile estravaganti, cea mai bizarra este aceea de a impedecá crescerea pitiorelorū femeieloru avute si de a le mai-mai privá de facultatea de a amblá. — Limb'a chinesa se divide in doa categorie: un'a, *scrisa*, nu are littere ci nisce caracterie a caroru cunoscentia este unulu din studiele celle mai penibili, din caus'a numerului loru essorbitante care trece preste 100 mii; alt'a, *vorbita*, care se compune dintr'unu numeru determinatu de intonatiuni monosillabice. A fora de acest'a, mai multe provincie au idiomele loru particularie. — Religiunile cari 'si disputa predominanti'a in imperiulu Chinei suntu: *doctrin'a lui Confuciu*, care admite unu singuru D-dieu, dero fora cultu; a lui *Lao-tseu* sau religiunea lui Tao, a carii base este unu quietismu absolutu; in fine *buddhismulu* sau religiunea lui Fo, care presuppune ua numerosa continuitate de spirite si de diei subordinati unii altor'a. — Chrestinismulu inco numera coti-va proseliti in Chin'a si in Corea. Toleranti'a religiosa este forte mare si nici ua religiune nu este impedecata in essercitiulu seu.

Guberniulu este absolutu: imperatoriulu, consideratu ca *filiu allu Cerului* si ca parinte allu suppusiloru sei, este ajutatu de doa consilie din cari unulu este insarcinatu cu preparatiunea edicteloru relative la solemnitati si la affacerile currenti, cellu altu conduce affacerile politice. — Corea, suppusa unui rege, Mongoli'a si Turkestanulu Chinesu, impartite intre unu mare numeru de chani, si Thibetulu care asculta de dalaï-lama, suntu state tributarie imperatoriului.

Agricultura, industria si commerciu. — Agricultur'a Chinei, cea mai infloritoria din Asi'a, se caracterisa prin doa fapte: 1° esploatatiunile suntu in genere mice si essecutate fora ajutoriulu bratieloru salariate; 2° Chinesii nu se occupa cu crescerea viteloru (a fora de porcu) si a passeriloru (a fora de ratie); vitele le suntu inutili, pentru-co la dinsii cultur'a

pamentului se face cu bratie de omeni si passerile le suntu vetematorie din caus'a stricatiuniloru ce potu committe in campurile cultivate. Cotu despre ratie, elle crescu pre riuri, pre batele in cari intra la ua siueratura a domniloru loru si nu suntu sufferite nici de cumu pre uscatu, ca la noi. Cerealile si mai cu sema orezulu, fructele si legumile, canep'a, bumbaculu, ceaiulu suntu productele essentiali alle solului chinesu.— Chinesii, cu tota imperfectiunea machineloru loru, suntu forte industriosi; ei fabrica stofe de metasse si de bumbacu, pandie de canepa cari nu suntu inferiore celloru din Europ'a; escelledia in confectiunea satineloru cu flori si crêpele loru intrecu pre alle Europeiloru. Preparatiunea ceaiului, a tutunului si crescerea vermiloru de metasse, in fine totu ce se attinge de agricultura, occupa provincie intrege. — Commerciulu interioru este immensu si facilitatu prin canali si cursuri de apa forte numerose; cellu esterioru se face la fruntarie si numai in cetatile desemnate de neincrederea gubernîului; cu tote acestea si acestu-a din urma merge crescundu in fia-care annu.

II. — JAPONIA

Descriptiune fisica. — Imperiulu Japoniei, compusu numai din insule, se affla situatu la orientele Chinei intre marea Ochotsk, Marele Oceanu, marea Coreei, strimtori'a Coreei si marea Japoniei. Populatiunea acestui archipelagu a fostu de currendu evaluata de unele autoritati de la 18—20 milliuni individi, de ore ce pana acumu s'a credutu co este de 35—40 milliuni. Dupo nisce informatiuni venite din Japoni'a, acestu imperiu, pre care Chinesii 'lu numescu *Je-pen*, ar numerá ua populatiune de aprope 35 milliuni sufflete; dero acesta cifra este contestata.

Archipelagulu Japoniei se compune din trei insule principali : *Jeso*, *Nippon* si *Kiu-Siu*, cari suntu fertili, bine culti-

vate, avute in minerali si strabatute de muntii vulcanici a caroru inaltime este de 3,000 metri. Elle nu au cursuri de apa considerabili. Clim'a rece la nord, calda la sud, este in genere seca si forte sanetosa.

Dintre minerali, Japoni'a contine mine avute de auru si argintu. Cuprulu, amestecatu cu multu auru, este un'a din sorgintile de avutía alle terrei. Ferrulu este destullu de raru.— Orezulu constitue principalele alimentu allu Japonesiloru; celle-alte cereali nu suntu asia de cultivate, dero differitele specie de legumi prospera pretotindine. Perele dau nisce recolte escellenti; ficele, ceresiele si portocalile archipelagului Japonesu suntu assemenea admirabili. Un'a dintre celle mai remarcabili productiuni alle solului japonesu este arborulu de vernice. — Vermii de metasse suntu obiectulu unei ingrijiri seriose.

A fora de insulele numite mai susu archipelagulu Japoniei mai coprinde : *Kunasir* si *Iturup* sau insul'a *Stateloru*, cari facu parte din *Marile Kurile*; *Sado*, celebra alta data pentru minele selle de auru; *Avasi*, aprope de cost'a meridionale a insulei Nippon; *Si-kok*, la sudulu insulei Nippon; *Tsu-sima* in strimtori'a Coreei; *Tanegasima* la sud de Kiu-Siu.

Descriptiune politica. — *Yedo* (1,000,000 loc.), capitalea politica a imperiului, este ua cetate immensa, divisa in trei parti distinse si concentrice : cetatea *mercantile*, cetatea *administrativa* si cetatea *nobile*. — *Miaco*, capitalea religiosa, se affla situata la sudulu insulei Nippon. Acesta cetate este centrulu scientieloru, litteraturei si allu artiloru, si coprinde unu mare numeru de temple si de edifice remarcabili. — *Nara*, cetate forte venerata la Japonesi si remarcabile prin templele selle. — *Nagasaki*, *Simoda*, *Yokohama*, *Osaka*, *Fyogo* si *Hakodade* singurele porturi deschise strainiloru.

Populatiunea Japoniei pare a fi unu amestecu de Chinesi, Mangiuri si Malaesiani. — *Limb'a* loru differe intr'unu modu forte simtitu de a Chinesiloru. — Acesta populatiune este im-

partita sub puntulu de vedere religiosu intre *buddhismu* si religiunea lui *Sinto* : acesta din urma este particularia Japoniei; ea este religiunea imperatoriului si a nobilimei si dice co suffletele celloru virtuosi locuiescu in nisce regiuni luminose, pre candu alle celloru rei ratacescu eternu.

Guberniulu este ua monarchia absoluta allu carui capu se chiama *Kubo* si *Seogun.*

III. — STATELE INDO-CHINEI

§. 1. — DESCRIPTIUNE FISICA

Indo-Chin'a numita si *Indi'a de dincolo de Gange* sau *Peninsul'a orientale a Indiei*, este ua terra spatiosa ce se intinde la sudulu Chinei intre senulu Bengal si Nan-hai, alle caroru impietari asupr'a uscatului creadia aci trei senuri mai remarcabili : *Tong-king*, *Siam* si *Martaban*. Imprejurulu costeloru jacu ua multime de insule din cari vomu citá ca mai demne de notatu : *Andamanele* cu locuitori selbateci si feroci, *Nicobarele*, locuite de ua populatiune blanda si ospitaliaria, archipelagulu *Merghi*, archipelagulu *Camboge* in senulu Siam, archipelagulu *Paracelsu* compusu de insule pline de stance, etc.

Muntii cari determina differitele cline alle solului indo-chinesu se dirigu de la nord la sud si paru a se desface din massivulu muntiloru Lang-tan pana la promontoriulu Romani'a, punt'a cea mai meridionale a peninsulei Malacc'a. — Pre clin'a occidentale, care 'si versa undele in marea Indieloru, curgu: *Brahmaputra*, fluviu latu si majestuosu, *Aracan*, *Irauaddy* sau *Ava*, *Sitang*, *Saluen*, *Martaban*. Pre clin'a orientale afflamu urmatoriele patru cursuri : *Mey-nam* care prin inundatiunile selle periodice face din vallea ce percurge ua terra forte avuta in vegetatiune; *Mey-kong*, *Tam-ghiang-chan* si *Song-koi.*

Clim'a Indo-Chinei, care in intru este temperata din caus'a

inaltiloru sei munti, devine forte calda pre coste; iero ploiele cadu cu multa abundantia in timpulu verei.

Indo-Chin'a, care possede multe substantie minerali si mai cu sema auru, rubine si stanu, da nascere unei productiuni vegetali forte avute si lussuriante. Arborii sei suntu celebri pentru odorea agreabile ce respandescu; orezulu, tresti'a de sacharu, indigo, camforulu si ua multime de fructe deliciose dau recolte forte stimate. Regnulu animale nu este mai putinu remarcabile : passerile se distingu prin stralucirea coloriloru si prin armoni'a cantului; elefantulu offere ací ua varietate alba care este considerata ca sacra de cotra indigeni; rinocerulu, bivolulu, tigrele, leopardulu, urang-utangulu si mai multe specie de maimutie, dintre cari ua varietate alba este venerata de Siamiti mai-mai ca si elefantulu albu, si alte animali curiose si terribili se nutrescu pre avutulu ei territoriu.

Descriptiune politica. — Indo-Chin'a coprinde septe divisiuni principali: imperiulu *An-Nam*, *Cochinchin'a francesa*, regatulu *Camboge*, regatulu *Siam*, imperiulu *Birman*, *Indo-Chin'a* britannica si *Malacc'a* independente.

Imperiulu An-Nam se compune din *Tong-king*, *Cochinchin'a annamita* si din territoriulu *Laos*. — *Tong-king* este ua terra frumosa imprejurulu senului cu acestu nume si are de capitale *Bak-king*, oppidu vastu cu ua populatiune de 150,000 suffiete. — *Cochinchin'a annamita* are de capitale oppidulu *Hue* sau *Puci-huang* un'a din celle mai forti cetati alle Asiei. — Territoriulu *Laos*, separatu de terele vecine prin munti inalti si paduri dese, este inco forte putinu cunoscutu.

Cochinchin'a francesa se compune din vaste si fertili campie strabatute de numerose cursuri de apa. Capitalea sea este *Sai-gong* intr'ua positiune admirabile pentru commerciu.

Regatulu-Camboge, pre care indigenii êllu numesccu *Chmer*, este numai ua parte din vechiulu Statu ce purtá acestu nume si allu carui territoriu a trecutu in mare parte la tinuturile

vecine; solulu seu este forte fertile si avutu in magnifice selbe. Are de capitale *Penompeng* sau *Nam-vang* si de oppide remarcabili *Udong*, vechia capitale, si *Campot* portu in faci'a frumosei insule *Kohdud.*

Regatulu-Siam, asediatu in frumos'a valle a riului Meinam alle carui reversari favorescu cultur'a orezului, possede mine abundanti in ferru, stanu si auru, si immense avutie vegetali. Capitalea sea este *Bangkok* cu numerose canale si temple buddhiste cari facu dintr'ins'a un'a din celle mai frumose cetati alle Indo-Chinei.

Imperiulu Birman esta ua frumosa terra care presenta tote varietatile de solu si de aspecte. Capitalea sea este *Mandalé* sau *Yedena-Chuebon* (adeca paradisulu terrestru) la putina distantia de rip'a stanga a fluviului Irauaddy. Alte oppide remarcabili suntu: *Ava*, *Amarapura*, *Saigain* si *Bammo* cotra fruntari'a Chinei.

Indo-China britannica occupa tota laturea occidentale si mai multe territorie din estremitatea meridionale a Indo-Chinei. Provinciele selle septemtrionali, adeco *Assam* si *Birmania anglesa*, se lega de provinciele Industanului si suntu suppuse presedentiei Bengalului; celle-l-alte formedia gubernamentulu *Strimtorieloru* (adeco allu strimtorieloru *Malacc'a* si *Singapur*). — *Assam* occupa ua mare parte din vallea strabatuta in tota lungimea sea de Brahmaputra. Numerose manufacture de stofe renumite de bumbacu si de metasse, recolt'a piperului, a ardeiului, ceaiului, dintiloru de elefantu si a aurului fluviale inavutiescu acesta terra. — In *Birmania anglesa* distingemu oppidele: *Akyab*, capitale si portu infloritoriu, *Pegu*, *Persaim*, *Rangun*, *Martaban*, *Mulmein.* — Gubernamentulu *Strimtorieloru* are ca oppidu principale: *Georgetown.* Insul'a Singapur se affla intr'ua positiune admirabile pentru commerciu. — Insulele *Andamane* inco se affla in possessiunea Angliloru.

Statele independenti din Malacca suntu in numeru de cinci; nu se scie inco mai-mai nimicu particulariu asupr'a situatiunií loru fisice si morali; geografii le desemnedia sub numile capitaliloru loru; acestea suntu *Perac* si *Salengora* pre cost'a occidentale; *Giohora* la punt'a meridionale a peninsulei; *Pahang* pre cost'a orientale si *Rumbo* in intrulu uscatului.

Guberniulu differiteloru state din Indo-Chin'a este completu despoticu; suveranii suntu considerati ca nisce fiintie forte superiori omeniloru.

Religiunea generale este buddhismulu. Missionarii catolici au convertitu la christianismu unu destullu de mare numeru din locuitorii Cochinchinei, din Tong-king si din Siam.

IV. — INDUSTANULU

Descriptiune fisica. — Acesta enorma peninsula ne presenta form'a unei masse triangularie a carii base o compune Himalaya iero laturile senurile Oman si Bengalu. Costele selle suntu putinu crestate; cu tote acestea avemu a distinge: senurile *Kociu* si *Cambay*, cari inchidu peninsul'a *Guzerata* terminata la sud prin promontoriulu *Diu*; bai'a *Goa* cu ua insula de acestu nume; la sud-est, senulu *Manaar*; la nord-est ua regiune paludosa formata de ua massa de insule descrise de gurele Gangelui. — In intru, Industanulu se compune din doa parti distinse: la nord, frumosele campie udate de Gange si Indu; la sud, unu plaiu triangulariu pre care 'lu limitedia caten'a muntiloru *Vindhia* si *Gattii* cari se impreuna la punt'a meridionale unde culminedia promontoriulu Comorin. — Totu de Industanu tinu cote-va grupe de insule: *Lakedivele* si *Maldivele*, la west; *Ceylan*, la sud-est.

Ua infinitate de fluvie fertilisa solulu *peninsulei occidentale a Indiei.* Celle mai marcanti suntu: pre clin'a orientale, *Gangele*, magnificu cursu de apa formatu din reuniunea riuriloru *Baghirati* si *Alacananda*; ellu este unu fluviu sacru la In-

diani, pelerini nenumerabili se cufunda in undele selle si in curtile de justitia juramentulu se face pre undele Gangelui, precumu ua diniora deii jurau pre undele Stigelui, precumu Chrestinii jura pre Evangeliu si Mahometanii pre Alcoran. *Brahmaputra*, *Mahanaddy*, *Godavery*, *Kistnah*, *Pennar* si *Cavery*, cari 'si iau originea din muntele *Amarakantaka* sau din Gattii occidentali, suntu mai putinu considerabili de cotu cellu precedente, dero cu tote acestea forte importanti. — Fluviulu cellu mai voluminosu din clin'a occidentale este *Sind*, pre care cei vechi si chiaru modernii êllu numescu si *Indu*. Acestu-a priimesce cinci affluenti destullu de notabili: *Sutlege*, *Beyah*, *Rawy*, *Cenab* si *Gelom*. — *Nerbuddah* si *Tapti* se arunca in semulu Cambay.

Pamentulu Indiei, aperatu de venturile nordului prin cei mai inalti munti ai globului si udatu de fluvie magnifice, este unulu din celle mai avute si din cele mai bine populate din lume. Aspectulu seu este grandiosu, dero monotonu; muntii sei presenta linie sublime, dero fora detaliuri pictoresci; campiele selle immese, arse de sore sau innundate de ape, suntu fertili dero putinu variate. Caldur'a estrema si enorm'a umiditate dau solului ua vegetatiune prodigiosa, dero in acellu-a-si timpu ua clima vetemetoria care inspira locuitoriloru indolentia si lassitate: ieto pentru ce acesta terra nu a pututu resiste nici ua data invasiunii straine.

Situatiunea Industanului, asiedatu mai totu in zon'a torrida, reguledia clim'a sea: intr'insulu afflamu numai doa anno-timpuri, allu uscatiunii si allu ploieloru, produsse de venturile numite *mussons* cari suffla din lun'a lui octobre pana in aprile de la nord-est si adducu séceta, si din lun'a lui aprile pana in octobre de la sud-est si adducu ploie. Inaltii munti cari limitedia sau brasdedia acesta vasta terra modifica neaperatu ambele anno-timpuri, dero numai in regiuni determinate. — Principalile productiuni alle Industanului suntu o-

rezulu, graulu, porumbulu, meiulu, differite specie de palmarí; corypha care umbresce mai cu sema costele Malabarului si de alle carii foie indïgenii se servescu pentru facerea corturiloru si a umbreleloru; areculu, ai carui muguri terminali se manca sub numele de verdia palmista; pepeni escellenti, ananas, etc. Canep'a din alle carii foie se face unu felliu de tabacu, indigo, bumbaculu, susanulu, opiulu, piperulu, etc., dau recolte forte abundanti; ficulu se desvolta in tota majestatea sea; portocalii, grenadarii, murii si differiti pomi cu fructe deliciose se intelnescu mai-mai pretotindenea.

Animalile domestice celle mai respandite suntu celle cornute, precumu oiele, caprele, etc.; callulu si camill'a nu paru a fi indigene; dero elefantulu se areta in mari turme. Animalile selle feroci le intelnimu in tota Asi'a.

Industanulu este avutu si in metalle, si petrele selle pretiose suntu cu dreptu cuventu celebre.

DIVISIUNE POLITICA.

Industanulu, care multu timpu a formatu unu imperiu potente, este asta-di mai-mai totu in puterea Angliloru; Francesii si Portugesii inco au cote-va stabilimente pre costele selle, iero restulu asculta de suverani indiani independenti sau tributari Angliloru. Asia dero divisiunea politica a Industanului este cea urmatoria: *Possessiunile immediate alle Angliloru*; *possessiunile mediate*; *possessiunile francese si portugese*; *Indi'a independente.*

Possessiunile immediate alle Angliloru, cari'si au intinsu ua vasta domnia preste celle mai avute din provinciele Indiei, se dividu in trei presedentie: 1° cea de la *Bengal*, care este sub directiunea immediata a vice-regelui si gubernatoriului generale allu Indiei si de care tinu presedenti'a din *Nord-West*, *Pengiab*, *provinciele centrali* si *Indo-Chin'a britannica*; 2° Presedenti'a de la *Madras*; 3° cea de la *Bombay.* — Ca-

pitalea possessiuniloru anglese din Asi'a este *Calcutta*, mare si superba cetate cu 700,000 locuitori pre unu bratiu allu Gangelui. Alte opide remarcabili prin industri'a sau commerciulu loru suntu : *Lahora*, *Hyder-Abad*, cap. in Sindhi, *Agra*; *Luknow*, cap. regatului Uda; *Patna*, *Bihar* si *Benares* in Bihar; *Burampur*, cap. in Khandisch; *Salsette*, *Bombay* si *Punah* in Kukan; *Madras* si *Madure* in Carnatic; *Gangam*, *Madapolam* si *Mazulipatam* in Telingana; *Nagpur* in *Gandwana*; *Orissa* si *Kattak* in Orissa. — La sud-est de Dekhan, insul'a Ceylan are de capitale *Colombo*.

Possessiunile mediate. — Sub acestu titlu se coprindu Statele si poporele cari recunoscu supremati'a anglesa. Intre acestea distingemu statele : *Casiemir* cu cap. *Sirinagar*; *Rageputana* cu c. pr. *Odeypur*, *Agimir*, *Giudpur* si *Bhawalpur*; *Sindhya* sau terr'a Mahrattiloru cu c. pr. *Ugen* si *Gwalior*; Statele *Nizamului*, care domnesce preste ua mare parte din intrulu Dekhanului cu cap. *Haider-abad*.

Possessiunile francese si portugese. — Francesii, cari in seclulu allu 18-lea erau destullu de potenti in Indi'a, au asta-di numai cinci stabilimente : *Pondichéry* (sau mai bine *Puducery*), *Karikal*, *Mahé*, *Ciandernagor* si *Yanaon*. — Possessiunile portugese, ce-va mai intinse de cotu celle francese, se affla pe cost'a occidentale a Industanului. Cetatile principali suntu : *Diu* in mic'a insula cu acestu nume; *Damao*, totu intr'ua insula; *Noua-Goa*, siediulu gubernatoriului portugesu; *Vechia-Goa*, mai-mai abandonata.

Statele indiane independenti. — Principalele Statu indigenu independente este *Nepal*, pe clin'a meridionale a muntiloru Himalaya, cu capitalea *Khatmandu*. — *Maldivele* au de cetate principale *Male*, in care este resedenti'a sultanului acestui archipelagu.

Populatiune, limba, religiune. — Mass'a populatiunii se compune din Indiani cari se redica la numerulu de 180 milliuni

individi dimpreuna cu celle-l-alte triburi ce s'au stabilitu aci ca cuceritorie. Indianii suntu de stirpe caucasiana cu ua colore ce variedia intre negru si olivastru. — Limbele dominanti au de origine pre cea *samscrita*, araba si persana. — Religiunea dominante este *brahmanismulu* care admite trei dei superiori : pre *Brahma* sau Creatoriulu, pre *Visnu* sau Conservatoriulu si pre *Siva* sau Destructoriulu. Sub acesti-a vinu ua multime de alte divinitati. Pre basea acestei religiuni natiunea se divide in caste : *brahmanii* sau preutii, *Kchatryas* sau resbellatorii, *waisyas* sau agricultorii, *sudras* sau meseriasii, etc. Dupo brahmanismu, *mahometismulu* numera cellu mai mare numeru de adepti, apoi *buddismulu*, *chrestinismulu*, *mosaismulu*.

Poporulu indianu este frugale, ospitaliariu si plinu de intelligentia, dero effeminatu si molatecu. I se imputa avariti'a, mintiun'a, lasitatea, servilitatea cotra superiori, arroganti'a cotra inferiori si superstitiunea. In adeveru se vedu intre dinsii unii cari, ea se calmedie pre dei, se punu in tiepa, se arunca in riuri sau se ardu de viui. Veduvele suntu detorie se se ardia pre cadavrele sociloru loru.

V. — PERSIA

Descriptiune fisica. — Persi'a a carii populatiune dupo calculele lui Thomson nu trece de 5 milliuni locuitori se limitedi'a : la nord, cu *Turkestanulu independente*, marea *Caspica* si *Armeni'a russesca* de care o separa in ore care distantia fluviulu Aras; la west, cu *Kurdistanulu* si *Irak-Arabi*; la sud si est, cu senulu *Persicu*, *Belucistanulu* si *Afganistanulu*. Acesta terra se compune la nord, est si sud din munti cari se redica de ua data fora se formedie catene neintrerupte, in centru de campie spatiose arse de sore si amestecate cu valii recorose si deliciose, sau din deserte sarate si arenose, taiate de lacuri fora scurgere si alimentate de ape

rare si terrentuose. Clim'a este, dupo localitati, forte calda sau forte rece; costele amendororu mariloru suntu ardietorie. Persi'a presenta putine pamenturi proprie agriculturei, dero vegetatiunea este forte potente; solulu da putine cereali, dero fructe si vinuri deliciose, metasse escellente si calli forte stimati, de si mai putinu ageri de cotu ai Arabiei.

Imperiulu Persanu a jucatu ua data primulu rolu in istori'a Asiei, dero asta-di a cadutu intr'ua nullitate absoluta. Dupo ce a perdutu in seclulu trecutu jumetate din provinciele selle, ellu este acumu amenintiatu de Russi'a care voiesce se aiba tota marea Caspica si se ajunga la senulu Persicu si chiaru in Indi'a, unde tinde a supplantá dominatiunea anglesa. — Persii suntŭ musulmani *siiti*, si acest'a este caus'a urei inveterate ce le porta Turcii. Spirituali, industriosi si bravi, ei paru a avé inco unu viitoriu; dero unu despotismu indelungatu si ua miseria ingroditoria allaturea cu care se areta unu lussu nemesuratu 'i au abrutitu. Cetatile Persiei se deserta din di in di; callile selle, infestate de banditi, nu mai vedu caravanele; marile selle au numai cote-va batele, si armatele selle se recruta numai din callari nomadi, turci, afgani, cari ratacesu prin desertele plaiului seu.

Capitalea monarchiei absolute a Persiei este: *Teheran* (85,000 loc.), resedenti'a siahiloru, in provinci'a Irak-Agemi, la polele muntiloru Elbruz, intr'ua regiune destullu de arida.

Cetati de industria si de commerciu. — *Tauris* sau *Tabriz*, la est de laculu Urmi'a, intr'ua regiune fertile dero rece, este murulu Persiei contr'a Russiei si Turciei, si interpositulu commerciului cu Europa; — *Balfrusi* longa marea Caspica, cu immense bazaruri si unu mare numeru de collegie; — *Ispahan*, fost'a capitale a Persiei, este numai umbr'a ei insa-si, dero conserva cote-va sfarimature din magnificulu seu trecutu; — *Kasian*, in Irak-Agemi, cetate fortificata si industriosa in acellu-a-si timpu; — *Kazbin* a fostu capitalea imperiului in

ainte de Ispahan; — *Siraz*, intr'ua valle celebra prin frumuseti'a séa, cu moskee superbe; — *Kerman*, cu numerose fabricé de sialuri si stofe; — *Hamadan*, unulu din celle mai agreabili oppide alle Persiei, fundatu pre ruinele vechiei *Ecbatane*.

VI. — AFGANISTANULU

Afganistanulu, ce se mai numesce si *regatulu Cabul*, este un'a din terrele celle mai redicate alle Asiei si se limitedia la nord cu Turkestanulu, la est si sud-est cu Industanulu, la sud cu Belucistanulu si la west cu Persi'a. Solulu seu la west si sud-vest presenta cote-va campie deserte si sterili, dero in centru, la nord si mai cu sema la est, solulu seu este strabatulu de lunge si inalte catene de munti, din cari cellu mai considerabile este *Indu-koch* sau *Caucasulu indianu* care se intinde de la est spre vest, pre fruntari'a septemtrionale, si inaltia unele din verfurile selle pana la 6500 de metri; ua alta catena demna de remarcatu este *Soliman-koch*, ramura din Indu-koch, care formedia fruntari'a Afganistanului despre Indi'a.

A fora de desertulu *Seistan* si alte cote-va campie arenose, Afganistanulu possede cantone fertili si valli desfatatorie cari producu in abundantia grau, orezu, tutunu, pepeni, inu, bumbacu, trestia de sacharu, ua planta medicinale numita *assa fœtida*, manna in mare cantitate si toti arborii fructiferi ce se gasescu in Persi'a.

Afganistanulu se divide in trei parti principali: *Afganistanulu propriu* sau *Cabulistan*, *Seistan* sau *Segestanu* si territoriulu *Herat* sau *Korrassanulu orientale* care s'a suppusu de currendu tempu.

Capitalea statului este **Cabul**, la N. E., pre garl'a cu acestu nume, intr'ua positiune admirabile incungiurata de gradine cu fructe deliciose. — *Candahar*, vechi'a capitale a regatului, cellu mai mare si mai frumosu oppidu din Afganistan; —

Gelal-abad, celebru prin desastrele espeditiunii anglese din 1841. — *Herat*, capitalea tinutului cu acestu nume, este centrulu unui mare commerciu si possede fabrice renumite de sabie, de tapete si de apa de rosa.

Afganistanulu este gubernatu de unu monarchu ce porta titlulu de *siahu* sau *padisiah* si a carui autoritàte este limitata de cotra aristocrati. — Religiunea dominante este islamismulu. — Populatiunea este sobra, brava si bellicosa, dero sangerosa si nedisciplinata; mare parte dintr'insii ducu ua viuetia nomada.

VII. — BELUCISTANULU

Belucistanulu sau Balucistanulu, situatu la sud-estulu plaiului Persiei, se marginesce la nord cu Afganistanulu, la est cu muntii Solimanu cari 'lu despartu de possessiunile Angliei, la sud cu senulu Oman si la west cu Persi'a.

Acestu Statu, brasdatu la nord de muntii *Waschati* si in centru de caten'a *Zamiran*, nu possede de cotu unu singuru cursu de apa demnu de ore care attentiune. Solulu seu este putinu fertile : la nord, intelnimu numai nisce miserabili steppe unde turmele abia gasescu cote-va graminee; in centru, intre celle doa catene de munti ce indicaramu, se intinde desertulu Pendgur; la sud, vallile ce jacu d'a lungulu costeloru marii suntu fertili numai pre la gurele garleloru. Muntii suntu padurosi si procura lemne escellenti pentru constructiune.

Belucistanulu se divide in septe provincie : *Kelat*, *Saravan*, *Coci-Gandava*, *Dialavan*, *Lotsa* sau *Lus*, *Mekran* si *Kôhistan*.— Capitalea sea este : **Kelat**, pre unu plaiu iualtu, resedenti'a chanului carui-a se suppunu toti cei-l-alti capi ai terrei. Alte opide cari merita a fi citate suntu : *Gandava*, *Bela* si *Kegi*, capitalea provinciei Mekran, cu locuitori asia de putinu civilisati in cotu se nutrescu numai cu pesce, ceea-ce a facutu pre geografi se le dee numele de ichtiofagi; turmele in

mare parte se servescu totu cu acestu nutrimentu, asia de rara este ierb'a pre aceste termuri triste.

Belucistanii suntu mahometani sunniti.

VIII. — TURKESTANULU

Descriptiune fisica. — Turkestanulu sau Tatari'a independente se marginesce la nord cu Turkestanulu russescu, la est cu Chin'a, la sud cu Afganistanulu si Persi'a, la west cu marea Caspica. Acest'a din urma formedia in partea sea orientale senurile *Karaboghaz* si *Balkan*, aprope de care se vede insul'a *Nafta*. Cotu despre laculu Aralu, alle carui termuri determina parte din limitea sea septemtrionale, se crede cum co ellu communicá ua data cu marea Caspica, dero ap'a sea este mai putinu sarata de cotu a marii. In partea orientale a acestui lacu se affla ua multime de insule mice.

Singurulu fluviu care uda acestu pamentu este *Amu-Daria*, care alta data êsi versá undele in marea Caspica, iero acumu in laculu Aralu, precumu areta urmele selle inco subsistenti in mediloculu steppei.

Solulu Turkestanului se compune, la sud-west, din immensele steppe numite *Charism*, in cari ierb'a intrece statur'a unui omu; la nord si mai cu sema in vecinetatea lacului Aralu din vaste deserte arenose; pre fruntari'a meridionale se redica muntele *Indu-koch*, iero muntele *Bolor* si muntii *Ceresci* se areta pre fruntariele de la oriente. Aceste trei catene mai redica sollulu in partile loru si formedia desfatatorie valli sau campie abundanti in grau, fructe, vinu, bumbacu si pasciuni escellenti unde crescu turme nenumerabili de oi, calli, camile si capre. Muntii inco continu cantitati insemnate de auru si de argintu, dero ignoranti'a locuitoriloru face essistenti'a loru mai-mai inutile.

Descriptiune politica. — Cea mai frumosa parte a Turkestanului se affla la Sud-est;ací se vede chanatulu *Buchariei*,

gubernatu de unu chanu ce resede la *Buchara*, cetate forte commerciante, coprinsa de currendu de cotra Russi, cari 'i au lassatu guberniulu seu. — La est de Buchara, in fertilea valle a riului *Sogd*, se affla *Samarcand*, vechia capitale a lui Tamerlan cu unu magnificu mormentu allu acestui cuceritoriu si cu fabrice de chartia renumita. Ca si Buchar'a, Samarcand'a a cadutu de currendu in puterea Russiloru.

La Sud se affla chanatele *Balkh* si *Cunduz*. — Oppidulu *Balkh* merita a fi citatu numai pentru anticitatea sea.

La nord-est gassimu chanatulu *Chôchan*, cuceritu mai totu de Russi, cu ua capitale ce porta numele seu.

La sud-west, Statulu *Khiva*, numitu ast-felliu dupo capitalea sea, unde resede unu chanu ce recunosce suzeranitatea Rûssiei.

Uzbekii, cunoscuti pentru caracteriulu loru mundru si bellicosu, constituu partea cea mai importante a populatiunii Turkestanului. Ei ducu ua viuetia de militari, compunu armat'a si occupa functiunile publice.

In partea meridionale a Turkestanului si in vecinetatea marii Caspice locuiescu triburile nomade alle Turcomaniloru, pastori inculti si forte inclinati la brigandagiu; unii dintr'insii suntu sedentari si locuiescu in catune numite *aul*.

IX. — ARABIA

Acesta vasta peninsula, limitata cu marea Rosia, senulu Oman, senulu Persicu, muntii Siriei si canalulu Suez, este unu plaiu patratu, strabatutu de catene de munti a caroru ordine si directiune suntu necunoscute; taiatu de vaste deserte arenose, fora valli si fora ape; locuitu de triburi independenti, unele nomade, altele sedentarie. Costele selle precumu si cote-va valli din intru suntu forte fertili; dero in genere clim'a este ardietoria si solulu da numai cote-va producte; cu tote acestea cafeu'a, balsamulu si callulu suntu glori'a Arabiei.

Leii, panterele, strutii si gazell'a, celebra prin grati'a formeloru si vivacitatea ochiloru, ratacescu prin immensele selle deserte; in unele parti se gasescu nisce gusteri forte mari pre cari Arabii êi manca. Asiediata intre Afric'a si Asi'a, acesta regiune era callea neaperata a commerciului Indieloru in ainte de descoperirea capului Bunei-Sperantie, si a essercitatu na influentia prodigiosa asupr'a Orientelui, nu numai prin positiunea sea, dero si prin caracteriulu locuitoriloru sei, energici, spiritnosi si ardenti. De ací a esitu religiunea cuceritoria a lui Mahomede.

Geografulu Ptolomeu divisesse Arabi'a in trei parti : *Arabia petrosa* la N. W., *Arabi'a deserta* la N. E., si *Arabi'a fericita* la S. W. Dero acesta divisiune a fostu in totu de un'a necnnoscuta locuitoriloru sei, cari asta-di o impartu in sesse tinuturi principali : 1° *El Hassa* pre senulu Persicu, terra forte calda, sterile si reu cunoscuta; are de capitale *El Hofhuf* si possede porturile *El Katif* si *El Kueyt*; — 2° *Oman*, la sud-estulu Arabiei, occupa unu spatiu considerabile si fertile, suppusu unui principe potente ce porta titlulu de Sultanu de Mascat. Capitalea est *Nezveh*; cetatea mai importante este *Mascat*, cu unu mare commerciu si cu unu portu frumosu;—3° *Hadramaut*, de a lungulu senului Oman, terra reu cunoscuta, sterile si care face unu mare commerciu cu tamâia. Mai multe din insulele *Kurian-Murian*, pre cost'a Hadramautului, suntu alle Anglesiloru; — 4° *Yemen*, pre marea Rosia, era alta data unu regatu potente tributariu allu sultaniloru de la Cair, iero asta-di recunosce snzeranitatea sultannlui din Constantinopole. Capitalea sea este *Sana* in cantonulu unde se recolta cea mai buna café; *Moka*, portu infloritoriu si cetate fortificata; *Hodeida* si *Beit-el-Fakih* facu unu commerciu activu cu café; *Aden*, pre senulu cu acestu nume, este cetatea cea mai meridionale si portulu cellu mai frequentatu allu Arabiei; — 5° *Egiaz*, pre marea Rosi'a este

dependente de sultanulu din Constantinopole. Capitalea este *Meca*, illustrata prin nascerea lui Mahomede si aperata prin trei citadelle; alte cetati demne de notatu suntu: *Geddah*, cellu mai bunu portu de pre marea Rosia; *Medina* sau mai bine *Medinet-el-Nabi* (adeco cetatea profetului), care are de portu *Yambo*, cetate fortificata; — 6° *Neged*, in plaiulu internu, este impartitu intre nisce triburi independenti si nu coprinde nici unu locu remarcabile; desertele selle suntu strabatute de Beduini, latroni nomadi si pastori.

X. — RUSSIA ASIATICA

Sub acesta denominatiune se intellegu possessiunile ce imperiulu Russescu are in Asi'a, adeco *Siberia* si *Transcaucasia*, territoriu vastu a carui suprafacia este de 14,200,000 chil. patr., si populatiunea de aprope 8 milliuni individi; din acesti'a mai bine de 5 milliuni pentru Siberi'a si 2 ½ pentru Transcaucasi'a.

Siberia. — Siberi'a, in care vomu coprinde si nouele acquisitiuni alle Russiei in Asi'a, se limitedia la nord cu Oceanulu Glaciale, la est cu Marele Oceanu, la sudu cu Chin'a si Tatari'a independente, la west cu marea Caspica, cu riulu si muntii Ural, cari o separa de Europ'a. — Acesta regiune muntosa numai la sud si west, presenta in genere aspectulu unei campie vaste udata de mari cursuri de apa. Lips'a de ua clina bine determinata occasionedia, la epoc'a topirei neueloru, nisce adeverate inundatiuni; paludi spatiose se intindu attunci pre suprafaci'a solului si, deco ver'a ar avé ua mai lunga durata, elle ar deveni ua causa de morbi; in unele regiuni aceste pandie de apa se acoperu de ua efflorescentia de sulfatu de soda care, pulverisandu-se indata, in urm'a evaporatiunii, este luata de ventu si produce dureri de ochi locuitoriloru. La west se intindu immense steppe, a caroru natura variedia la infinitu: cote ua data elle suntu acoperite de bo-

zarie si de lacuri sarate, alta data de paduri de mestécani. La nord, pre termurile Oceanului Glaciale, gassimu adessea campie mlascinose si inghiaciate, unde numai muschiulu pote vegetá. Partea meridionale singura presenta campie fertili.— Clim'a Siberiei este mai rece de cotu in Europ'a sub aceea-si latitudine, pentru-co nici unu munte nu modifica influenti'a venturiloru ce suffla din partea Oceanului Glaciale. Iern'a tine de la noa pana la dece lune, si dincolo de allu 62° solulu remane inghiaciatu totu annulu. Caldurele verei vinu de ua data, suntu forte mari si duredia putinu. Multe din tinuturile ce Russi'a a occupatu dela Chin'a si de la Turkestan suntu forte frumose.

Importanti'a Siberiei consta numai in minele selle de auru, argintu, ferru, cupru, precumu si in blanele selle de zibeline, ermine, vulpi, ursi, etc.

Dintre cetatile ce merita ore care attentiune vomu mentioná : *Ecaterinburg*, *Berezov*, *Irbit*, in gubernamentulu Orenburg; — *Tobolsk*, capitalea gubernamentului cu acestu nume;— *Tomsk*; — *Turkestan*, capitalea Turkestanului russescu. — *Ieniseisk*, *Irkutsk*, *Cita*, *Nercinsk*, infioratoriu locu de essiliu, *Iakutsk* pre fluviulu Lena; — *Nicolaevsk*, oppidula cellu mai importante din Mangiuri'a; — *Ochotsk*, cu unu portu securu pre marea cu acestu nume; — *Petropavlovsk*, oppidu frumosu maritimu, capitalea gubernamentului Camciatc'a.

Transcaucasia. — Acesta regiune, restrinsa intre marea Negra si marea Caspica si strabatuta de ramificatiuni alle Caucasului, presenta aspectele celle mai diverse : inghiaciata si sterile in partile inalte, ea are frumose valli in regiunea media, lande si steppe in bassinulu internu allu riului Kur, pre cost'a marii Caspice; in fine paludi pre cost'a marii Negre. Clim'a sea, forte rece pre inaltimi, devine calda si cu atotu mai umeda cu cotu ne apropiamu de coste. In deliciosele valli alle Transcaucasiei, crescu cu abundantia viti'a de

viia, caisulu, olivulu, persiculu, migdalulu, ficulu, jujubarulu, iasomi'a si mii de alte plante utili sau agricole. — Caucasulu, numitu si *Iel-Buz* (adeco com'a ghiacici), domnesce pre tota fruntari'a septemtrionale a acestei regiuni si se intinde din vecinetatea strimtoriei Ienikale pana la peninsul'a Apcheron, ce inaintedia in marea Caspica; verfurile selle, a cororu forma in genere este conica, suntu coronate cu neua eterna; celle mai importanti suntu *Elbruz* (5,600 metri) si *Kazbek* (5,100 metri). — Fluviulu prlncipale este *Kur* (*Cyru*) care priimesce *Aras* (*Araxe)* si se versa in marea Caspica; partea occidentale este udata de *Rioni (Fase)*, ce se arunca in marea Negra.

Sub puntulu de vedere administrativu, Transcaucasi'a se divide in patru gubernamente : *Tiflis*, *Baku*, *Elisavetpol* si *Erivan.*

Tiflis, cetatea cea mai importante din Transcaucasi'a, erá alta data capitalea regatului Georgiei. Acesta cetate este reu construita, de si possede cote-va edificie remarcabili, si face unu commerciu destullu de importante. — Alte oppide demne de remarcatu suntu : *Elisavetpol*, *Kutais* pre Rioni; *Nachcivan*, un'a din celle mai vechie cetati din lume; *Baku*, cetate fortificata si portu pre marea Caspica, celebra prin abundantile selle sorginti de nafta.

Mingrelia si *Abasi'a* suntu doa mice regiuni situate intre Caucasu si marea Negra.

Populatiunea Transcaucasiei appartine la stirpi differite : *Georgianii*, remarcabili prin frumuseti'a trassureloru faciei si eleganti'a taliei, domnescu in Georgi'a si Imerethi'a; Armenii in regiunea muntelui Ararat; *Persii* in provinci'a *Karabagh*, etc — Religiunile chrestina si mahometana êsi impartu intre dinsele mass'a populatiunii.

XI. — TURCIA ASIATICA

Descriptiune fisica. — Turci'a asiatica, care formedia par-

tea cea mai occidentale a Asiei, se marginesce la nord cu Russi'a transcaucasiana, marea Negra, strimtori'a Constantinopole, marea Marmara si strimtori'a Dardaneleloru; la vest cu Achipelagulu si Mediterranea; la sud cu Arabi'a si senulu Persicu, si la est cu Persi'a. De acestu territoriu continentale mai tinu: in marea Marmara, insulele *Principiloru* si insul'a *Marmara*, ce a datu Propontidei numele seu; in Archipelagu, insulele *Tenedos*, *Metelin*, *Chio*, *Psara*, *Samos*, *Sporadele*, *Rodos* si *Scarpanto*; — In Mediterranea, *Cipru*. — Populatiunea este de 15 milliuni sufflete.

Turci'a asiatica, alle carei coste suntu forte bine crestate si offeru positiuni admirabili pentru adapostirea naviloru, ne presenta in intrulu *Anadoliei* unu massivu muntosu care formedia in centru unu plaiu inaltu de 1,300 metri si acoperitu de numerose lacuri si de cote-va garlitie fora scurgere. Muntii cari formedia cinctur'a acestui plaiu suntu padurosi. Clim'a este in genere dulce; cu tote acestea costele marii Negre si alle marii Marmara sufferu cote ua data de umiditate. — La est de Anadoli'a, Armeni'a, massivu muntosu de ua inaltiare media de 1,600 metri, este ua terra rece si umeda la nord; mai dulce la sud si acoperita de numerose cereali, de pomi, de vitie de vinu si de olivi. — La sud-est de Armeni'a, *Kurdistanulu* este ua terra de pasciuni, ai carei munti desemnedia nisce valli admirabili in cari arborii fructiferi prosperedia de minune. — *Mesopotami'a* sau *Al-Gezireh* si *Irak-Arabi* ne presenta la nord ua regiune muntosa, bine udata si fertile; dero la sud de Orfa incepe tristulu desertu Singir a carui arena miscatoria lassa se cresca numai cote-va plante. — Cotu despre *Siri'a*, ea coprinde, la est, campie aride si deserte; la west, muntii pictoresci ai Libanului si Anti-Libanului, intrerupti de frumose valli; in centru si la sud, territorie destullu de fertili.

Muntii ce strabatu Turci'a asiatica si determina clinele

selle paru a se dasface din plaiulu Armeniei; cea d'antaiu catena pleca din muntele *Ararat*, appuca spre laculu Van si de la west de acestu-a arunca alte catene de ua ordine inferiore; a do'a catena, cunoscuta sub numele de *Anti-Tauru* se impreuna prin ua serie de colline cu *Tauru*; allu carui nume va se dica munte si alle carui linie confuse creadia mice cline interne; *Tauru* se lega cu *Akma-Dagh* care formedia limitea occidentale a sistemului muntosu allu Siriei. Acesti munti, putinu legati intre dinsii, la est, formedia nisce plaiuri spatiose ce paru a se confunde cu desertulu; la west, din contra ei paru bine legati si presenta d'a lungulu marii ua cresta mai-mai continua. Caten'a Libanului merge din ce in ce plecandu-se spre sudu pana candu se termina prin nisce simple undulatiuni de terranu.

Descriptiune politica. — Administratiunea turcesca a divisu Turci'a asiatica in optu-spre-dece *vilayeturi* sau gubernamente generali, cari se subdividu in *liva* sau *sangiacuri*.

Cetati principali. — *Scutari*, in faci'a Constantinopolii, este cetatea de delicie a sultaniloru si a mariloru demnitari; — *Brusa*, importante nu numai prin industri'a si commerciulu seu, ci si prin suvenirile selle istorice; — *Smirna* sau *Ismir* detoresce escellentiei portului seu importanti'a de a fi prim'a cetate commerciale a Turciei asiatice; — *Angora* (vechi'a *Ancira*), celebra prin descoperirile istorice ce s'au facutu aci; — *Konich*, la polele muntelui Licaon, a fostu capitalea sultaniloru Selgiucidi; — *Tarsu* face unu commerciu destullu de activu cu Europ'a si Egiptulu; — *Adana* intr'unu territoriu avutu si fertile, pre riulu *Seihun*.

Erzerum, ce pare a'si trage numele de la vorbele *Arx Romanorum*, este unulu din bulevardele Turciei contr'a Russiei si Persiei; — *Kars*, cetate tare care a sustinutu assedie celebre la 1828 si la 1855 contr'a Russiloru; — *Van*, pre marginea orientale a lacului cu acestu nume; — *Diarbekir* sau

Armid, pre riulu Tigre, este ua cetate intarita si possede coteva edificie remarcabili inco din timpulu domniei Arabiloru.

Bagdad, pre Tigre, a fostu ua data stralucitori'a capitale a imperiului califiloru, dero asta-di a cadutu multu din vechi'a sea splendore; — *Annah*, intr'ua oase deliciosa; — *Bassora*, portulu Bagdadului si interpositulu producteloru Indiei destinate pentru Turci'a si chiaru pentru Persi'a.

Alexandreta sau *Scanderum*, locu forte nesanetosu, pre senulu cu acestu nume; — *Tripoli*, oppidu frumosu, supranumitu *Tripoli din Oriente*, spre a se distinge de ua alta cetate cu acestu nume situata in Africa; — *Beirut*, portulu cellu mai frequentatu allu Siriei de Europeni; — *Jaffa*, portu forte micu, dero forte visitatu de navile europene pentru commerciulu seu; — *Alep* sau *Halep*, care a fostu multu timpu cetatea cea mai avuta si cea mai importante din Turci'a asiatica, dero pre care cutremurele au micsorat'o forte multu; — *Antakieh*, care alta data sub numele de Antiochi'a fu un'a din celle mai frumose cetati alle Asiei; — *Damascu*, mare si industriosa cetate, considerata de Orientali ca unulu din celle patru paradise terrestre; — *Kanobin*, resedenti'a patriarchului Maronitiloru; — *Ierusalema*, pre care Orientalii o numescu *El-Kods* (sant'a) sau *El-Sierif* (nobilea), situata intr'ua regiune arida pre marginea unui ravinu de unde curge Cedronulu. Ea este ua cetate sacra pentru Ebrei, pentru Chrestini si pentru Mahometani: Chrestinii vinu se se roge pre mormentulu lui Christu si Mahometanii in moschea lui Omar. Jerusalem'a nu are nici industria nici commerciu; — La sud de acesta cetate se affla *Betleem*, unde ieslea in care se nascú Mantuitoriulu lumii fu acoperita cu ua biserica magnifica de S-ta Elen'a, mam'a lui Constantinu; — *Nasra*, vechiulu *Nazaret*, illustratu prin locuiuti'a lui Jesu Christu, a Fetiorei Mariei si a santului Josefu.

De si acesta terra este suppusa imperiului turcescu, totu-si

Turcii formedia numai ua mica parte din populatiunea Turciei asiatice; totu aci gassimu unu mare numeru de *Greci*, *Arabi*, *Armeni*, *Curdi* si *Ebrei*. *Yezidii*, mai totu de un'a dati la resbellu si brigandagiu, suntu respanditi in triburi independenti prin Mesopotami'a, Irak-Arabi si in nordulu Siriei. *Turcomanii* se affla mai multu in partile centrali alle terrei; *Druzii*, locuiescu in Liban si se distingu prin caracteriulu loru mundru, energicu si btutale. *Maronitii*, altu poporu din Liban, au morali blande si in genere se occupa cu agricultur'a.

Religiunea predominante este mahometismulu *sunnitu*. Grecii si Armenii suntu chrestini. Maronitii professedia si ei chrestinismulu si recunoscu autoritatea Papalui, fora a adoptá cu tote acestea tote formele catolicismului. Druzii au ua religiune in parte care este ua specie de deismu.

CARTEA VII

AFRICA

DESCRIPTIUNE FISICA.

De la taiarea istmului Suez, Afric'a este ua mare insula triangularia limitata la nord cu Mediterranea, la est cu canalulu Suez, marea Rosia si marea Indieloru, la west cu oceanulu Atlanticu, la sudu cu Oceanulu Australe. — Ea are ua suprafacia de 29,700,000 chil. patrati, adeco este mai mica de cotu Asi'a si de trei ori mai mare de cotu Europ'a. — Populatiunea sea este de aprope 100,000,000 sufflete.

Mari, senuri, strimtorie. — Apele curgutorie alle Africei au trei recipienti: Mediterranea, Oceanulu Atlanticu, si marea Indieloru.

1° **Marea Mediterranea**, la nord, formedia senurile *Sidra*, la west de Barkah, si *Gabes* la est de Tunis; ea communica cu oceanulu Atlanticu prin strimtori'a Gibraltaru.

2° **Oceanulu Atlanticu**, la west, creadia pre costele Guineei unu vastu senu, ce'si ia numele de la terr'a acest'a si care se divide in senulu *Benin*, la nord, si *Biafra*, la sud-est.

3° **Oceanulu Indianu**, la est, ne presenta, de la sud la nord, *canalulu Mozambicu*, coprinsu intre Sofala si Mozambicu la west, insul'a Madagascaru la est, si insulele Comore la nord; senulu *Aden* la nordulu Somalului; strimtori'a *Bab-el-Mandeb*, ce unesce marea Indieloru cu marea Rosia.

Dupo cum se vede, configuratiunea Africei nu lassa se pertundia aduncu intr'ins'a apele marii, si tocmai acestui felliu

de impenetrabilitate fisica se attribue in mare parte vagulu geografiei acestui continente.

Promontorie.—In Mediterrar ea afflamu promontoriulu *Bon*, care formedia estremitatea orientale a unei-a din catenele muntiloru Atlas, si *Spartel*, care domnesce pre strimtori'a Gibraltaru; — in Oceanulu Atlanticu, *Nun*, la sud-west de Maroc, la estremitatea ultimei catene a muntiloru Atlas; *Bojador* si prom. *Blanc*, pre cost'a Saharei; prom. *Verde* in Senegambi'a; prom. *Palmeloru*, care formedia la nord inceputulu senului Guineei; *Lopez*, limitea meridionale a acellui-a-si senu; *Negro*, pre cost'a Benguelei; *Buna-Sperantia*, la sud-west de coloni'a Capului; — in Oceanulu Indianu, prom. *Aceloru*, la sud-est de coloni'a Capo; *Corrientes*, inceputulu canalului Mozambicu; *Delgado*, la nord de Mozambicu; *Guardafui*, pre punt'a meridionale a terrei Somalu. — Insul'a Madagascaru ne presenta doa promontorie principali : prom. de *Ambra*, la nord; *S-ta Maria*, la sud.

Insule. — Insulele cari tinu de Afric'a suntu: in Oceanulu Atlanticu, *Maderele*, *Canariele*, insulele *Capului Verde*, in numeru de dece in faci'a promontoriului cu acestu nume; archipelagulu *Bissagos*, la gur'a fluviului Rio-Grande; *Fernando-Po*, insul'a *Principelui*, *S-tu Thomas* si *Annobon*, la sud de senulu Guineei; insul'a *Ascensiunii*, *S-ta Elena*; — in marea Indieloru, *Madagascaru*, care occupa orientele canalului Mozambicu; insulele *Comore*, cari 'lu limitedia la nord; insulele *Mascareignes*, la est de insul'a Madagascaru; insulele *Seychelles*, insulele *Amirantes*, la nord-est de Madagascaru; *Zanzibaru*, pre cost'a Zanguebarului; *Socotora*, la nord-est de prom. Guardafui, etc.

Munti. — Interiorulu Africei, multu timpu necunoscutu, se deschide asta-di din aintea esploratiuniloru unoru viatori intrepidi; cu tote acestea resultatele castigate nu ne permitu inco a tractá in unu modu certu sistemulu seu orograficu.

Acesta vasta insula pare a fi compusa din doa mari plaiuri a caroru separatiune s'ar puté notá prin ua linia de la promontoriulu Guardafui pana in senulu Guineei. — *Atlas*, la nord; muntii *Abissiniei*, la est; si muntii *Kong*, la west, suntu cei trei mari massivi cunoscuti din *plaiulu septemtrionale.* — In *plaiulu meridionale* distingemu pana acumu numai unu singuru massivu, allu muntiloru *Nieuweveld*, situatu la sudu si prelungitu cotra nord-est prin muntii *Sneeuwberg.*

Cotra centrulu Africei si la sud de muutii Abissiniei, geografii cei veci puneau *muntii Lunei.* Acesta catena, a carii essistentia s'a contestatu, ar fi asiediata la sud-west, dincolo de lini'a ecinoptiale; ea ar formá pote, cu catenele ce se desfacu din massivulu Abissiniei, limitea bassinului superioru allu Nilului Albu.

Afora de differitii massivi ce indicaramu, Afric'a presenta mai multe catene importanti cari contribuie a nota scheletulu solului seu: asia, pre cost'a occidentale, afflamu muntele *Camerons*, situatu la sud-est de gur'a Nigrului, si caten'a ce se intinde de la promontoriulu Lopez pana la prom. Negro, sub numele de *Serra-Complida*, muntii Sorelui, *Serra-Tomba* si *Serra-Frio*; — pre cost'a orientale, muntii *Lupata*, cari mergu parallelu cu cost'a Mozambicului, si muntii *Kilimangiaro* si *Kenia*, de currendu descoperiti, si cari de si asediati aprope de Ecuatoriu, suntu acoperiti cu ua neua perpetua.

Vulcani. — Afric'a offere numerose crateric de vulcani stinsi, convertite asta-di mai tote in lacuri; ea are putine erruptiuni. In partea sea continentale vomu citá, *Dofanu*, la 80 chil. de Angobar, in regatulu Sioa; in insule, pisculu *Teneriffa*, in insul'a cu acestu nume, si muntele *Salaze*, in insul'a Bourbon.

Fluvie. — Pre clin'a marii Mediterranee fluviulu cellu mai importante este Nilulu formatu din impreunarea Nilului Albu (Bahr-el-Abiad) si a Nilului Albastru (Bahr-el-Azrak). *Megerda* in Tunis, *Chetif* in Algeri'a si *Maluia* suntu singurele

cursuri de apa ce mai putemu citá in acestu bassinu. — Pre clin'a Oceanului Atlanticu remarcamu : *Senegalulu*, ce esse din muntii Diallon-Kedu; *Gambia* ce'si confunde apele cu alle riului Faleme in epoc'a ploieloru mari; *Nigrulu*, pre care indigenii êllu numescu *Cuara*, *Gioliba*, etc., si a carui gura formedia ua regiune mlascinósa cu miasme omoritorie; *Zairulu* sau *Congo*, allu carui cursu nu este inco deplinu cunoscutu, si *Orange* sau *Goriep*, ce esse din reversulu occidentale allu muntiloru Cafreriei, suntu ultimele fluvie ce mai putemu citá in acesta clina. — In fine pre clin'a oceanului Indianu avemu: *Zambezulu* ce se arunca in canalulu Mozambicu, *Rovuma*, *Lufigi* sau *Loffieh*, *Pandani* sau *Lufu* si *Giubu*. — In bassinulu lacului Ciad, curge *Siari* ce se arunca in partea meridionale a acestui lacu.

Lacuri. — Principalile lacuri alle Africei suntu: *Ciad* sau *Tiad*, redicatu cu 400 metri d'asupra nivellului marii si *Fittri* la orientele precedentelui, amendoa in clin'a septemtrionale. Lacurile *N'gami*, *Shuio* ce'si scurge apele in Zambezu, *Shirwa* cu ape amare, *Nyassy*, *Tanganyika* si *Nyanza* se afla pre clin'a meridionale. — Afora de lacurile ce indicaramu pana ací, Afric'a possede alti recipienti interni in differite plaiuri. Attari suntu *Siott*, *Sebcha*, *Dembca* sau *Tzana*, in muntii Abissiniei.

Stirpi. — Populatiunea Africei appartine la trei stirpi principali : *stirpea caucasiana* representata, la nord, prin *Berberi* si *Copti* sau *Egiptiani propriu dissi*, la est prin *Nubiani*, *Abissiniani* sau *Ethiopiani* si prin *Somaliani*; — *stirpea negra* care occupa Sudanulu, Senegambi'a si Guinea; — *stirpea malaesa* care prin Madagascaru s'a respanditu in Afric'a australe. Cote-va populate paru a nu appartiné nici unei-a din aceste trei stirpi, dero elle nu constituu fondulu populatiunii si detorescu pote differentiele ce le distingu unoru cause accidentali.

Limbe, religiuni. — Limbele vorbite in Afric'a n'au pututu fi inco classate; cotu despre natiunile cari locuiescu costele si cari singure suntu bine cunoscute, elle au fostu suppuse la atote conciste successive, in cotu nu este de mirare co au perdutu totu caracteriulu originale. Cu tote acestea se citedia, la nord, essistenti'a unei limbe *berbere* si a unei limbe *coptice*; la est, limb'a *ghiz* la Abissiniani; la sud-est limb'a *cafra*, etc. Limba *araba* corrupta este marea limba commerciale.

Religiunea dominante in Afric'a este *fetichismulu*; cu tote acestea *mahometismulu*, multu timpu stationariu pre costele Mediterraneei si alle senului Arabicu, a pertunsu de currendu in Sudanu si êsi intinde ací influenti'a sea care pote fi de unu mare folosu unoru populatiuni ce pana ací nu aveau ua adeverata regula morale; *christianismulu* si inainte de ellu *judaismulu* s'au implantatu numai in Abissini'a; in celle-l-alte parti aceste doa religiuni suntu professate numai de emigrati ebrei sau europei.

2. — CONSIDERATIUNI GENERALI.

Dintre celle cinci parti alle lumii, Afric'a este fora indointia cea mai nefericita si cea mai abandonata. Alfred Jacobs, care esploró de currendu acestu continente, reproduce traditiunea prin care locuitorii acestui pamentu desolatu esplica acea miseria orribile in care jace cea mai mare parte din populatiunile selle. «Negrulu, dice acestu invetiatu calletoriu, are conscienti'a inferioritatii selle. Acesta conscientia este fundata pre ua traditiune adeverata, de si putinu alterata. Populat'a *Macnas* din Mozambicu dice co la inceputu Africanii erau totu asia de albi si totu asia de intelligenti ca si Europeii.

«Dero intr'ua di *Maluca* (bunulu D-dieu), imbetandu-se, cadiú pre drumu, cu vestmintele in desordine. Africanii cari treceau êsi batura jocu de golitiunea lui. Europeiloru, din contra, li se facú pietate de dinsulu. Ei cullessera flori si'lu

acoperira cu respectuositate: de aceea D-dieu puní pre Á-fricani.

«Totu acesta traditiune essiste si in Guinea si in interiorulu continentelui. Pretotindeni negrii se declara desmosteniti si sub flagellulu unei maledictiuni divine.»

Acesta punitiune divina pare confirmata prin unn faptu eternamente istoricu. Din cea mai inalta anticitate, Afric'a a fostu, si este chiaru asta-di, terr'a classica a sclaviei. Ací descendentii lui Sem si ai lui Jafet au venitu neincetatu ca se se approvisionedie cu marfuri umane.

Asta-di chiaru, de la canalulu Mozambicu pana la Cairu si in alte parti, mercatele cu sclavii suntu in cea mai mare activitate. Acolo se vedu in totu-de-un'a enorme agglomeratiuni de copilli, de barbati, de femeie si de fete, cari, prin starea de degradatiune in care se affla cufundate, se assemena mai multu cu ua coca omenesca, sordida, infecta, dero in care viuedia mii de sufflete rescumperate prin sangele lui Jesu Christu.

Afric'a este terr'a fetichismului, adeco a cellei mai degradatorie idololatrie. Acolo mii de creature umane adora, cu fruntea in pulbere, pre cea mai odiosa dintre fiintie, pre serpe, pre serpele viu, adapostitu in temple si servitu de preuti si de preutese.

Afric'a este terr'a sacrificieloru umane, sau mai bine inumane, in care se sacrifica pre fia-care annu mii de victime umane.

Afric'a este terr'a unde resbellele intre triburi suntu in permanentia; unde venetori'a de omeni se face ca venetori'a de ferre in terrele nostre; unde instinctele de crudelitate suntu atari in cotu unii beu sangele turmeloru loru, altii se nutrescu cu carne omenesca.

Afric'a este terr'a bestieloru feroci celloru mai formidabili, terr'a leiloru mari, a tigriloru, a pantereloru, a leopardiloru,

a rinoceriloru, la cari cauta se adaugemu pre crocodeli si pre cei mai ingroditori serpi.

Afric'a este terr'a reptililoru si a insecteloru de mii de specie differite, cari mai de cari mai incommode, mai veninose, mai destructorie. Se citamu numai acei nori de locuste, asia de mari si asia de desi in cotu intuneca orizontele pe ua intindere de mai multe leuce, si, cauta se adaugemu, asia de destructorie in cotu lassandu-se pre pamentu, ca nisce nemeti de neua din verfulu muntiloru, devora in cote-va minute tote ierburile campieloru, tote foile arboriloru, si nu lassa dupo dinsele de cotu desolatiunea, famea si pestilenti'a.

Afric'a este terr'a vasteloru deserte cu arena miscatoria, pre care nisce venturi orribili o redica ca vallurile marii si cari, recadiendu, inghiutu caravanele, pre locuitori si colibele loru.

Afric'a, situata in mare parte in zon'a torrida, este terr'a caldureloru devoranti si a friguriloru omoritorie.

In attari conditiuni morali si materiali, se intellege usioru co Afric'a, mai cu sema Afric'a centrale, nelocuibile pentru Europei, este partea cea mai putinu cunoscuta din lume, cea mai nefericita, cea mai abandonata. Si in adeveru abia numai coti-va intrepidi calletori au reussitu, in nisce rapedi escursiuni si bravandu mii de pericule, a visitá cote-va parti din interiorulu acestui continente.

Cu tote acestea nu e de indoitu co straduintiele Europeiloru, gratia acellui spiritu activu ce distinge pre interpidii locuitori ai acestui continente, voru face in fine ca chrestinismulu si civilisatiunea se'si intinda binefacutori'a loru influentia si asupr'a acestui pamentu cadutu sub maledictiunea divina, dupo cum dice versetulu 26 cap. IX din Genesea: *Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis.*

3. — DIVISIUNI POLITICE.

Afric'a coprinde *Egiptulu*, *Abissini'a*, regentiele *Tripoli* si

Tunis, *Algeria*, *Maroculu*, *Sahara*, *Senegambia*, *Guinea*, *Sudanulu*, *Congo*, *Cimbebasia* si *Hottentotia*, *Colonia Capului*, *Cafreria*, *Mozambiculu*, *Zanguebarulu*, *Ajan*, *Somal*, si unu mare numeru de insule din cari un'a, *Madgascaru*, formedia unu statu importante.

4. — GEOGRAFIA ISTORICA.

In acesta Africa asia de barbara, este importante ua regiune care a fostu leganulu civilisatiunii Occidentelui, regiune privilegiata, a carei istoria miraculosa face parte din istori'a umanitatii : acest'a este vallea Nilului. Misteriosulu Egiptu incercó se descopere si se civilisedie Afric'a : esploró costele marii Arabice, dusse luminele selle in Ethiopi'a si ar fi impinsu pote mai departe bine-facutoriele selle conciste, deco invasiunea asiatica n'ar fi venitu se 'lu opresca. Ellu perdú, cu independenti'a, ardorea sea civilisatrice, si incepú sub dominatiunea Persiloru acea miscare retrogada din care s'a opritu numai in dillele nostre.

La cea-l-alta estremitate a littoralului Mediterraneei, se fundasse ua colonia feniciana, care incepú a scote la lumina pre poporele din clin'a muntiloru Atlas si facú chiaru nisce espeditiuni in Oceanu pentru descoperirea costeloru africane; dero relatiunile selle cu Numidii, Getulii, Maurii, nu'i deschissera callile interiorului Africei si calletoriele selle maritime remassera fora resultate.

Intre celle doa focarie de civilisatiune aprinse de Egiptu si de Cartaginea, erau coloniele grece din Cirenaic'a, fundate pre costele Libiei.

Romanii distrussera Cartaginea, suppussera pre poporele din clin'a muntiloru Atlas, si introdussera in mediloculu loru civilisatiunea Italiei; ei occupara si Cirenaic'a; in fine Egiptulu, care scapasse de Persi prin Alessandru, si care sub Ptolomei devenisse ua colonia greca infloritoria prin litteratura

si commerciu, cadiú sub puterea Romei. Attunci mai tota Afric'a cunoscuta de cei vechi facú parte din imperiulu romanu, si formó provinciele urmatorie : 1° Egiptulu; 2° Marmaric'a si Cirenaic'a; 3° Afric'a propria; 4° Numidi'a; 5° Maurita-ni'a. Celle doa d'antaiu trecura la imperiulu de Oriente; celle-l-alte la cellu de Occidente. Nubi'a si Ethiopi'a remassera independenti, continuara relatiunile loru cu Europ'a si devenira chiaru chrestine.

Cu invasiunea barbariloru, numai clin'a muntiloru Atlas fusse occupata de poporele germanice; aceste popore fura Vandalii, cari domnira numai unu seclu (427—534). Attunci terr'a loru fu cucerita de imperatorii Bizantini si tota Afric'a septemtrionale remase sub domni'a loru pana la finele seclului allu septelea. Attunci Arabii coprinsera Egiptulu si Cirenaic'a, unde impussera cu gladiulu religiunea loru si apoi êsi intinsera cuceririle d'a lungulu Mediterraneei pana la strimtori'a Gibraltaru. Ei suppusera si Nubi'a, dero cautara in desertu a partunde in Ethiopi'a sau Abissini'a; si attunci incepú in bassinulu superioru allu Nilului, intre islamismu si christianismu, ua lupta care tinú optu secle.

Arabii stabiliti in Afric'a se emancipara indata de sub dominatiunea califiloru din Bagdad si fundara (800) pre clin'a muntiloru Atlas celle doa monarchie a Aglabitiloru si a Edrissidiloru. Aceste noue state fura resturnate de unu descendente allu Fatimei, fili'a lui Mahomede, numitu Moazeddin; nepotulu acestui-a cucerí Egiptulu si fundó (908) unu califatu independente de cellu de la Bagdad. Fatimitii domnira preste Egiptu pana la 1171, candu Saladin, fondatoriulu dinastiei Aiubitiloru, coprinde acesta terra; ei perdura si possessiunile din clin'a muntiloru Atlas unde se formara mai multe state arabe. Aiubitii domnira preste Egiptu pana la 1250, candu fura resturnati de Mameluci, sclavi din cari êsi compussessera gard'a; acesti-a fundara attunci dinasti'a turca

a Baharitiloru, carei-a successe la 1382 dinasti'a circasiana a Borgitiloru.

Monarchiele din Afric'a propria si din Maghreb (Maroc) fura resturnate (1051) de Almoravidi, barbari essiti din marele desertu, cari êsi intinsera domni'a de la Nigru pana in Ispani'a; sub influenti'a armeloru loru, mahometismulu se respandí pana in Senegambi'a si in bassinulu Nigrului. Imperiulu Almoravidiloru se distruse la 1146 de Almohadi, si pre ruinele selle se redicara mai multe state intre cari mai insemnate fura : Marocculu, *Tlemsen* si Tunis. Primulu essiste si astadi, dero celle-l-alte doa au fostu framantate (1504) prin retragerea Mauriloru din Ispani'a in Afric'a si prin concistele Ispanioliloru pre tota cost'a. In acesta epoca Turcii Ottomani erau domni ai Constantinopolii si ai Asiei occidentali, si domniau preste tote poporele musulmane; ei luara Egiptulu de la Mameluci (1517) si fura chiamati de Mauri contr'a Ispanioliloru. Attunci se infiintiara statele Tripoli, Tunis si Alger, vassale alle imperiului ottomanu, cari infestara Mediterranea cu piratariele loru.

Intre acestea Portugesii intreprinsessera marile loru viagiuri de descoperiri; ei afflassera unele dupo altele costele Senegambiei, Guineei, trecussera promontoriulu Bunei-Sperantie, incepusera stabilimente in Mozambicu si reafflasera Abissini'a. Dero navile Europeiloru se preamblara numai imprejurulu acestei masse fora taiature in care fluviele nu deschidu calli navigatiunii. Portugesii fundara colonie in Congo si in Zanguebar, Francesii in Senegambi'a, Óllandesii la promontoriulu Bunei-Sperantie; dero acestea fura numai nisce statiuni commerciali, cari servira putinu la cunoscerea Africei; si nimene nu se occupó de acestu continente de cotu numai ca se ia sclavi de ací si se 'i duca se cultive campurile Americei.

Pre timpulu decadentiei imperiului Ottoman, Egiptulu recadiú sub domni'a Mameluciloru, si fu gubernatu de 24 de bei,

vassali ai sultanului Turciloru, cari redussera acesta terra la ultimulu gradu de miseria si barbaria. Francesii concepura planulu de a 'lu readduce la civilisatiune si tramisera la 1798 ua armata sub command'a lui Bouaparte, care invinse prė Mameluci, cucerí terr'a si incepú colonisatiunea. Dero ei fura indata goniti de Turci si de Angli, si Egiptulu recadiú in anarchia pana candu Port'a tramise intr'insulu ca pasia pre Mehmet-Ali. Acestu omu remarcabile, dupo ce esterminó pre Mameluci, incercó a continuá oper'a de civilisatiune a Francesiloru si, sub manele selle si alle successoriloru sei, Egiptulu devení ua putere noua tributaria a imperiului ottomanu, dero in faptu independente, si care cu ajutoriulu barbatiloru si scientiei din Europ'a pare destinatu unui stralucitu viitoriu.

Espeditiunea Francesiloru in Egiptu desceptó attentiunea Europei asupr'a Africei: numerose incercari se facura pentru cunoscerea acestui continente si pentru afflarea mediloceloru prin cari s'ar puté introduce intr'insulu commerciulu si luminele Europei. Dero tote aceste straduintie nu au de cotu resultate mediocre si colossulu barbariei pare co 'si ride de intreprinderile Europeiloru.

Regentiele Tripoli, Tunis si Alger, pre timpulu decadentiei imperiului Ottomanu, devenissera in faptu independenti si continuau a impedecá commerciulu puteriloru chrestine prin corsarii loru. In vanu Ispaniolii sub Carolu-Cintu, Francesii sub Ludovicu XIV si Anglii la 1816 pedepsisera pre Algeriani de insolenti'a loru: piratari'a nu incetá. In fine Franci'a, insultata de deiulu din Alger, se determinó a scapá Europ'a de acesti brigandi: ua armata tramisa la 1830 occupó Algerulu si facù se incetedie domni'a turcesca; dero attunci fu nevoita se cuceresca terr'a de la Arabi si numai dupo 20 de anni de unu resbellu forte laboriosu Algeri'a fusse decisivu suppusa. Attunci guberniulu putù incepe colonisarea ei.

I. — EGIPTULU

Egiptulu, pre care Orientalii êllu desemnedia sub numele de *Chemia*, formedia unu statu vassalu allu Portei ottomane allu carui capu este decoratu cu numele de *Kedivu*. Acesta terra occupa partea de nord-est a Africei si se intinde d'a lungulu marii Rosie si Mediterraneei pre ua suprafacia de 557,000 chil. patrati, dero cari in realitate s'ar puté reduce numai la 21,000, de vomu considerá numai partea sea abitabile, adeco delt'a si vallea Nilului.

Egiptulu este unu daru 'allu Nilului, dice Erodotu. Se crede cum co ua diniora marea s'ar fi intinsu multu asupr'a acestei lunge valli; dero Nilulu terrindu in cursulu seu unu nomolu grosu, inaltió termurile preste cari 'lu depuneá, asiá in cotu aluviunile implura putinu cote putinu senulu ce formá Mediterranea in loculu Deltei de asta-di. Nilulu acestu-a e totu Egiptulu: de n'ar fi ellu nimicu n'ar intrerupe sterp'a uniformitate a desertului; Nilulu singuru prin inundatiunile selle periodice, cari tinu din lun'a lui Iuniu pana in Septembre, fertilisa acestu pamentu si transforma vallea ce porta numele seu intr'un'a din celle mai fericite regiuni de pre suprafaci'a globului.

La est si la west de catenele ce inchidu vallea Nilului, se intindu nisce regiuni in genere aride; cu tote acestea la west, cauta se semnalamu essistenti'a unoru numerose oase, cari intrerupu trist'a uniformitate a desertului.

Delt'a precumu si vallea Nilului offeru trei aspecte differite, dupo anno-timpulu ce domnesce: asia ver'a si tomn'a elle suntu acoperite de ua immensa pandia de apa rosia sau galbinía, din senulu carei-a se vedu esindu palmarii, satele si zagazurile ce servescu ca medie de communicatiune; dupo retragerea apeloru observatoriulu nu affla de cotu unu pamentu negru si limosu; dero de ua data cu inceperea iernei,

care aci este cellu mai frumosu anno-timpu, solulu se acopere cu nenumerate flori si ierburi, si regiunea intrega offere aspectulu unei magnifice livedi. In timpulu primaverii Egiptulu este suppusu sufflariloru veninose alle ventului *chamsyn*, care adduce cu sine numerosi morbi.

Egiptulu, alle carui productiuni metallice mai-mai nu suntu esploatate, coprinde superbe carriere de granitu, porfiru, etc.; iero regnulu vegetale da grau, dura, altu cereale ce constituie nutrimentulu principale allu terraniloru; porumbu, susanu, safranu, curmali cari offeru unu nutrimentu escellente, papiru. Dintre animali vomu mentioná crocodelulu si ichneumonulu sau sobolulu lui Faraon, celebru prin cultulu religiosu ce i se dá in anticitate.

Descriptiune politica; cetati principali.—Egiptulu sub puntulu de vedere fisicu se divide in *Egiptulu de susu*, *Egiptulu de medilocu* si *Egiptulu de Josu*; dero divisiunea administrativa se compune din septe *muderlicuri* sau intendentie.

Cairu, aprope de rip'a drepta a Nilului, este capitalea Egiptului; acesta cetate essentialmente commerciale nu offere nici unu edificiu remarcabile, a fora de palatiulu vice-regelui, si stratele selle suntu anguste si intunecose.

Alessandria este principalele portu allu Egiptului si un'a din cetatile celle mai commercianti alle Africei; — *Damieta* intretine relatiuni commerciali forte active cu Siri'a; — *Suez*, in fundulu senului cu acestu nume; — *Roseta* pre unulu din bratiele Nilului;—*Abukîr* celebru prin luptele din 1798 si 1799.

Medinet-el-Fayun intr'ua oase ce s'a supranumitu *Gradina Egiptului*; — *Gizeh*, la stang'a Nilului, putinu spre nord de loculu ce occupá vechiulu Memfis si aprope de famosele *Piramide*.

Syul, puntulu de intelnire allu caravaneloru din Darfur; — *Girgeh* este unu oppidu cu totulu modernu si face commerciu; — *Karnak* si *Luksor* asiediate pre ruinele vechiei *Tebe*,

In partea occidentale a Egiptnlui de susu se affla M*area Oase* numita in arabesce *El-Uah.* Verdeti'a, sorgintile si garlitiele selle contrastau intr'unu modu placutu cu ariditatea deserteloru ce o incungiura.

II. — NUBIA

Nubi'a se compune din ua multime de popore mice cari recunoscu mai tote autoritatea vice-regelui Egiptului. Acesta terra, udata la est de marea Rosia si strabatuta de la sud la nord de Nilu, se limitedia la west cu Sahara, la sud-west cu Sudanulu si la sud-est cu Abissini'a. Territoriulu seu fiindu coprinsu in zon'a torrida, consecinti'a este co caldurele suntu escessive. La sud de confluenti'a riului *Tacazze* cu Nilulu, nu p loa mai nici ua data si vallea Nilului se fertilisedia numai prin reversarile periodice alle acestui fluviu. Cu tote acestea in multe parti, si mai cu sema in partea stanga, malurile suntu pré inalte si locuitorii suntu nevoiti a se servi de rote cu ciuture spre a redicá apele la inaltimea locuriloru ce voru se ude.— Ventulu *chamsyn* bantuie si acesta terra in timpulu primaverei.

Locurile principali din Nubi'a suntu : *Ibrim*, *Derri* si *Ebsambul*, pre Nilu, in *Barbara*, celebre prin resturile frumoseloru loru temple ; — *Vechiulu-Dongolah*, *Noulu-Dongolah*, totu pre Nilu, in terr'a Dongolah ; — *Chartum*, cetate noua si deja populata de mai multu de 40,000 sufflete, in *Halfay*, spre confluenti'a Nilului Albu cn Nilulu Albastru ; — *Sennaar*, capitalea terrei cu acestu nume, pre Nilulu Albastru ; — *Suakem*, portu forte frequentatu de caravanele ce se ducu diu interiorulu Africei la Mec'a.

III. — ABISSINIA

Acesta terra, pre care geografii au supranumit'o *Elvetia Africei* din caus'a varietatii pictoresci a aspecteloru selle, for-

media unu vastu plaiu forte inaltu si forte muntosu; in tote partile intelnimu piscuri stancose, paduri dese, lacuri gingasie si garle rapedi cari dau nascere la numerose cascade. Situata la sudulu Nubiei si nord-estulu marii Rosie, Abissini'a este multu mai putinu calda de cotu Nubi'a si chiaru de cotu Egiptulu din caus'a inaltimii solului seu. In timpulu verii pamentulu este udatu de ploie lunge si abundanti.

Dintre apele selle vomu numí *Nilulu Albastru*, supranumitu *Abbai* (adeco *Tatalu apeloru*), *Tacazze*, *Mareb* si *Hauasiu*; si lacurile *Dembea* si *Tana* sau *Tzana*.

Pulberea de auru si sarea, care in unele cantone tine loculu monetei, suntu principalile productiunì minerali alle Abissiniei. Regnulu vegetale offere dura si doyussa (doa specie de graminee), grau, teff (unu felliu de meiu), orezu, trestia de sacharu, café, bumbacu, papiru, sebestiaru sau vanzey, care face ornamentulu totoru cetatiloru, cusso, din care Abissiniani facu unu medicamentu efficace contr'a vermiloru intestinali. Dintre animali nutresce calli remarcabili prin eleganti'a si iutiel'a loru, lei, leopardi, elefanti, rinoceri, bivoli selbateci cari attaca pre viatori, ippopotami, gazele, iene pre cari ua superstitiune strania le face a fi respectate, struti, rinoceri, etc.

Cetatile principali alle Abissiniei suntu: *Gondar*, considerata ca metropolea terrei intrege; — *Magdala* pre unu munte riposu; — *Axum* cu ruine interessanti; — *Angolada* si *Ancober* in *Sioa*; — *Kafa*, care a datu numele seu cafelei, etc.

IV. — BARBARIA

Sub numele de *Barbaria* sau mai bine *Berberia* intellegemu vast'a regiune ce se intinde d'a lungulu Mediterraneei si care coprinde tote terrele din nordulu Africei, a fora de Egiptu; ea se marginesce la nord cu Mediterranea, la west cu oceanulu Atlanticu, la sud cu desertulu Saharei, la est cu

Egiptulu; si se intinde pre unu spatiu de 2,470,000 chil. patr., avendu ua populatiune ce nu trece peste 12 milliuni sufflete.

Celle mai mari divisiuni politice ce putemu face in regiunea Berberiei suntu urmatoriele: *imperiulu Marocului*, *Algeria*, *regentia Tunis* si *regentia Tripoli*.

IMPERIULU MAROCULUI

Acestu statu udatu la west de oceanulu Atlanticu si la sud de marea Mediterranea, correspunde cu partea occidentale a vechiei Mauritanie. Solulu seu este in genere fertile; collinele si mai cu sema campiele selle strabatute de numerose garlitie, ce descindu din massivulu Atlas, suntu proprie pentru tote culturele; dero prohibitiunea esportarii cerealiloru si oppresiunea unei administratiuni neintelligenti paralisedia lucrarile agricole. Avutíele minerali suntu in mare cantitate; intre altele se citedia minele selle de auru, argintu, cupru, stanu, plumbu, etc., cari in genere au remasu neesploatate. Sarea abunda ca in tote celle-l-alte parti alle muntiloru Atlas si se cullege sau de pre termurile marii, sau de pre suprafaci'a pamentului sau in fine din lacuri sarate. Clim'a sea este temperata, placuta si sanetosa, si presenta forte mari varietati dupo localitati. Cu tote acestea provinci'a Suza este bantuita din candu in candu de sufflarile omoritorie alle unui ventu ce bate din partea desertului, si in acestu intervalu locuitorii suntu nevoiti se se refugiedie in subterrane, unde se nutrescu numai cu fructe, pentru-co carnea se strica rapede.

Cetatile demne de insemnatu suntu: **Maroc** (50,000 loc.), intr'ua campia fertile la polele muntiloru Atlas. Acesta cetate imparte cu *Fez* si *Mequinez* onorea de a serví de resedentia sultanului. — *El-Araisiu*, *Sale*, *Rabat*, *Safi*, porturi destullu de infloritorie, pre oceanulu Atlanticu.

Ispani'a possede ací *Ceuta*, in faci'a Gibraltarului, si alte fortaretie mai putinu importanti.

ALGERIA

Algeri'a, care copriude *Numidia* si partea orientale a *Mauritaniei* celloru vechi, este divisa priu muutii Atlas iu doa regiuui diu cari cea septemtriouale porta uumele de regiuue a cerealiloru, iero cea meridiouale de regiuue a curmaliloru, dupo productele particularie fia-carei-a diutr'iusele. Iu centru se iutiudu plaiuri avute in pasciuui diu cari uuele iutra iu Tell, adeco in regiuuea septemtrionale, altele iu Sahara, adeco in regiuuea meridiouale. — Algeri'a possede miue de plumbu, de ferru, de cupru, de ziuc si de mercuriu iu stare de ciuabru; a fora de acestea miue de sare si sorginti miuerali diu cari unele erau cuuoscute chiaru vechiloru Romani. Clim'a sea este temperata si are multa assemeuare cu a Marocului.

Gubernameutulu geuerale allu Algeriei copriude urmatoriele oppide priucipali: **Alger** sau mai biue *Al-Gezair*, capitalea guberuameutului, edificatu iu forma de amfiteatru pre cost'a occideutale a uuei baie iu care se affla ua iusula acoperita cu fortificatiuui si unita cu coutiueutele priu unu aggere (zagazu); — *Bildah*, iuterpositulu reale allu producteloru agricole diu proviucia; — *Cherchell*, cu portulu cellu mai buuu diu Algeri'a; — *Constantina*, pre ua stauca riposa, vechi'a Cirtha, capitale a lui Jugurtha, cu commerciu activu si iudustria remarcabile; — *Bona*, la nord-est de Coustautiua, oppidu iudustriosu si forte commerciaute; — *Bougie*, pre seuulu cu acestu uume, possede portulu cellu mai securu de pre acesta costa.

REGENTIA TUNIS

Acestu statu, care recunosce suzerauitatea Turciei, este strabatutu de la west la est de cateu'a muutiloru Atlas; iero costele selle destullu de biue taiate offeru seuurile *Tunis*, *Hamamet* si Gabes. — Pameutulu seu u'a perdutu nimicu diu

acea fertilitate ce faceá admiratiunea celloru antici; singura partea meridionale este deserta si sterile.

Capitalea sea este **Tunis**, cetate iutarita, asiediata pre ua laguna, ce communica cu marea priu canalulu Gulete. Ea coprinde cote-va edificie remarcabili, dero stratele suntu strimte si murdarie. Industri'a este putiuu importante, si commerciulu forte activu, mai cu sema cu Frauci'a. La nord de Tunis, pre unu promontoriu, s'au descoporitu ruinele famosei Cartagini. — *Hamamet*, la nordulu senului cu acestu nume, are unu portu forte frequeutatu si face uuu commerciu importante; — *Keiroan*, este unulu din puntele importanti alle Tuuisiei pentru caravaue si iu acellu-a-'si timpu ua cetate sa·cra, unde numai musulmanii suntu admisi; — *Bizerte*, pre strimtori'a ce unesce laculu Bizerte cu marea.

REGENTIA TRIPOLI

Acestu statu, pre deplinu suppusu sultauului diu Coustantinopole, se limitedia la nord cu Mediterranea, la est cu Egiptulu, la sud cu desertulu Libiei si cu Sahara, la west cu Sahara si Tunisi'a; si coprinde: 1° terra *Barcah*, 2° *Tripoli propriu dissu*, 3° *Fezzan*, 4° oasea *Ghamades*.

Terra Barcah presenta la nord unu plaiu cu unu pamentu propice culturei si la sud ua regiune arida terminata pri oasele *Augelah*, *Gialu* si *Maradeh*. — Cetatile principali suntu: *Dernah* sau *Derneh*, portu micu si putinu securu a carui populatiune se occupa cu pescuitulu; — *Grennah*, aprope de ruinele vechiei Cirene; — *Benghazy* face unu commerciu destullu de viu.

Tripoli offere intre Benghazy si Mesurata unu adeveratu desertu, de si solulu seu nu este aridu; la west de Mesurat'a, terr'a este destullu de fertile, dero populatiunea suffere de alternativele dilleloru ardietorie si a noptiloru reci, si, iern'a, de sirocco. Vegetatiunea se desvolta numai iern'a, pen-

tru-co de la maiu pana in octobre domnesce ua séceta constante. — Cetatile principali suntu : *Tripoli*, capitalea regentiei, cetate fortificata edificata pre unu promontoriu; — *Mesurata*, puntu importante pentru trecerea caravaneloru, dero de unu aspectu miserabile.

Fezzan se compune din ua continuitate de oase forte fertili; arborii fructiferi si legumile suntu principalile culture; capr'a, oi'a si asinulu suntu animalile celle mai numerose; camill'a este rara. Capitalea sea este *Muzruc*, un'a din principalile statiuni alle caravaneloru din Sudan. A do'a cetate este *Sokna*, multu mai la nord.

Ghadames este ua oase la west de regentia, putinu fertile in grane, dero forte abundante in curmale. Populatiunea sea formedia ua specia de republica tributaria pasialicului Tripoli. Capitalea este *Ghadames*, vechiulu Cydamus.

V. — SAHARA

Sahara, adeco *marele desertu*, este ua terra immensa formandu cellu mai mare desertu de pre suprafaci'a globului. Cu tote acestea observatiunile recenti au constatatu co spre nordulu acestei regiuni se affla munti multu mai inalti de cumu se credeá pana acumu, si aspecte multu mai variate si mai pictoresci. Geografii credu cum co cea mai mare parte din Sahar'a este fundulu unei mari pre care ua terribile convulsiune a globului a secat'o, opiniune care de altmintrelea se fundedia pre enorm'a cantitate de sare ce se affla respandita pre suprafaci'a acestui desertu. Sahar'a este taiata pre la medilocu de tropiculu Cancrului; radiele sorelui cadu ací in linia verticale si facu dintr'ins'a unu adeveratu coptoriu; aceste radie reflesse de campiele selle arenose producu ua stralucire ce fatiga vederea. Venturi ardietorie si de ua violentia terribile strabatu adessea ori aceste solitudini si redica valluri de arena. In cea mai mare parte a annului,

aerulu, secu si incalditu, conserva apparenti'a unei vaporí rosiatece.

Locurile principali alle marelui desertu suntu: *Thimimun* in oasea *Tuat*; — *In-Salah* in oasea *Thikidelt*; — *Golea* in oasea cu acestu nume; — *Agades* si *Assuda* in oasea *Asben* sau *Ahir*; — *Thisit*, oase importante, allu carei solu este avutu in mine de sare si alle carei case suntu construite din bolovani de acestu mineralu; — la est se affla oasea *Bilma*.

VI. — SENEGAMBIA

Senegambi'a, asia numita dupo celle doa fluvie mai insemnate cari o uda, *Senegalulu* si *Gambia*, este ua prelungire a Saharei, modificata de influentiele climei. Solulu seu se compune din argilu si arena fina, in nisce proportiuni cari variedia dupo actiunile essercitate de differitii agenti naturali. Costele selle suntu base si abia redicate d'asupr'a nivellului marii, dero in intru aspectulu acestei terre este mai variatu: campie fertili se amesteca intr'unu modu placutu cu nisce colline revestite de cea mai frumosa verdura, si afora de acestea paduri intrege de palmari, sycomori, lamai, portocali, etc. Insa cellu mai remarcabile din arborii acestei terre este boabab allu carui trunchiu are adessea ua grossime de la 8 – 9 metri. Dintre animali nutresce crocodeli, ippopotami, maimutie, precumu si multe insecte vetematorie ca locustele, formicele albe, etc. Clim'a Senegambiei ar fi insupportabile de n'ar fi temperata de ploiele abundanti ce cadu in timpulu verei.

Senegambi'a coprinde unu mare numeru de state mice cari appartinu la trei stirpi differite: *Yolofi*, pre cost'a septemtrionale; *Fulhi*, la est; *Malinkei*, la sud. Cea mai mare parte dintr'insii professedia mahometismulu; cu tote acestea se gasescu si idolatri, ca Malinkeii sau Mandingii.

Trei natiuni europene au possessiuni in Senegambi'a: *Fran-*

cesii, *Anglesii* si *Portugesii.* — Cea mai mare parte din possessiunile francese suntu pre malurile Senegalului sau in vecinetatea sea. Capitalea gubernamentului francesu de la Senegalu este *Saint-Louis*, cetate intarita intr'ua positiune putinu salubra. Afora de acest'a mai avemu de notatu : *Guet-N'dar*, *Lampsar*, *Podor* in terr'a Gadiaga; *Medin'a* in Chasso; *Senudebu* in Bondu; *Kenieba*, in Bambuk, cu mine de auru.— Anglesii au stabilimente pre Gambi'a; capitalea possessiuniloru loru este *Bathurst*, afora de care mai possedu *Albreda* si *Georgetown.*—Portugesii possedu *Casieo*, *Geba*, etc.

VII. — GUINEA

Guinea pare dominata la nord de muntii *Kong* cari o separa de Sudanu. Principalile selle cursuri de apa suntu *Scarcia*, *Rokella*, *Assinia*, *Rio-Volta* si *Nigrulu.* Ea este suppusa accidentieloru periodice, naturali regiuniloru ecuatoriali, si vegetatiunea sea nu differe multu de a Senegambiei. Aci se gasesce si pulbere de auru. Costele selle, cari urmedia ua directiune generale de la west la est, descriu celle doa senuri Benin si Biafra pre cari le separa promontoriulu Formosu, occupatu de gur'a Nigrului.

Guinea se divide in unu mare numeru de regiuni sau state asupr'a carora nu putemu da de cotu putine relatiuni.

Thimanni, a carui capitale este *Kamba*, se compune din ua confederatiune de state mice.

Sulimana, situata in regiunea muntosa din care surge Nigrulu, are de capitale *Falaba.*

Curanco, la sud-westulu cellei precedenti, se compuue din mai multe state mice alle caroru cetati mai importanti nu au mai multu de 1500 loc.

Sierra-Leone, nume sub care se intellege ua parte din cost'a unde êsi are gur'a riulu Rokella si ua colonia fundata pentru emancipatiunea morale si fisica a negriloru.

Liberia, situata intre promontoriulu Monte si promontoriulu Palmas, este ua regiune cunoscuta ua data sub numele de *costa Graneloru*, bine udata, fertile si forte abundante in bumbacu, café si trestia de sacharu.

Costa de ivoriu este ua terra acoperita de garle si smercuri, forte nesanetosa si fora nici ua sorginte pentru unu commerciu importante.

Costa de auru este terr'a cea mai sanetosa din tota Guinea si detoresce numele seu pulberii de auru ce in totu de-un'a a attrasu pre Europei; interiorulu seu este accidentatu, taiatu de munti putinu inalti si udatu de garle destullu de bine restrinse in albi'a loru. Anglesii si Ollandesii au aci cote-va stabilimente de candu Danesii au lassatu celloru d'antaiu computoriulu loru din Christīanburg.

Asianti are de capitale *Cumasia* care este loculu de intelnire allu caravaneloru ce vinu din Sudanu.

Dahomey este statulu cellu mai importante din tote celle ce suntu stabilite pre senulu Guineei; ellu este unu imperiu cu totulu militare si are de capitale *Abomey*; dero oppidulu cellu mai importante esta *Whydah*.

Beninu se compune din mai multe state a caroru capitale este *Benin*.

Gabon se affla pre ua costa forte fertile si este locuitu de nisce popore alle caroru morali suntu forte blande.

VIII. — CONGO

Acesta regiune, ce se mai numesce si *Guinea meridionale*, possede nisce coste forte base si paludose, espusse unei caldure ardíetorie si nesanetose; dero interiorulu seu se bucura de ua clima mai dulce si mai salubra. Stagiunea ploieloru tine aci din lun'a lui Octobre pana in lun'a lui Martiu. — Solulu este in genere fertile si produce porumbu, orezu, mai tote legumile Europei, bumbacu si mai multe specie de pal-

mari, boabab, etc. Reptilile suntu forte numerose aci, si dintre animalile utili intelnimu poternichea, prepeliti'a, fasanulu, paunulu, strutiulu, zebrulu, bivolulu, caprior'a, antilop'a, etc. Minele de auru, de argintu si de cupru suntu forte numerose in Congo, dero abia esploatate.

Partile principali in cari se divide Congo suntu in numeru de patru : *Loango, Congo propriu dissu, Angola* si *Benguela.*

Loango offere numai doa cetati de ore care importantia: *Buali,* capitalea terrei, si *Cabinda,* unulu din celle mai mari centre pentru commerciulu sclaviloru.

Congo are de capitale *Banza-Congo* sau *Sant-Salvador* pre unu munte riposu. Acestu statu se compune din state mice gubernate in modu despoticu. Religiunea dominante este idololatri'a.

Angola si Benguela au de cetati principali : *Sant-Paul-de-Loanda,* capitalea guberniului, in fundulu unei baie escellenti; si *Sant-Filippu-de-Benguela,* pre garl'a Cavaco, cu unu portu escellente, dero intr'ua positiune forte insalubra.

IX. — SUDAN sau TAKRUR

Acesta terra, multu mai vasta de cotu Sahar'a cu care se invecinedia, offere ua continuitate de cline naturali cu ape pluviali cari cadu la epoce determinate in acesta zona. Solulu, in genere fertile, produce porumbu, orezu, bumbacu, indigo, curmale, etc. Aurulu pare a fi ací in mare abundantia.— Populatiunea Sudanului nu s'a pututu evaluá intr'unu modu certu; intinderea ce occupa cellu mai micu satu este asia de mare in cotu aspectulu seu produce viatoriului ua facile illusiune, si pana acumu nu avemu nici ua data secura ca se stabilimu ua cifra essacta. Locuitorii suntu in genere mahometani si nomadi. — Industri'a Sudanianiloru este forte putinu inaintata; ei sciu se estraga cote-va metalle, se prepare putinulu ferru intrebuintiatu in fabricatiunea armeloru loru,

se tessa si se depinga cu indigo cote-va stofe de bumbacu. Commerciulu inco este forte putinu desvoltatu.

Principalile terre ce compunu regiunea Sudanului suntu:

Yorubah ai carui locuitori nu au ua limba scrisa si recunoscu essistenti'a unei fiintie supreme, creatoria a mundului.

Borgu, la nord de Yorubah, terra estremu muntosa, care nu are garle propriu disse, ci numai torrenti si cote-va lacuri.

Bambarra se divide in regatele *Sego* si *Genny* cu capitali cari porta acellu-a-'si nume.

Massena cu ua capitale de acellu-a-'si nume.

Tenbuctu, pre limitea de nord a Sudanului, are de capitale unu oppidu cu acestu nume, unulu din mercatele mari alle Sudanului cu statele barbaresci.

Imperiulu Fellatah se suppune unui sultanu sub care se affla alti doi-spre-dece gubernatori de provincie. Capitalea sea este *Vurno* si cetatile principali *Sackatu*, *Cano* si *Catagum*.

Alte state din regiunea Sudanului suntu : *Guber* si *Mariadi*, *Bornu*, *Baghirmi*, *Waday*, *Canem* si *Darfur*. Acestu-a din urma este cellu mai orientale din statele ce compunu Sudanulu si este acoperitu in mare parte de paduri de arbori spinosi intrerupte de vaste poiene, in mediloculu caror'a se redica cetatile si satele. Capitalea sea este *Tendelty*.

X. — CIMBEBASIA. — HOTTENTOTIA

Sub acesta denumire vomu coprinde regiunea restrinsa la nord de garl'a Nourse si la sud de fluviulu Orange. Ací gassimu numai sfarimaturele poporeloru pre cari Anglesii le au imputinatu, Cafrii si Boerii. Dintre acestea vomu citá :

La nord, *Cimbebasianii* allu caroru nume s'a datu partii septemtrionale din acesta regiune si a caroru terra are unu renume de solitudine si de miseria contr'a carui-a protesta descriptiunea urmatoria, facuta de capitanulu *Saisset* in 1847 : «Cimbebasi'a possede valli, campie si munti, ca ver-care parte

a globului; ap'a se gasesce pretotindene, salcía in unele locuri, potabile in alte parti. Indigenii suntu de unu caracteriu cu totulu neoffensivu, detesta beuturele spirituose, manca putina carne si vietuiescu mai cu sema cu orezu si cu radecini ferte. Religiunea loru este unu fetichismu absolutu.»

Damarasianii occupa la est unu vastu plaiu muntosu si suntu considerati de unii geografi ca na ramura din marea familia a *Cafriloru.*

Namaquasianii, cari locuiescu in partea meridionale a Cimbebasiei, tinu de famili'a Hottentotiloru.

XI. — COLONIA CAPULUI

Acesta importante colonia anglesa, ce 'si trage numele de la celebrulu capu de Bun'a-Sperantia, possede nisce coste in genere inalte si taiate de cote-va senuri cari offeru naviloru unu pretiosu adapostu. Acesta terra este in mare parte acoperita cu munti cari se pleca cu cotu inaintamu spre mare si formedia na successiune de terratie. Vegetatiunea este asia de rapede aci in cotu unu stejaru de 24 anui are na circumferentia de 8 pitiore; acest'a provine de acolo co natur'a se repausedia numai na luna sau sesse septemane si temperatur'a nu descinde nici na data mai josu de zero. Acesta crescere rapede se face in daun'a soliditatii: stejarulu insu-si nu presenta ore care consistentia de cotu in mediu, si bradulu nu pote servi mai la nimicu din caus'a porositatii selle. — Animalile proprie acestei terre suntu elefantii, ippopotamii, antilopele, zebrii, leii, leopardii, etc.; dero Europeii au acclimatatu speciele domestice celle mai utili.—Principalea occupatiune a locuitoriloru este agricultur'a: graulu, porumbulu, ordiulu si vinulu se cultiva cu successu si dau recolte escellenti. Industri'a este activa si commerciulu infloritoriu.

Capitalea Coloniei este *Cap-town,* cetate fortificata; alte oppide demne de notatu suntu: *Constanti'a,* renumita pentru

viiele selle; *Simon's-Bay*, *Port-Elisabeth*, *East-London*, *George-Town*, *Graham-Town* si *Bathurst.*

XII. — CAFRERIA

De la bai'a Algoa pana la promontoriulu Corrientes se intinde *Cafreri'a*, terra bine udata, plina de paduri si de savane, dero care are unu siuguru portu, *Natal*, capitalea unei colonie anglese ce numera deja 100,000 loc. Cafrii differu de cei-l-alti Africani; ei suntu bine facuti, vigurosi, intelligenti, si se impartu in mai multe triburi: *Kussas*, pastori si venatori, cu morali blande si pacifice; *Tambukii*, cari cucerissera ua data ua parte din Afric'a australe; in fine *Betjuasas*, resbellatori, calletori si industriosi, cari domniau terr'a de la cost'a Natal pana la laculu N'gami si cari au fostu reinpinsi in bassinulu superioru allu Orangelui. Intre territoriulu loru si muutii ce marginescu Cafreri'a se affla *Boerii*, poporu formatu din ua amestecatura a Ollandesiloru din Cap cu indigenii, bellicosu, semi-civilisatu si mare possessoriu de vite. Boerii locuiau Coloni'a Capului; dero, nevoindu a se suppune domniei anglese, s'au retrasu in intru si au fundatu republicele *Orange* si *Transvaal.*

XIII. — MOZAMBICULU

Mozambiculu este ua vasta si fertile terra maritima ce se intinde de la promontoriulu Corrientes pana la promontoriulu Delgado; ellu se imparte intre mai multe populatiuni cafre cari suntu sub influenti'a sau dominatiunea portugesa. Principalele seu cursu de apa este *Zambezulu*, care surge din plaiulu internu si strabate nisce terre fertili si populate. Portugesii possedu aci computoriele: *Inhambane*, la nordulu promontoriului Corrientes; *Sofala*, la nordulu baiei cu acestu nume; *Luabo*, la sud de delt'a Zambezului; *Quilimane*; *Mozambiculu*, capitalea totoru possessiuniloru loru, edificatu pre

ua insula; *Tete*, situatu in interioru si pre ua inaltime aprope de Zambezu.—Afora de stabilimentele portugese, mai afflamu in Mozambicu si cote-va popore indigene ca *Macouas*, cari domnescu pre tota cost'a Mozambicului; *Butocas*, dincolo de muntii Lupata; *Macololo*, cari occupa totu bassinulu superioru allu Zambezului, etc.

XIV. — ZANGUEBARULU

Dela promontoriulu Delgado pana la promontoriulu Guardafui, cost'a, mai-mai completu necunoscuta, porta numile de *Zanguebar*, *Magadoxo*, *Ajan*; ea offere numai deserte arenose, stance aride, ua clima ardietoria, animali feroci, locuitori rari si selbateci. Dincolo de muntii necunoscuti ce dau nascere la riuri putinu importanti, se affla lacuri de currendu descoperite si forte inalte; cellu mai meridionale este laculu *Nyassi*, cellu mai centrale este *Tanganyika*, cellu mai septemtrionale *Nyanza*. Portugesii aveau ua diniora cote-va stabilimente pre cost'a Zanguebarului, dero au fostu allungati de Arabi la finea seclului 17-lea si nu se scie inco deco cetatile *Melinda*, *Mombaza*, *Lamo*, etc., mai essistu si asta-di. Mai multe natiuni de pre acesta costa suntu vassale alle imanului din Mascatu, intre altele natiunea care locuiesce marea si fertilea insula *Zanzibar*.

XV. — SOMALULU

Somalulu, situatu la estulu Abissiniei, occupa partea cea mai orientale a Africei, de la strimtori'a *Bab-el-Mandeb* pana la Zanguebaru. Acesta terra este selbateca si deserta; *Som-lianii* se occupa cu navigatiunea, altii cu commerciulu si cu pastori'a.—Cetatile principali suntu: *Zeila*, *Barbara* si *Tuju[illegible]a*.

XVI. — INSULELE AFRICEI

Cea mai mare parte din insulele Africei suntu possessiuni

alle Europeiloru si noi le vomu studiá din acestu puntu de vedere.

Anglia possede: *Santa-Elena*, celebra prin captivitatea lui Napoleon, este putinu fertile si forte stancosa; —insul'a *Ascensiunii* la nord-westulu cellei precedenti; — *Socotora*, arida si mai-mai lipsita de apa, dero importante ca statiune intre Suez si Bombay; insulele *Seychelles* si *Amirantes* cu capitalea *Port-Victoria;* — insul'a *Mauriciu*, care mai inainte era a Franciei si se numiá *insul'a Franciei*, cu unu pamentu de natura vulcanica, forte muntosu, dero in genere fertile; capitalea sea este *Port-Louis.*

Francia possede: *Gorea*, care face parte din gubernamentulu Senegalului; — insul'a *Reuniunii*, din grup'a Mascareignes, are ua multime de garlitie si unu solu fertile;—*Santa-Maria-din-Madagascaru*, la estulu Madagascarului, are de capitale *Port-Louis*; — *Mayotte*, din grup'a Comoreloru, si *Nossi-Bé,* la nord-west de Madagascaru.

Portugalia possede: *Maderele*, intre cari se distinge *Madeira* cu unu solu de natura vulcanica, cu ua clima dulce si unu pamentu forte fertile; viti'a de viia este marea avutia a acestei insule si vinurile selle suntu celebre; —archipelagulu *C'p lui-Verde*, cu 60,000 loc., cu aborigeni perfidi, irascibili si vindicativi; — *St.-Thoma* si insul'a *Principelui* in senulu Guineei, cu uuu solu fertile si ua clima ardietoria; — archipelagulu *Bissagos* pre cost'a Senegambiei.

Ispania possede: *Canariele* renumite pentru dulceti'a temperaturei, pentru avutele productiuni si placutele loru situri. Cea mai insemnata dintr'insele este *Tenerifa*; — *Annobon* la west de promontoriulu Lopez.

State-indigene. — Cea mai insemnata dintre insulele Africei si un'a din celle mai mari alle lumii este *Madagascaru* sau mai bine *Nossi-Ndambo.* Cunoscuta din cea mai inalta anticitate de cotra Persi si Arabi, ea nu fu pentru Europei

de cotu numai dupo relatiunile celebrului Marco-Polo. Acesta insula este strabatuta de ua catena de munti indreptati de la nord spre nord-est, cari inaltiandu-se destullu de regulatu, formedia in centrulu terrei plaiuri vaste unde intelnimu productele regiuniloru temperate, viti'a si murulu. Fertilitatea Madagascarului este estrema: orezulu, porumbulu, graulu, ovediulu si legumile suntu cultivate cu successu; tresti'a de sacharu, indigo si tutunulu dau producte importanti; in fine piperulu, aloea, quinquina, etc., se affla pretotindinea. Madagascarulu, avutu in animali utili, nu are nici lei, nici tigri, nici iene, in fine mai nici unulu din animalile cari desoledia continentele Africanu. Populatiunea sea este de aprope 3 milliuni individi. — Cetatile principali suntu: *Tananarivu*, capitalea poporului *Hova*; *Sakalava*, *Betsimisaraka*, *Betanimena*, *Titinga*, *Tamatava*, etc.

CARTEA VIII

AMERICA

§. 1. — DESCRIPTIUNE FISICA.

Situatiune si limiti. — Americ'a sau *Noulu Continente*, formata din doa mari peninsule, se intinde intre allu 75-lea gradu de latitudine septemtrionale si allu 54-lea de latitudine meridionale, si intre allu 36-lea si 170-lea grade de longitudine occidentale, si are ua suprafacia de 38 milliuni chil. patr.; prin urmare este de patru ori mai mare de cotu Europ'a.—Limitile *Noului Continente* suntu : la nord, *Oceanulu Glaciale arcticu*; la sud si la est, *Oceanulu Atlanticu*; la west, strimtori'a *Behring* si *Marele Oceanu.* Celle doa peninsule cari o compunu se unescu prin unu istmu, si porta, din caus'a situatiuniloru loru relative, numile de *America de Nord* si *America de Sud.*

Mari, senuri, strimtorie. — *Oceanulu Glaciale* communica pre la nord-est cu Oceanulu Atlanticu prin Strimtori'a lui *Davis;* pre la .west cu Marele Oceanu prin *strimtoria lui Behring.* Ellu formedia senurile si baiele *Guberniulu*, *Melville* si *Hudson.* — Insulele cari lu acoperu la est determina numerose strimtorie dintre cari celle mai demne de notatu suntu a *Principelui Galliloru* , intre pamenturile Baring si Principele Albert; *Bancele,* intre insulelc Baring si Melville; *Bellot,* intre terra Boothia Felix si insul'a Somerset de Nord; *Lancastre* intre terrele Cockburn si Devon de Nord, etc. — Strimtori'a formata intre terr'a lui Baffin si Groënland ia, din caus'a intinderii selle, numele de *marea lui Baffin.*

Oceanulu Atlanticu, care uda cost'a orientale a Americei, formedia senulu *Sant-Laurentiu*, intre continente si grup'a insuleloru Terra-Nova; apoi strimtori'a *Florida* si canalulu *Bahama;* senulu *Mexicu,* intre costele Stateloru-Unite si alle Mexicului. — Prin canalulu *Yucatan,* senulu Mexicu communica cu *marea Antilleloru,* situata intre Antille, Americ'a de sud si Guatemala.

Marele Oceanu, care communica pre la sud cu Oceanulu Atlanticu, creadia senulu *Panama,* la nord-west de Americ'a Meridionale; senulu *Californiei,* intre statulu cu acestu nume si Mexicu; marea lui *Behring*, intre insulele Aleutiane, territoriulu Alasca si Camciatc'a.

Peninsule si istmuri. — Americ'a numera mai multe peninsule din cari celle mai importanti suntu: *Labrador* si *Scoti'a-Noua,* la nord-est; *Florida,* la sud-est; *Yucatan* si *Guatemala,* unite cu Americ'a de Nord prin istmulu *Tehuantepec* si cu Americ'a de Sud prin istmulu *Panama*; *Vechi'a California,* la westulu Americei septemtrionali; *Kenaitskaia* si *Alasca,* la nord-westulu Americei septemtrionali; in fine penins'ula *Melville,* in Oceanulu Glaciale arcticu.

Promontorie. — Principalile promontorie suntu: pre Oceanulu Glaciale, ple.andu de la west spre est, promontoriulu *Principelui-Galliloru, Barrow, Bathurst, Vostenholm* si *Chlindey;* — pre Oceanulu Atlanticu, *Farewell,* la punt'a meridionale a Groënlandei; *Santu-Georgiu,* la estulu Labradorului; *Sable,* la estremitatea Floridei; *Catoche*, la nord-est de Yucatan; *Santu-Roch* si *Frio*, pre cost'a Brasiliei; *Corrientes*, pre sost'a La Platei; *Froward,* la estremitatea meridionale a Patagoniei, si promontoriulu *Horn*, la sud-estulu insulei cu acestu nume; pre Marele Oceanu, promontoriulu *Blanc,* in Americ'a Meridionale; *Sant-Luca,* la punt'a Vechiei-Californie; *Mendocino,* pre cost'a Californiei.

Insule. — In Oceanulu Glaciale distingemu insul'a *Sou-*

thampton, la intrarea baiei Hudson; terrele *Cumberland* si *Baffin*, *Groelanda* si *Islanda*, la est; terrele *Victoria*, *Boothia*, *Devon* si *Albert*, si insulele *Melville* si *Baring*, cu totulu la nord. — In Oceanulu Atlanticu, grup'a *Terra-Nova* si a promontoriului *Breton*, la est de senulu *Santu-Laurentiu*; *Bermudele*, la nordulu celloru precedenti; *Lucayele* si *Antillele*, cari formedia cinctur'a orientale a senului Mexicu si a marii Antilleloru; insulele *Maluine* sau *Falkland*, la sud-estulu Americei meridionali, si *Terra de focu*, la punt'a estrema a acellei-a-'si peninsule. — In marele Oceanu, archipelagulu *Madre-Dio*, la westulu Patagoniei; insulele *Gallapagos*, sub lini'a ecinoptiale, si insulele *Aleutiane*, cari formedia limitea meridionale a marii lui Behring.

Catene de munti. — Sistemulu orograficu allu Americei pare co se lega prin ua catena submarina cu sistemulu orograficu allu vechiului continente: in adeveru, ellu incepe de la promontoriulu Priucipelui-Galliloru care sta in faci'a promontoriului Orientale din Asi'a, si se compune din ua linia bine determinata prin muntii *Stancosi*, *Sierra-Verde*, *Sierra-Madre* si Caten'a muntiloru *Andi*, care se finesce la promontoriulu Froward.

Afora de acesta cresta, ce se dirige de la nord spre sudu, Americ'a mai possede si alte catene importanti : in partea septemtrionale, la est, caten'a muutiloru *Alleghani*, allu caroru reversu orientale tine de Oceanulu Atlanticu, iero cellu occidentale de senulu Mexicu; in partea meridionale, caten'a *Brasiliei*, alle carei ramure numerose subdividu marea clina a Oceanului Atlanticu in trei cline particularie.

Puntul culminante allu sistemului orograficu din Noulu Contineute este pisculu *Sorata*,, inaltu de 7,896 metri, in Americ'a meridionale.

Vulcani. — Principalii vulcani ai Americei suntu; in muntii Andi din Chili, *Maypo*; in Andii Peruvĭului, *Arequipa*,

Pichincha, *Cotopaxi* si *Antisana*; in Guatemala, vulcanii *Agua* si *Fuego*; in Mexicu, *Popocatepelt* si *Orizaba*; in insulele Aleutiane, vulcanulu din insul'a *Tanaga*; in Island'a, *Hecla*.

Fluvie. — Sistemulu orograficu allu Americei ne da doa mari clime, un'a cotra *Oceanulu Atlanticu*, alt'a cotra *Marele Oceanu*; a fora de aceste doa cline, cauta se mai recunoscemu ua a trei'a, care este secundaria si se dirige cotra *Oceanulu Glaciale arcticu*; acest'a din urma este determinatu priu ua linia de inaltimi abia marcate, care se termina la promontoriulu Carolu, in Labrador.

Clina Oceanului Glaciale: *Mackensie*, care esse din muntii *Stancosi*; *Nelson*, care este formatu de apele lacului Winnipeg, in care se arunca unu mare numeru de garle.

Clina Oceanului Atlanticu: *Santu-Laurentiu*, formatu din apele unei continuitati de lacuri, din cari celle mai remarcabili suntu laculu Superioru, lacurile Huron, Michigan, Erié, Ontario; ellu se arunca in Oceanu prin ua gura atotu de lata in catu formedia unu senu;—*Mississipi*, care se arunca in senulu Mexicu, este cellu mai mare fluviu allu Americei septemtrionali si are de affluenti *Missuri*, *Illinesulu* si *Ohio*;—*Rio-Grande del Norte*, care êsi ia originea in Sierra-Verde si servesce de limite intre Statele-Unite si Mexicu: —*Magdalena*, care surge din plaiulu Almaguer, se arunca in marea Antilleloru dupo ce a udatu partea occidentale a Columbiei;—*Orenoculu*, care esse din muntii Venezuelei, formedia unu vastu delt'a pre cost'a orientale a Americei de Sud; —*Maranon*, sau riulu *Amazoneloru*, este cellu mai mare cursu de apa din lume; ellu incepe din laculu Titicaca si se arunca in Oceanulu Atlanticu prin ua gura a carei latime trece de 240 chil.; — *Rio de la Plata*, care in prim'a parte a cursului seu se numesce *Parana*, are de affluente principale riulu *Paraguay*.

Clina Marelui Oceanu.—Acesta clina nu are nici unu flu-

viu mare; cu tote acestea noi vomu citá, in Americ'a septemtrionale, *Rio-Colorado*, care esse din muntii Stancosi si se arunca in senulu Californiei; — *Columbia* sau *Oregonulu*, care esse totu din muntii Stancosi, alerga mai antaiu de la nord spre sud si se intorce de ua data intre muntii Santa-Elen'a si Hood spre a se fini la Marele Oceanu.

Lacuri.—Americ'a Septemtrionale coprinde unu forte mare numeru de lacuri; dintre acestea vomu citá laculu *Marelui Ursu*, care communica cu fluviulu Mackensie; laculu *Sclavului*, *Athabasca*, *Wollaston* si *Churchill*, cari stabilescu communicatiunea intre fluviulu Mackensie si bai'a Hudson; laculu *Superioru* care se versa in laculu *Huron*; acestu-a din urma creadia senuri importanti si communica pre de ua parte cu laculu *Michigan*, iero pre de alt'a cu laculu *Erié* prin garlele Santa-Clara si Strimtori'a; laculu Erié êsi versa apele in *Ontario* prin garl'a Niagara care formedia celebr'a cascada cu acestu nume; laculu *Ontario* se scurge in Santu-Laurentiu; in fine marele lacu *Saratu*, la west de caten'a muntiloru Stancosi.—In Americ'a Meridionale distingemu laculu *Titicaca* pre unu plaiu ce se redica cu 4000 metri aprope d'asupr'a nivellului marii.

Populatiune.—Americ'a, care are ua populatiune de aprope 80 milliuni locuitori, este partea cea mai putinu populata de pre pamentu in proportiune cu intinderea sea. Ua mare parte din populatiunea sea este de origine europeana; *Anglesii*, *Ispaniolii*, *Portugesii* si *Francesii* suntu mai cu sema natiunile cari au cuceritu si colonisatu Noulu Continente.

Indigenii americani se numescu *Indiani*, pentru-ca in epoc'a descoperirii Americei, acestu pamentu fusse credutu ca ua prelungire a Indiei spre est; ei descindu pote din vechiele colonie de stirpe galbena: cellu putinu Esquimoii, cari locuiescu terrele celle mai septemtrionali, se tinu de acesta stirpe. Acesti din urma se distingu prin statur'a loru cea pré mica;

dero in genere Indianii americani suntu mari, bine proportionati, si offeru trassure regulate. Caracteriele loru distinctive suntu unu capu patratu, faci'a lata, ua colore aramía, ua capellura lunga, negra si rara, ua barba assemenea rara, fruntea scurta, ochii lunguieti si fugindu spre têmple, ua privire dura, gambe arcate.

Negrii, transportati din Afric'a ca sclavi, compunu ua mare parte din populatiunea Americei.

Imparechiarea differiteloru stirpi ce locuiescu in Americ'a a datu nascere la diverse vitie de omeni: *mixti* (fr. métis) se numescu cei nascuti din albi si indigeni; *mulastri*, nascuti din albi si negri; *quarteroni*, nascuti din albi si mulastri; *zambos*, nascuti din negri in indigeni; negrii, mulastrii, quarteronii si toti acei-a cari au mai multu sau mai putinu sange africanu, se numescu *omeni de colore.*

Limbe, religiuni. — Limbele celle mai respandite suntu *anglesa* in Americ'a septemtrionale, *ispaniola* si *portugesa* in cea meridionale; dintre limbele indigene, cari s'au redusu la unu-spre-dece grupe, cea care a facutu celle mai remarcabili conciste asupr'a Europeiloru este limb'a *guarani*, vorbita in tota regiunea riului Amazoneloru si a Riului de la Plata.

Religiunea *catolica* este omnipotente in vechiele colonie ispaniole si portugese; *protestantismulu* cu tote varietatile selle in Americ'a septemtrionale; *fetichismulu* la tote poporele indigene independenti.

§. 2. — DIVISIUNI POLITICE

Americ'a se compune dintr'unu mare numeru de State: la nord, *Territoriulu Alasca*, *Noua-Britania*, *Statele-Unite*, *Mexiculu*, *Americ'a centrale*; — la sudu, *Noua-Granada*, *Venezuela*, *Equatoriulu*, *Guyana*, *Brasilia*, *Peruviulu*, *Bolivia*, *Chili*, *Patagonia*, *Confederatiunea Argentina.* La acestea cau-

ta se mai adaugemu cote-va State indigene si numerosele possessiuni insularie alle Europeiloru.

§. 3. — GEOGRAFIA ISTORICA.

In epoc'a descoperirii selle, Americ'a era locuita de ua multime de popore de origine, de limba, de civilisatiuni differite; cote-va din elle ajunsesera la ua civilisatiune materiale, pre care ne o attesta monumentele remarcabili ce ne au lassatu; dero nici unulu nu cunosceá scrierea si nu conserva din istori'a loru de cotu numai nisce traditiuni confuse.

Europ'a, colonisandu Americ'a parú ca are se stinga de pre faci'a pamentului poporele ce o locuiau, si pre care ea le sdrobí cu superioritatea civilisatiunii selle. Ferdinand Cortez cucerí imperiulu Mexicului numai cu 600 omeni si 18 calli; Pizarro distrese inco cu mai putina munca imperiulu Peruviului. Aceste doa terre erau celle mai populate si mai civilisate din Noulu Continente; dero locuitorii loru se esterminara asia de rapede de cotra Europei, in cotu este indoiosu deco jumetate din populatiunea actuale este de stirpe indigena. Pretotindene unde se stabilira coloni, poporele selbatece nu avura ua sorte mai buna; dupo doa secle, nu mai remaneá in Antille unu singuru individu de vitia americana. Acesta despopulatiune devení asia de mare in cotu Europeii fura nevoiti se caute in alta parte bratie spre a cultivá solulu Americei, si acest'a fu originea commerciului cu negrii. Unu centu de mii de sclavi se prindeau pre fia care annu din Afric'a, ca se ingrasie cu sudorile loru plantatiunile americane. Prin aceste mediloce abominabili Ispani'a êsi creó unu imperiu miraculosu, care coprindeá jumetatea Americei. Ellu substete in decursu de trei secle si se divideá in : vice-regatele de *Bueuos-Ayres*, *Chili*, *Peruviu* si *Noua-Granada*; capitanari'a generale de *Caracas* si vice-regatulu Mexicului.

Portugesii urmara essemplulu Ispaniolilorn; cucerira si co-

lonisara ua parte din bassinulu Maranonului si allu Paranei, pre care o numira Brasili'a; dero fura nevoiti a esterminá sau a respinge in interioru pre indigeni, din cari numai unu micu numeru consimtí a remané intre ei.

Portugesii si Ispaniolii fura de ua camu data singurii domnitori ai Americei; dero indata dupa dinsii venira celle-l-alte natiuni maritime. Prim'a colonia anglesa fu cea din Virgini'a la 1584. Primele stabilimente francese fura celle din Canada, la 1534 si 1604. Aceste colonie agricole fura fundate pre nisce territorie occupate de natiuni selbatece si bellicose, pre cari Francesii le distrussera sau le respinsera in intrulu continentelui. Francesii se stabilira mai cu sema in bassinulu inferioru allu riului Mississipi si allu fluviului Sant-Laurentiu (Luisian'a si Canad'a); Anglii occupara clin'a orientale a Alleghaniloru; aceste doa popore impartira cu Ispaniolii possessiunea Antilleloru. Amendoa natiunile, rivali in Europ'a, êsi facura in Americ'a nisce resbelle lunge cari se terminara la 1763 : Franci'a lassó Angliei Canad'a, tote possessiunile de pre rip'a stanga a riului Mississipi, insulele din senulu Santu-Laurentiu, mai multe din Antille, etc. Puterea Anglesiloru deveni preponderante in tota Americ'a septemtrionale; dero coloniele loru, ajungundu la unu gradu inaltu de prosperitate, voira se se liberedie de pedecele ce metropolea puneá commerciului loru; trei-spre-dece provincie se revoltara la 1776 si facura, cu ajutoriulu Franciei, pre Angli'a se le recunosca independenti'a, la 1783, candu constituira republic'a federativa a Stateloru-Unite. Acestu nou Statu crescú continuu in daun'a indigeniloru, castigó de la Francesi Luisian'a, de la Ispanioli Florid'a, si marindu-si populatiunea cu toti emigratii din Europ'a, luó ua desvoltare prodigiosa, si asta-di este prim'a putere a Noului Continente.

Mai remaneá Franciei ua singura possessiune care êi desdauná de tote perderile selle coloniali: acest'a era Sant-Do-

24

mingo, unde Francesii se stabilissera la 1630 si care devenisse cea mai infloritoria din tote coloniele europene. Revolutiunea francesa adduse turburari in acesta insula, in urm'a caror'a negrii se revoltara si macellarira populatiunea alba. Franci'a facú straduintie deserte ca 'si recupere coloni'a; Napoleon tramisse la 1802 ua frumosa armata care perí ací; in fine ea fu nevoita la 1824 se recunosca independenti'a insulei, care, dupo ce trecú prin ua multime de revolutiuni si se divise in mai multe state, formó republic'a Haiti.

Emancipatiunea colonieloru anglese dede semnalulu provincieloru ispaniole, cari cadussera intr'ua stare vecina cu barbari'a. Provinciele Venezuel'a si Caracas, incepura revolutiunea la 1808; Peruviulu, Chili, Mexiculu urmara essemplulu loru; dero trebuira 20 de anni de anarchia, de resbelle civili, de atrocitati si de miserie de totu genulu, pentru a dá independenti'a acestoru colonie, cari asta-di suntu divise intr'ua multime de republice, date in fia-care di la noue revolutiuni. Celle mai insemnate din statele, a caroru independentia s'a recunoscutu de Ispani'a, suntu: Mexiculu, Statele Americei centrali, Statele Columbiei, republic'a Peruviului, republic'a Boliviei, republic'a Paraguay, Statele-Unite de la Rio de La Plata, republic'a Uruguay si republic'a Chili. Nu mai remanu metropolii de cotu insulele Cuba si Porto-Rico.

Brasili'a fu impedecata de a urmá essemplulu colonieloru ispaniole, pentru-co curtea Portugaliei, allungata din Lisabon'a de cotra Napoleon, se retrasse in Americ'a; dero, dupo reintorcerea familiei regali in Europa la 1821, ea se declaró independente, se constituí in imperiu si allesse de suveranu pre Don Pedro, filiulu regelui Portugaliei.

Pre timpulu resbelleloru revolutiunii francese, Angli'a occupó coloniele ce mai remaneau Franciei, Ollandei, etc., si in congresulu de la 1814 ea a inapoiatu numai ua parte. Afora de acestea ea a cautatu se'si intinda dominatiunea la nord,

declarandu independente de dins'a tota partea continentelui care se afla la nordulu Stateloru-Unite. In fine mai multi calletori au intreprinsu printr'ins'a a descoperí ua trecere intre Oceanulu Atlanticu si Oceanulu Glaciale arcticu. Numele lui Mackensie si allu lui Franclin s'au illustratu prin descoperirile loru pre uscatu, si allu lui Parry si Ross prin descoperiri pre mare.

I. — GROENLANDA

Groënland'a este cunoscuta numai in partea meridionale, iero nordulu seu se perde sub ghiatiuri, incependu de la allu 82° de latitudine. — Acesta terra differe de terrele basse si arenose cari formedia archipelagulu boreale; doa catene de munti se incrucisedia la estremitatea sea meridionale, pre candu interiorulu este taiatu de numerose valli, iero costele formate din gigantice stance mai totu de un'a acoperite cu neua. Muschii, salciele pitice, myrtilii si alte plante boreali constituu vegetatiunea sea ordinaria. Dintre animali possede reni, ursi albi, vulpi, iepuri albi, etc; si marile vecine suntu frequentate de balene, foce, etc.—Mineralile suntu numerose, dero putinn esploatate. — Iern'a este anno-timpulu regulatu allu Groënlandei, si numai la sud putemu afflá ua temperatura supportabile de la maiu pana in septembre.

Acesta insula appartine Danesiloru, cari au formatu intr'ins'a mai multe stabilimente din cari mai insemnate suntu *Julianshaab*, *Godthaab*, *Godhavn* sau *Lievely* (in insul'a Disco) si *Uppernavik*, locuinti'a cea mai apropiata de polu.—Populatiunea Groënlandei face parte din famili'a Esquimoiloru si êsi da insa-si numele de *Innouth* adeca *frati*.

II. — BRITANNIA NOUA

Britanni'a-noua este ua vasta regiune acoperita cu numerose lacuri si cu putine fluvie demne de a fi citate; ea presenta

la nord ua campia sterile unde stancele erruptive se areta inco cu caracteriulu chaoticu ce luara la epoc'a formatiunii loru; numai neu'a le acopere si nici ua huma nu s'a formatu inco pre dinsele. La sud de laculu Sclavului si de Labrador, appare ua regiune padurosa unde domnescu pinii si ua ierna de optu sau noa lune. Candu neu'a se topesce, terr'a presenta numai rovine si paludi turbose cari dau nascere la miriade de insecte, adeverate flagelle pentru omu. Pre clinele riuriloru *Fraser* si *Sascaciauan*, separate intre dinsele prin caten'a *muntiloru Stancosi*, solulu este susceptibile de cultura, si da ordiu, secara si canepa. In fine partea cunoscuta sub numele de *Canada*, de *Noulu-Brunswick* si de *Noua-Scotia* este accidentata la nord de colline padurose si acesta regiune este cea mai favorita din Noua-Britannia, de si iern'a este si ací destullu de rigurosa.

Nou'a-Britannia este celebra prin marea cantitate de animali cu blana ce ea nutresce si cari, de doa secle, suntu unulu din elementele de avutia alle acestei colonie. Afora de acestea possede mine de ferru, de carbuni de pamentu, de manganesu si chiaru de auru.

Nou'a-Britannia se compune din Statele urmatorie: *Territoriele Companiei baiei Hudson, Columbia anglesa, Canada, Noulu-Brunswick, Noua-Scotia, insula Principelui Eduard, insula Terra-Nova, insulele Bermude.* Fia-care din aceste State are liber'a administratiune a interessiloru selle si dispune de veniturile lui. Puterea legislativa se essercita de doa camere elective. Unu gubernatoriu generale si locotenentii gubernatori representa puterea patriei-mame. Territoriele disse alle Companiei baiei Hudson si Columbia suntu singure sub directiunea immediata a guberniului ànglesu.

Cetatile principali suntu: *Ottawa* (15,000 loc.), capitalea Canadei, frumosu asiediata in centrulu coloniei, pre Ottawa, affluente allu fluviului Santu-Laurentiu;—*Québec*, vechi'a ca-

pitale a Canadei, pre fluviulu St. Laurentiu;—*Montréal*, intr'ua insula a fluviului St. Laurentiu, cu ua vasta catedrale catolica si ua punte admirabile;—*Santu-Ioanne*, la gur'a fluviului cu acestu nume, in Noulu-Brunswick, este interpositulu commerciului acestei provincie; — *Halifax*, capitalea Scotiei-Noue, unulu din porturile celle mai infloritorie alle Americei; — *Louisbourg*, totu in Scoti'a-Noua, portu forte frumosu;—*Charlotte-Town*, capitalea insulei Principelui Eduard.

III. — STATELE UNITE

Statele-Unite formedia cea mai vasta confederatiune de pre suprafaci'a globului; elle occupa, a fora de territoriulu Alasca, medilocului Americei septemtrionali si se intindu de la Oceanulu Atlanticu pana la Marele Oceanu.—Cea mai mare parte a Stateloru-Unite este coprinsa in immensulu bassinu allu fluviului Mississipi, care se intinde intre muntii Alleghani si muntii Stancossi; acestu bassinu presenta, la estulu fluviului, ua regiune magnifica, scaldata la nordu de lacuri mari, udata de magnifice cursuri de apa si intrerupta de valli pictoresci, acoperite candu de superbe paduri, candu de livedi de ua fecunditate remarcabile. La west de Mississipi, se vedu desfasciurandu-se vaste campie, presarate cu lunge serie de colline golle si stancose, si transversate de riuri late cu malluri mlascinose si padurose. Apropiandu-ne de muntii Stancosi, afflamu unu mare plaiu desertu numitu in ispaniolesce *Llano-Estacado*. — Intre muntii Alleghani si Oceanulu Atlanticu se intinde territoriulu cellu mai bine cultivatu si cellu mai populatu; avutele selle valli suntu udate de numerosi tributari ai Atlanticei, pre candu partile meridionali se compunù din campie intinse, paludose si arenose. — La cea-l-alta estremitate a republicei, intre muntii Stancosi si Marele Oceanu, intelnimu ua adunatura de munti stancosi si de paduri majestuose.

Republic'a confederativa a Stateloru-Unite se compune din 37 de State, a caroru capitale este:

Washington (110,000 loc.), in districtulu *Columbia*, pre Potomac, in un'a din celle mai fericite situatiuni alle Americei. Pre ua collina, in centrulu cetatii, se redica Capitoliulu, edificiu importante unde se aduna Congresulu.

Cetati industriose si commerciali. — *New-York* (950,000 loc.), in statulu cu acestu nume, este capitalea commerciale a republicei si prim'a cetate americana prin populatiunea si avuti'a sea; — *Albany* (70,000 loc.), pre Hudson, este capitalea administrativa a statului New-York;—*Filadelfia* (680,000 loc.), in Pennsylvania, vasta si frumosa cetate, construita cu ua regularitate admirabile. Ací se facú declaratiunea independentiei Stateloru-Unite, la 1776; — *Santu-Ludovicu* (310,000 loc.), in Missuri, este asiediatu pre rip'a drepta a fluviului Mississipi; — *Chicago* (300,000 loc.), in Illinesu, se affla situatu la estremitatea meridionale a lacului Michigan; — *Baltimora* (270,000 loc.), in Maryland, cu unu portu celebru, unu commerciu immensu si ua industria remarcabile; — *Boston* (250,000 loc.), capitalea Statului Massachusetts, este allu doilea oppidu allu Uniunii sub puntulu de vedere commerciale. Are unu portu frumosu si numerose societati litterarie cari 'i au meritatu numele de *Atena Stateloru-Unite.* Boston este leganulu libertatii americane si patri'a nemuritoriului Benjaminu Franklin; — *Cincinati*, pre rip'a drepta a riului Ohio, este oppidulu cellu mai importante din statele occidentali; — *Noulu-Orléans*, este cetatea principale a Luisianei si marele portu allu stateloru de la sud; se divide in doa suburbi, un'a cu totulu francesa, alt'a in genere anglesa; — *Buffalo*, in New-York, este unulu din marile mercate, celebru pentru granele si carnurile selle sarate; — *Charleston*, in Carolin'a de Sud, cu unu portu fora importantia, dero legatu prin calli ferrate cu celle mai avute State alle Confederatiunii; — *Cle-*

veland, in Ohio, tine primulu rangu in constructiunea locomotiveloru; — *Santu-Francisco*, pre Marele Oceanu, detoresce importanti'a sea descoperirei mineloru selle de auru, si presenta inco aspectulu unei cetati improvisate.

Populatiune, limba, religiune. — Populatiunea totale a Stateloru-Unite se redica la 40 milliuni de individi. — Limb'a dominante este cea anglesa, dero se intellege de sine co ua terra, unde populatiunea se compune din elemente multiple, tote limbele Europei se potu intelní. — Christianismulu este religiunea dominante, cu toleranti'a pentru tote cultele.

Guberniu, administratiune. — Statele cari compunu Confederatiunea se gubernedia de autoritati locali in cea ce privesce relatiunile loru civili si municipali, dero, cotu despre politic'a esterna si despre vami, elle se suppunu autoritatii federali. Acesta autoritate se compune din *doa camere* elective cari essercita puterea legislativa, si din unu *presedente* si din unu vice-presedente assemenea electivi, cari se bucura de ua putere essecutiva forte restrinsa si suntu allesi numai pre patru anni.

Instructiunea este libera. Celle mai mice oppide, celle mai neinsemnate sate chiaru au cote ua scola. De acea fia-care omu scie cellu putinu scrie si cití. Diariele ací suntu mai respandite de cotu in ver care alta parte a globului Litterele si frumosele arti se bucura de ua mai mica consideratiune de cotu in Europ'a; dero scientiele, indispensabili prosperitatii unei natiuni industriale si commerciante, suntu cultivate cu cea mai mare ingrijire, mai cu sema din puntulu de vedere practicu.

Agricultura este basea avutíei Stateloru-Unite : ea da productele celle mai differite si lumea intrega viuetiuesce din cerealile si tesse bumbaculu loru. Tutunulu occupa allu treilea rangu in culturele Confederatiunii.

Industria si **Commerciulu** au luatu ua desvoltare estraordinaria.

TERRITORIULU ALASCA

In partea de nord-west a Americei se intinde ua vasta si rece terra ce pana la 1867 faceá parte din possessiunile imperiului russescu, dero care de le acesta epoca a fostu cedata Stateloru-Unite; ea se limitedia la nord cu Oceanulu Glaciale, la sudu cu Marele Oceanu, la west cu marea si strimtori'a lui Behring, la estu cu Americ'a anglesa sau Britanni'a-Noua. Acesta terra este strabatuta la media-di de ua mare catena de munti golli si corronati de masse enorme de ghiacia.

Capitalea acestui territoriu este *Noulu Archangelu*, in insul'a *Sitka*.

IV. — MEXICULU

Mexiculu, care multu timpu a fostu ua colonia ispaniola sub numele de *Noua-Ispania*, constutue astá-di ua republica limitata la nord si la nord-est cu Statete-Unite, la est cu senulu Mexicu, la west cu Marele Oceanu. — Populatiunea sea este de 10 milliuni sufflete (?).

Acesta republica offere aspectele celle mai variate. Allature cu munti stancosi si acoperiti de neue perpetue, se deschidu valli deliciose, unde se intindu magnifice campie, revestite cu cea mai avuta vegetatiune; la fia-care momentu, visitatoriulu intelnesce cetati si sate edificate in positiunile celle mai pictoresci, si in multe locuri descopere frumose monumente, resturi alle vechiei civilisatiuni mexicane. Acesta inaltime a solului ariciata de munti ne esplica pentru-ce Mexiculu care jace in zon'a torrida are ua temperatura dulce; dero costele selle suntu adessea bantuite de frigurele galbene, cunoscute ací sub numele de *versatura negra*.

Mexiculu possede mai tote plantele potagere, tote cerealile si toti arborii fructiferi ai Europei. In cote-va locuri, viti'a da nisce vinuri destullu de bune. Dero pre longa aceste pro-

ductiuni, in Mexicu crescu ua multime de plante particularie climeloru calde, ca : musa sau bananiarulu, eminamente utile pentru alimentatiunea omului; agavulu, ua planta admirabile pentru numerosele selle usuri; oca sau oxalis tuberos'a, ignam'a, batat'a, alle caroru radecine procura unu pretiosu alimentu; ananasulu, portocalii, lamâii, palmarii, tresti'a de sacharu, bumbaculu, cacao, mai tota vanili'a ce se consume in Europ'a, ematoxilulu sau becanulu, acaju mahogon, din care se facu mobili, etc. — In munti se affla mine nesecabili de auru si de argintu. — Animalile Europei s'au multiplicatu ací in unu modu prodigiosu; ua multime de passeri remarcabili prin stralucirea peneloru populedia padurele selle.

Republic'a Mexicului se divide in 24 de state.

Capitalea republicei intrege este *Mexicu* (*Mexico*; 200,000 loc.) construitu pre palafite, aprope de rip'a occidentale a lacului Tezcuco, cu commerciu activu si industriosu. Aspectulu seu este nobile si grandiosu; casele suntu mai tote de aceea-'si inaltime; cea mai mare parte din edificiuri suntu aceperite cu arbusti si flori, cari offeru, ser'a, preamblari deliciose. U-n'a din curiositatile Mexicului suntu gradinele plutitorie, numite *Chinampas*, cari s'au facutu pre lacurile Chalco si Xochimilco.

Alte cetati demne de remarcatu suntu : *Guadalahara*, pre rip'a stanga a fluviului Rio Grande, are ua universitate si fabrice renumite de ollaria si de chartía; — *Guanahuato*, in mediloculu unei importante regiuni minarie; — *Queretaro* cu fabrice importanti de panura si marochine; — *La Puebla*, prim'a cetate manufacturaria a Mexicului; — *Jalapa*, un'a din celle mai frumose cetati alle Confederatiunii; — *Vera-Cruz*, principalea cetate maritima a Mexicului si un'a din celle mai commercianti alle Americei; — *Tampico*, portu forte insemnatu pre costa senului Mexicu.

Colonia Belize. — Pre cost'a de sud-est a Yucatanului,

Anglesii possedu unu territoriu fertile, care da doa recolte pre annu si produce porumbu, bumbacu, cacao si fructe escellenti. Capitalea acestei colonie este oppidulu Belize.

V. — AMERICA CENTRALE

Acesta terra, bassa si paludosa pre costele udate de Oceanulu Atlanticu, presenta in centru unu plaiu destullu de innaltu; la west Cordillierii, cari determina clin'a generale a apeloru, nu lassa ua mare distantia intre dinsii si mare. Pre clin'a occidentale nu afflamu nici unu cursu de apa importante; clin'a Oceanului Atlanticu are cote-va riuri mai mari, dero cu tote acestea putinu remarcabili, si din cari vomu citá numai riulu St-Juan, care esse din laculu Nicaragua.— Americ'a centrale este un'a din celle mai bine udate terre alle regiunii tropicali, si in epoc'a ploieloru, care tine de la juniu pana in octobre, celle mai mice garle alle selle devinu torrenti impetuosi, de cari suntu ferite numai locurile inalte. Clim'a este suffocante prin valli si pre campie, iero pre locurile inalte domnesce ua temperatura dulce. Solulu este de ua fertilitate prodigiosa, dero espusu la numerose cutremure cari de multe ori au inghiutitu cetati intrege.

Americ'a centrale se compune din cinci republice:

Guatemala este ua terra padurosa, precum se vede din etimologi'a numelui seu, a carui ortografia este *Quauhitemallan*, adeco *locu plinu de arbori.* Capitalea sea este *Guatemala*, intr'ua campia fertilisata de numerose garle; pre longa care mai distingemu: *Coban* sau *Verapas*, cetate mai tota populata de Indiani; — *Yzabal*, *St-Toma*, etc.

Republic'a **Honduras** possede mine de auru si de argintu; capitalea sea este *Comayagua* sau *Valladolid-la-Nueva.*

Republic'a **San-Salvador,** cellu mai micu din statele cari compunu Americ'a centrale, este ua terra forte avuta, forte populata si forte commerciante; contine mine de argintu,

de plumbu, ferru; si indigo, care se cuitiva aci, trece de cellu mai bunu din lume. Capitalea sea este *San-Salvador.*

Nicaragua produce tote plantele regiuniloru tropicali; sarea si petroliulu seu abunda in lagunele cari ĕi acoperu costele, si muntii sei coprindu mine de auru. Capitalea este *Managua*, pre frumosulu lacu cu acellu-a-'si nume.

Costa-Rica detoresce numele seu aurului ce se gassiá la inceputu in minele selle; dero adeverat'a sea avutía suntu lemnele de constructiune, pasciunile, plantatiunile de café, de bumbacu, indigo, etc. Capitalea sea este *San-José-de-Costa-Rica*; dero cetatea cea mai commerciale este *Punta-Arenas*, pre peninsul'a determinata de senulu Nicoya.

VI. — NOUA GRANADA

Acesta republica, care occupa centrulu anticei Columbie, este acoperita in partea occidentale de muntii Andi, alle caroru coste suntu revestite cu paduri frumose; pre cându partea orientale este occupata de immense campie numite *llanos*. Aceste campie suntu strabatute de numerose riuri din cari celle mai insemnate suntu: *Putumayo*, *Caqueta* sau *Yapura*, *Rio Negro*, affluenti ai Maranonului, si de *Guaviare*, *Meta*, tributari ai Orenocului.—In locurile inalte, clim'a este sanetosa si temperata; pre candu pre marginile marii si in cote-va valli profunde, ca este ardietoria si pestilentiale; pre verfulu muntiloru frigulu este forte intensu. Cate-va cantone, udate de Madelen'a si Cauc'a, se bucura de ua prima-vera eterna. — Nou'a-Granada este renumita pentru avutiele selle minerali; aurulu si platin'a se gasescu in abundantia in mai multe punte, afora de cari se mai esploatedia minele de argintu, ferru, cupru, carbuni de pamentu, smaragde si alte petre pretiose.

Statele-Unite alle Columbiei suntu in numeru de noa, a caroru capitale este *Santa-Fe-de-Bogota*, edificata in cen-

trulu terrei pre unulu din plaiurile celle mai frumose si mai fertilli alle Americei meridionali. — Alte cetati insemnate suntu: *Cartagena* cu unu commerciu forte activu; — *Santa-Maria* cu unu portu escellente; — *Panama*, pre marginea baiei cu acestu nume, face unu commerciu considerabile; — *Aspinwal* sau *Colon* si *Antioquia*, cetati industriose si commercianti.

VII. — VENEZUELA

Costele acestei terre suntu forte taiate si presenta mai multe senuri importanti; iero solulu seu este transversatu de muntii Andi, cari êllu dividu in doa cline inegali. Partea septemtrionale a Venezuelei este cea mai productiva, si frumosele paduri alle muntiloru Caracas procura producte a caroru valore este forte stimata de Anglesi cari 'si au multiplicatu computoriele pre insulele costei orientali. Partea meridionale, care tine de bassinulu Orenocului, presenta mai pretotindinea *llanos* si *savane* cari offeru avantagie numai pentru crescerea viteloru; partea vecina cu fluviulu Amazoneloru possede paduri immense cu totulu neesplorate.

Venezuela se divide in 13 state confederate, cari porta numele capitaleloru loru. — Capitalea statului intregu este *Caracas* sau *Leon de Caracas*, oppidu care face unu mare commerciu, fora a avé cu tote acestea ua industria particularia. — Alte oppide demne de notatu suntu: *Cumana*, cea mai vechia colonia europeana in Americ'a; — *Puerto-Cabello* cu unu portu escellente si unu commerciu activu; — *Maracaibo*, intr'ua positiune admirabile pentru commerciu; — *Barcelona*. aprope de marea Antilleloru; — *Ciudad-Bolivar*, cu unu portu forte securu.

VIII. — EQUATORIULU

Acestu statu, ce detoresce numele seu positiunii selle as-

tronomice, este strabatutu de la nordu la sudu de caten'a muntiloru *Andi*, cari attingu ací, prin *Cimborazo*, cellu mai inaltu puntu de inaltime allu loru. Aci se redica *Antisana*, *Cotopaxi* si *Pichincha*, vulcani alle caroru erruptiuni au resturnatu mai multe cetati si au devastatu campiele. Fiind-co muntii se inaltia la putina distantia de Marele Oceanu, partea occidentate presenta nisce cursuri de apa de putina intindere, adeverati torrenti iern'a. si ver'a mai-mai uscate; partea orientale, din contra, este udata de garle numerose tributarie alle fluviului Amazoneloru.—Republic'a Equatoriului possede mine de auru si saline avute. Tutunulu, indigo, quinquin'a, cacao, cerealile si multe specie de fructe dau recolte destullu de importanti.

Capitalea republicei este *Quito*, cu strate tortuose si case reu construite; are ua universitate celebra in tota Americ'a ispaniola si fabrice de panura si de bumbacu de ua mare insemnetate.—Alte oppide remarcabili suntu: *Guayaquil*, portu militare si commerciante; *Cuença*, pre unu vastu plaiu desertu care se affla la sudulu republicei.

IX. — GUIANA

Acesta terra este incungiurata la west de Venezuela, la sud de Brasili'a, la est si nord de Oceanulu Atlanticu. Costele selle, mai pretotindene basse si paludose, suntu acoperite de paduri impenetrabili. La putina distantia in intru, se redica colline mice cari au ua directiune parallela cu tiermulu. Mai departe in fine se areta nisce grupe neregulate de munti, taiate de campie arenose, de savane si de paduri virgini, cari offeru tota avuti'a si totu lussulu vegetatiunii regiuniloru equatoriali. Ua multime de riuri si de garle descindu din munti si strabatu terr'a in tote sensurile. — Principalile producte alle Guianei suntu: porumbulu, cafeu'a, sacharulu, orezulu, bumbaculu, indigo, vanili'a, etc.

Guian'a appartine la trei popore europene, cari au formatu intr'ins'a stabilimente de ore care importantia.

Guiana Anglesa este cea mai populata parte a acestei regiuni si are de capitale *Georgetown* sau *Demerari*, portu forte commerciante la gur'a riului Demerari.

Guiana ollandesa este ua terra avuta, bine cultivata si cu unu solu in genere siessu. Are de capitale *Paramaribo*, portu aprope de gur'a riului *Surinam*. La sud de Paramaribo se affla frumosulu satu *Savanna*, mai totu locuitu de Ebrei.

Guiana francesa este cea mai orientale din cote trele partile Guianei; are ua clima salubra si unu pamentu fertile, dero importanti'a cultureloru selle este mai mica de cotu in Guian'a ollandesa si anglesa, si populatiunea este mai debile. Capitalea sea este *Cayenna*, situata pre ua insula formata de Oceanu.

X. — BRASILIA

Brasili'a, care este mai totu asia de mare ca Europ'a intrega, este acoperita cu ua vegetatiune a carei profusiune este necredibile. Ací crescerea este asia de fecunda in cotu natur'a pare a se fi lassatu la ua orgia desregulata. Ua mare parte din acesta immensa regiune este acoperita cu paduri dese, ai caroru arbori magnifici, inflorindu cu ua frumusetia estraordinaria si cu mii de nuantie admirabili, êsi arunca productele cu ua prodigalitate nesecabile. Pre verfurile acestoru arbori se acatia passeri cu pene stralucitorie, cari êsi facu cuiburile in retragerile loru intunecose si inalte. De desubtu, trunchiurile loru suntu incarcate cu plante parasite nenumerabili, cari cólcae de creature viue. Brasili'a nutresce miriade de insecte de totu felliulu; reptili cu forme stranie si singularie, serpi si gusteri veninati. Si pentru ca se nu lipsesca nimicu acestei terre miraculose, padurile suntu incungiurate

de livedi enorme, cari, innecate de caldura si umiditate, procura nutrimentulu la nenumerate turme de animali selbatece cari pascu si se ingrasia in aceste locuri; pre candu campiele, avute de unu altu genu de vitalitate, suntu locuinti'a favorita a animaliloru celloru mai feroci si celloru mai vulpene cari se devora intre sine, dero asia de numerose in catu se pare co forti'a omului nu ar puté nici ua data se le distruga. Attari suntu effusiunea si abundanti'a vitale cari distingu Brasili'a de celle-l-alte parti alle lumii. Dero in mediloculu acestei pompe si acestei splendori, pentru omu nu este locu. Fortiele cari i se oppunu suntu asia de formidabili, in cotu ellu n'a pututu nici ua data se resiste immensei loru pressiuni. Locuitorii sei suntu selbateci si incapabili de a combate obstaculele ce natur'a le a aruncatu inainte. Numai Europeii au introdusu ore care civilisatiune d'a lungulu costeloru Brasiliei; dero acesta civilisatiune forte imperfecta n'a pututu strabate nici ua data in intrulu terrei. Poporulu, ignorante si brutale, necunoscundu nici frêu nici lege, continua a viuetiuí in senulu unei barbarie inveterate. In trassure generali, Brasili'a este ua terra cu immense avutie fisice, cu unu solu udatu din celle mai nobili fluvie, cu nisce coste munite cu porturi escellenti si cu nisce munti enormi.

Sub puntulu de vedere politicu, Brasili'a se divide in 20 de provincie. Capitalea sea este *Rio-Janeiro* (400,000 loc.), situatu pre cost'a occidentale a baiei cu acestu nume; offere miserabili constructiuni si mai multe strate strimte si tortuose; dero cetatea noua are case commode si eleganti, edificie frumose si cote-va platie agreabili. Imprejurulu seu natur'a presenta tabelle admirabili.

Cetatile demne de notatu pentru industri'a si commerciulu loru suntu: *Para* sau *Santa-Maria de Belem*, asiediata pre unu terimu basu si umedu, aprope de gur'a riului Tocantinu, ce se mai numesce si Para; — *San-Luiz de Maranhao*, fun-

data de Francesi in insul'a Maranhao; — *Olinda*, allu carei nume insemnedia in limb'a portugesa, *o frrmosa!* este ua cetate gingasia edificata pre colline incantatorie si incungiurata de gradine deliciose; — *Ceara*, oppidu forte insemnatu pentru commerciulu seu cu strainii; — *Pernambuc*, a trei'a cetate commerciale a Brasiliei; — *San-Salvador* sau *Bahia*, fost'a capitale a Brasiliei pana la 1763, este primulu portu militariu allu Statului si un'a din cetatile celle mai commercianti; — *Itaqui*, portu micu, ce detoresce importanti'a sea commerciului cu ceaiu brasilianu.

Guberniulu este monarchia constitutionale si ereditaria. Religiunea in genere professata este catolicismulu.

In ceea ce concerne populatiunea, D. Wappæus, professoriu la universitatea din Göting'a si cunoscutu ca cea mai mare autoritate in privinti'a geografiei Brasiliei, crede co admitendu 7 milliuni de locuitori suntemu mai aprope de adeveru de cotu deco amu admite 11 milliuni. Totu acestu invetiatu este de parere co numerulu *albiloru* este mai micu de cotu allu sclaviloru. *Negrii* formedia stirpea cea mai numerosa neamestecata, pre candu *mixtii* formedia partea principale a populatiunii in genere.

XI. — PERUVIULU

Peruviulu, care de la concist'a lui Pizarro a fostu in puterea Ispaniei, formedia de la 1821 ua republica independente. Costele selle suntu regulate si nu offeru nici unu portu considerabile. Acesta terra este acoperita de catenele muntiloru Andi, cari se intindu printre diversii affluenti ai Maranonului si dividu Peruviulu in doa cline din cari un'a, plecata spre Marele Oceanu, este strabatuta numai de torrenti, pre candu clin'a Oceanului Atlanticu este udata de riurile *Marana*, *Huallaga* si *Apurimac* cari impreunandu-se dau nascere giganticului Maranon.

Pre cost'a Marelui Oceanu, Peruviulu presenta ua alternativa de deserte si de valli fertili in cari prosperedia viti'a de viia, tresti'a de sacharu, bumbacnlu si graulu. Clim'a este dulce si ploi'a cade raru. — Intre ramificatiunile Cordillieriloru, solulu offere stance gole si mnnti abia intrerupti de cote-va valli fecunde dero celebri prin minele loru de argintu; cu tote acestea cauta se notamu co plaiulu nutresce turme numerose de oie, lamas, alpagas si vigonie, cari dau ua lana forte fina. Clim'a acestei parti este rece si espusa la furtune violenti. — In fine partea ce se intinde dincolo de Andi este ua vasta campia unde incepe regiunea selbeloru: aci se affla café, cacao, quinquina, etc. Clim'a calda si ploiosa, nu este cu tote acestea insalubra.

Lima, fundata de Pizarro la 1535, este capitalea Peruviului. Acesta cetate are case in genere de lemnu, din caus'a desceloru cutremure.—*Callao* este ua cetate fortificata si forte commerciante in acellu-a-'si timpu ; — *Guamanga*, un'a din celle mai frumose cetati alle Peruviului; — *Cuzco*, cetate vechia;—*Arequipa* detoresce productiuniloru selle agricole importanti'a de care se bucura; — *Islay*, portulu cellu mai importante allu republicei dupo Cuzco;—*Arica*, portu de commerciu si oppidu forte placutn intr'ua valle forte fertile.

XII. — BOLIVIA

Acestu Statu, care mai inainte se numiá *Peruviulu-de-susu*, scuturó jugulu Ispaniei la 1810 si, devenindu independente la 1825, luó nnmele de Bolivi'a, in onorea liberatoriului seu, Bolivaru. —Bolivi'a presenta adeveratulu puntu de divisiune allu apeloru Americei de Sudn, pentrn-co din muntii sei essu principalile sorginti alle fluviului Amazoneloru si alle fluviului La Plata. Solulu seu se compune la west din locuri aride si mai-mai nelocuite; in centru din unu pamentu avutu si forte populatu; la est din campie vaste, bine udate si acoperite cu

paduri. Productiunile minerali suntu auru si argintu in mare cantitate; dintre vegetali possede porumbu, trestia de sacharu, bumbacu, differite plante aromatice, quinquiua, etc. Regiunile superiore suntu occupate de majestuosulu condoru.

Capitalea republicei este *La Plata*, *Charcas* sau *Chuquisaca*, oppidu bine construitu in medilocului unoru campie desfatatorie, aprope de muntele Porco, celebru prin min'a sea de argintu. — Alte cetati remarcabili suntu: *La Paz* care detoresce importanti'a sea mineloru de cupru si de argintu din Corocoro, coci industri'a sea e nulla;—*Cobija* sau *Port-Lamar* singurulu puntu de pre territoriulu bolivianu care pote face commerciu cu Europ'a;—*Cochabamba*, capitalea provinciei cu acestu nume, care este considerata ca granariulu Peruviului.

XIII. — PARAGUAY

Republic'a Paraguay restrinsa intre *Rio Paraguay* si *Rio Parana*, este strabatuta in tota lungimea sea de ua mica catena de munti cari indica separatiunea apeloru celloru doa riuri. Ea este acoperita de lacuri, de paludi si de paduri, si cu tote acestea fertile. Clim'a sea este seca si recorosa pre inaltimi, dero calda si forte umeda pre campie, pre cari garlele imflate prin ploie le inunda in fia-care annu.—Paraguay produce in mare cantitate bumbacu, tutunu, lemne de constructiune, porumbu, trestia de sacharu si alte plante proprie territoriului seu.

Assumptiunea (isp. *Asuncion)*, capitalea republicei, are unu portu securu si commodu care centralisedia tota miscarea commerciale a statului. — A do'a cetate a terrei este *Villarica*.

Industri'a este 'mai nulla si nu produce mai nici unu obiectu pentru esportatiune.—Religiunea in genere professata este cea catolica.

XIV. — CONFEDERATIUNEA ARGENTINA

Acesta terra, numita de Ispanioli *La Plata* adeco argintu, formedia unu statu independente numai de la 1815. Costele selle pre Oceanulu Atlanticu presenta doa senuri, unulu la gur'a Riului Salado, si altulu, multu mai profundu, la nord de Rio Colorado. In intru, pamentulu este putinu muntosu, afora de partile occidentali, unde caten'a Andiloru êi tramite Pilcomayo, Vermejo si Rio Salado, affluenti ai riuriloru Paraguay si Parana. La nordulu Confederatiunii se desfasciora paduri de ua intindere necalculabile, cari se invecinedia cu desertulu Chaco; pre candu partea centrale compusa din campie vaste este animata de turme de calli, de boi, asini selbateci. Solulu, mai pretotindine fertile, este in mare parte necultivatu. Dintre productiunile selle putemu citá *mate* sau ceaiulu de Paraguay, portocalulu, palmariulu, granadulu, arborulu de cacao, de café, ananasulu, porumbulu, pepenii, etc.

Confederatiunea argentina se compune din 14 provincie a caroru capitale este : *Buenos-Ayres*, intr'ua positiune magnifica, pre rip'a drepta a Riului de La Plata; constituie cellu mai mare centru de industria si de commerciu din acesta parte a Americei. — *Rosario*, pre rip'a drepta a Paranei, intr'ua positiune mai centrale de cotu Buenos-Ayres ; — *Parana* sau *Bajada*, a fostu cotu-va timpu capitalea confederatiunii ; — *Corrientes*, cetate mare pre rip'a stanga a riului Parana; — *Santa-Fe*, pre malulu dreptu allu riului precedente; — *Mendoza*, *Cordova*, *Catamarca*, *San-Juan*, oppide commercianti.

Religiunea terrei este catolicismulu.

XV. — URUGUAY

Republic'a Uruguay este ua terra muntosa in centru, pre candu la west mai cu sema presenta cote-va campie forte

intinse. Numerosele garle cari o uda se arunca in Uruguay, in Rio de La Plata si in laculu Mirim, situatu la nord-est pre fruntari'a Brasiliei. Clim'a este pretotindeni temperata si solulu forte fertile. Pre magnificele selle pasciuni pascu nenumerabili turme de vite cornute cari facu principalea avutía a locuitoriloru; callii, cari ací au devenitu selbateci, locuiescu in turme de mai multe mii.

Montevideo sau *San-Felipe* este capitalea republicei si are uuu portu vastu dero putinu profundu, singurulu ce se affla pre Rio de La Plata.

XVI. — CHILI

Republic'a Chili, situata la west de La Plata, se compune mai cu sema din ua fascía lunga si angusta restrinsa intre Marele Oceanu si muntii Andi. Acesta terra pictoresca, fertile si salubra, este mai-mai completu isolata de restulu Americei prin majestuos'a catena a Andiloru. Acesti munti continu numerosi vulcani si cutremurele suntu ací terribili. In regiunile inalte de totu, frigulu este forte viu; neuele si furtuuele facu pasurile impracticabili in ua mare parte a annului si espunu ua multime de calletori. Muntii ascundu mine de ferru, plumbu, carbuni de pamentu, cositoriu, cupru, argintu, auru, petre pretiose si magnetu intr'ua enorma cautitate. Solulu produce la nord plantele si fructele regiuniloru ecinoptiali; la sud grane, fructe, legumi, etc.

Capitalea republicei Chili este *Santiago*, oppidu bine construitu si cu ua clima deliciosa; casele selle au numai unu etagiu din caus'a cutremureloru cari êllu devastedia. — Celle-l-alte cetati principali suntu : *La Concepcion*, importante pentru commerciulu seu cu cereali; — *Copiapo*, remarcabile pentru minele de argintu din vecinetatea sea; — *La Serena*, capitalea unei provincie forte avute in mine, mai cu sema de cupru; — *San-Francisco de la Selva*, allu carui portu este

La Caldera, unitu cu dinsulu prin ua calle ferrata; — *Valparaiso*, portulu principale allu republicei; — *Valdivia*, cu unulu din celle mai frumose adaposturi pentru navi; — *San-Carlos*, capitalea marii insule Chiloe, cu unu portu escellente.

XVII. — PATAGONIA

Sub acestu nume se intellege vast'a regiune ce se intinde la sudulu Americei meridionali si care se termina la strimtori'a Magellan prin promontoriulu Froward. De dins'a se tinu si numeroseic insule coprinse sub numele de *Wellington*, Archipelagulu *Madre-Dio* si allu *Reginei Adelaida*, *Terra de Desolatiune*, *Terra de Focu*, etc. — Costele Patagoniei suntu forte crestate si presenta, mai cu sema la sud, numerose peninsule; la est, elle offeru doa mari senuri *Sant-Mathia* si *Sant-Georgiu*. Westullu terrei este acoperitu de munti si de neue; iero interiorulu seu este putinu cunoscutu; se scie numai co spre nord-est solulu ei se compune din campie in cari ratacescu numerose turme de calli, vigonie, etc. — Clim'a este aspra si in genere seca. — Poporele ce locuiescu acesta terra, viuetiuescu in triburi separate si in stare nomada.

XVIII. — ANTILLELE

Aceste insule, cunoscute si sub numele de *Indiele occidentali*, formedia ua catena semi-circularia, care pleca de la senulu Maracaibo si se termina la canalulu Yucatan. Elle suntu forte fertili, dero suppuse la uragane terribili; caldur'a aci este forte mare si putinu favorabile Europeiloru. Mai tote au ua origine vulcanica, si muntii ce le acoperu au nisce verfuri aride si despuiate, iero costele padurose; intre dinsii se intindu valli forte profunde de ua frumusetia rapitoria. Productiunile loru principali suntu sacharulu, cafeu'a, tutunulu, cacao, bumbaculu, etc. Descoperite de Columbu, elle suntu, din acea epoca, centrulu commerciului Europei cu Lumea-Noua.

Antillele se dividu in *Antille Mari*, *Lucayele* sau *Bahama*, *Antille Mice* sau *Insulele Ventului*, si *Insulele-de sub Ventu.*

I°. ANTILLELE MARI

Cuba, cea mai mare si cea mai frumosa din Antille, are ua intindere mai-mai egale cu a Britanniei mari; ea este cea mai avuta dintre coloniele europene si muntii sei continu auru, argintu, ferru, cupru, magnetu, etc. Capitalea sea este *Havana*, cetate forte populata, un'a din celle mai tari alle lumii si portulu cellu mai frumosu de pre globu. — Alte oppide remarcabili suntu : *Guabanacoa*, *Matanzas*, *Puerto-Principe*, *Cuba* sau *Santiago de Cuba* cu unu portu escellente, etc.

Jamaica este strabatuta de ua catena de munti compusa in mare parte din munti superpusi de numerosele cutremure. Numerosele garle si riurelle cari o uda, successiunea muntiloru si a campieloru selle, padurele si savannele êi dau unu aspectu incantatoriu. Romulu este unulu din principalile producte alle industriei selle. — Capitalea sea este *Spanishtown* in partea meridionale. Oppide remarcabili : *Kingston* si *Port-Royal.*

Haiti adeco *muntosa*, care purtá mai 'nainte numele de *Sant-Domingo*, este ua insula frumosa, descoperita la 1492 de Columbu, care o numí *Hispaniola.* Ea presenta pre ua scara vasta calitatile si defectele Antilleloru : clima umeda, vegetatatiune admirabile, solu nesecabile de fertilitate, mare superba si limpede, uragane devastatorie. Astadi insul'a Haiti se divide in doa parti distincte : *Republica Haiti* cu capitalea *Port-au-Prince* sau *Portu-Republicanu*; — si *Republica Dominica* cu capitalea *San-Domingo*, fundatu de Bartolomeu Columbu la 1496.

Puerto-Rico, care appartine Ispanioliloru, a luatu ua mare desvoltare de candu metropolea sea a perdutu possessiunile selle continentali din Americ'a. Solulu forte accidentatu, este

in genere fertile. Capitalea este *San-Juan* de *Puerto-Rico*, portu magnificu si infloritoriu.

2° LUCAYELE

Lucayele cari tinu de Angli'a, suntu numai nisce insule ast-felliu legate intre sine in cotu nu lassa locu navigatiunii. Celle mai insemnate din elle suntu: *Providenti'a*, *Bahama* si *Guanahani* sau *San-Salvador*. Gubernatoriulu anglesu resede la *Nassau*, oppidu micu dero frumosu in insul'a Providenti'a.

3° ANTILLELE MICE

Antillele mice, numite si *insulele Caraibe*, din caus'a vechiloru loru locuitori, se mai numescu si *insulele Ventului* din causa venturiloru alize cari suffla aci necontenitu. Pamentulu este in genere de natura vulcanica si clim'a forte calda; dero ploiele, cari tinu de la juniu pana in decembre, suntu asia de abundanti in cotu adducu ua umiditate escessiva in atmosfera. Uraganele si cutremurele inco nu suntu rare. — Primii locuitori ai Antilleloru mice au fostu *Caraibii*, omeni feroci si bine facuti, pre cari Europeii êi esterminara sub pretestu de antropofagia.

Insulele de cari ne occupamu suntu suppuse asta-di la sesse puteri: Franci'a, Angli'a, Terrele-de-Josu, Danimarc'a, Suedi'a si Statele-Unite. Celle mai insemnate din grupele loru suntu urmatoriele: *insulele Virgini*, numite ast-felliu de Columbu in onorea celloru unu-spre-dece mii de virgini celebrate in istori'a Ecclesiei; — *Grupa de la Sud-estulu insuleloru Virgini* intre cari se distingu *Saba*, *St-Bartolomeu*, *St-Martin*, *Nieves* (neuele); — *Guadalupa* numita ast-felliu de Columbu dupo numele unui celebru monasteriu din Estramadura, Santa-Maria de Guadalupa, unde fussesse bine priimitu; — *Maria-Galante* unde se cultiva multu tresti'a de sacharu si cafeu'a; — *Desirada* si *Santos*; — *Dominica*, insula frumosa

descoperita intr'ua duminica de Columbu, din care causa êi dede numele ce porta asta-di; — *Martinico*, numita ast-felliu de Ispanioli in onorea S-tului Martinu, da cea mai buna café din Antille; — *Antillele mice meridionali*, tote possessiuni anglese si din cari celle mai demne de insemnatu suntu: *Santa-Lucia*, *Santu-Vincentiu*, *Granadillele*, *Granada*, *Barbada*, *Tabago* si *Trinitatea*; celle mai multe din elle au unu solu escellente.

4° INSULELE DE SUB VENTU

Aceste insule, numite ast-felliu din caus'a positiunii loru care le feresce de venturile alize, suntu situate la sud-westulu celloru precedenti d'a lungulu costeloru de media-nopte alle Americei meridionali. Elle suntu multu mai numerose de cotu insulele Ventului, fora a avé importanti'a loru. — Celle mai remarcabili din elle suntu: *Margareta*, *Cubagua*, *Tortuga*, *Blanquilla*, *Orchilla* si *Curaçao*. Cea mai insemnata din elle este Curaçao, cu unu solu din natura aridu, dero pre care Ollandesii prin travalie continue l'au transformatu in unulu din celle mai fertili; produce tutunu, multu sacharu si fructe deliciose.

CARTEA IX

OCEANIA

§ I. — DESCRIPTIUNE FISICA.

Acesta parte a lumii, care detoresce numele seu positiunii selle in Marele Oceanu, si care mai inainte se chiamá *Lumea Maritima*, este situata la Sud-estulu Asiei si la occidentele Americei, si se compune din continentele *Australiei* si din ua infinitate de insule. Aceste insule suntu respandite in Marele Oceanu sau intre acesta massa de apa si marea Indieloru. — Suprafaci'a Oceaniei trece de 10 milliuni chil. patrati.

Mari, strimtorie.—Numeroseele archipelaguri cari compunu acesta parte a lumii suntu separate intre sine prin unu mare numeru de mari particularie si de strimtorie din cari celle mai notabili suntu:

La nord-west, *Marea Chinei* intre Fillippine, Borneo, Celebes, insulele Sanguir si Serangani; acesta mare communica cu strimtori'a *Macassar* si cu *marea Javei*. *Strimtori'a Sondei*, intre Jav'a si Sumatr'a; *Bali*, intre insul'a cu acestu nume si Jav'a. *Marea de Coraliu* intre Guinea-Noua, insulele Salomon, insulele Loyalty si Australi'a; la nord-west de acesta mare se affla *Strimtori'a Torres* care separa Guinea-Noua de Australi'a. La sud, strimtori'a *Bass* dintre Australi'a si Tasmani'a.

Senuri, peninsule.— Senurile suntu forte numerose si crestedia aduncu costele a cotoru-va insule: *Bonga*, pre cost'a occidentale a insulei Mindanao; *Tomini*, *Tolo* si *Boni*, cari

dividu insul'a Celebes in patru lunge peninsule, si senulu *Carpentaria* pre cost'a septemtrionale a Australiei, de unde se desface peninsul'a York.

Promontorie. — Principalile suntu: *Bangui*, la punt'a de nord a insulei Luçon; *Tanjong-Seletan*, la sudulu insulei Borneo; *Caniang*, la estulu insulei precedenti; *Kaffin*, la nordulu insulei Celebes; *Taliabo*, la estulu acellei-a 'si insule; *Urville*, la nordulu Guineei-Noue; promontoriele *York*, *Granville*, *Flattery*, *Sandy*, *Howe* si *Wilson*, pre cost'à orientale a Australiei; *Bernouilli*, *Whidbey* si *Entrecasteaux*, pre cost'a meridionale a insulei de mai susu; in fine *Leeuwin*, *Cuvier* si *Nord-West*, pre cost'a sea occidentale. In Tasmani'a se affla promontoriele *Grimm* si *Sud*.

Catene de munti.—Differitele sisteme de munti alle Oceaniei se unescu intr'unu modu sensibile cu ai Asiei. Astu-felliu, de la promontoriulu Négrais, estremitatea imperiului Birman, insulele Andamane, Sumatr'a, Jav'a, etc., areta destullu de evidente, prin propri'a loru directiune si a cateneloru loru particularie, ua continuatiune a orografiei Indo-Chinei. Pre de alta parte, Filippinele offeru aceea-'si legatura cu insul'a Formos'a, si se unescu pote cu peninsul'a Malacc'a prin Borneo. Nu vomu duce mai departe acesta indicatiune; dero, considerandu separatu catenele de munti alle Oceaniei, vomu aretá pre celle mai insemnate: in insul'a Sumatr'a, *Gunong-Cossumbra*, *Gunong-Passaman* sau muntele *Ofiru* si *Gunong-Banco*; in insul'a Jav'a, muntii *Albastri*; in insul'a Borneo, muntii *Cristallini*; in Celebes, muntele *Lampo-Batan*; in Australi'a, catenele de munti deja cunoscute mergu d'a lungulu costeloru si formedia, prin un'a din clinele loru, unu mare bassinu internu.

Vulcani. — Vulcanii suntu forte numerosi in acesta parte a lumii, si mai cu sema in insulele vecine cu Asi'a; din acesti'a vomu citá *Gunong-ber-Api*, *Gunong-Dèmbo*, *Gunong-*

Ayer-Raya si *Gunong-Tallang*, in insul'a Sumatr'a; *Salac*, *Gunong-Gontur*, *Kiamis*, *Galong-Gung*, *Arjuna* si *Igen*, in insul'a Jav'a; *Taal*, *Arringuay* si *Mayon*, in Filippine.

Fluvie. — Oceani'a, fiindu compusa numai din insule, nu ne pote offerí fluvie comparabili cu alle celloru alti continenti; celle ce vomu citá au ua importantia numai relativa. Attari suntu, in Sumatr'a, *Sinkel*, care se arunca in Oceanulu Indianu; *Siac*, *Indragiri* si *Tulang*, cari tinu de clin'a orientale; in Java, *Solo*; in Borneo, *Kappuas* sau *Kapnas* si *Varuni*; in Australi'a, *Murray*, allu carui affluente principale este *Darling*.

Lacuri. — Dintre lacuri vomu citá *Kini-Ballu* si *Danao-Malayu*, in Borneo; *Laguna*, in insul'a Luçon; *Torrens*, in Australi'a.

Populatiune, stirpi. — Populatiunea Oceaniei este de aprope 35 milliuni individi, tinendu : 1° de stirpea malaesa, ce pare venita din Asi'a; 2° de stirpea negra, care ar fi fostu impinsa de cea d'antaiu; 3° in fine, de stirpea europeana care a crescutu forte tare, mai cu sema de vr'ua 30 de anni incoce.

Limbe, religiuni. — Limbele vorbite de indigenii Oceaniei nu s'au classatu inco; cu tote acestea se crede co s'ar puté reduce, ca si populatiunea insa-si, la doa origini.

Religiunile suntu forte diverse; in partile cari au priimitu invasiuni din Asi'a, afflamu mahometismulu, brahmanismulu si buddhismulu; in celle-l-alte parti domnesce politeismulu si nu se retrage de cotu forte incetu din aintea zelului missionariloru catolici si protestanti.

§. 2. — DESCRIPTIUNE POLITICA.

Oceani'a se divide in cinci parti : *Malaesia*, *Melanesia*, *Micronesia*, *Polinesia* si *Pamenturile antarctice*.

I. — MALAESIA

Sumatra, care face parte din insulele Sondei, se bucura de ua clima destullu de temperata si are unu solu acoperitu in mare parte de paduri impenetrabili; produce orezu, ua mare varietate de palmari, piperu, camforu, café, etc. Ollandesii possedu ua mare parte din acesta insula, pre candu restulu pamentului seu este occupatu de state independenti. Intre statele independenti intra si Confederatiunea *Battahiloru*, antropofagi la cari punitiunea unoru crime consiste in a fi devoratu. De altmintrelea acestu poporu este forte industriosu si mai toti sciu citi si scrie.

Java este intrega a Ollandesiloru; are ua clima temperata si salubra, a fora de unele locuri de' pre cost'a septemtrionale. Printre principalile obiecte de commerciu alle Javei, cauta se semnalamu cuiburile de rondunelle si codele de rechini cari suntu forte cautate in Malaesia si in Chin'a ca comestibili. — Cetatea principale este *Batavia*, capitalea Oceaniei ollandese, cu unu portu vastu si 250,000 locuitori.— Populatiunea insulei intrege este de 12 milliuni individi si se compune din indigeni si din straini.

Madura, alta possessiune a Ollandesiloru, cu unu solu de ua fertilitate estrema si ua populatiune forte desa.

Sumbava sau **Byma**, coprinde mine de auru, de ferru si de cupru, si periculosulu vulcanu Tomboro.

Timor este ua insula plina de paduri superbe si udata de garlitie cari rostogolescu in undele loru grauntie de auru. Timor se divide in ua multime de state mai tote tributarie Portugesiloru si Ollandesiloru.

Borneo este strabatuta de la sud spre nord de caten'a muntiloru Cristallini; clim'a este mai temperata de cumu ar crĕde cine-va, deco ar luá in consideratiune numai positiunea ecinoptiale a terrei; possede mine de auru, de ferru, de cupru, stanu si diamante; padurile coprindu arbori de ua inal-

time estraordinaria. Insul'a este impartita intre Ollandesi si unu mare numeru de state; cei d'antaiu occupa mai cu sema partile occidentali si meridionali. — Populatiunea pare a fi de 3—4 milliuni individi.

Celebes, cea mai considerabile din insulele archigelagului cu acestu nume, este remarcabile prin form'a sea neregulata si prin numerosele selle promontorie. Cea mai mare parte a insulei este in puterea Ollandesiloru.

Insulele Moluce tinu mai tote de Ollandesi cari le gubernedia sau d'a dreptulu sau prin capi indigeni; celle mai insemnate din elle suntu : *Ternate*, *Bacian*, *Gilolo*, etc.

Filippinele, descoperite de Magellanu la 1521 in diu'a S-tului Lazaru, priimira mai antaiu numele de Archipelagulu Lazaru, schiambatu mai in urma in Filippine, in onorea lui Filippu II, regele Ispaniei. Celle mai remarcabili suntu : *Luçon*, *Mindanao* sau *Magindanao*, *Zebu*, *Mactan*, unde perí Magellanu, attrasu intr'ua cursa de regele terrei, etc. Populatiunea Filippineloru se coprinde intre 4 si 5 milliuni de individi.

II. — MELANESIA

Melanesi'a, care se numesce ast-felliu dela colorea negra (μέλαινα) a populatiunei selle, occupa partea de sud-west a Oceaniei. Insulele cari o compunu se distribuiescu in modulu urmatoriu :

Australia adeco *regiunea meridionale* are ua forma ovale si ua clima in genere salubra si temperata, mai cu sema la sudu; cu tote acestea variatiuuile de temperatura suntu forte subite in nouembre, decembre si januariu. Cea mai mare parte din plantele selle au de caracterie unu foliagiu secu, aspru si aromaticu. Animalile selle differu cu totulu, prin formele si abitudinile loru, de alle celloru alte parti de pre globu. Culturele si in genere tote lucrarile civilisatiunii au facutu progresse inmense in Australi'a : callile ferrate, tegrafele elec-

trice suntu deja in mare numeru. Cea mai mare parte a terrei este ua possessiune a Anglesiloru. — Oppidele celle mai importanti suntu : *Sydney*, frumosu situatu in partea meridionale a portului *Jackson*, unulu din celle mai frumose alle lumii ; — *Paramata*, unita cu Sydney prin ua calle ferrata ; — *Melbourne*, capitalea provinciei Victoria; — *Ballarat*, cu mine de auru ; — *Adelaida*, capitalea Australiei de Sud ; — *Perth*, capitalea Australiei occidentali.

Tasmania este ua infloritoria colonia anglesa, numita astfelliu dupo numele navigatoriului ollandesu, Tasman, care o descoperí la 1643.

Noua-Caledonia sau **Papuasia**, numita asia din caus'a assemenarii locuitoriloru sei cu cei din Guinea africana, este ua terra muntosa alle carei tiermuri offeru siturile celle mai pictoresci si celle mai variate.

Archipelagulu Nouei-Britannie se affla la sudulu Papuasiei si coprinde *Noua-Britannia propriu dissa*, *Noua-Irlanda*, *Noua-Hanovra*, insulele Admiralitatii si altele cote-va.

Archipelagulu Salomon fu descoperitu de ispaniolulu Alvaro Mendana, care le dede acestu nume din caus'a ideei essagerate ce 'si facusse de avuti'a loru.

Archipelagulu La Pérouse mai este cunoscutu si sub numele de *Santa-Cruz* si *Regina-Carlotta*.

Alte grupe de insule din Melanesi'a suntu : *Archipelagulu Noueloru Ebride* sau allu *Santului-Spiritu*, *Noua-Caledonia*, insula *Norfolk* si insulele *Viti* sau *Figi*.

III. — MICRONESIA

Micronesi'a se affla situata la nordulu Oceaniei si se compune din urmatoriele grupe de insule mai demne de notatu : —*Archipelagurile Magellan* si *Anson*, la sud-estulu Japoniei ; —*insulele Palaos* cu locuitori robusti, bine facuti si de talia media ; —*Marianele*, suppuse Ispaniei, descoperite la 1521 de

Magellan, care le numí *insulele Pungasiloru*, pentru-co indigenii i se parura forte inclinati spre furtu; — *insulele Caroline*, numite asiá in onorea lui Carol II, regele Ispaniei; — *insulele Marschall* si *Gilbert*, cari porta numele a doi capitani ce le descoperira la 1788.

IV. — POLINESIA

Polinesi'a, numita ast-felliu de la cuvintele grecce πολύς (multu) si νῆσος (insula), occupa partea orientale a Oceaniei si se compune din urmatoriele grupe de insule:

Sandwich sau **Havaii,** descoperite la 1542 de Ispaniolulu Gaëtan. Elle au unu solu de natura vulcanica, porturi commode si secure, ua clima dulce si unu pamentu fertile.

Polinesia americana, adeco insulele possedate de Statele-Unite in Oceani'a; celle mai insemnate suntu: *Phœnix*, *Uniunea*, *Maldon*, etc.

Insulele Samoa, descoperite de Bougainville care le dede numele de Insule alle Navigatoriloru, din caus'a numeroseloru luntri ce aveau naturalii loru; elle suntu in genere inalte si forte fertili.

Insulele Tonga si **Kermadee,** pre cari Cook le numisse insule *Amiciloru* din caus'a priimirii ce êi facura locuitorii loru.

Manaia si **Tubuai,** cu locuitori chrestini si destullu de civilisati.

Insulele Tahiti sau alle **Societatii,** numite asia de Cook in onorea Societatii regali din Londiniu, suntu mai tote acoperite de stance de coraliu. Cea mai mare este *Tahiti*, care a meritatu titlulu de *regina a Oceanului Pacificu*, din caus'a abundantiei si pré bunei calitati a vegetaliloru selle.

Tuamotu situate la estulu insuleloru Societatii pre cari Europeii le mai numescu *insulele Basse* si *archipelagulu Periculosu.*

Insulele Mendana sau **Marquise** cu locuitori remarcabili

prin frumosele loru forme, prin regularitatea trassureloru si prin albeti'a tinctului loru.

Noua-Zelanda compusa din doa mari insule, separate intre sine prin strimtori'a Cook, descoperita la 1770 de navigatoriulu cu acestu nume. Solulu este escellente, pote priimí totu felliulu de culture si este acoperitu cu arbori de ua frumusetia remarcabile. Locuitorii suntu forte bellicosi. — Acesta grupa de insule este in possessiunea Anglesilloru.

V. — TERRELE ANTARCTICE ALLE OCEANIEI

La sudulu insuleloru ce descrisseramu si allu Americei, Dumont-d'Urville, James Ross si alti navigatori au descoperitu insule nelocuite si acoperite de ghiatiuri; acestea suntu *Orkney* sau *Orcadele meridionali*, *Nouele Shetland*, terrele *Joinville*, *Ludovicu-Filippu*, *Sabrina*, *Claria*, *Adelia* si *terra Victoria*. Pote co aceste terre facu parte din *continentele antarcticu* ce ar acoperi polulu australe.

ERRATA

La pag. 30	lin. 3	in locu de Contin. nou	se se citesca	Contin. vechiu.
Ibid.	lin. 5	Continent. vechiu		Continent. nou.
89	lin. 20	mommente		monumente.
99	lin. 15	Isar		Iser
169	lin. 7	putinele riuri		putinele insule.
172	lin. 2	Ajuida		Ajuda.
208	lin. 14 de josu	metia		merita
211	lin. 12 de josu	sete		estê
220	lin. 10 de josu	prefecture		sub-prefecture.
272	lin. 8 de josu	Cossandra		Cassandra.